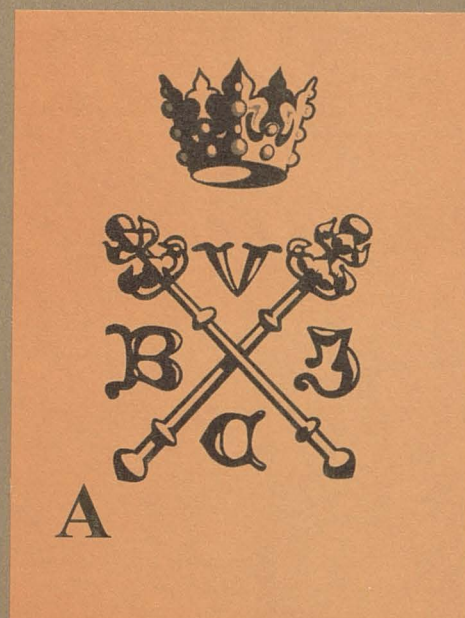

SYMBOLE I INSYGNA
STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO
MIASTA KRAKOWA
OD ŚRĘDNIOWIECZA PO WSPÓŁCZESNOŚĆ

Urząd Miasta Krakowa

SYMBOLE I INSYGNA
STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO
MIASTA KRAKOWA
OD ŚREDNIOWIECZA PO WSPÓŁCZESNOŚĆ

SYMBOLE I INSYGNIA STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA

OD ŚREDNIOWIECZA PO WSPÓŁCZESNOŚĆ

Biblioteka Jagiellońska

1002766879

Kraków 2020

ISBN 978-83-955588-0-1

© Urząd Miasta Krakowa, Kancelaria Prezydenta

pl. Wszystkich Świętych 3-4, 31-004 Kraków

tel. 12 616 13 85, kp.umk@um.krakow.pl

info@poczetkrakowski.pl

Kraków 2020

Seria: *Poczet Krakowski* (www.poczetkrakowski.pl)

A 959881 II

SYMBOLE I INSYGNIA
STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA
OD ŚREDNIOWIECZA PO WSPÓŁCZESNOŚĆ
KRAKÓW 2020

Opracowanie:
Bogdan Kasprzyk

Konsultacja naukowa:
dr hab. Marcin Starzyński, prof. UJ

Współpraca w kwerendach:
Rafał Kołsut
Adam Sasinowski
Roman Tekieli

Autorzy zdjęć i reprodukcji:

- + autorzy zdjęć zostali podani w zestawieniu umieszczonym na s. 496
- + zdjęcia nieujęte w tym zestawieniu oraz reprodukcje metodą skanowania zostały wykonane w pracowniach reprograficznych instytucji przywołanych w podpisach pod ilustracjami

Współpraca graficzna:
Agendo Sp. z o.o.
PAPUZI Bartosz Marjankowski

Redaktor prowadząca serii
Poczet Krakowski:
Agnieszka Staniszevska

Redakcja i korekta:
Marta Stęplewska-Przybyłowicz

Opracowanie graficzne,
projekt okładki, DTP:
Agnieszka Bernas/studio nośne

Współpraca organizacyjna:
Monika Bugała
Urszula Florczyk
Mariusz Kisiel
Rafał Kołsut
Julita Michalska

Współpraca informatyczna:
Tomasz Ostrowski

Druk i oprawa:
Drukarnia Skleniarz
Kraków

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	13
Symbole miasta	33
Symbole oficjalne	35
Herb miasta	35
Pieczęcie miasta	77
Barwy miasta	97
Chorągiew miasta	129
Flaga miasta	147
Inne znaki sformalizowane	163
Tradycyjna nazwa miasta	163
Zapis hejnału	191
Logo miasta	209
Z kręgu znaków niesformalizowanych	221
Monogram kazimierzowski	221
Klucze do bram miasta	241
Insignia władz miejskich	273
Insignia rady miejskiej i radnych	275
Pieczęcie radzieckie	275
Krucyfiks i lada staropolskiej rady	287

Odznaka i łańcuch przewodniczącego rady	299
Laska prezydialna przewodniczącego rady	307
Odznaki radnych	317
Insygnia głów miasta	327
Pieczęcie wójtowska i burmistrzowskie	327
Pieczęcie prezydenckie	335
Burmistrzowskie berełko i pierścień	345
Łańcuch prezydenta miasta	355
Aneks – wybór historycznych przedstawień herbu Krakowa	367
W starodrukach krakowskich oficyn	371
Na tytułowych stronach ksiąg miejskich	373
W zdobieniach rękopiśmienniczych memorabiliów	376
Na zabytkowych obiektach architektonicznych	383
Na pomnikach, płytach i cokołach	401
W Sukiennicach	409
W Pałacu Wielopolskich – siedzibie władz miasta	411
W siedzibach różnych instytucji	415
W Bazylice Mariackiej i innych kościołach	418
W Uniwersytecie Jagiellońskim	428
W Bractwie Kurkowym	433
W Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej	439
W Izbie Rzemieślniczej i cechach	444
Varia	470
Spisy skrótów i literatury	491

WKrakowie, liczącym obecnie nieco ponad 750 tysięcy mieszkańców, żyje prawie 10 tysięcy 30-latków – rówieśników współczesnego samorządu. Przyszli na świat w roku, w którym odrodził się polski samorząd terytorialny i w którym Kraków rozpoczął nowy rozdział swoich dziejów. Weszli w dorosłe życie, gdy samorząd był już strukturą stabilnie ukształtowaną i mocno wrośniętą w tkankę kraju.

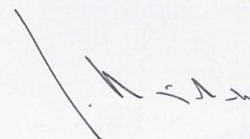
Autonomia gminy to jedynie trwała podwalina państwa, to siła żywotna, niewyczerpana – pisał pierwszy prezydent Krakowa prof. Józef Dietl, a słuszności tych słów dowodzi również najnowszy, 30-letni rozdział dziejów krakowskiego samorządu. Przyglądając się uważnie wielowiekowej historii Krakowa, nie sposób nie zauważyć, że za każdym razem, gdy Kraków był samorządny, a jego społeczność podmiotowa, miasto pomyślnie się rozwijało. Kraków staropolski – poprowadzony przez rajców i burmistrzów do „złotego wieku” w czasach zygmunto-wskich, Kraków galicyjski – autonomiczny, z prezydentami Dietlem, Zybkiewiczem i Leo, ukoronowany utworzeniem Wielkiego Krakowa, następnie Kraków w drugiej, niepodległej

Rzeczypospolitej – rozpięty między dwiema wojnami światowymi i jak cała ówczesna Polska pełen dynamiki, i wreszcie Kraków Rzeczypospolitej trzeciej, odrodzonej – rozwijający się i wykorzystujący dany mu szczęśliwymi splotami historii czas. To wszystko Kraków sam się rządzący – samorządny.

W naszym myśleniu o współczesności i przyszłości nie zapominajmy o tym, co nam zostawiły minione pokolenia, o historii Krakowa i jego samorządu, o naszych obowiązkach jako dziedziców stołeczno-królewskiego grodu. Niech służy temu między innymi niniejszy album i przesłanie zawarte w symbolach Krakowa – symbolach budujących przez wieki tożsamość miasta i jego specyficzny, znany jako „krakowski”, klimat.

Wieczna obecność symboli w przestrzeni miasta sprawia z kolei, że paradoksalnie stają się czasem niewidoczne. I dlatego właśnie w roku jubileuszu 30-lecia samorządu w Polsce chcielibyśmy je Państwu przypomnieć, a także ukazać, jak silnie wrosły w naszą rzeczywistość. Mam nadzieję, że lektura niniejszej książki będzie dla Państwa prawdziwą krakowską przyjemnością...

Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

Szanowni Państwo. Trzymacie w rękach niezwykłą publikację o symbolach Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa wydaną przy okazji pięknego jubileuszu. W 2020 roku obchodzimy bowiem 30-lecie samorządu.

Pierwszy artykuł w ustawie o samorządzie gminnym stanowi: *Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową*. Drugi natomiast dodaje: *Gmina wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność*. Twórcy ustawy o samorządzie gminnym uznali zatem, że samostanowienie o sobie przez gminy, czyli podejmowanie decyzji oraz ich realizacja, jest najlepszą formą decydowania o rozwoju lokalnych społeczności. To właśnie wspólnota samorządowa, czyli mieszkańcy miast, gmin, powiatów, wiedzą najlepiej, w jakim kierunku powinny rozwijać się ich małe ojczyzny.

Jubileusze są dobrą okazją do refleksji. A 30 lat to wystarczający czas, by próbować dokonać oceny i wyciągnąć wnioski. Odpowiedni, by zadać pytania i próbować znaleźć na nie odpowiedzi. W roku 2020 czynimy to w samorządowym gronie, w przyszłości zrobią to także politolodzy oraz historycy. Warto jednak podkreślić,

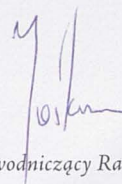

że Kraków na przestrzeni wieków najlepiej rozwijał się, gdy rządzony był przez samorząd.

Jubileusz 30-lecia samorządu świętujemy razem z innym, równie ważnym – 650-leciem herbu krakowskiego.

Pierwsza wzmianka o herbie krakowskim pojawiła się w zapisach kronikarza Janka z Czarnkowa pod datą 7 listopada 1370 roku, natomiast najstarsze wyobrażenie herbu zachowało się na dzwonie z kościoła Mariackiego z drugiej połowy XIV wieku.

Herb i inne symbole miejskie pełnią rolę nie tylko identyfikacyjną. Podkreślają również niezależność samorządu, spajają jego społeczność i są oznaką lokalnego patriotyzmu. Herb przez wieki zmieniał swe oblicze, ale jako znak wspólnoty samorządowej trwa po dziś dzień i jest jednym z oficjalnych symboli miasta, pośród chorągwi, flagi i pieczęci miasta. Pielęgnowanie ich wizerunku oraz ich ochrona jest obowiązkiem samorządu. Rada Miasta Krakowa czyni to, podejmując odpowiednie uchwały. Autorzy niniejszej publikacji zadbali o coś jeszcze, o pamięć o symbolach, które przez wieki stanowiły o naszej tożsamości. Życzę, by lektura tej arcyciekawej publikacji przyniosła Państwu równie dużo radości, jak mnie.

Dominik Jaśkowiec
Przewodniczący Rady Miasta Krakowa

WPROWADZENIE

*Stolica nasza Kraków, trzy wieże podnosi,
Z których się wszemu światu sława polska głosi.
Wiecież czemu brama stoi wam otworem?
Cnoty w nią bez ustanku dawnym idą torem.
Królewski się zaś orzeł na to przedstawuje,
Bo on tutaj z wielkiego, w święte ulatuje.*

(Anonim, XVII w., za: Grodziska 2003)

Już tych kilka wersów ukazuje, o czym będzie tu mowa: o Krakowie, i to w tonacji wysokiej, o jego wielkości i godności obecnej przez wieki, o znakach, które miasto to i jego wyjątkową pozycję symbolizowały i symbolizują – zarówno w czasach dawnych, jak i współcześnie. Ta rozpoczynająca niniejszy tom strofa przywołuje wizerunek herbu miasta – i on to właśnie, herb Krakowa jako znak najważniejszy w magicznym świecie symboliki miejskiej, stanie się czołowym motywem całego albumu.

Mowa będzie zatem o symbolach Krakowa jako znakach identyfikujących miasto jako całość, w najszerszym ujęciu: jako jednostkę administracyjną, społeczność mieszkańców, substancję materialną oraz zasób wartości niematerialnych (od dziedzictwa historycznego, przez dorobek i pozycję cywilizacyjno-kulturową, po tradycje i zwyczaje). Symbol miasta Krakowa to znak reprezentujący naszą zbiorowość w jej wszystkich obszarach: ludzkim, materialnym i duchowym.

W ślad za tym mowa będzie również o insygniach miejskich – to także elementy osadzone w symbolice, ale w tym przypadku identyfikujące najwyższe urzędy miejskie. Tak jak „symbol miasta” odnosimy do miasta jako całości, tak „insygnium miejskie” łączymy z najwyższymi godnościami miejskimi, z władzą nad miastem skupioną w czołowych organach miejskich i – poprzez to – z tymi, którzy ją piastują.

Obszar symboliki to w dużej mierze świat metafizyczny, zasadzający się na subiektywnych odczuciach, zwyczaju, tradycji, w końcu świadomości zbiorowej. Świat, w którym znaki symboliczne rodzą się „oddolnie”, z czasem mogąc uzyskać nawet sankcję oficjalną, urzędową, albo odwrotnie – powstają z oficjalnej inspiracji i wszczerpane przyjmują się lub nie. Świat, w którym znaki funkcjonują na różnych poziomach zbiorowości, że przywołajmy na jednym biegunie symbole i insygnia państwowe, po części nawet określone ustawowo (w III Rzeczypospolitej: symbole – Orzeł Biały, biało-czerwone barwy i *Mazurek Dąbrowskiego*, oraz łączone z urzędem prezydenckim insygnia: pieczęć i proporzec oraz dwa najwyższej rangi order), a na przeciwległym biegunie znaki łączące mikrozbiorowości czy nawet indywidualnych ludzi (np. na poziomie rodziny obrączki ślubne).

W tej gęstwinie musimy zakreslić pole dla krakowskich symboli i insygniów miejskich, przyjąć kryteria i wprowadzić systematykę.

Zacznijmy od symboli, czyli znaków łączonych z miastem jako całością. Otóż szczęśliwie w Krakowie możemy co do zasady zastosować w tym zakresie porządkujące kryterium formalne: uznanie przez władzę samorządową określonych znaków jako oficjalnie przyjętych symboli miasta (z jednym wyjątkiem, o czym w innym miejscu). Oznacza to, że znaki tradycyjnie, wręcz wielowiekowo ugruntowane (z jednym wyjątkiem, o czym w innym miejscu), znalazły usankcjonowanie w formalnych regulacjach władz miejskich i to w zakresie dość kompletnym.

Na gruncie formalnym zatem wśród **symboli miasta Krakowa** rozróżnić możemy:

- ♦ **symbole oficjalne** – uregulowane w aktach miejskich najwyższego rzędu i tak właśnie, „symbolami miasta”, w nich nazywane. To czołowe symbole Krakowa, stanowiące jego dziedzictwo historyczne. Otoczono je szczególną pieczęią wynikającą ze świadomości ich wspólnotowego znaczenia. Są sobie równorzędne

i choć nie ma potrzeby ich hierarchizowania, jednak nie sposób nie wyróżnić w sposób szczególny herbu, wybijającego się przez całe krakowskie dzieje na główną pozycję – o znaczeniu tego klejnotu Krakowa będzie jeszcze po wielokroć mowa. Aktualnie katalog głównych, oficjalnych symboli zawarty jest w Statucie Miasta Krakowa – załącznik do uchwały nr XLVIII/435/96 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 kwietnia 1996 r. (ze zmianami) – oraz w uchwale nr CXXIII/1150/02 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 października 2002 r. w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa (ze zmianami, nie dotyczącymi jednak kwestii zasadniczych). Są to zatem, w brzmieniu i kolejności jak w przywołanej uchwale z 2002 r.:

- herb Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa,
- chorągiew Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa,
- flaga Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa,
- pieczęć Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa,
- barwy Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa;
- **inne znaki sformalizowane** – plasujące się w kategorii symboli miasta, ale uregulowane aktami niższego rzędu w randze zarządzeń prezydenckich; nie używa się wobec nich nazwy „symbole miasta”, lecz stosuje się określenie zbiorcze „znak”, a ściślej „znak towarowy” – zostały bowiem w takim charakterze zastrzeżone przez władze Krakowa w Urzędzie Patentowym. Aktualnie w myśl tych zastrzeżeń patentowych oraz zarządzenia nr 765/2018 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 22 marca 2018 r. w sprawie zasad zarządzania znakami towarowymi Gminy Miejskiej Kraków (ze zmianą), jak też zarządzenia nr 275/2018 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 2 lutego 2018 r. w sprawie stosowania Systemu Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa do owych symboli–znaków należą (w kolejności zgodnej z pierwszym z wymienionych wyżej załączników):
 - znak graficzny i znaki słowno-graficzne – logo miasta w jego kilku odmianach,

- ♦ znak słowny „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków”,
- ♦ znak dźwiękowy – zapis hejnału.

I te właśnie symbole oficjalne oraz inne znaki sformalizowane pozostają w obszarze naszego dalszego zainteresowania. Jak już poprzednio wskazano, są one uświęcone tradycją miasta i usankcjonowane wolą władzy miejskiej. Nieco inną pozycję wśród nich ma – wspomniane wcześniej jako wyjątek – logo miasta, nieposiadające żadnej legitymacji historycznej, a będące przejawem wpisania się Krakowa w ogólne, współczesne trendy w promocji i komunikacji społecznej (efekt szerszego zjawiska bardziej lub mniej właściwego adaptowania w latach 90. XX w. na grunt administracji, w tym samorządowej, modeli i rozwiązań właściwych wolnorynkowej gospodarce korporacyjnej).

Dodajmy, że w odrodzonym w 1990 r. krakowskim samorządzie pierwsza regulacja symboli oficjalnych nastąpiła w drodze uchwały nr XIX/132/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 15 marca 1991 r. w sprawie herbu i barw Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, która to uchwała – jak wskazuje już sam jej tytuł – ograniczała się do uregulowania dwóch symboli miasta: jego godła i barw. Przełom nastąpił w roku 2002, gdy Rada Miasta Krakowa przyjęła uchwałę – wcześniej już tu przywołaną – propozycje specjalnie powołanej Komisji Heraldycznej. W istotnym zakresie nową koncepcję oraz szczegółowe projekty głównej symboliki Krakowa opracował wówczas zespół specjalistów: prof. dr hab. Zenon Piech i dr hab. Wojciech Drelicharz z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz dr hab. Barbara Widłak z Akademii Sztuk Pięknych. Wynik tej pracy, ubrany już w szatę regulacji normatywnej, ustabilizował ów system i zagwarantował naszemu miastu ujęcie jego symboliki w sposób kompleksowy i jednoznaczny.

Zbiór innych znaków sformalizowanych łączy zasadnicza cecha: podlegają prawnej ochronie w postaci zastrzeżenia patentowego w formule znaków towarowych. W roku 2009 uzyskano ostatnie świadectwa patentowe. Jeżeli chodzi o nazwę miasta – eksponującą najpierw jego rzeczywistość, a później już tylko tradycyjną „stołeczność

i królewskość” – oraz o hejnał mariacki, to oba te znaki wyróżniające istniały w różnych formach od setek lat. W szerszej perspektywie czasowej znamię nowości nosi natomiast logo miasta, powstałe i przyjęte w roku 1997, zatem zaledwie nieco ponad dwie dekady temu – znak ten nadal szuka swojego miejsca na palecie symboli Krakowa (o czym będzie dalej mowa). Jeszcze raz należy podkreślić, że dla wszystkich tych trzech aktualnie funkcjonujących innych znaków sformalizowanych formuła znaku towarowego sprowadza się do metody ich prawnej ochrony, natomiast w istocie również one stanowią symbole miasta. Wolą władz miejskich usytuowano je na innej płaszczyźnie niż symbole oficjalne, ale jednak są wciąż symbolami, i to w tej funkcji tkwi ich sens i znaczenie, niezależne od gorsetu prawno-patentowego.

W sposób oczywisty poza ramami przedstawianego albumu pozostają liczne symbole Krakowa identyfikujące nasze miasto: od przykładowo takich historycznych budowli, jak Wawel, kościół Mariacki, Sukiennice czy Brama Floriańska z Barbakanem, przez utrwalone „synonimy” Krakowa ze sfery zwyczaju i tradycji, jak strój krakowski z mającą własne symboliczne życie czapką „krakuską”, Lajkonik zwierzyniecki czy szopka krakowska, po trwale kojarzone z Krakowem gołębie lub obwarzanki, o legendarnym smoku wawelskim już nie wspominając. W potocznym znaczeniu są symbolami, mają swoją wagę dla identyfikacji miasta i niczego im z ich wartości w tej mierze nie należy ujmować, lecz funkcjonują na innej płaszczyźnie – i przeszłość miasta, i jego władze samorządowe nie nadały im rangi oficjalnych, usankcjonowanych znaków Krakowa.

A jednak z tej palety niesformalizowanych znaków, będących wciąż symbolami miasta, na zasadzie odstępstwa od reguły wyodrębniono dwa i włączono je do niniejszego albumu, ujmując w osobną kategorię:

- ✦ **wybrane znaki niesformalizowane** – nieuregulowane przepisami miejskimi, czego zresztą nie potrzebują, godne osobnego

ich ukazania tutaj ze względu na swoje osadzenie historyczne i zmienną w czasie symbolikę. Są to:

- + monogram kazimierzowski,
- + klucze do bram miasta.

W ten sposób został dopełniony katalog symbolicznych znaków pozostających tutaj w kręgu naszego zainteresowania. Dodajmy, że choć katalog ten został oparty głównie na współczesnym stanie formalnym, to jednak poszczególne symbole zajmują nas w ich ciągłości historycznej, sięgającej często średniowiecza.

To ostatnie stwierdzenie w pełni odnosi się także do drugiego wielkiego pola tu zakreślanego, to jest do symboli krakowskiej władzy miejskiej, czyli **insygniów władz miejskich**, którym poświęcona jest druga zasadnicza część albumu.

Rzecz dotyczy najwyższych władz Krakowa, czyli – operując kategoriami aktualnymi – organu stanowiącego i kontrolującego w postaci Rady Miasta Krakowa, z radnymi i przewodniczącym Rady, oraz organu wykonawczego w postaci prezydenta miasta, jak też odpowiednio jego historycznych poprzedników (burmistrza i wójta). Identyfikujemy tu symbole–insygnia, zarówno historycznie, jak i obecnie przypisane wymienionym najwyższym organom, urzędom czy funkcjom. Materia ta nie jest uregulowana przepisami, brak urzędowego „katalogu insygniów” czy pojedynczych „ustanowień” – wszystko zasadza się tutaj na tradycji i zwyczaju. I znowuż: siła przekazu krakowskiego dziedzictwa oraz poszanowanie dla historycznych, sprawdzonych wzorców (co w obszarze symboliki ma szczególne znaczenie) powodują, że skonstruowanie katalogu insygniów krakowskich władz nie jest trudne czy obarczone wątpliwościami, oczywiście z zastrzeżeniem, iż nie wiemy, na ile kompletne są przekazy zachowane z czasów przeszłych.

Zatem w ślad za dokonany wyżej rozróżnieniem najwyższych miejskich organów na uchwałodawcze oraz wykonawcze dokonajmy przeglądu przypisanych im symboli–insygniów:

- ♦ **insygnia rady miejskiej i radnych** – właściwe organowi radzieckiemu, stojącemu na czele miasta od roku 1312 (istniał już wcześniej, lecz ustępował w hierarchii władz miejskich wójtowi i ławie miejskiej); spoglądamy tu zarówno na radę miejską jako ciało kolegialne, jak i na pojedynczych radnych oraz wyłonionych przewodniczących tego gremium. Znajdujemy tu takie symbole–insygnia identyfikujące organ i eksponujące godność, jak:
 - ♦ pieczęcie radzieckie,
 - ♦ krucyfiks i lada staropolskiej rady,
 - ♦ odznaka i łańcuch przewodniczącego rady,
 - ♦ laska prezydialna przewodniczącego rady,
 - ♦ odznaki radnych;
- ♦ **insygnia wójtowskie, burmistrzowskie i prezydenckie** – ujęte tu łącznie, pomimo całej historycznej różnorodności ustrojowej tych następujących po sobie godności miejskich (urząd wójtowski jako naczelny w mieście do 1312 r., funkcja burmistrza jako „pierwszego wśród rajców” do 1792 r., następnie do czasów współczesnych prezydentura miasta, znowu zróżnicowana ustrojowo w toku dziejów). Ich wspólnym mianownikiem jest fakt, że osoby, którym przysługiwało prawo do używania owych insygniów, miały pozycję zarządzająco-wykonawczą i piastowały jednoosobowo godność, której przypisane były własne kompetencje (zatem w pełni włączeni są w ten szereg także przewodniczący prezydium miejskiej rady narodowej z lat 1950–1990 oraz prezydenci działający czy to z prezydium miasta, czy z zarządem miasta w różnych rozwiązaniach ustrojowych XX w., ściślej do roku 2002). W tym przypadku w skład katalogu zidentyfikowanych insygniów wchodzi:
 - ♦ pieczęcie wójtowska i burmistrzowska,
 - ♦ pieczęcie prezydenckie,
 - ♦ burmistrzowskie berełko i pierścień,
 - ♦ łańcuch prezydenta miasta.

Całość albumu złożona jest z dwóch zasadniczych części: pierwsza prezentuje **symbole miasta**, druga **insygnia władzy miejskiej**. Do nich dodano kolejną część, którą stanowi **aneks** mieszczący różne przedstawienia herbu miasta – czołowego symbolu Krakowa.

Album otwierają **symbole oficjalne**, lecz inaczej uszeregowane niż w przywołanej wyżej uchwale Rady Miasta Krakowa z 2002 r. Uznając bowiem herb za najistotniejszy symbol oficjalny Krakowa, pozostawiono go na czołowym miejscu, po nim zaś zaprezentowano pieczęcie miejskie (te ostatnie w istocie są herbowe, więc sąsiedztwo to jest merytorycznie uzasadnione). Z kolei barwy miasta usytuowano przed chorągwią i flagą miejską, jako że kolorystyka tych ostatnich jest pochodną przyjętych barw, a nie na odwrót. Kolejno zatem zaprezentowano:

Herb miasta – oficjalny symbol miasta, którego trudno nie uznać za najistotniejszy, czołowy znak identyfikujący Kraków. Godło miasta, odnotowywane od 1370 r., w zasadniczej swojej postaci jest trwałe i przeniesione do naszych czasów, choć historycznie co do szczegółów różnie kształtowane. Droga tych zmian i kolejne wizerunki zostaną tu przedstawione w układzie chronologicznym. Wzór współczesnego herbu Krakowa został przyjęty w roku 1991, z modyfikacjami wprowadzonymi w roku 2002. Z tą częścią albumu bezpośrednio koresponduje aneks w całości temu godłu poświęcony.

Pieczęcie miasta – to jeden z rodzajów pieczęci miejskich, czyli używanych przez organa działające w imieniu miasta. W ich legendzie (napisie w otoku) znajduje się bezpośrednie odniesienie do miasta Krakowa, a nie któregoś z jego organów czy urzędów. Pieczęcie te dotyczą zatem miasta jako całości. Najstarsza pieczęć Krakowa znana jest z dokumentu wystawionego w 1303 r., współcześnie zyskała rangę oficjalnego symbolu miasta w 2002 r. Ta część koresponduje z przedstawieniami pieczęci Rady Miasta Krakowa oraz pieczęci wójtowskiej, burmistrzowskiej i prezydenckiej.

SYMBOLE MIASTA

SYMBOLE OFICJALNE

patrz ilustracje 001–045

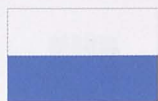
patrz ilustracje 046–076

patrz ilustracje 077–141

patrz ilustracje 142–161

patrz ilustracje 162–179

INNE ZNAKI SFORMALIZOWANE

Barwy miasta – kolory, które miasto przyjmuje za swoje i które mają je wyróżniać i reprezentować; w Krakowie historycznie ukształtowały się barwy biało-błękitne, wywodzące się z barw żupanów i kontuszy XVIII-wiecznych posłów ziemi krakowskiej, przyjęte w początkach Wolnego Miasta Krakowa, to jest po roku 1815; współcześnie usytuowane jako oficjalny symbol miasta w roku 1991, z modyfikacją (przyciemnienie koloru błękitnego) w roku 2002. Z tą częścią albumu korespondują przedstawienia chorągwi miasta oraz flagi miasta, których kolorystyczną podstawę stanowią właśnie barwy Krakowa.

Chorągiew miasta – sztandar miasta Krakowa, w myśl tradycji nazywany chorągwią. Najstarsza wzmianka o chorągwi Krakowa pochodzi z roku 1370, najstarszy jej zachowany, wiarygodny wizerunek sporządzono po roku 1605; późniejsze źródła milczą o chorągwi miasta, odnajdujemy ją dopiero w roku 1809. Później ślady znowu nikną, nie przynosi ich także wiek XX. Chorągiew przywrócona zostaje miastu jako jeden z jego symboli po długiej nieobecności, dopiero w okresie odrodzonego w 1990 r. samorządu – w katalogu symboli oficjalnych z 2002 r. Na swych połąciach operuje barwami miasta i herbem Krakowa.

Flaga miasta – urzędowo przyjęty wzór oparty jest na biało-błękitnych barwach Krakowa symbolizujących miasto i przeznaczony jest do wielokrotnego, wręcz masowego powielania. Flaga miasta, w dzisiejszym rozumieniu tego pojęcia, stosowana jest w uroczystych okolicznościach od czasów Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846). Współcześnie uznano ją za oficjalny symbol miasta w roku 1991, co potwierdzono w roku 2002. W roku 2017 Rada Miasta Krakowa ustanowiła dzień 5 czerwca Świętem Flagi Miasta Krakowa.

W dalszej części albumu zaprezentowano znaki określone wyżej jako **inne znaki sformalizowane**. Zostały one uszeregowane nie w kolejności zastosowanej w przywoływanej już wcześniej regulacji prezydenckiej dotyczącej znaków towarowych, lecz według

ich rangi i trwałości historycznej oraz ponadlokalnej siły oddziaływania. Następują zatem po sobie:

Tradycyjna nazwa miasta – znak słowny „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków” czerpiący z historycznej nazwy miasta oficjalnie wprowadzonej do legendy (tj. napisu w otoku) pieczęci miejskiej przez rajców krakowskich w roku 1621, gdy Kraków nie był już stolicą. Od roku 1866 kolejne statuty miasta zastrzegały sobie używanie tej nazwy jako tradycyjnej, tak też się stało w statutach miejskich obowiązujących w odrodzonym samorządzie od roku 1990 (w latach okupacji niemieckiej oraz w okresie PRL nazwa ta została wycofana z użycia). Od roku 2009 dodatkowo zastrzeżono ją świadectwem patentowym jako znak towarowy.

Zapis hejnału – znak dźwiękowy, jeden z najbardziej rozpoznawalnych symboli Krakowa m.in. dzięki mającym miejsce od 1927 r. codziennym transmisjom radiowym w południe. Pierwotnie grano różne melodie (rano i na noc oraz na trwogę) z wyższej wieży kościoła Mariackiego, zwanej strażnicą lub hejnalnicą (pierwsza wzmianka o hejnaliście pochodzi z 1392 r.), następnie zaczęto grać melodię znaną nam dzisiaj. W 2006 r. dzień 3 lipca ustanowiono Dniem Hejnału. Od roku 2009 zapis melodii jest objęty ochroną prawną jako znak towarowy.

Logo miasta – znak graficzny i słowno-graficzny, a ściślej jednorodna rodzina znaków promocyjno-towarowych będących trzonem Systemu Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa, to jest obowiązującego w Krakowie zespołu graficznych reguł, zasad i wzorców przyjętych dla promocji miasta i budowania tożsamości marki „Kraków”. Kształt wyłoniono w drodze konkursu w 1997 r., następnie korygowano. Logo miasta jako znak towarowy zostało objęte ochroną prawną w roku 2005.

Prezentacji w albumie symboli miasta dopełniają **wybrane znaki niesformalizowane** – symbole nieobjęte przepisami miejskimi, wybrane (w oparciu o subiektywną ocenę autora) z wielkiego kręgu

patrz ilustracje 180–215

patrz ilustracje 216–242

Kraków

patrz ilustracje 243–259

Z KRĘGU ZNAKÓW NIESFORMALIZOWANYCH

patrz ilustracje 260–312

patrz ilustracje 313–346

INSYGNIA WŁADZ MIEJSKICH

INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ I RADNYCH

patrz ilustracje 347–368

wytworów historyczno-kulturowych stanowiących tradycyjne elementy tożsamości i rozpoznawalności:

Monogram kazimierzowski – ukoronowana litera „K” pisana gotycką majuskulą, najbardziej znana jako element zdobniczy bramy wejściowej do katedry wawelskiej; charakterystyczne jest, że znak ten przeszedł w swoim symbolicznym znaczeniu długą drogę od inicjału króla Kazimierza Wielkiego, przez symbolizowanie miasta Kazimierz przy Krakowie w okresie jego samodzielności miejskiej w latach 1335–1802, aż do powszechnego utożsamienia tego monogramu królewskiego z jednoliterowym, ukoronowanym skrótem nazwy „Kraków”.

Klucze do bram miasta – „symbol symbolu”, jako że symboliczne klucze w rzeczywistości nie otwierają bram miasta. Uroczyste ich wręczanie (zwykle panującemu monarsze) symbolizowało „oddanie” Krakowa w czyjąś gestię, wyrażenie uszanowania i posłuszeństwa wobec osoby klucz przyjmującej. W późniejszych czasach, już republikańskich, z naszą współczesnością włącznie, symbolika ta zmieniła się, lecz klucz do bram Krakowa jego prezydent w imieniu miasta dzierży nadal.

Druga część albumu to przegląd insygniów władzy miejskiej. Otwierają ją **insygnia rady miejskiej i radnych**: symbole władzy i godności przydane radzie miasta – najwyższemu w mieście organowi kolegialnemu o charakterze i uchwałodawczym, i wykonawczym w okresie przed rozdziałem władz, w Krakowie do roku 1792, a następnie, już do czasów nam aktualnych, o charakterze uchwałodawczym czy uchwałodawczo-kontrolnym. W tym rzędzie uwzględnia się tutaj także insygnia indywidualne radnych miejskich i przewodniczącego rady. Są to więc:

Pieczenie radzieckie – podstawowe znaki organu władzy miejskiej w postaci rady miasta, które odróżnić należy od pieczęci miasta; te ostatnie dotyczą miasta jako całości, natomiast te radzieckie identyfikują samą radę miasta, co zawsze uwidocznione jest w legendzie

(czyli napisie w otoku) takiej pieczęci. W albumie zaprezentowano przegląd krakowskich pieczęci radzieckich od średniowiecza po czasy współczesne. Łączy się on z tą częścią publikacji, gdzie jest mowa o pierwszych pieczęciach miasta, jak też jest ściśle powiązany z partią wydawnictwa, w której mowa o herbie miasta – pieczęcie radzieckie w większości były i są herbowymi.

Krucyfiks i lada staropolskiej rady – insygnia rady miejskiej do roku 1792, atrybuty ówczesnej rady. Szczęśliwie ocalały do naszych czasów: krucyfiks do zaprzysięgania rajców datowany na drugą połowę XVII w. oraz lada (skrzynka) datowana na rok 1751, w której rada przechowywała swoje pieczęcie, ważne dokumenty, prawdopodobnie insygnia burmistrzowskie, ale także materiały do pracy pisarza miejskiego. W późniejszych czasach atrybuty te towarzyszyły szczególnym posiedzeniom rady.

Odnaka i łańcuch przewodniczącego rady – atrybuty nieznane z odleglejszej historii krakowskiej rady miejskiej, co nie oznacza, że ich na pewno nie było. Dopiero niewiele ponad trzydzieści lat temu, w roku 1988, pojawiła się odznaka przewodniczącego rady według ogólnokrajowego wzoru wprowadzonego przez Radę Państwa – stosowana była i w Krakowie, ale tylko do roku 1990. W roku 2010 Rada Miasta Krakowa doczekała się godnego insygnium dla swego przewodniczącego – łańcucha z umieszczonym centralnie herbem miasta, ufundowanego przez Krakowską Kongregację Kupiecką.

Laska prezydialna przewodniczącego rady – insygnium władzy nawiązujące do lasek marszałkowskich – znanych już w Polsce w XIV w. symbolów przydanych m.in. marszałkom sejmowym i sejmikowym. Jest tu także ideowa analogia do późniejszych lasek marszałków Sejmu i Senatu II i III Rzeczypospolitej. Znana jest nam laska z głowicą z herbem Krakowa, wykonana w 1928 r. na zamówienie Rady Miejskiej dla jej przewodniczącego – nadal służy celom ceremonialnym: otwieraniu i zamykaniu sesji Rady Miasta Krakowa. Laska – jako stały element – umieszczona jest na podium prezydialnym.

patrz ilustracje 369–382

patrz ilustracje 383–387

patrz ilustracje 388–393

patrz ilustracje 394–403

INSYGNIA GŁÓW MIASTA

patrz ilustracje 404–408

patrz ilustracje 409–428

Odznaki radnych – insygnia związane z godnością krakowskiego radnego miejskiego w postaci odznak z herbem Krakowa do zawieszania na ramionach lub wpinania w klapę garnituru. Zachowały się trzy rodzaje tych odznak: odznaka radcy miejskiego Tymczasowej Rady Miejskiej powołanej w 1848 r., odznaka radnego rady narodowej z okresu PRL (obowiązująca w latach 1975–1988 według jednolitego dla kraju wzoru wprowadzonego przez Radę Państwa) oraz odznaka radnego miasta Krakowa wprowadzona z początkiem lat 90. XX w., nadal obowiązująca, z korektą wzoru w 2002 r.

Na koniec prezentacji insygniów władzy miejskiej zebrano we wspólną kategorię **insygnia głów miasta** – stanowią je: znak godności wójtowskiej (do 1312 r.), znaki godności burmistrzowskiej (do 1792 r.) oraz znaki godności prezydenckiej i urzędów wykonawczo-zarządzających równoważnych prezydentowi (po 1792 r.). Zatem:

Pieczęcie wójtowska i burmistrzowska – insygnium wójta krakowskiego w postaci pieczęci z godłem, które stało się prawzorem dla przyszłego herbu Krakowa, znana z dokumentu wystawionego w 1303 r. (już tylko w przerysie), w wyniku obniżenia w 1312 r. rangi wójtostwa przerobiona na pieczęć radziecką. Z kolei pieczęć burmistrzowska znana z zachowanego oryginału pochodzącego z 1590 r. to pieczęć sygnetowa w kształcie herbu Krakowa. Ta część publikacji koresponduje z częściami dotyczącymi pieczęci miasta i pieczęci radzieckich, jak też pierścienia burmistrzowskiego i herbu miasta.

Pieczęcie prezydenckie – insygnia prezydentów Krakowa i urzędów im równorzędnych w kolekcji obejmującej głównie tłoki pieczętne (stemple), w użyciu – w sobie właściwych okresach – od XIX w. do czasów obecnych. Podobnie jak pieczęcie radzieckie, także i te były i są pieczęciami herbowymi, z godłem Krakowa w centrum. Aktualnym wyjątkiem są tu pieczęcie prezydenta Krakowa działającego w ramach czynności zleconych przez administrację państwową, w tym wydawania decyzji administracyjnych – wówczas pieczęć prezydencka ma w centrum wizerunek orła.

Burmistrzowskie berełko i pierścień – dwa historyczne, staropolskie insygnia burmistrzów Krakowa, zachowane do naszych czasów. Berełko datowane jest na początek XVI w., srebrne, częściowo złocone. Pierścień z kolei datuje się na rok 1532, jego oko z rytowanym w szafirze herbem Krakowa odnotowano w roku 1590 – jest to sygnet pieczętny, o którym wyżej była mowa w kontekście pieczęci burmistrza. Oba insygnia były używane przez burmistrzów łącznie, przekazywano je kolejnym burmistrzom w ramach rotacji na tej funkcji. Ta część albumu koresponduje z częściami o pieczęciach burmistrzowskich i herbie Krakowa.

Łańcuch prezydenta miasta – insygnium głowy miasta o rodowodzie przedokupacyjnym, sprezentowane miastu prawdopodobnie w latach 30. XX w. przez środowiska rzemieślnicze i inżyniersko-techniczne Krakowa. Łańcuch jest srebrny, częściowo pozłacany, w centrum przywieszono herb Krakowa, a na ogniwach zamieszczono cztery orły – godła państwowe z różnych epok historycznych. Mimo „niesłusznego” rodowodu orła w koronie łańcucha używano także w okresie PRL. Obecnie noszony jest przez prezydenta miasta podczas najbardziej uroczystych wydarzeń.

Dopełnieniem albumu jest **aneks** stanowiący wybór przedstawień herbu. Celem aneksu jest z jednej strony szczególna ekspozycja najważniejszego – w wymiarze zarówno oficjalnym, jak i rzeczywistym – symbolu Krakowa, jakim jest jego herb, z drugiej natomiast stworzenie swobodnego, nieskrępowanego zbytnią dyscypliną wykładu przeglądu przedstawień naszego godła miejskiego z różnych okresów historycznych w najprzeróżniejszych jego kształtach oraz najróżniejszych miejscach. Tego, co pod ręką, często nie dostrzegamy, to, co ukryte, trudno dostrzec – aneks ma choćby trochę pomóc w obu tych sytuacjach...

O ile aneks może zachęcić do obejrzenia ozdobionych herbem miasta obiektów nie tylko na reprodukcjach, lecz także w rzeczywistości, to następujący po nim wykaz literatury wskazuje źródła

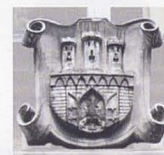

patrz ilustracje 429–435

patrz ilustracje 436–447

ANEKS

patrz ilustracje od 448

drukowane, mogące pomóc w poszerzeniu warstwy informacyjnej. Jest urodą każdego albumu operowanie obrazem przy oszczędności słowa, stąd ta podpowiedź – dla zainteresowanych – co do opracowań traktujących o przedmiocie tej publikacji. Tutaj także zamieszczono wykaz zastosowanych w niej skrótów.

W albumie zamieszczono 754 reprodukcje obiektów pozostających w gestii następujących placówek:

- ✦ instytucje archiwalne, biblioteczne i muzealne:
 - ✦ Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie
 - ✦ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
 - ✦ Archiwum Narodowe w Krakowie
 - ✦ Archiwum Prowincji oo. Franciszkanów
 - ✦ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
 - ✦ Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta Krakowa
 - ✦ Biblioteka Jagiellońska
 - ✦ Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku
 - ✦ Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie
 - ✦ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie
 - ✦ Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie
 - ✦ Muzeum Krakowa – Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
 - ✦ Muzeum Narodowe w Krakowie
 - ✦ Muzeum Narodowe w Warszawie
 - ✦ Muzeum Ratownictwa w Krakowie
 - ✦ Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
 - ✦ Muzeum Zamojskie w Zamościu
 - ✦ Zakład Naukowy im. Ossolińskich we Wrocławiu
 - ✦ Zamek Królewski w Warszawie
- ✦ inne instytucje i organizacje:
 - ✦ Antykwariat Bożena i Marek Sosenko w Krakowie
 - ✦ Cech Kapeluszniczy i Czapniczy w Krakowie
 - ✦ Cech Krawców i Pokrewnych Zawodów w Krakowie
 - ✦ Cech Rzemiosł Metalowych w Krakowie

- + Cech Rzemiosł Różnych w Krakowie
- + Cech Rzemiosł Skórzanych i Innych Zawodów w Krakowie
- + Cech Rzemiosł Spożywczych w Krakowie
- + Dzieła Sztuki Antyki – DESA Sp. z o.o. w Krakowie
- + Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie
- + Klub 6. Brygady Powietrznodesantowej
- + Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie
- + Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Małgorzaty w Krakowie
- + Kościół pw. św. Wojciecha w Krakowie
- + Kościół pw. Świętego Krzyża w Krakowie
- + Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie
- + Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krakowie
- + Krakowska Kongregacja Kupiecka
- + Krakowski Cech Rzemiosł. Tapicerstwo, Kuśnierstwo, Pralnie, Farbiarnie i Usługi Nieprzemysłowe
- + Krakowskie Pogotowie Ratunkowe
- + Małopolska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie
- + Małopolski Cech Rzemieślników i Przedsiębiorców Budowlanych w Krakowie
- + Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne S.A. w Krakowie
- + Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania Sp. z o.o. w Krakowie
- + Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji S.A. w Krakowie
- + Okręgowa Izba Radców Prawnych w Krakowie
- + Parafia Archikatedralna św. Stanisława B.M. i św. Wacława M.
- + Polska Akademia Umiejętności w Krakowie
- + Polski Związek Łowiecki Zarząd Okręgowy w Krakowie
- + Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Koło Grodzkie w Krakowie
- + Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział Krakowski

- ✦ Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krakowie
- ✦ Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa
- ✦ Stowarzyszenie Małopolskich Kucharzy i Cukierników
- ✦ Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych w Krakowie
- ✦ Straż Miejska Miasta Krakowa
- ✦ Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa
- ✦ Towarzystwo Strzeleckie Bractwo Kurkowe w Krakowie
- ✦ Urząd Miasta Krakowa
- ✦ Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie
- ✦ Wojsko Polskie Centrum Operacji Lądowych – Dowództwo Komponentu Lądowego w Krakowie
- ✦ Zespół Szkół Łączności w Krakowie

Kierownictwom wszystkich tych placówek, jak też ich pracownikom, przekazujemy podziękowania za umożliwienie przeprowadzania kwerend i pozyskania reprodukcji oraz udzieloną pomoc. W każdym z przypadków spotkaliśmy się z aktywną otwartością i życzliwością, za co jesteśmy wdzięczni.

Szczególne słowa podziękowania za udzieloną pomoc kierujemy do konsultanta naukowego tego opracowania dr. hab. Marcina Starzyńskiego, prof. UJ. Dziękujemy za przekazaną wiedzę, poświęcone trud i czas, a także oddane temu przedsięwzięciu zaangażowanie – podobnie jak w przypadku poprzednich tomów serii wydawniczej *Poczet Krakowski*.

O przyjęcie słów podziękowania prosimy prof. dr. hab. Zenona Piecha za to, że mogliśmy korzystać z jego wiedzy na wielu polach, od tych zasadniczych, obejmujących pryncypia i generalia dotyczące krakowskiej symboliki miejskiej, po szczegółowe. Dopełniło to nasze zasadnicze spojrzenie na tytułową problematykę.

Pomoc w ważnych dla tej publikacji obszarach uzyskaliśmy ze strony dr. hab. Łukasza Sroki, prof. UP, dr hab. Barbary Widłak oraz dr Kamili Follprecht – dziękujemy za tę życzliwą, a jednocześnie skuteczną pomoc.

Ważką rolę dla zawartości tej publikacji odegrała długotrwała, czynna pomoc udzielona przez Archiwum Narodowe w Krakowie z dyrektorem dr. hab. Wojciechem Krawczukiem na czele.

W pracy nad tym wydawnictwem korzystaliśmy z uprzejmości całego szeregu osób. Wszystkim dziękujemy za udzieloną, wspierającą pomoc, imiennie kierując te słowa do: Andrzeja Bochniaka, dr. Waldemara Komorowskiego, dr. hab. Bogusława Luchtera, prof. AE, poseł Jagny Marczałajtis-Walczak, prezesa Małopolskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości Janusza Kowalskiego i Barbary Mirek-Mikuły.

Zespół przygotowujący wydawnictwo oraz jego wydawca, Urząd Miasta Krakowa, oddając w ręce Czytelników ten album, dzielą się intencją: bądźmy dumni z tradycji naszego miasta, kochajmy herb Krakowa, świętujmy przy biało-błękitnej fladze i nie zapominajmy o krakowskiej królewskości – *noblesse oblige!*

SYMBOLE MIASTA

SYMBOLE MIASTA
SYMBOLE OFICJALNE
HERB MIASTA

zym Orzeł Biały dla Rzeczypospolitej Polskiej, tym herb miasta dla Krakowa. Godło – czołowy znak symboliczny miasta i wspólnoty jego mieszkańców, ukształtowany historycznie, przez setki lat w niezmienniej swojej zasadniczej postaci ideowej, powszechnie uznany i znany, otoczony estymą i ochroną prawną.

Uzaramia dziejów poprzez wyobrażenie muru miejskiego z trzema wieżami i otwartą bramą z podniesioną kratownicą oznaczał miejskość, z czasem został wzbogacony oznaczeniami królewskość i stołeczności, wyobrażonymi koroną nad tarczą herbową oraz Orłem Białym w otwartej bramie. W swojej w pełni już ukształtowanej postaci wizerunek herbu Krakowa kondensuje w sobie zatem przekaz odpowiadający tradycyjnej nazwie miasta: Stołeczne Królewskie Miasto Kraków.

Herby miast wywodzone są z jeszcze XII-wiecznej tradycji rycerskiej, w której wytworzyły się znaki rozpoznawcze umieszczane na chorągwiach i tarczach – wraz z zawołaniami bojowymi służyły organizacji pola walki; kształtujące się godła utożsamiały jedność rodową lub terytorialną. Z czasem przeniesione na inne obszary życia społecznego dotarły także do jednostek osiedleńczych, w tym miast, służąc do ich zewnętrznej, symbolicznej identyfikacji w szerokim zakresie funkcjonalnym, od zakreslania granic miasta poczynając do oznaczania własności miejskiej włącznie. To wyodrębnienie się herbów polskich miast, zatem i Krakowa, w dzisiejszym rozumieniu pojęcia „herb miasta” nastąpiło w XIV w., za czasów Kazimierza Wielkiego, panującego w latach 1333–1370.

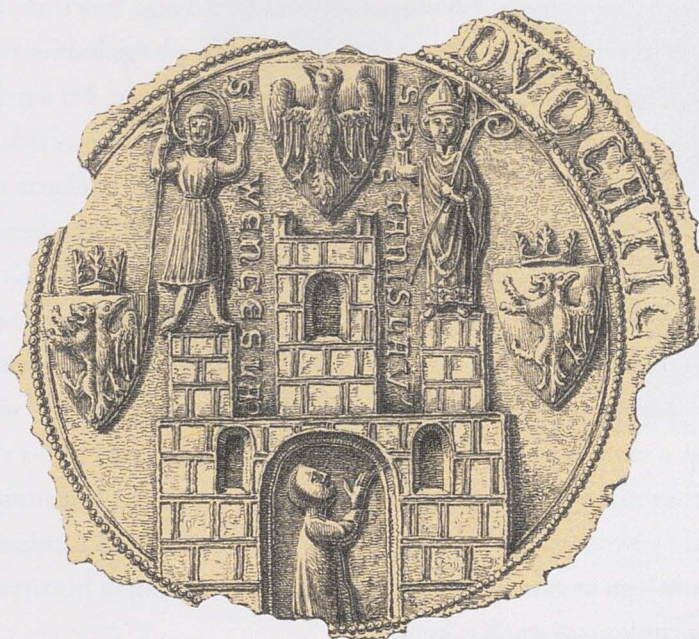
Najstarsza znana wzmianka o herbie Krakowa wyszła spod pióra Jana z Czarnkowa, który opisał uroczysty wjazd do Krakowa w roku 1370 króla Węgier Ludwika, obejmującego tron po śmierci Kazimierza Wielkiego – koronacja miała miejsce 17 listopada tegoż roku. Jan z Czarnkowa odnotował, że w mieście zarządzili, *aby cała społeczność rajców niosła chorągiew, na której był wyobrażony herb miasta i klucze* (Kronika 1996, s. 27). Wizerunek herbu z chorągwi nie został opisany,

ale już wówczas istniało herbowe godło miejskie, powstałe zapewne wcześniej. Właśnie ten zapis z roku 1370 sprawił, że – głównie dzięki prof. dr. hab. Zenonowi Piechowi – rok 2020 uznano za rok 650-lecia herbu Krakowa.

Wprawdzie nie znamy okoliczności powstania „pierwszego” herbu naszego miasta, ale znamy kształt jego prawzoru. Tym prawzorem była pieczęć miasta i wójta Krakowa powstała w przedziale lat 1281–1283, następnie – po obniżeniu rangi wójtostwa w wyniku buntu wójta Alberta – już w roku 1312 lub niewiele później przekształcona (przez zmianę napisu w otoku) w pieczęć miasta i rady miejskiej. Istotną składową będzie też rysunek muru miejskiego z trzema wieżami i otwartą bramą. To jeszcze nie jest herb Krakowa, jego epoka jeszcze nie nadeszła, ale jest to już uwieczniony na pieczęciach przekaz mający symbolizować Kraków, rozbudowane różnymi wyobrażeniami godło, które z czasem – zachowując właśnie mur miejski z wieżami – da początek herbowi miasta (zob. **il. 001–002**).

Najstarszym istniejącym do dziś zabytkiem z herbem Krakowa jest dzwon z kościoła Mariackiego – ufundowany przez Władysława Jagiełłę, odlany ok. roku 1388 przez ludwisarza Jana z Nowej Wsi Spiskiej, nazwany dzwonem Królewskim lub Tenebratem. Oto na jego kloszu znajduje się relief: na prostej, średniowiecznej tarczy mur z blankami (krenelażami) i trzema wieżami, z otwartą bramą, w której widnieje częściowo opuszczona kratownica. To najstarsza postać herbu Krakowa zachowana do współczesnych nam czasów (zob. **il. 003**). Na dzwonie towarzyszy ona herbowi Litwy, być może to symboliczne wyobrażenia starej i nowej ojczyzny króla Jagiełły (Bochniak 2018, s. 48), a może po prostu są to herby fundatorów – wówczas byłby to ślad, że do odlania Tenebrata przyczyniła się ówczesna Rada Miejska Krakowa.

(001) Prawzór herbu Krakowa – najstarsza znana pieczęć miasta, jednocześnie wójtowska, powstała w przedziale lat 1281–1283, w roku 1312 lub zaraz po nim przerobiona na pieczęć miasta radziecką (jak poniżej), niezachowana, tutaj w przerysie z pierwszej połowy XIX w. wykonanym przez Kajetana Kielisińskiego – szczegółowy opis przy pieczęciach, zob. il. 047 (BK PAN, sygn. AO III 252)

(002) Prawzór herbu Krakowa – najstarsza znana pieczęć miasta, jednocześnie radziecka, powstała w roku 1312 lub nieco później, z przerobienia pieczęci miasta – wójtowskiej (jak powyżej), tutaj na zwiérciadlanym odbiciu stempla pieczętnego sporządzonego w roku 1895, wiernie oddającego oryginał – szczegółowy opis przy pieczęciach, zob. il. 052–053 (ANK, sygn. T 654)

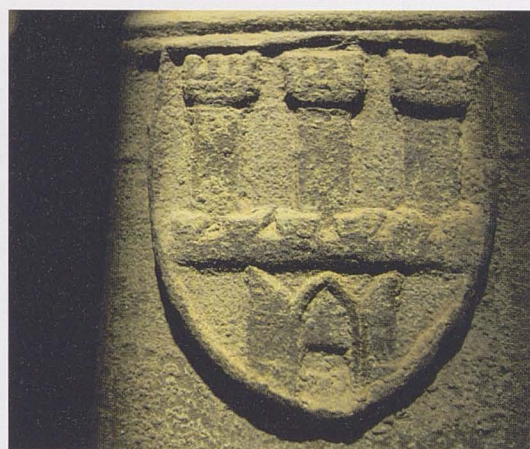

W niższej południowej wieży kościoła Mariackiego, kościelnej dzwonnicy, z Tenebratem sąsiaduje odlany przez krakowskiego ludwisarza Jana Freudentala w roku 1438 dzwon Rycerski – Półzygmunt. Na jego kłoszu znajduje się relief przedstawiający herb Krakowa w nieco zmodyfikowanej już postaci, mianowicie z rozwartymi, wyposażonymi w okucia podwojami w bramie oraz z blankami na szczytach wież; herb umieszczono na gotyckiej tarczy. Jest to najstarsze znane przedstawienie herbu Krakowa, w którym brama jest ozdobiona otwartymi podwojami (zob. il. 004).

Ten kształt herbu przetrwał do ostatniego ćwierćwiecza XVI w. – wówczas to zostanie w istotny sposób wzbogacony, o czym mowa będzie dalej. Póki co zatrzymaliśmy się na okresie, w którym brama w herbowym murze jest pusta, co prezentują przykłady gównie na pieczęciach miasta (zob. il. 005–008). Odzwierciedlenie tego znajdziemy także w aneksie poświęconym historycznym wizerunkom herbu Krakowa.

(003) Najstarsza zachowana postać herbu Krakowa – mierzący sobie 11,5 cm wysokości relief z klosza dzwonu Królewskiego (Tenebrata) z kościoła Mariackiego w Krakowie, z jego wieży południowej, niższej, odlanego ok. roku 1388 z fundacji Władysława Jagiełły, być może przy udziale krakowskiej Rady Miejskiej – cały dzwon zob. aneks (reprodukcja ze zbiorów ABM)

(004) Najstarsza zachowana postać herbu Krakowa, w którym otwarta brama wyposażona jest w podwoje – mierzący sobie 10 cm relief z klosza dzwonu Rycerskiego (Półzygmunta) z kościoła Mariackiego w Krakowie, odlanego w roku 1438, ufundowanego przez możnowładców z Zygmuntem Oleśnickim na czele – cały dzwon zob. aneks (reprodukcja ze zbiorów ABM)

(005) Odcisk herbowej pieczęci sekretnej miasta z dokumentu wystawionego w 1474 r.; pieczęć ta pozostawała w gestii rady miejskiej i burmistrza (AGAD, sygn. perg. 5167)

(006) Wizerunek herbu Krakowa zamieszczony w Księdze zmarłych Bractwa kościoła Panny Marii w Krakowie, pochodzącej z początku XVI w. (ze zbiorów ABM)

(007) Odcisk pieczęci miejskiej kancelaryjnej, tzw. „opłatkowy”, tj. wyciśnięty na kawałku pergaminu przyklejonego do dokumentu – tu pieczęć ta poświadczała dokument wystawiony w 1554 r. (ANK, sygn. rkps 402, s. 148)

(008) Odcisk pieczęci miejskiej sekretnej, tzw. „opłatkowy”; pieczęć ta pozostawała w użyciu przez radę miejską i burmistrza – tu pieczęć ta poświadczała dokument wystawiony w 1557 r. (ANK, sygn. rkps 1327, s. 64)

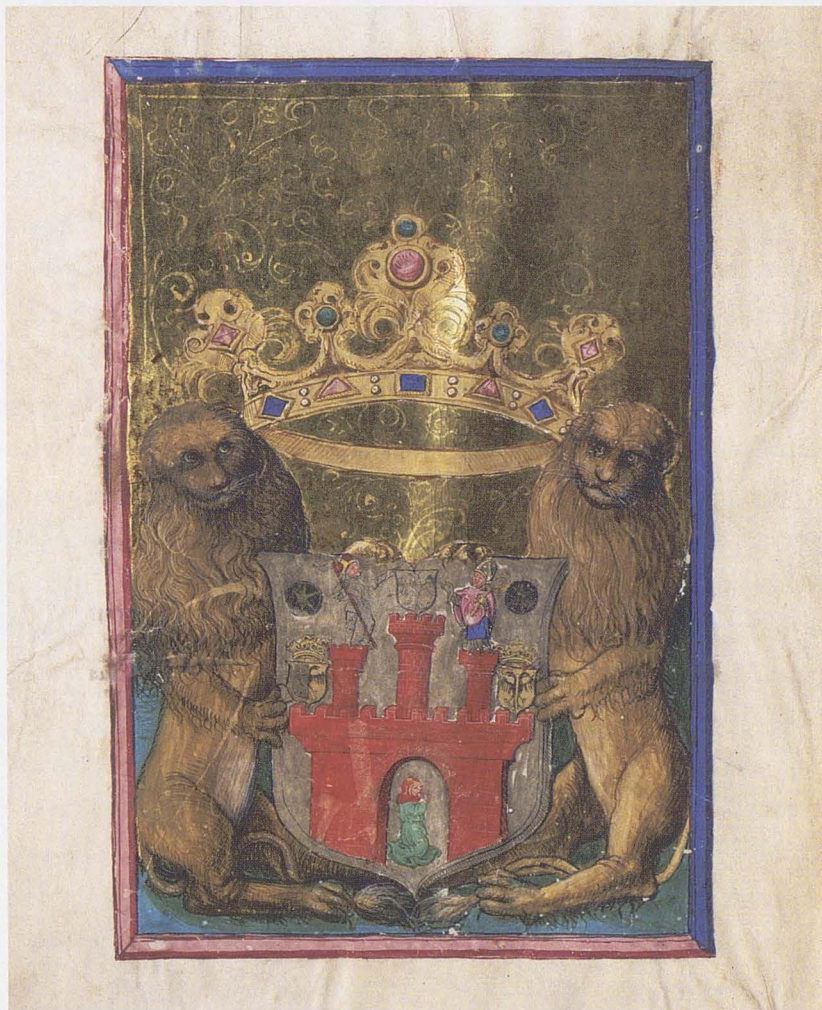
Ukształtowany i utrwalony do wieku XVI właśnie kształt krakowskiego herbu był skromny, niewiele różniący się od innych miast. A przecież status Krakowa był wyjątkowy – wszak to prastara stolica państwa, szczycąca się nadal stołecznością (również po przeprowadzce Zygmunta Augusta z jego „wędrownym dworem” w 1568 r. do siedziby na Mazowszu – „stołeczność” rozumiano nieco inaczej niż współcześnie), miasto królewskie także w znaczeniu miejsca koronacji królów i przechowywania regaliów, królewska nekropolia. Rozpoczął się długotrwały, bo zakończony ostatecznie dopiero w 1661 r., proces „udostojniania” krakowskiego herbu.

Mocno wyprzedzającym późniejsze zmiany i bardzo dobitnym wyrazem rodzących się potrzeb i tendencji był powstały przed 1505 r. wizerunek herbu zamieszczony w ułożonym na zamówienie rady miejskiej przez notariusza miejskiego Baltazara Behema monumentalnym zbiorze praw i przywilejów Krakowa, który do historii przeszedł jako *Kodeks Behema*. Niejako w opozycji do urzędowego wizerunku herbu (pieczęcie) zaprezentowano jego bogato rozbudowaną wersję. Oto tarczę herbową dzierżącą dwa lwy, nad nią widnieje dominująca korona królewska, a w rysunku samego herbu przywrócono elementy znane z najstarszego przedstawienia symboliki miasta (m.in. ze świętymi patronami) jeszcze z czasów przedherbowych (zob. il. 002 oraz il. 009).

Swoistym zabiegiem zastępczym, kompensującym, było wówczas sytuowanie herbu Krakowa w sąsiedztwie państwowych herbów Orła i Pogoni, jak też znaków królewskich. Dobrze jest to widoczne na starodrukach krakowskich oficyn, jak też rysunkach piórkiem otwierających ówczesne księgi miejskie, co przedstawiono w aneksie.

Przełomem dla przyszłego wizerunku herbu Krakowa było wydanie w krakowskich oficynach dwóch dzieł Bartosza Paprockiego, zwanego ojcem heraldyki polskiej i czeskiej: w 1578 r. ukazało się *Gniazdo cnoty zkąd herby rycerstwa sławnego Krolestwa Polskiego...*, a w roku 1584 *Herby rycerstwa polskiego...* Przedstawiono

w nich – już na renesansowym kartuszu – krakowski herb z orłem piastowskim nieukoronowanym, w otwartej bramie miejskiej (zob. il. 010). Wprawdzie autor opisuje ten herb jako obowiązujący, jednak bardziej zasadne byłoby przyjąć, że był to na razie postulat, choć w przyszłości, istotnie, zostanie spełniony.

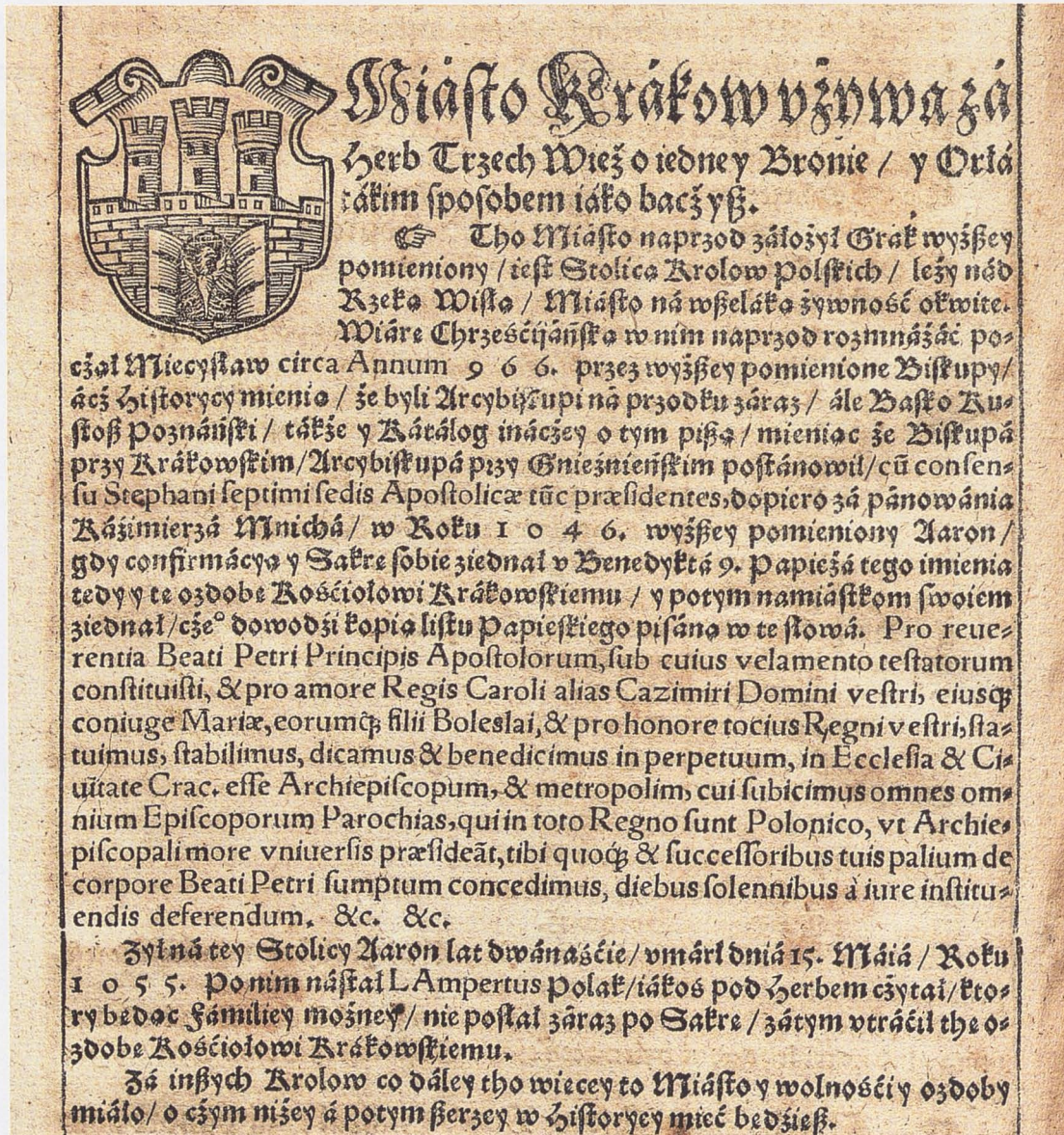
(009) Herb Krakowa z Kodeksu Behema, zbioru praw i przywilejów Krakowa, powstałego przed rokiem 1505 na zamówienie ówczesnej rady miejskiej; ułożył go Baltazar Behem, notariusz miejski. Herb tu zamieszczony wyprzedził swą epokę – jest wyrazem tendencji w kierunku „udostojnienia” herbu, do tej pory pozbawionego akcentów symbolizujących stołeczność i królewskość miasta (BJ, sygn. rkps 16, k. 4v)

I oto w 1590 r. nastąpiła wymiana oczka w pierścieniu burmistrzowskim, będącym sygnetem pieczętnym, herbowym. W szafirze wyryto herb Krakowa z orłem (prawdopodobnie w koronie – o czym będzie mowa w innym miejscu) w bramie, a nad tarczą herbową umieszczono królewską koronę. Pierścień burmistrzowski był oficjalnym insygnium władzy i w konsekwencji herb z orłem i koroną na sygnetcie zyskał szatę urzędową (zob. il. 434–435).

W tym też czasie na pięknych drzwiach do Izby Pańskiej w Ratuszu na Rynku, datowanych na rok 1593, pojawił się herb miasta z orłem w bramie (zob. il. 012) – była to główna sala ratuszowa, tam zasiadali rajcy miejscy, decydujący m.in. także o kształcie herbu. Można by się zatem spodziewać, że wprowadzono wtedy jego nowy wzór: z orłem i koroną królewską. Tak się jednak jeszcze nie stało i herb wciąż się nie ustabilizował, a w oficjalnym obiegu (co widać na pieczęciach miejskich) funkcjonowały różne jego wzory: dawne bez orła i korony nad tarczą oraz nowe z orłem w bramie albo z tarczą korony królewskiej lub też z oboma elementami równocześnie. Na dodatek z końcem XVI w. wprowadzano inne jeszcze „udostojnienie” herbu. Otóż do wersji nie-mającej orła w bramie, natomiast z koroną nad tarczą, wprowadzono po bokach tarczy w pionowym układzie z jednej strony berło, a z drugiej miecz – symbole te miały podkreślać stołeczność Krakowa. Tak wzbogacony herb nie przetrwał wówczas próby czasu, ale i nie zagiął zupełnie bez śladu: łatwo dostrzec, że jest to kształt co do zasady zbieżny z obowiązującym w naszych czasach. To on jest pierwowzorem dzisiejszej tarczy herbu Krakowa (zob. il. 013).

Innym przykładem poszukiwań nowych rozwiązań jest stempel pieczęci miejskiej prawdopodobnie sprzed 1661 r., gdzie w otwartej bramie miejskiej widnieje postać rycerza w zbroi (zob. il. 014).

Jak widzimy, wariantowość w tym zakresie była bardzo duża – wielotorowość w zakresie szczegółów herbu miasta będzie trwała do roku 1661.

(010) Fragment strony z wydanej w 1584 r. w Krakowie dzieła Bartosza Paprockiego Herby rycerstwa sławnego Królestwa Polskiego na pięciorynki rozdzielone...; tam zamieszczony herb Krakowa z orłem piastowskim bez korony w bramie, całość ułożona na renesansowym kartuszu. Wizerunkowi herbu towarzyszy objaśnienie: Miasto Krakow używa za herb Trzech Wież o iednej Bronie y Orła takim sposobem iako baczysz. Autor nie przedstawił jednak stanu „obowiązującego”, powszechnie przyjętego, lecz bardziej projekt-postulat, czym zresztą antycypował – chodzi oczywiście o umieszczenie orła w bramie muru miejskiego (BJ, sygn. Cim. 8200)

(011) Herb Krakowa z orłem w bramie miejskiej i koroną królewską nad tarczą herbową z sygnetu burmistrzowskiego – wizerunek po wymianie szafirowego oczka z herbem, której dokonano w 1590 r.; prezentowany odcisk przez papier („opłatek”) pochodzi z wyciągu urzędowego sporządzonego w 1678 r. (za: Chmiel 1909, s. 31)

(012) Pochodzący z 1593 r. wizerunek herbu miasta na fragmencie ozdobnych drzwi prowadzących do reprezentacyjnej Izby Pańskiej krakowskiego Ratusza na Rynku, które obecnie znajdują się w Muzeum UJ, w auli Collegium Maius (MUJ, nr inw. 4235/IV)

(013) „Uszlachetniające” herb miasta symbole w postaci berła i miecza (po bokach tarczy) – nie przyjęły się one, natomiast na trwale wszedł do użycia zastosowany tu po raz pierwszy kształt tarczy herbowej. Ta miejska pieczęć powstała z końcem XVI w.; tu jej odcisk z dokumentu wystawionego w 1606 r. (ANK, sygn. perg. 730)

(014) Jedna z prób zmodernizowania herbu miasta, tutaj poprzez umieszczenie w otwartej bramie muru miejskiego postaci rycerza w zbroi; zachowany stempel (zwierciadlane odbicie) pieczęci miejskiej pochodzący prawdopodobnie sprzed 1661 r. Nie są znane dokumenty, które byłyby tą pieczęcią opatrywane, być może wytworzono ją, ale nie weszła do użycia (ANK, sygn. T 276)

W roku 1661 Rada Miejska ustabilizowała kwestię oficjalnego rysunku herbu miasta, w zasadzie kończąc długotrwały proces jego kształtowania się do postaci, która już przetrwała – w wymiarze ideowym – do czasów nam współczesnych.

Uporządkujmy zdarzenia w kilku ostatnich dziesiątkach lat tego procesu:

- W roku 1590 na herbie sygnetowym burmistrza pojawił się orzeł w otwartej bramie miejskiej (prawdopodobnie z koroną, ale ze względu na mały rozmiar obiektu trudno stwierdzić to jednoznacznie), a tarcza herbowa została nakryta królewską koroną (zob. **il. 011**) – były to nowe elementy wprowadzone do urzędowej pieczęci, ale jeszcze nie jako reguła.
- Pod koniec XVI w. wprowadzono pieczęć miejską (pierwszy znany odcisk pochodzi z 1606 r.) z herbem, któremu przydano dla podkreślenia stołeczności miasta berło i miecz (zob. **il. 013**). Tych dodatkowych symboli później już nie podtrzymano, ale przyjął się na trwałe nowy, charakterystyczny, renesansowy kształt tarczy herbowej.
- W roku 1621 rajcy miejscy zgromadzeni w Ratuszu, *aby więc przez miłość do tego miasta ozdobić je i dawną godność przywrócić, jednogłośnie wyrazili i postanowili, że znakiem, czyli pieczęcią miasta, które uznawane jest jako stołeczne przez swoje liczne zasługi dla Rzeczypospolitej, będą trzy czerwone wieże wraz z koroną jako znak stołecznego i pierwszego z miast Królestwa* (zob. **il. 065**). Tak oto na stałe wprowadzono już przykrycie tarczy herbu miasta koroną królewską. Ale nie tylko: rajcy określili także barwę wież (a tym samym muru) w herbie, wskazując kolor czerwony.
- Z kolei w 1661 r. rajcy przyjęli złożoną przez jednego z nich, Krzysztofa Krauza, propozycję ufundowania przez niego nowej pieczęci miasta – Krauz *własnym sumptem przydał starszym pieczęciom miejskim nowy kształt z orłem widniejącym w bramie [miejskiej], czyniąc to ku chwale miasta stołecznego* (zob. **il. 067**).

Wykonano wówczas dwie pieczęcie, większą i mniejszą. Uwzględniono na nich poprzednio wymienione elementy herbu i uzupełniono je o wizerunek orła w otwartej bramie miejskiej – orła o rozpiętych skrzydłach, w koronie, tak jak prawdopodobnie przedstawiono to wcześniej na wspomnianym sygnecie burmistrzowskim (zob. il. 015). Przypomnijmy, że orła piastowskiego, bez korony, spotkaliśmy już na najstarszej pieczęci krakowskiej stanowiącej prawzorzec dla późniejszego herbu miasta; tam orzeł usytuowany był nie w bramie miejskiej, lecz nad środkową wieżą (zob. il. 001–002). Jednak znaczenie tego symbolu było odmienne: orzeł na najstarszej pieczęci był herbem książęcym z czasów przed zjednoczeniem państwa, nawiązaniem do postaci byłego księcia krakowskiego Bolesława Wstydliwego lokującego w roku 1257 miasto, natomiast orzeł wprowadzony do herbu w omawianym tu XVII w. to już oczywiście godło państwowe, w herbie Krakowa symbolizujące jego stołeczność (przeszłą, ale tytularnie przynależną).

Tym samym staropolska Rada Miejska uporządkowała i ustabilizowała kwestię oficjalnego wizerunku herbu miasta, jak się okaże co do zasady na trwałe. Nie oznacza to, że w urzędowym obiegu nie znajdowały się inne, poprzednie wizerunki godła – jeszcze długo były w użyciu choćby dawne pieczęcie herbowe.

(015) Stempel (zwierciadlane odbicie) herbowej pieczęci większej miasta sporządzonej w 1661 r. – pieczęć została ufundowana przez rajcę Krzysztofa Krauza. Widnieje na niej herb usankcjonowany jako urzędowe godło miasta: na renesansowej tarczy mur miejski ceglany z trzema basztami z otworami strzelniczymi i blankami na szczytach, brama muru otwarta, z nieco opuszczoną kratownicą, podwoje rozchylone, widoczne ich okucia, w bramie orzeł z rozpostartymi skrzydłami i koroną, na górnej krawędzi tarczy herbowej wsparta korona królewska zamknięta z krzyżykiem na szczycie. Ten opis jednocześnie w pełni odpowiada opisowi... herbu Krakowa obowiązującemu dzisiaj. Zatem nasz obecny herb miasta bezpośrednio koresponduje z tym ustalonym prawie 360 lat temu! Oddaje to wagę rozwiązań przyjętych w 1661 r., które z kolei nie były rozwiązaniami rewolucyjnymi w tym zakresie, lecz wynikiem ewolucji trwającej od XIV stulecia, z korzeniami sięgającymi wieku XIII, ściślej czasów polokacyjnych miasta. Dziś mija zatem prawie 360 lat utrwalenia się wzoru herbu naszego miasta, 650 od pierwszej zachowanej pisemnej informacji o nim oraz prawie 740 lat od powstania pieczętnego prawzorca herbu (ANK, sygn. T 276)

W czasie Sejmu Czteroletniego – mocą sejmowych ustaw Kraków otrzymał w 1792 r. status „miasta wydziałowego” (tj. będącego siedzibą wydziału sądowego), jednak dodatkowo – w uznaniu historycznej pozycji oraz w poszanowaniu tradycji – przyznano mu prawo posługiwania się predykatem „stołeczne”. Na przełomie epok, w dobie przemian ustrojowych o zasadniczym znaczeniu, prawdopodobnie właśnie dzięki temu przywilejowi uniknięto „uaktualniania” kształtu herbu i dyskusji nad zawartą w nim symboliką. W tym samym 1792 r. na podstawie ustawy Sejmu Czteroletniego z 1791 r. Urządzenie wewnętrzne miast wolnych Rzeczypospolitej postanowiono, że *pieczęć magistratu będzie herb miasta*, sporządzono pieczęć ze staropolskim wzorem herbu, nieróżniącym się od tego na omówionej wyżej pieczęci ufundowanej w 1661 r. przez rajcę Krauza (zob. **il. 016**).

W 1794 r. w wyniku postanowień sejmiku grodzieńskiego sporządzono nową pieczęć, z pozostawieniem dotychczasowego kształtu herbu, a jedynie ze zmianą w napisie w otoku samej pieczęci.

W okresie pierwszego zaboru austriackiego, w latach 1796–1809, dokumenty opatrywano przywołanymi tu pieczęciami z lat 1792 i 1794 – herb nie ulegał więc wówczas jakimkolwiek zmianom (zaborcy nie przeszkadzała zatem niecesarska korona i polski orzeł).

Także w okresie epizodycznej, ale ważnej, bo przerywającej zabór, przynależności Krakowa w latach 1809–1915 do Księstwa Warszawskiego herb miasta nie zmienił się, co potwierdzają ówczesne herbowe pieczęcie „municipalne”.

Na kongresie wiedeńskim w 1815 r. utworzono quasi-państwo (państwo-miasto) o urzędowej nazwie „Wolne, Niepodległe i Ściśle Neutralne Miasto Kraków i Jego Okręg”, zwane też Rzecząpospolitą Krakowską, które przetrwało do roku 1846. W granicach tego organizmu znalazły się, oprócz Krakowa, także trzy prywatne miasta: Chrzanów, Nowa Góra i Trzebinia, jak też 224 wsie, zorganizowane w 17 gmin wiejskich. Herb Krakowa stał się tym samym herbem całego quasi-państwa; przy pewnej dozie uproszczenia wynikającego z ułomnego

statusu państwowego Rzeczypospolitej Krakowskiej, można stwierdzić, że na ok. 30 lat herb Krakowa przyjął rolę... godła państwowego.

W okresie Wolnego Miasta Krakowa herb nie zmienił się w zakresie swoich istotnych elementów. Przyjął jednak charakterystyczny, łatwo rozpoznawalny kształt poprzez zmianę proporcji między dolną częścią obejmującą mur z bramą, a górną z trzema wieżami – ta druga została zmniejszona i zwężona. W efekcie zmienił się obrys tarczy herbowej. Nie wprowadzono przy tym jednolitego obowiązującego dla celów oficjalno-urzędowych „modelu” herbu, lecz w ramach przyjętej ogólnej praktyki mnożono warianty (na pieczęciach, na odznaczeniach instytucji i służb, na wywieszanych godłach, na monetach bitych przez Rzeczpospolitą itd.). Jednak mimo faktu, że herb występował w tak wielu wariantach, nie było problemu z jego rozpoznawalnością i jednoznacznym identyfikowaniem go z Krakowem (zob. **il. 017–021**).

Powróćmy do przywołanej już uchwały rajców krakowskich z 1621 r., w której stwierdzili oni, że *znakiem [...] będą trzy czerwione wieże*. Kolor murów i wież z herbu Krakowa – czerwony (ceglasty) – nie budzi większych wątpliwości (o wyjątkach w postaci białych murów będzie w dalszej części). Niejednoznaczna jest natomiast kwestia barwy tarczy, czyli pola heraldycznego. Trudność tę widać już na dwóch herbach sobie współczesnych, pochodzących z początku XVI w.: to herb z *Księgi zmarłych...* (zob. **il. 006**) oraz herb z *Kodeksu Behema* (zob. **il. 015**). Na jednym tarcza jest złota, na drugim niebieska. Przyjmuje się (Friedberg 1937, s. 38–40; Drelicharz, Piech 2004, s. 249), że od XVI w. do drugiej połowy wieku XVIII stosowano pole heraldyczne złote (żółte), natomiast od drugiej połowy XVIII w. pole to pozostaje błękitne.

U zarania Rzeczypospolitej Krakowskiej spotykamy dokument, w którym zagwarantowano kontynuację dotychczasowego wzoru herbu miasta i jednocześnie nawiązano do kwestii barw: w protokołach Komisji Organizacyjnej powołanej przez Austrię, Prusy i Rosję na czas konstruowania Wolnego Miasta Krakowa pod datą 16 listopada 1816 r. znajduje się zapis dotyczący słupów na granicach

z trzema mocarstwami: *W kwestii herbu Wolnego Miasta [...] plenarne komitety Rosji i Prus uważały, że powinno się go pozostawić takim, jak do tej pory, tzn. przedstawiającym bramę miasta z białym orłem i złotą koroną z kolorami białym i czerwonym. J.E. de Sweerts, aby nie opóźnić prac związanych z wytyczaniem i zważywszy, że zaproponowany herb Wolnego Miasta pozostał identycznym, jak ten, którego używał nawet pod rządami Austrii, bez wahania podzielił opinię swoich szanownych kolegów* (Tokarz 1932, s. 206–207).

Upadek Wolnego Miasta Krakowa w 1846 r. skutkował włączeniem miasta do granic cesarstwa austriackiego – rozpoczęła się druga faza zaboru, tym razem dłuższa, trwająca aż do odzyskania niepodległości przez państwo polskie w roku 1918. W 1848 r. władze austriackie powołały tymczasową Radę Miejską – zachowała się jej herbowa odznaka noszona na szyi przez ówczesnych radców miejskich (zob. **il. 022**). W roku 1853 w wyniku nasilenia autorytarnych tendencji w cesarstwie rozwiązano tę Radę, a jej funkcje przejął Magistrat Miasta Krakowa. Z tego czasu zachowała się herbowa pieczęć magistracka z napisem w otoku w języku niemieckim i dzięki temu możemy poznać kształt obowiązującego wówczas herbu (zob. **il. 023**). Okazuje się, że po 1846 r. utrzymano specyficzne dla okresu Wolnego Miasta Krakowa proporcje między murem miejskim a wieżami oraz charakterystyczną dla tamtego okresu linię obrysu tarczy herbowej.

W wyniku ustawicznego reformowania przez władze austriackie swojej administracji zlikwidowano w 1860 r. Rząd Krajowy w Galicji Zachodniej, którego Kraków był siedzibą, co pociągnęło dalsze reorganizacje, już w duchu bardziej decentralistycznym, zapowiadającym zbliżające się czasy autonomiczne. Z tego okresu pochodzi herb miasta widoczny na magistrackiej pieczęci (na powrót z napisem w otoku tej pieczęci w języku polskim), którą datujemy na rok 1860 (zob. **il. 024**). Tu pojawia się „nowe-stare” – z jednej strony zerwanie ze stylistyką herbu z czasów Wolnego Miasta Krakowa, a z drugiej powrót do rysunku znanego i stosowanego od roku 1661,

tj. od sprawienia Krakowowi pieczęci herbowej przez rajcę Krzysztofa Krauza (zob. il. 015–016) – na nowej pieczęci zamieszczono jednak herb miasta z dawną proporcją między murem a wieżami, w dodatku na tarczy renesansowej również dawnego kształtu. Od tej pory aż do naszych czasów taki właśnie rysunek godła miejskiego – powracający do roku 1661, ale w unowocześnionej formie – będzie podstawą, w obrębie której znajdą kolejne modernizacje, zgodnie ze zmieniającym się „duchem czasu”.

Taki też herb Krakowa, z jego różnymi mało istotnymi mutacjami, obowiązywał jako urzędowy przez cały okres autonomii galicyjskiej w latach 1866–1918 oraz II Rzeczypospolitej w latach 1918–1939 (zob. il. 025–027). Moment odzyskania przez Polskę niepodległości nie był cezurą w kwestii herbu Krakowa – jego forma się nie zmieniła, nie było takiej potrzeby.

Na przełomie lat 20. i 30. XX stulecia podjęto prace nad całkowitym ujednoliceniem kształtu herbu i urzędowym wprowadzeniem jedynie obowiązującego wzoru. Duże znaczenie miało tu rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z końca 1927 r. dopuszczające posługiwanie się przez miasta własnymi herbami, jednak po uzyskaniu zatwierdzenia przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Prace podjęto w 1933 r., a główną rolę pełnił historyk i heraldyk krakowski Marian Friedberg. W 1937 r. Radzie Miejskiej przedstawiono dwa projekty, które różniły się kolorem tarczy i tła dla orła w bramie: na pierwszym widniała tarcza złota, a tło dla orła było czarne, na drugim – tarcza błękitna i takie też tło dla orła. Rada przyjęła projekt drugi, operujący barwą błękitną, i przedstawiła go ministerstwu (zob. il. 028). Sprawa toczyła się w ministerstwie długo (wyniknęły spory co do prawidłowego doboru wizerunku orła), aż nastał rok 1939 i wybuch wojny przerwał działania. Prace nie poszły jednak na marne, projekt herbu z 1937 r. stał się wytyczną czy nawet podstawą dla projektów opracowywanych już w okresie odrodzonego z rokiem 1990 krakowskiego samorządu (zob. il. 037–038).

(016) Stempel (zwierciadlane odbicie) herbowej pieczęci magistrackiej Krakowa sporządzonej w 1792 r. na podstawie ustaw o miastach Sejmu Czteroletniego – herb miasta w nowej rzeczywistości ustrojowej pozostał bez zmian co do zasady, różnice w stosunku do herbu ustalonego w roku 1661 dotyczyły jedynie detali graficznych. Władze miasta uzyskały zgodę na używanie w nazwie miasta predykatu „stołeczne”, co zapewne miało znaczenie dla utrzymania w herbie symboli stołeczności (orla w bramie i korony królewskiej opartej na tarczy herbowej) – w ten sposób staropolski herb został przeniesiony bez zmian przez granicę między epokami. Należy też zwrócić uwagę na jeszcze jeden element, napis w otoku pieczęci: MAGISTRAT MIASTA STOŁECZNEGO I WYDZIAŁOWEGO KRAKOWA – to pierwsza pieczęć z puli pieczęci miasta Krakowa oraz pieczęci krakowskich władz miejskich, na której stołeczność została wyrażona w języku polskim (ANK, sygn. T 268)

(017) Herb Krakowa i jednocześnie całej Rzeczypospolitej Krakowskiej na datowanej na rok 1816 pieczęci głównej Senatu Rządzącego, najwyższego organu wykonawczego z prezesem Senatu na czele – tu zwierciadlane odbicie stempla tej pieczęci (ANK, sygn. T 222)

(018) Herb Krakowa i jednocześnie całej Rzeczypospolitej Krakowskiej na pieczęci Dyrekcji Policji Wolnego Miasta Krakowa, powołanej do życia w 1827 r., co pozwala w sposób przybliżony datować tę pieczęć – tu zwierciadlane odbicie jej stempla (ANK, sygn. T 8)

(019) Herb Krakowa i jednocześnie całej Rzeczypospolitej Krakowskiej na medalu wybitym w 1833 r. przez Izbę Prawodawczą (quasi-parlament) w podziękę za wspieranie starań, aby przywrócić ją do działalności po okresie zawieszenia (ze zbiorów prywatnych)

(020) Herb Krakowa i jednocześnie całej Rzeczypospolitej Krakowskiej na niedatowanym, bitym w srebrze żetonie Wolnego Miasta Krakowa; kolejne przykłady różnych wariantów herbu z tego okresu przedstawiono w aneksie (MNK, nr inw. VII-MdP-2159)

(021) Kolejny przykład różnych mutacji urzędowego herbu miasta Krakowa i całej Rzeczypospolitej Krakowskiej – tu zwierniadlane odbicie stempla herbowej pieczęci jednego z Trybunałów Wolnego Miasta Krakowa, w tym przypadku działającego w II okręgu sądowniczym Rzeczypospolitej (ANK, sygn. T 210)

(022) Po zmianie ustrojowej herb Krakowa na odznace Rady Miejskiej Miasta Krakowa (noszonej na wstążce) powołanej do życia w 1848 r. po upadku Wolnego Miasta Krakowa i włączeniu miasta w granice cesarstwa austriackiego; widoczna tu kontynuacja specyficznej stylistyki w kształcie tarczy herbowej, sięgającej roku 1816 – zob. il. 017–021 (MK, nr inw. MHK 2593/III)

(023) Herb Krakowa na pieczęci Magistratu Królewskiego Głównego Miasta Krakowa, powołanego w 1853 r. jako główny organ władzy miejskiej po rozwiązaniu przez władze austriackie Rady Miejskiej; na krótko urzędowym językiem był wówczas niemiecki – tu zwierciadlane odbicie stempla tej pieczęci (ANK, sygn. T 74)

(024) Herb Krakowa na pieczęci Magistratu Królewskiego Głównego Miasta Krakowa datowanej na rok 1860, powrót do dawnego obrysu tarczy herbowej sprzed okresu Wolnego Miasta Krakowa, co przyjmie się już na długo, aż do naszych czasów – tu zwierciadlane odbicie stempla tej pieczęci (ANK, sygn. T 325)

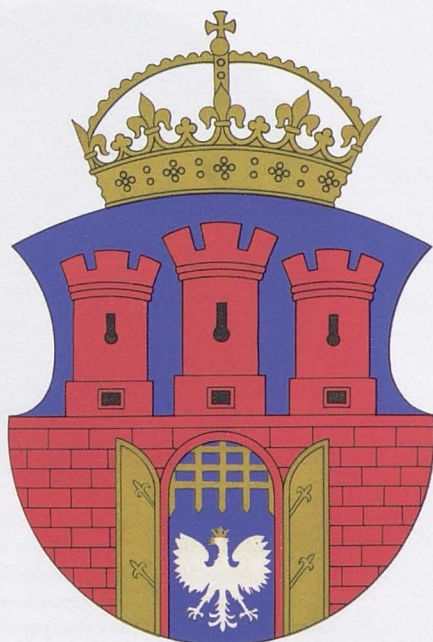
(025) Stempel herbowej pieczęci magistrackiej Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa (odbicie zwierciadlane) z początków doby autonomii galicyjskiej, tj. po 1866 r. – herb miasta prezentuje wersję „wyszczuploną” tarczy herbowej; ta estetyka nie przyjmie się jednak na trwałe (ANK, sygn. T 261)

(026) Stempel herbowej pieczęci Rady Miejskiej Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa (zwierciadlane odbicie) z okresu autonomii galicyjskiej; rysunek herbu w kształcie, który przyjął się w urzędowym i powszechnym stosowaniu aż do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. (MK, nr inw. MHK 3742 b/III)

(027) Herb Krakowa umieszczony na emalii barwy szafirowej, wykonany w mosiądzu z odznaki czapkowej krakowskiej Straży Obywatelskiej, formacji wprowadzonej w 1917 r., u schyłku I wojny światowej; jest to herb wedle wzoru utrwalonego już w okresie autonomicznym (MK, nr inw. MHK 804/III)

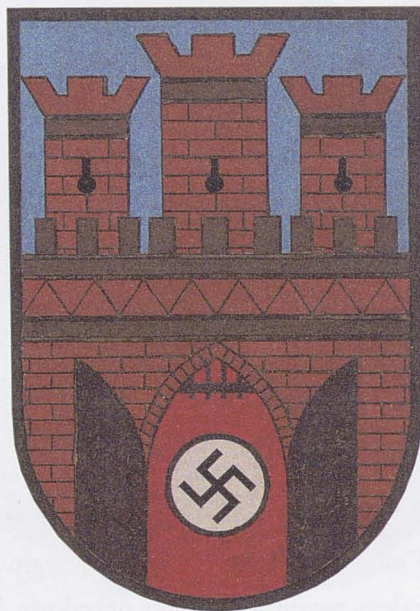
(028) Przyjęty przez Radę Miejską w 1937 r. projekt herbu miasta Krakowa, przedstawiony zgodnie z państwowymi przepisami Ministerstwu Spraw Wewnętrznych do zatwierdzenia, do którego nie doszło ze względu na wybuch II wojny światowej. Prace badawcze i projekt zrealizował Marian Friedberg (Friedberg 1937, tabl. II)

Jak już wspomniano, wybuch II wojny światowej przekreślił działania mające wprowadzić w życie uchwałę Rady Miejskiej z 1937 r. w sprawie wzoru herbu miasta – nie zdążono uzyskać ministerialnej akceptacji.

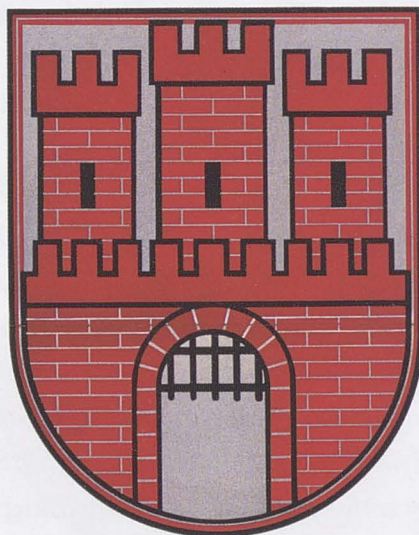
Niemieckie władze okupacyjne ingerowały w kształt herbu w kilku etapach. Początkowo pojawił się projekt herbu Krakowa bez orła, a w jego miejsce weszła swastyka w bramie miejskiej (zob. **il. 029**). Ten czy podobny mu projekt nie uzyskał jednak sankcji nowego, oficjalnie obowiązującego godła miasta, można było jednak spotkać ten haniebny znak okupanta wpisany w herb miasta np. na miejskich tramwajach. Ostatecznie tego rodzaju projekty upadły.

W kwietniu 1940 r. starosta miejski (odpowiednik prezydenta) zarządził nt. pieczęci Zarządu Miejskiego: *Herb miasta zachowuje się nadal, aż do dalszego zarządzenia, jednak znajdujące się na nim godło państwowe należy natychmiast usunąć* (ANK, sygn. 29/33/SMKr 19, s. 91). Decyzję tę należy rozumieć szerzej: urzędowa, herbowa pieczęć miejska jest miarodajnym źródłem dla stwierdzenia, jak wyglądało godło miasta. To oznacza, że herb wszędzie, nie tylko na pieczęci, miał być pozbawiony orła. W praktyce, w oczekiwaniu na awizowane „dalsze zarządzenia”, ograniczono się jednak do mechanicznego usunięcia orła z bramy muru herbowego. W Zarządzie Miejskim używano dotychczasowych herbowych pieczęci miejskich, jednak w ten właśnie sposób „skancerowanych”.

Ostatnim etapem było wydanie przez starostę miejskiego zarządzenia, w którym komunikował: *przesyłam odbitkę [zob. **il. 030**] ustalonego przeze mnie na nowo herbu miasta Krakowa z prośbą o przyjęcie do wiadomości. W przyszłości można używać herbu miasta tylko w nowej formie i o barwach widocznych z odbitki. Należy bezzwłocznie polecić zmianę herbów miasta umieszczonych na wozach tramwajowych, samochodach, budynkach i t.d.* (ANK, sygn. 29/33/SMKr 19, s. 555). Herb pozbawiony został orła w bramie, królewskiej korony wspartej na tarczy herbowej i renesansowego kształtu tarczy – tak przetrwał, od strony formalnej, do końca okupacji.

(029) Z początkowego okresu okupacji niemieckiej projekt nowego herbu miasta z wpisanym w jego rysunek znakiem swastyki w miejsce orła – ostatecznie władze okupacyjne zrezygnowały z tego rodzaju projektów, choć już zdążyły one pojawić się w przestrzeni publicznej (ANK, sygn. 29/671/467)

(030) Wprowadzony przez okupacyjnego starostę miejskiego (odpowiednik prezydenta miasta) we wrześniu 1941 r. wzór nowego herbu Krakowa, który obowiązywał do końca niemieckiej okupacji; herb bez orła, bez korony królewskiej wieńczącej tarczę i bez historycznej renesansowej tarczy (ANK, sygn. 29/33/SMKr 19, s. 559)

Koniec II wojny światowej przyniósł Polsce zasadnicze zmiany tak ideologiczno-polityczne, jak i prawnoustrojowe. Jednym z elementów nowej rzeczywistości było odejście od idei samorządności lokalnej. Po roku 1945 samorząd, w tym krakowski, nie odrodził się, utrzymano jedynie jego pozór w postaci systemu rad narodowych pochodzących z nominacji, a nie wyborów. Ustawa z 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej w ostateczny sposób włączyła całość władzy lokalnej w system władzy państwowej. Dotychczas w Krakowie, tak jak i innych miastach, herb był symbolem miejskim pozostającym w gestii samorządu, stanowił swego rodzaju „wizytówkę” tego organu. Teraz zlikwidowanie samorządu i wprowadzenie w jego miejsce administracji państwowej spowodowało, że godłem tej władzy lokalnej stawało się godło państwa – Orzeł Biały. Herb z roli symbolu oficjalnego, urzędowego, przesunięty został w obszar nieformalny, związany z tradycją i zwyczajami. Ilustruje to dobitnie los herbu Krakowa na winiecie oficjalnego, miejskiego organu promulgacyjnego w postaci „Gazety Urzędowej” (zob. il. 031).

Zatem w latach powojennej Rzeczypospolitej Polskiej (1945–1952) oraz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1952–1989) pozycja herbu Krakowa jako oficjalnego symbolu miasta, usankcjonowanego wolą jego samorządowych władz, została wygaszona. Przez cały ten okres władza miejska nie podejmowała tematu herbu. Jej godłem urzędowym, jak już stwierdzono, był orzeł jako godło państwowe, a herb miasta stał się historycznym symbolem, zresztą chętnie używanym jako ozdobnik – godny, ale jednak ozdobnik (zob. il. 032–034). Nie stoi to w sprzeczności z faktem, że herb Krakowa był znakiem popularnym i w użyciu „praktycznym” – żył nieoficjalnie, co zupełnie nie oznacza, że w ukryciu, wręcz przeciwnie. Paradoksalnie dzisiaj herb naszego miasta jest symbolem oficjalnym, ale coraz rzadziej można go spotkać zarówno w przestrzeni urzędowej, jak i tej otwartej, publicznej, o czym będzie jeszcze wspomniane na końcu tego rozdziału oraz w rozdziale dotyczącym logo miasta – znaku towarowego.

Jak wskazano, władze miejskie w tym okresie historycznym nie podjęły się uregulowania kwestii herbu. Odnotować jednak należy pewną – rzeczywistą lub pozorowaną – próbę. Oto w kwietniu 1958 r. odbyła się z inspiracji Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie narada poświęcona herbowi z udziałem profesorów historii, wśród nich przywoływanego już tutaj Mariana Friedberga. W protokole z tej narady zapisano, że *postanowiono i ustalono wspólnie, że herb m. Krakowa będzie posiadał następujące elementy: mur, trzy wieże, otwartą bramę, a w niej Orzeł i nad wieżą korona. Kolory czerwony, niebieski, złoty. Odnotowano także potrzebę [z]awiadomienia Władz, że obok Godła Państwowego w ramach samorządowych będzie wykorzystywane Godło Miasta oraz że dotychczas nie ukazało się zarządzenie wycofujące signium [sic!] herbu m. Krakowa, a zatem prawnie nadal jest on aktualny* (ANK, sygn. 29/701/23, npg). Gremium naradzające się pod przewodnictwem sekretarza Prezydium Rady miało charakter opiniodawczy i na tym szczeblu rzecz się zakończyła, w każdym razie nie odnotowano śladów stosownych uchwał czy to Prezydium, czy Rady Narodowej. Jako ciekawostkę podajmy, że dwa dni później ukazała się notatka prasowa pod tytułem *Historyczny herb Krakowa pozostanie nie zmieniony*, w której zwołana *ad hoc* opiniodawcza narada przekształciła się w komisję dla rozpatrzenia spraw heraldycznych, podczas której orzeczono, że *historyczny herb Krakowa pozostanie nie zmieniony w formach ustalonych ostatecznie w pierwszej połowie XVII wieku* („Echo Krakowa” 1958, nr 86 z 14 kwietnia). Odwołano się do wzoru z pierwszej połowy XVII w., bowiem funkcjonujący wtedy w herbie orzeł nie miał jeszcze korony. Przedstawiona tu narada miała jednak charakter incydentalny – nie dokonano potem żadnych rzeczywistych, stosownych regulacji.

W praktyce stosowano herb odpowiadający powyższemu opisowi – był on w swoim zasadniczym kształcie zgodny ze wzorem przyjętym przez Radę Miejską w roku 1937 (zob. il. 028), ale tu konieczne jest zastrzeżenie. Otóż politycznie kłopotliwe były dwa elementy:

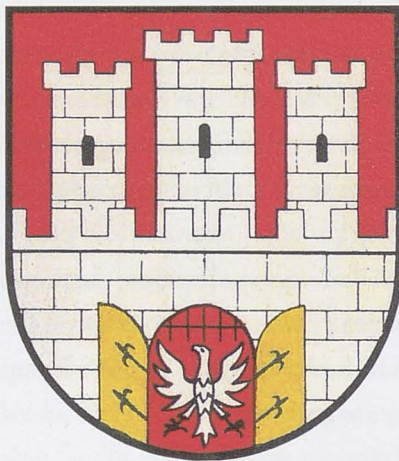
krzyżyk u szczytu korony królewskiej spoczywającej na tarczy herbu (światopoglądowo nie na czasie) oraz w tarczy ukoronowanie orła w bramie miejskiej (niezgodne z wzorcem orła Polski Ludowej). Radzono sobie z tym w różny sposób, w zależności od tego, w jakim stopniu chciano lub musiano zachować polityczną poprawność (zob. il. 035–036).

W każdym razie można stwierdzić, że społeczność krakowska przeniosła herb swojego miasta przez prawie 45-letni okres niesprzyjający dawnym symbolom w sposób bezpieczny i – czy to z kompromisami, czy bez – *summa summarum* godny.

(031) Winiety „Gazety Urzędowej” (oficjalnego publikatora miejskich przepisów) z roku 1950. Wzór wprowadzony w latach 30. XX w. przyjęto także w latach 1945–1950, dodając jednak obok herbu miasta (też zresztą według wzoru herbu przedwojennego) godło państwowe.

Po wejściu w życie 14 kwietnia 1950 r. ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej znoszącej instytucje samorządowe, już w czerwcu tegoż roku herb miasta wycofano z winiety „Gazety Urzędowej” – a było to ostatnie miejsce, w jakim widniał oficjalnie. W miejsce dotychczasowego Zarządu Miejskiego wprowadzono Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, jako organ administracji państwowej, a nie samorządu, co sprawiło, że miejsce herbu jako oficjalnego symbolu zajęło godło państwowe (z zasobów UMK)

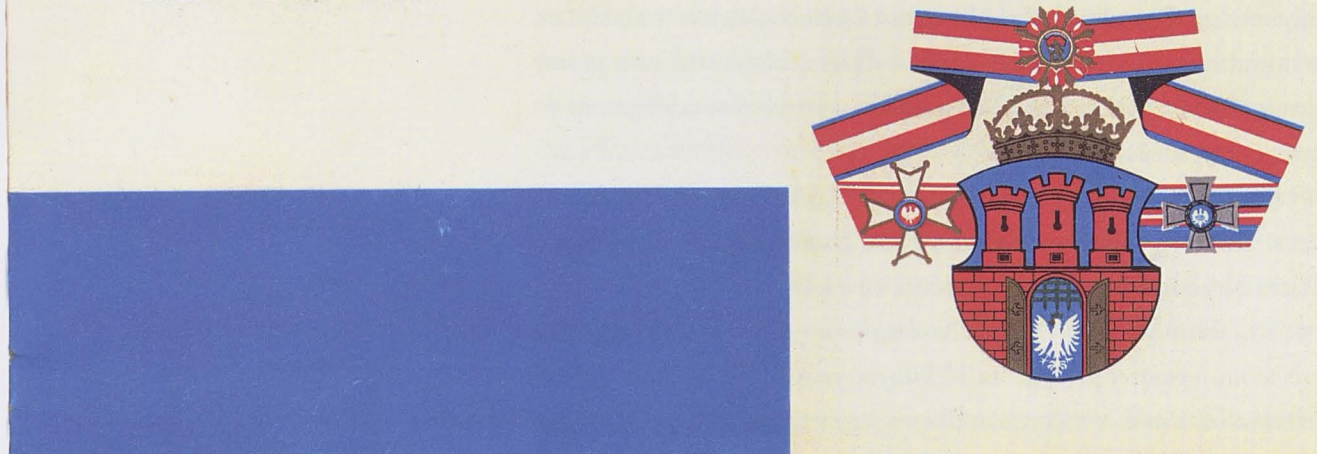

(032) Herb Krakowa z herbarza miast polskich wydane go w 1960 r. przez historyka i heraldyka Mariana Gumowskiego – wizerunek odmienny od utrwalonego, lecz ówcz eśnie w ślad za tym wydawnictwem rozpowszechniany, m.in. w licznych akcydensach promocyjnych i turystycznych (Gumowski 1960, s. 209)

(033) Herb z okładki oficjalnego albumu wydane go w 1965 r. przez Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa w 20-lecie wyzwolenia Krakowa – z orłem bez korony w bramie muru miejskiego, w pozostałych elementach zgodny z tym wzorcem, który Rada Miejska przyjęła w 1937 r. (MK, nr inw. MHK 44/X)

1945 — 18.I. — 1973

(034) Okładka zaproszenia na uroczystości miejskie w 1974 r. z okazji rocznicy oswobodzenia Krakowa spod okupacji niemieckiej; herb z orłem nieukoronowanym w bramie miejskiej, dodatkowo ozdobiony miniaturkami orderów ułożonych na odpowiednich wstążkach orderowych. Ukazano tu: nad herbem Order Budowniczych Polski Ludowej przyznany miastu Kraków i województwu krakowskiemu w 1966 r., z lewej strony herbu Order Odrodzenia Polski nadany miastu w 1957 r. oraz z prawej strony Śląski Krzyż Powstańczy, którym odznaczono miasto Kraków (AZ-UMK, spis 91/41)

(035–036) Z druków akcydensowych Urzędu Miasta Krakowa wydanych w 1974 r.: z lewej strony herb miasta z prezydenckiego druku urzędowego, z prawej strony herb miasta z prezydenckiego dyplomu Nagród Miasta Krakowa – na urzędowym papierze herb bez krzyżyka u szczytu korony, na druku okolicznościowym herb z krzyżykiem w tym miejscu (z zasobów UMK)

Po wyborach 4 czerwca 1989 r. i przełomie ustrojowym odrodzony w roku 1990 samorząd krakowski bez większej zwłoki zajął się kwestią herbu miasta. Podstawą była tu Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, która w art. 18 ustaliła wyłączną właściwość rady gminy w kwestii herbu gminy. Liczne nowelizacje tej ustawy w odniesieniu do herbu gminy niczego nie zmieniły.

Rok po wydaniu ustawy Rada Miasta Krakowa podjęła 15 marca 1991 r. uchwałę w sprawie herbu i barw Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. Przytoczmy istotne tu zapisy:

§ 1.1. *Herbem Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa jest herb w następującej postaci: na błękitnym polu czerwony mur ceglany z trzema basztami, z których środkowa jest wyższa, zwieńczonymi krenelażem, z czarnymi strzelnicami i okienkami; w murze brama o złotych otwartych podwojach z okuciami w kształcie lilii i z podniesioną złotą broną; w prześwicie bramy na tle błękitnym orzeł biały ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi w kształcie przyjętym dla godła Państwa. Tarcza herbowa jest symetryczna, w dolnej połowie półkolista, w górnej z epileptycznymi [sic! winno być: eliptycznymi] wcięciami, zamknięta łukiem wycinkowym, zwieńczona zamkniętą koroną z motywów lilii, z trzema kabłąkami złączonymi kulą z krzyżem [zob. il. 037]. [...]*

§ 2. 1. *Herb miasta umieszcza się na budynkach i w pomieszczeniach urzędowych oraz w salach posiedzeń należących do organów miasta i miejskich jednostek organizacyjnych, w tym do przedsiębiorstw miejskich.*

2. *Prawo używania herbu Krakowa przysługuje organom miasta, miejskim urządcom i innym jednostkom organizacyjnym.*

W ślad za tym stworzono ochronę prawną herbu, zawartą w uchwale Rady Miasta Krakowa z 26 kwietnia 1991 r. w sprawie umieszczania na przedmiotach przeznaczonych do obrotu handlowego lub zamieszczania w znaku towarowym lub usługowym herbu lub nazwy miasta, wprowadzającą – najogólniej rzecz ujmując – wymóg każdorazowej zgody Rady Miasta Krakowa na użycie

herbu miasta przez podmiot zewnętrzny niemieszczący się w treści wyżej cytowanego przepisu § 2 uchwały.

Wkrótce, bo już 24 maja 1991 r., herb znalazł swoje należne miejsce w przyjętej przez Radę Miasta Krakowa uchwale w sprawie Statutu Miasta Krakowa. W akcie tym w jego § 2 ust. 2 zapisano, że: *Miasto Kraków posługuje się [...] herbem wg załączonych wzorów zatwierdzonych uchwałą Rady*. Było to zatem odesłanie do wcześniejszej, bo marcowej uchwały w sprawie herbu i barw, już tutaj obszernie cytowanej. Przyjęty 24 kwietnia 1996 r. nowy Statut Miasta Krakowa ten zapis z poprzedniego statutu odnośnie do herbu utrzymał w całości bez zmian.

Herb Krakowa w przyjętym w 1991 r. przez Radę Miasta Krakowa kształcie przetrwał do roku 2002.

Przywołajmy fragmenty z publikacji wydanej przez Polskie Towarzystwo Heraldyczne: *Używany do 2002 r. herb Krakowa został opracowany w 1937 r. przez Mariana Friedberga przy wykorzystaniu możliwie najpełniejszego, dostępnego wówczas materiału źródłowego. O ile opracowanie historyczne zasługuje na najwyższą ocenę, o tyle plastyczna strona projektu od samego początku budziła szereg zastrzeżeń. Koncepcja Friedberga wzbudziła dyskusję historyków, w której zwrócono uwagę na konieczność plastycznego dopracowania herbu [...]. Pomimo tych sugestii herb został bez zmian przyjęty przez Radę Miasta Krakowa w dniu 1 czerwca 1937 r. i przesłany do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z prośbą o pozytywne zaopiniowanie. Do wybuchu wojny opinia nie nadeszła [...]. W 1991 r. Rada Miasta Krakowa ponownie przyjęła ten herb (w znacznie gorszym opracowaniu plastycznym), nie uwzględniając żadnych korekt, które już przed wojną były sugerowane przez heraldyków. Pomimo tych niedociągnięć inicjatywa powyższa miała duże znaczenie dla dziejów herbu, gdyż była to pierwsza prawomocna uchwała Rady Miasta Krakowa w jego sprawie (Drelicharz, Piech 2004, s. 244).*

Władze miasta w 2002 r., przystępując do szerszego uporządkowania kwestii symboli miasta, powierzyły te prace zespołowi w składzie: Zenon Piech i Wojciech Drelicharz z Instytutu Historii UJ oraz Barbara Widłak z Akademii Sztuk Pięknych. Zespół ten za podstawę przyjął herb z 1937 r., z uwzględnieniem jego postaci z roku 1991, przyjął też jako wyjściową zasadę niedokonywania daleko idących ingerencji w dotychczasowy kształt (co zawsze szkodzi symbolowi wymagającemu stabilizacji, trwałości w czasie) oraz wprowadzenia jedynie niezbędnych korekt heraldycznych, a przede wszystkim plastycznych.

Pierwsza korekta dotyczyła orła w bramie miejskiej – w miejsce dotychczasowego, który był odzwierciedleniem orła z godła państwowego pochodzącego z roku 1927 (czyli bez odniesienia do epoki współczesnej), wprowadzono orła z czasów zygmunto-wskich, ściślej z pieczęci wielkiej koronnej króla Zygmunta Augusta (co nawiązuje do świetności Krakowa w okresie „złotego wieku” miasta).

Druga korekta dotyczyła korony spoczywającej na tarczy herbowej. Dotychczasowy herb operował królewską koroną typu liliowego, niekojarzoną jednak z żadnym źródłowym odniesieniem, czyli będącą pewnym abstraktem. W ramach korekty wprowadzono koronę, która również była liliowa, lecz wzorowana na konkretnie: koronie, którą koronowali się królowie polscy, tzw. koronie Bolesława Chrobrego – związanej przez stulecia z Krakowem, zrabowanej w 1795 r. przez Prusaków, następnie zniszczonej wraz z innymi polskimi, wawelskimi regaliami. W pracach nad kształtem korony posiłkowano się ikonografią z czasów Stanisława Poniatowskiego.

Drobnymi korektami heraldyczno-plastycznymi było: skorygowanie proporcji tarczy herbowej, zmiana proporcji cegieł w murze, wprowadzenie kształtu cegły gotyckiej, poszerzenie i małe podwyższenie środkowej baszty, w otworach okiennych w dolnej części baszt wycofanie ich obramowania, w bramie zredukowanie liczby prętów w kracie oraz zmiana okucia bramy i obwódki wokół podwoi;

wprowadzono też korekty kolorystyczne, głównie w zakresie odcieni (więcej: Drelicharz, Piech 2004, s. 244–251).

Przygotowany przez wcześniej już tu przedstawiony zespół pakiet propozycji dotyczył nie tylko herbu, lecz wieloelementowego systemu oficjalnych symboli Krakowa, złożonego z herbu, chorągwi, flagi, pieczęci i barwy miasta (o pozostałych symbolach będzie mowa w kolejnych rozdziałach).

Po uzyskaniu pozytywnej opinii ze strony Komisji Heraldycznej, organu doradczego działającego przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji, a następnie ministerialnym zatwierdzeniu Rada Miasta Krakowa przyjęła przedstawione propozycje uchwałą z 9 października 2002 r. w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. W § 1 postanowiono:

Przyjmuje się symbole Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa:

1) Herb Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa [...]

Herb Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa przedstawia w polu błękitnym czerwony mur ceglany z trzema basztami zwieńczonymi krenelazem o trzech blankach każda, z czarnymi strzelnicami i okienkami, z których środkowa jest wyższa i szersza. W murze brama o złotych otwartych podwojach, z okuciami w kształcie lilii i z podniesioną złotą broną. W prześwicie bramy ukoronowany Orzeł Biały, ze złotym dziobem i szponami. Tarcza herbowa o tradycyjnym dla Krakowa renesansowym kształcie jest zwieńczona koroną o kwiatach w kształcie lilii, zamkniętą kablęczkiem z kulką i krzyżykiem w zwieńczeniu [zob. il. 038].

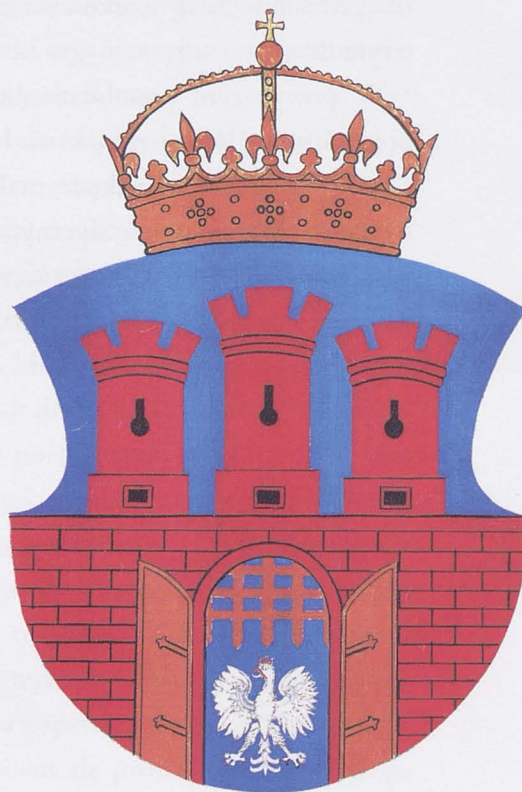
Zgodnie z uchwałą podmioty stosujące herb zostały zobowiązane do wdrożenia skorygowanego wzoru do końca 2006 r. Z kolei 14 stycznia 2004 r. Rada Miasta Krakowa w drodze uchwały nowelizującej uzupełniła te postanowienia zapisem: *Wyraża się zgodę na używanie herbu Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa przez organy miasta, miejskie jednostki organizacyjne oraz jednoosobowe spółki Gminy Miejskiej Kraków.*

Praktyczne potrzeby wynikające ze zmieniających się – i jakościowo, i ilościowo – instrumentów komunikacji społecznej skłoniły do urzędowego umocowania uproszczonych wersji obowiązującego herbu. Uczyniono to zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa z 25 października 2017 r. w sprawie stosowania Systemu Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa przez komórki organizacyjne Urzędu Miasta Krakowa, miejskie jednostki organizacyjne oraz partnerów i beneficjentów środków miejskich (zob. **il. 039**).

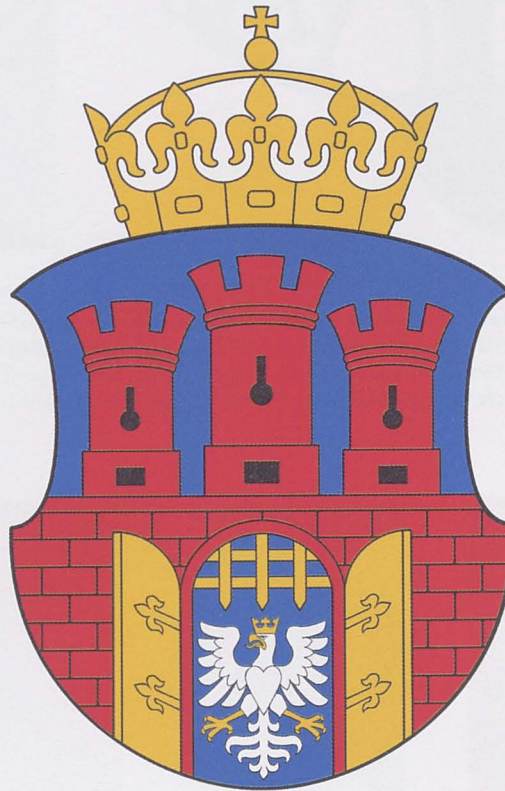
Sam herb Krakowa i jego kształt to przede wszystkim przyjęcie, poszanowanie i przenoszenie w przyszłość dziedzictwa historycznego, wywodzącego się jeszcze z obrazu najstarszej pieczęci z XIII-wiecznych czasów polokacyjnych (zob. **il. 001**), kształtowanego w wieku XVII (zob. **il. 015**) i utrwalonego w okresie XX-wiecznego międzywojnia (zob. **il. 028**). Herb naszego czasu jest pełnym wyrazem ciągłości historycznej, tak dla Krakowa ważnej na każdej płaszczyźnie – od intelektualnej po emocjonalną. Zupełnie inną kwestią jest natomiast sposób, w jaki go używano, w szczególności w aspekcie wykorzystywania jego symbolicznego ładunku i mocy dla budowania z jednej strony tożsamości wewnętrznej, a z drugiej rozpoznawalności zewnętrznej – tu rzecz nie jest już taka prosta. Wprowadzenie w roku 1997 przez wykonawczy organ miasta znaku towarowego w postaci logo miasta zapewne bez takiej intencji wyjściowej poskutkowało wytworzeniem się problemu, narastającego w miarę podnoszenia znaczenia logo miasta i rozbudowywania wokół niego całego systemu znaków towarzyszących. Jest to w istocie rozwijający się od ponad już dwudziestu lat, a obecnie coraz bardziej aktualny, problem znalezienia prawidłowego balansu między ochroną godności wiodącego symbolu miasta w postaci jego herbu, czyli określenia skali pewnej „ekskluzywności” w jego bieżącym stosowaniu, a wymogiem popularności i powszechności herbu, właśnie ze względu na jego ważne, historycznie w pełni zweryfikowane funkcje tożsamościowo-identyfikacyjne. Patrząc z innej strony, to

problem pewnej delimitacji: do jakich granic inne znaki, niższego rzędu w miejskiej hierarchii, wspierają herb miasta (np. na wspomnianym polu ochrony jego godności), a gdzie zaczyna się proces nie wspierania, lecz wypierania herbu z pól, które powinien zajmować, i wręcz przejmowania funkcji do tej pory należnych godłu miasta. Do problemu „herb Krakowa a logo miasta” wrócimy w rozdziale o tym drugim.

W powyższym przedstawieniu problematyki herbu Krakowa położyliśmy główny nacisk na historyczny rozwój jego kształtu i towarzyszącą mu otoczkę formalną. Są jednak jeszcze całe wielkie obszary jego wartości estetycznych oraz pól faktycznego stosowania – o tym traktuje, już wymową samego obrazu, aneks do niniejszego albumu, w całości poświęcony właśnie herbowi Krakowa.

(037) Herb Krakowa wprowadzony uchwałą Rady Miasta Krakowa z 15 marca 1991 r., zgodnie z wolą radnych będący przeniesieniem do współczesnych czasów wzoru herbu z roku 1937 (zob. il. 028); procedura jego ministerialnego zatwierdzania została przerwana wybuchem II wojny światowej (z zasobów UMK)

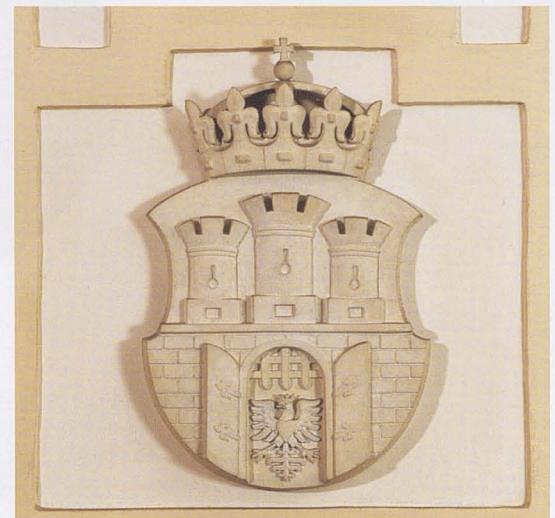
(038) Herb Krakowa po korektach dokonanych w 2002 r., a dotyczących zarówno herbu z 1937 r., jak i jego postaci przyjętej w 1991 r. (zob. il. 028 oraz il. 037), zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Krakowa z 9 października 2002 r. (zwieńczenie III kadencji Rady), porządkującą całość symboliki miejskiej. Herb obowiązuje aktualnie (z zasobów UMK)

(039) Uproszczone warianty herbu miasta wprowadzone w życie zarządzeniem Prezydenta Miasta z 2017 r. regulującym System Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa – ta uproszczona postać przeznaczona jest do wykorzystywania w komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej Urzędu Miasta Krakowa oraz na różnych polach działalności promocyjnej Urzędu Miasta Krakowa. Kolejno od lewej strony u góry: wersja podstawowa i wersja podstawowa złota, oraz u dołu: wersja jednobarwna i wersja konturowa (z zasobów UMK)

(040) Wizerunek herbu Krakowa według obowiązującego wzoru z 2002 r. we foyer Sali Obrad im. Stanisława Wyspiańskiego Rady Miasta Krakowa w Pałacu Wielopolskich (z zasobów UMK)

(041) Wizerunek herbu Krakowa według obowiązującego wzoru z 2002 r. w holu na parterze Pałacu Wielopolskich, siedziby władz samorządowych miasta, na wprost wejścia (z zasobów UMK)

(042) Herb Krakowa według obowiązującego wzoru wyhaftowany na obu połaciach sporządzonej w 2004 r. chorągwi Krakowa, jednego z oficjalnych symboli miasta – cała chorągiew zob. il. 150 (z wyposażenia RMK)

(043) Herb Krakowa według obowiązującego wzoru – główne ogniwo posrebrzanego łańcucha, wykonanego w 2010 r. insygnium przewodniczącego Rady Miasta Krakowa – cały łańcuch zob. il. 387 (z wyposażenia RMK)

(044–045) Herb miasta według obowiązującego wzoru na urzędowej tablicy obok głównego wejścia do Pałacu Wielopolskich – siedziby władz Krakowa. Widniejąca na górze tablica z godłem państwowym w postaci Orła Białego wiąże się z wykonywaniem przez samorząd miejski zadań zleconych przez administrację państwową (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
SYMBOLE OFICJALNE
PIECZĘCIE MIASTA

W dziejach Krakowa pieczęć miasta to najstarszy symbol miejski, z niego natomiast wywiódł się kolejny – w postaci herbu Krakowa. Taka była właśnie kolejność ich narodzin – nie odwrotna.

Symboliczna moc pieczęci zawarta jest w samym sensie tego znaku – postawienie pieczęci, jej „przybicie” to z jednej strony umowna identyfikacja podmiotu, z drugiej natomiast również umowne potwierdzenie wyrażenia określonej woli. Obracamy się tutaj zatem w kręgu symboliki – tak było przed wiekami, tak jest i dzisiaj (choć komunikacja elektroniczna wprowadza nowy wymiar w tej materii). Ta symbolika zawarta jest też w pieczęciach miejskich, które służą miastom i ich władzom; w szczególny sposób przekaz ten jest kumulowany w przypadku pieczęci herbowych – te bowiem operują w polu pieczętnym drugim symbolem: herbem. Symbol wzmacnia symbol.

Wśród pieczęci miejskich znajdujemy:

- + pieczęć miasta, czyli odnoszące się do organizmu miejskiego jako całości, czemu wyraz daje treść ich legendy, tj. napisu w otoku; w najprostszej postaci jest to sformułowanie: „Miasto Kraków”; te podstawowe pieczęcie miasta są właśnie symbolem całej zbiorowości miejskiej – i o nich będzie w tym miejscu mowa;
- + pieczęć najwyższych władz miasta, czyli odnoszące się do czołowych organów miejskich (historycznie: wójt, rada miejska, burmistrz, prezydent); także i tutaj decydująca jest treść napisu w otoku podająca, w czyjej gestii pozostaje dana pieczęć, co lub kogo symbolicznie reprezentuje; w warunkach krakowskich w najprostszej formie będą to napisy: „Rada Miasta Krakowa” i „Prezydent Miasta Krakowa” – te pieczęcie to jednocześnie insygnia władz miejskich i o nich mowa będzie odrębnie, w dalszej części albumu;
- + pieczęcie miejskie pozostałe, odnoszące się do niższych władz, urzędów, instytucji i stanowisk miejskich; one nie mieszczą się w kategoriach symbolu zbiorowości czy insygnium głównej władzy, zatem nie interesują nas tutaj.

Wracając do pieczęci miasta: w początkach historii Krakowa rzecz nie była tak klarowna, jak to wyżej sklasyfikowano. Otóż dwie najstarsze pieczęcie miasta Krakowa symbolizowały nie tylko miasto (ściślej w tych przypadkach społeczność miejską), ale i konkretną władzę miejską. Mowa tu o pochodzącej z lat 1281–1283 pieczęci miasta i wójta krakowskiego (zob. il. 046–051), następnie ok. roku 1312 przerobionej na pieczęć miasta i rady miejskiej (zob. il. 052–057).

Około 1329 r. powstała kolejna pieczęć miasta, mniejszego rozmiaru niż te, o których mowa wyżej, nazwana więc „mniejszą”. Tutaj w otoku zamieszczono już jedynie napis: „Miasto Kraków” (zob. il. 058–060). Następne pieczęcie miasta z całego okresu staropolskiego, czyli do czasów Sejmu Czteroletniego (1788–1792), również będą zawierać tę prostą nazwę miasta, ale wzbogaconą już o predykat stołeczności w Królestwie Polskim. Wszystkie one będą już także pieczęciami miasta herbowymi – ze zmieniającym się w ciągu wieków herbem Krakowa (zob. il. 061–071).

Wszystko to są pieczęcie miasta Krakowa, pozostające w gestii najwyższego organu miejskiego w postaci krakowskiej rady miejskiej. Ponieważ to rada miejska dysponowała pieczęciami miasta, niezbyt szczęśliwie określa się je w literaturze przedmiotu jako „pieczęcie radzieckie”. Były to jednak pieczęcie nie rady miasta, lecz miasta Krakowa, ustanowione – przez samą radę zresztą – do jej dyspozycji, co nie zmienia faktu, że były właśnie pieczęciami miasta i każde inne ich określenie może być mylące (pieczęcie „radzieckie” winny mieć w otoku napis „rada miejska” lub „rada miasta”).

Czas Sejmu Czteroletniego zamknął kilkusetletni okres pieczęci miasta. Pojawiają się wówczas pieczęcie miejskie przypisane poszczególnym organom czy urządzeniom, w ramach podziału władzy – pieczęcie rady miejskiej i pieczęcie prezydenckie, a oprócz nich pieczęcie magistrackie. Najważniejsze spośród radzieckich i prezydenckich ukażemy – jak to było już podkreślane – w innym miejscu jako insygnia władzy.

Oficjalna, urzędowa pieczęć miasta Krakowa powraca dopiero w okresie odrodzonego samorządu – w roku 1990. Na początku I kadencji sprawiono trzy pieczęcie herbowe: Miasta Krakowa (zob. **il. 072–074**), Rady Miasta Krakowa (zob. **il. 363–364**) oraz Prezydenta Miasta Krakowa (zob. **il. 423–424**) – wszystkie herbowe, z herbem według wzoru recypowanego z uchwały z 1937 r.

Zasadniczą zmianę przyniósł rok 2002, w którym – na koniec III kadencji – 9 października Rada przyjęła uchwałę w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. W § 1 postanowiono:

Przyjmuje się symbole Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa: [...]

4) Pieczęć Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa [...] określoną w załączniku graficznym Nr 4 do uchwały.

Pieczęć herbowa Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa ma kształt okrągły, w polu pieczęci znajduje się herb, w otoku napis: STOŁECZNE KRÓLEWSKIE MIASTO KRAKÓW.

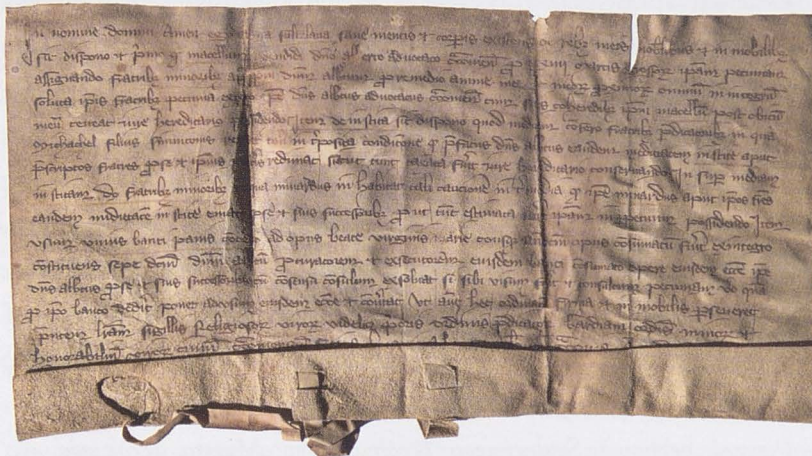
W ten sposób mocą prawa lokalnego pieczęć Krakowa stała się jednym z oficjalnych, urzędowych symboli miasta – obok jego herbu, barw, chorągwi i flagi. Wzór pieczęci określiła przywołana tu uchwała (zob. **il. 074**), natomiast w zarządzeniu Prezydenta Miasta z 2004 r. w sprawie zasad posługiwania się symbolami (zaktualizowanym w 2017 r.) w § 5 ustalono:

1. Pieczęć Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa służy do opatrywania szczególnie ważnych lub uroczystych dokumentów.

2. Prezydent Miasta Krakowa oraz Przewodniczący Rady Miasta Krakowa dysponują po jednym egzemplarzu pieczęci.

W ten oto sposób powstały dwa egzemplarze tłoku pieczętnego będącego materializacją jednego z oficjalnych symboli Krakowa, jakim jest jego pieczęć (zob. **il. 075–076**).

Przedstawienie pieczęci miasta pozostaje w ścisłym związku z poprzednim rozdziałem, dotyczącym herbu Krakowa – w naturalny sposób losy herbowej pieczęci miasta i herbu miasta były i są splecione ze sobą.

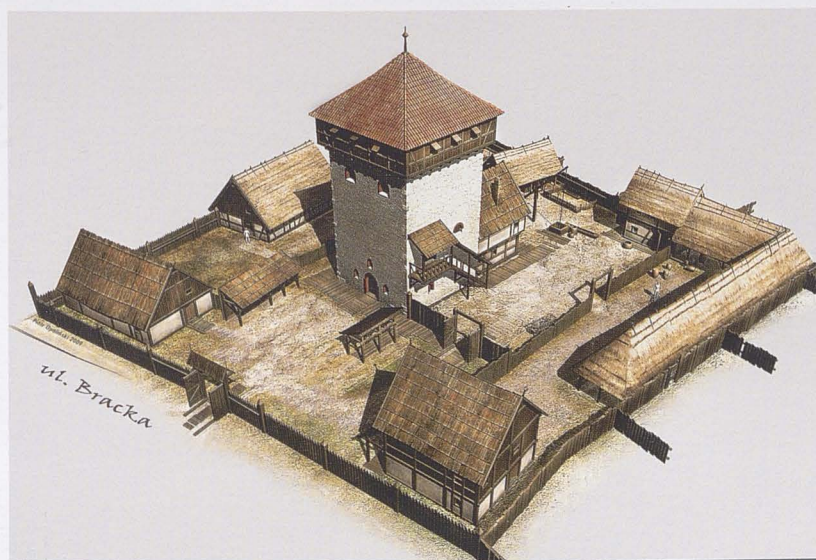

(046) Dokument pergaminowy wystawiony w 1303 r., mocą którego krakowska mieszcza Sulisława dokonała legatu testamentowego, co wójt krakowski potwierdził, opatrując ten dokument pieczęcią miasta i wójtostwa. Sam pergamin, pomimo perypetii, przetrwał i znajduje się w Archiwum oo. Franciszkanów w Krakowie, „po drodze” przypadła jednak sama pieczęć. Szczęśliwie jednak zachował się jej niebudzący wątpliwości przerys – zob. il. 047 (APF, sygn. G-I-2)

(047) Przerys najstarszej pieczęci miasta i wójta wykonany w latach 30. XIX w. przez Kajetana Kielińskiego, na podstawie istniejącego jeszcze wówczas jej oryginału, jakim opatrzony był dokument z 1303 r. (zob. il. 046). Tłok tej pieczęci wykonano w przedziale lat 1281–1283, jej średnica wynosiła 65 mm. Wyobrażała mur z trzema wieżami, nad środkową w tarczy orzeł piastowski (znak lokującego w 1257 r. miasto księcia Bolesława Wstydlwego), nad bocznymi postacie patronów miasta św. Wacława i św. Stanisława, po ich bokach powtórzony w tarczach pół lew, pół orzeł (znak panującego wówczas księcia Leszka Czarnego), w bramie muru modląca się postać, prawdopodobnie wójt krakowski. W otoku napis: S[IGILLVM] ADVOCATI CIVITATIS ET CIVIVM CRACOVENSIVM (pieczęć wójta miejskiego i mieszczan krakowskich). Jest to zatem połączenie pieczęci miasta z pieczęcią jego wójta. W wyniku obniżenia rangi wójtostwa w 1312 r. tłok tej pieczęci został przerebiony na pieczęć miasta i rady miejskiej (zob. il. 052–057). Motyw muru z trzema basztami i otwartą bramą został później przeniesiony na tarczę herbu Krakowa (BK PAN, sygn. AO III 252)

(048) Ulica Bracka w kierunku zbiegu z ul. Gołębią, kamienice nr 3–5; w średniowieczu była tam duża parcela, na której stała siedziba krakowskiego wójta dziedzicznego w kształcie wieży, obiekt reprezentacyjno-mieszkalny, który mógł posłużyć w latach 80. XIII w., z braku jeszcze murów obronnych miasta, za pierwowzór czy inspirację dla wizerunku muru na najstarszej pieczęci miasta i jego wójta – zob. il. 047 (z zasobów UMK)

(049) Rekonstrukcja średniowiecznej wieży wójtowskiej usytuowanej na parceli u zbiegu ulic Brackiej i Gołębiej; dolna część wieży przedstawiona na podstawie zachowanych pozostałości (zob. il. 050–051), górna część to założenie hipotetyczne – opracowanie graficzne Piotr Opaliński, według wskazówek Waldemara Komorowskiego (udostępnione dzięki uprzejmości autorów)

(050) Zachowana oryginalna część muru frontowego wieży wójtowskiej, o której wyżej mowa, z charakterystycznym wejściem i bocznymi oknami. Jest to dawny parter, choć obecnie – ze względu na podniesienie się przez wieki poziomu ulicy – znajduje się on w piwnicach kamienicznych. Obiekt datowany jest na koniec XIII stulecia, mógł istnieć w latach 80. tegoż wieku, gdy powstawała najstarsza pieczęć miasta i wójta Krakowa (z zasobów UMK)

(051) Widok tego samej co wyżej muru frontowego wieży wójtowskiej, jednak od strony wnętrza obiektu. Jest to wysokiej wagi zabytek, pod ochroną konserwatorską, jednak zlokalizowany na terenie prywatnej własności i z tego powodu nieudostępniony w zwykłym „trybie turystycznym”. Czy rzeczywiście ten mur od jego frontowej strony był wzorem dla rysunku na pieczęci miasta wójta i w efekcie trafił potem do herbu? (z zasobów UMK)

(052–053) Dokument pergaminowy wystawiony w 1343 r. w Krakowie przez trzy miasta małopolskie: Kraków, Sandomierz i Nowy Sącz, mocą którego miasta te udzieliły gwarancji traktatowi zawartemu kilka dni wcześniej w Kaliszu przez Kazimierza Wielkiego z zakonem krzyżackim. Tu także zbliżenie pieczęci, którą opatrzone ten dokument – najstarszy zachowany egzemplarz odcisku pierwszej pieczęci większej miasta i rady. Pieczęć ta powstała z przerobienia pieczęci miasta i wójta (zob. il. 047) po obniżeniu rangi tego urzędu w 1312 r. Na tym samym tłoku (a zatem o średnicy 65 mm) dodano sześciopromienne gwiazdy nad bocznymi tarczami (jako symbol szczęścia albo jedynie jako wyróżniający ozdobnik) oraz zmieniono treść napisu w otoku, który teraz brzmi: S[IGILLVM] CONSVLVM ET COMVNITATIS CIVITATIS CRACOVIE (pieczęć rajców i mieszczaństwa [pospółstwa] miasta Krakowa). Urzędowo była używana jeszcze w pierwszej połowie XV w., a także dużo później, lecz już w wymiarze historycznego symbolu; w 1895 r. sporządzono replikę jej tłoku (zob. il. 002) i rozpoczęła służbę „ceremonialną” – opatrywano nią najważniejsze miejskie akty okolicznościowe czy honorowe; praktyka ta przetrwała do dzisiaj (Berlin-Dahlem, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, XX. HA Scheibl. 109, nr 4)

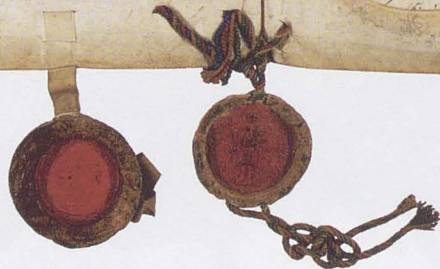
(054–055) Dokument pergaminowy wystawiony w 1425 r. przez miasto (rajców i całą społeczność miejską) zawierający potwierdzenie złożenia przysięgi na wierność królowi Władysławowi Jagielle oraz jego nowo narodzonemu synowi, królewiczowi Władysławowi (III Warneńczykowi).
Tu także zbliżenie pieczęci, którą opatrzone ten dokument – chronologicznie jest to drugi z zachowanych egzemplarzy odcisku najstarszej pieczęci większej miasta – radzieckiej; zob. il. 053 (AGAD, sygn. perg. 5024)

(056–057) Dokument pergaminowy wystawiony w 1430 r. przez króla Władysława Jagiełłę w Jedlni, mocą którego w zamian za sukcesję na tronie dla swojego potomka król nadał szlachcie przywileje. Wśród przywieszonych pieczęci magnatów polskich i szlachty, w centralnym punkcie, znajduje się odcisk wosku pieczęci krakowskiej – Kraków reprezentował przy tym akcie miasta polskie. Tu także zbliżenie pieczęci, którą opatrzone ten dokument – chronologicznie jest to trzeci z zachowanych egzemplarzy odcisku najstarszej pieczęci większej miasta – radzieckiej; zob. il. 053 (MNK, nr inw. 17-perg-368.5024)

NAJSTARSZA PIECZĘĆ WIĘKSZA MIASTA I RADY MIEJSKIEJ (OD OK. 1312)

(058–060) Pieczęć mniejsza miasta pozostająca w gestii rady miejskiej, o średnicy 50 mm, powstała ok. roku 1329, przedstawiająca postać św. Wacława, jednego z patronów Krakowa, co ideowo zaczerpnięto z najstarszej pieczęci większej miasta i rady miejskiej (zob. il. 002 oraz il. 053). Postać świętego w zbroi rycerskiej z proporcem, mieczem i tarczą z krzyżem, po obu stronach postaci symbole: z prawej strony orzeł bez korony, z lewej korona gotycka (symbole te prawdopodobnie odnoszą się do ziemi krakowskiej). W polu napis majuskułą gotycką: S[ANCTVS] WENCESLAVS (święty Wacław), napis w otoku: S[IGILLVM] MINVS CIVITATIS CRACOVIE (pieczęć mniejsza miasta Krakowa). Tutaj prezentowana przy dokumencie (druga od lewej strony) wystawionym w 1603 r., mocą którego miasto Kraków podzieliło się jurysdykcją nad terenem zwanym „Zabikruk” z biskupem krakowskim Bernardem Maciejowskim. Poniżej zbliżenie tej pieczęci, natomiast obok niej wyraźniejszy jej obraz (zapewne z mniej zużytego stempla lub staranniej wyciśnięta), pieczęć luzem, niedatowana (ANK, sygn. perg. 717 oraz ANK, sygn. 29/1597/102)

(061–062) Pieczęć sekretna miasta z założenia mająca potwierdzać, kontrasygnować pieczęć większą miasta (na jej odwrocie, stąd „sekretna”), ale w praktyce zastępowała ją przy aktach mniejszej wagi wystawianych przez radę miejską lub burmistrza.

W rachunkach miejskich jest ślad zapłaty z 1405 r. za sporządzenie takiej sekretnej pieczęci. Być może jest to ta właśnie, prezentowana tutaj pieczęć (zapewne z kolejnego jej stempla) – odcisk w wosku przywieszony do dokumentu z 1475 r., w którym rajcy krakowscy potwierdzają przyjęcie od żupnika Grzegorza Lubrańskiego 1000 florenów tytułem spłaty długu królewskiego zaciągniętego na kwotę 4000 florenów. Jej średnica wynosi 25 mm, w polu pieczętnym widnieje gotycka tarcza z ukształtowanym już herbem Krakowa przedstawiającym mur z otwartą, pustą bramą, na nim trzy wieże zakończone u góry blankami. W otoku napis gotycką minuskułą: *[s]igillvm] credencce civitatis cracovie* – (pieczęć sekretna miasta Krakowa); zob. il. 005 (AGAD, sygn. perg. 5167)

NAJSTARSZA PIECZĘĆ SEKRETNA MIASTA (WIEK XV)

(063) Odcisk „opłatkowy” (czyli wyciśnięty przez dodatkową kartkę papieru) kolejnej pieczęci sekretnej miasta (zob. il. 061–062), tutaj na dokumencie wystawionym w 1557 r. Tłok tej pieczęci powstał przed rokiem 1503, jej średnica wynosiła 25 mm. Na renesansowej tarczy znajduje się herb Krakowa, zamiast otoku wstęga, na niej napis minuskułą gotycką: *secreta civitatis cracoviensis* ([pieczęć] sekretna miasta Krakowa). Używana była przez radę miejską i burmistrza dla poświadczania dokumentów mniejszej wagi, m.in. dla uwierzytelniania odpisów z ksiąg miejskich. Ostatni ślad użycia pochodzi z roku 1666 (ANK, sygn. rkps 1327, s. 64)

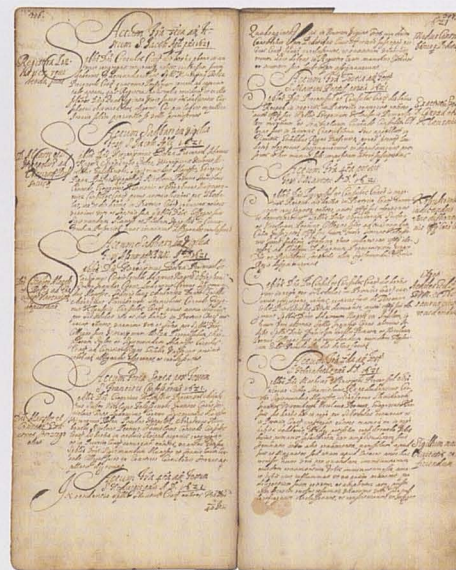
(064) Pieczęć miasta w użyciu rady miejskiej, sporządzona pod koniec XVI w., średnica 52 mm. Pierwszy zachowany ślad użycia pochodzi z 1606 r. i jest to właśnie odcisk tu zaprezentowany – z dokumentu, w którym rajcy krakowscy zatwierdzają statut cechu śledziarzy. Jest to pieczęć herbowa, na niej herb Krakowa w tarczy z koroną wspartą na jej górnej krawędzi, w bramie muru jeszcze brak orła. Dla podniesienia godności pieczęci dodano pionowo ustawione symbole: z jednej strony herbu berło, z drugiej miecz – podkreślające stołeczność miasta. Tę stołeczność wprowadzono także do napisu w otoku: *SIGILVM CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE* (pieczęć Krakowa stolicy Królestwa Polskiego). W praktyce pieczęć tę stosowano przy sprawach cechowych jeszcze w wieku XVIII (ANK, sygn. perg. 1030)

(065) Strony z miejskiej księgi radzieckiej, gdzie znajduje się wpis w języku łacińskim z 1621 r., dotyczący nowej pieczęci miasta, o treści:

Działo się w najbliższy poniedziałek przed świętem św. Elżbiety [15 XI] roku Pańskiego 1621. Przesławni panowie Maciej Wojeński burmistrz, Krzysztof Szober, Stanisław Rapp, Ludwik Cromer, Zygmunt Alantsee, Krzysztof Słowikowski, Jan Wisembergk, Mikołaj Pernus i Grzegorz Klausuic, rajcy urzędujący, zostali wezwani dziś pisemnie na posiedzenie i zgromadzili się w ratuszu krakowskim, aby podczas obrad podjąć dojrzałe decyzje i przywrócić dawną świetność tego miasta przez wzbogacenie jego znaków – nie tylko wśród innych [miejskich] oraz szlacheckich, ale także obcych, teraz bowiem przez pewną zmianę znak miasta jest uszczuplony. Aby więc przez miłość do tego miasta ozdobić je i dawną godność przywrócić, jednogłośnie wyrazili i postanowili, że znakiem, czyli pieczęcią miasta, które uznawane jest jako stołeczne przez swoje liczne zasługi dla Rzeczypospolitej, będą trzy czerwone wieże wraz z koroną jako znak stołecznego i pierwszego z miast Królestwa, co też postanowiono i sprawiono

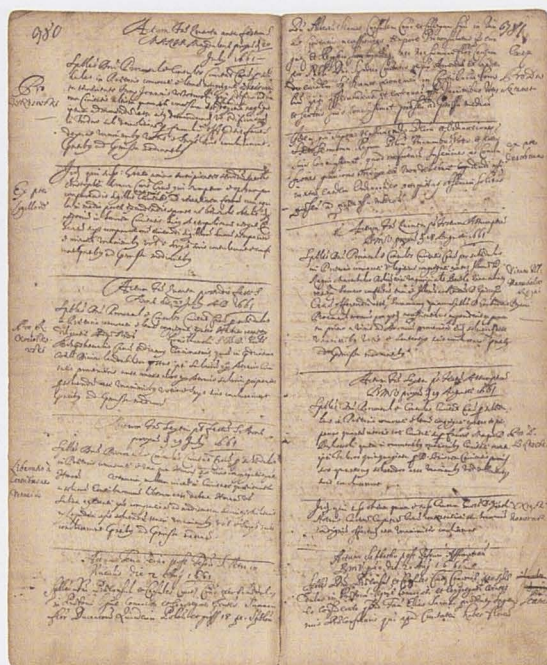
(tłum. Marcin Starzyński) (ANK, sygn. rkps 1213, s. 306–307)

PIECZĘĆ WIELKA MIASTA (OD 1624)

(066) Sporządzona w 1624 r. na podstawie uchwały rajców z 1621 r. (zob. il. 065) nowa pieczęć miasta, z koroną na tarczy herbowej i ekspozycją stołeczności miasta w napisie. Nie była to pełna nowość, bardziej potwierdzenie i utrwalenie jako zasady rozwiązań już wcześniej przyjmowanych (zob. il. 064). Średnica wynosiła 60 mm, stąd została nazywana wielką pieczęcią. W jej otoku zamieszczono napis: SIGILLVM CIVITATIS CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE (pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego). Tutaj zaprezentowano odcisk opłatkowy z dokumentu wystawionego w 1649 r. Gdy w roku 1661 rajcy postanowili o wprowadzeniu orła do bramy herbowej, pieczęć ta została odpowiednio przerobiona – zob. il. 068 (ANK, sygn. 29/10/2, s. 200)

(067) Z miejskiej księgi radzieckiej strony z wpisem w języku łacińskim z 1661 r., dotyczącym sporządzenia nowej pieczęci miasta z fundacji rajcy Krzysztofa Krauza, o treści:

Działo się w najbliższą środę przed świętem Marii Magdaleny [20 VII]. Ci, którzy z wdzięcznością przyjęli dzieło dostojnego Krzysztofa Krauza rajcy krakowskiego – który własnym sumptem przydał starszym pieczęciom miejskim nowy kształt z orłem widniejącym w bramie [miejskiej], czyniąc to ku chwale miasta stołecznego – zgodę na sporządzenie dwóch pieczęci, większej i mniejszej jednomyślnymi głosami i wyborami swoimi ustalili i potwierdzili (tłum. Marcin Starzyński).

Niejako mimochodem warto zaznaczyć różnicę między treścią i formą tej uchwały a uchwałą sprzed 40 lat (zob. il. 065): oto barwny, wręcz emocjonalny przekaz woli rajców w starannie, estetycznie prowadzonej księdze radzieckiej przechodzi w suchy i rzeczowy przekaz w niechlujnie prowadzonej czołowej księdze miasta. Od wyższych potrzeb i wzniosłego ducha do byle jakiej przyziemności – oto ślad odejścia „złotego wieku” Krakowa w przeszłość... (ANK, sygn. rkps 1215, s. 380)

(068–069) Stalowy stempel oraz jego lustrzane odbicie pieczęci ufundowanej przez rajcę Krzysztofa Krauza według wzoru ustalonego przez rajców w 1661 r. (zob. il. 067). Historyczne znaczenie miało tu wprowadzenie do bramy muru na tarczy herbowej ukoronowanego orła. Stempel ma kształt owalny, wymiary 56 x 49 mm, w otoku widnieje napis: SIGILLVM CIVITATIS CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE (pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego). Obok tej pieczęci przygotowano też i wprowadzono do użytku pieczęć mniejszą, o wymiarach 45 x 40 mm (ANK, sygn. T 276)

(070) Odcisk pieczęci powstałej w 1624 r. (zob. il. 066), której stempel przerobiono po roku 1661, kiedy to Rada Miejska wprowadziła wzór pieczęci z ukoronowanym orłem w bramie muru miejskiego na tarczy herbowej – wyrytowano zatem na stemple orła w wyrazistej koronie, całą resztę rysunku w polu pozostawiając bez zmian, nie zmieniono także napisu w otoku, który – przypomnijmy – brzmi: SIGILLVM CIVITATES CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE (pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego). Prezentowany tutaj odcisk pochodzi z dokumentu wystawionego w 1727 r.; pieczęć ta była używana długo, równolegle z pieczęcią z 1661 r. (zob. il. 069), być może do schyłku okresu staropolskiego, czyli końca XVIII w. (ANK, sygn. perg. 830)

(071) Odcisk „opłatkowy” (czyli wyciśnięty przez dodatkowy kawałek papieru) pieczęci miasta pochodzącej z pierwszej połowy XVIII w. Była to kontynuacja wzoru wprowadzonego uchwałą Rady Miejskiej z 1661 r. (zob. il. 069). Kształt owalny, wymiary 42 x 38 mm, w otoku napis: SIGILLUM VRBS CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE (pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego); tu na określenie „miasto” użyto już wyrazu „urbs”, zamiast dotychczasowego „civitas”. Tutaj odcisk tej pieczęci na dekrete burmistrzowskiego sądu potocznego z 1788 r. (BN PAU/PAN, rkps nr 420, k. 318v)

PIECZĘĆ WIELKA MIASTA Z 1624 PO PRZEBROBIENIU (PO 1661)

PIECZĘĆ MIASTA (OD I POŁ. XVII W.)

(073) Pieczęć z mosiężnym stemplem (tu lustrzane jego odbicie) z 1990 r. (zob. il. 072) to pieczęć herbowa z herbem Krakowa w centralnym polu, według wzoru przyjętego w 1937 r., choć ostatecznie niezatwierdzonego z uwagi na wybuch wojny (zob. il. 028 oraz il. 037). Średnica 36 mm, w otoku napis: MIASTO KRAKÓW. W przyjętym w 1991 r. Statucie Miasta Krakowa dopuszczono stosowanie nazwy tradycyjnej „Stołeczne Miasto Kraków”, lecz pieczęć z takim zapisem nazwy miasta w otoku nie powstała. Jest to pieczęć wciąż aktualna, niejako „w komplecie” z nią pozostają pieczęcie herbowe dwóch organów samorządu krakowskiego – zob. il. 363–364 oraz il. 423–424 (z zasobów UMK)

(072) Po okresie staropolskim, dla którego końcówką cezurą był Sejm Czteroletni (1788–1792), pieczęcie miasta, czyli te z napisem „Miasto Kraków” w otoku, zniknęły z urzędowego obiegu, nie stwierdzono ich na dokumentach. Niepodzielnie panowały pieczęcie organów władzy miejskiej, będące także pieczęciami „miejskimi”, ale nie „miasta” (co nie wyklucza wprowadzania pieczęci miasta dla celów specjalnych, reprezentacyjno-symbolicznych, jak np. stempel z 1895 r. – zob. il. 002). Odrodzony w III Rzeczypospolitej samorząd krakowski już w 1990 r. zlecił wykonanie tłoku pieczęci miasta Krakowa z prawem używania jej przez Radę Miasta oraz prezydenta miasta, ale organy te miały i mają również własne pieczęcie identyfikujące, o czym będzie mowa w rozdziale o insygniach (z zasobów UMK)

(074) Statut Miasta Krakowa przyjęty przez Radę Miasta Krakowa w 1996 r. dopuścił stosowanie tradycyjnej nazwy miasta w brzmieniu: „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków”. Z kolei uchwała Rady Miasta Krakowa z 2002 r. w sprawie symboli Krakowa, formułując ich oficjalny katalog, sytuuje wśród nich pieczęć miasta. To, co było dorozumiane i osadzone w zwyczaju, z tą chwilą stało się umocowane w prawie lokalnym. Przywołana tu uchwała z 2002 r. jednocześnie określiła obowiązujący wzór pieczęci miasta – na ilustracji graficzne przedstawienie pieczęci z załącznika do tej uchwały; herb miasta co do zasady oparty jest na wzorze z 1937 r. (przyjętym także w roku 1990 i usankcjonowanym uchwałą Rady Miasta Krakowa z 1991 r., lecz już z korektami wprowadzonymi w roku 2002) – zob. il. 028 oraz il. 037–038 (z zasobów UMK)

(075–076) Rada Miasta Krakowa w swojej uchwale z 2002 r. w sprawie symboli Krakowa postanowiła, że [p]ieczęć Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa ma kształt okrągły, w polu pieczęci znajduje się herb, w otoku napis: STOLECZNE KRÓLEWSKIE MIASTO KRAKÓW.

Załączony do uchwały wzorzec określił jej wielkość (średnica 35 mm) oraz postać graficzną. Tak też przedstawiają się wykonane na tej podstawie dwa identyczne tłoki pieczętny: jeden pozostający w gestii prezydenta miasta, drugi w gestii przewodniczącego Rady Miasta Krakowa. W myśl prezydenckiego zarządzenia z 2004 r. (powtórnego w roku 2017) w sprawie zasad posługiwania się symbolami [p]ieczęć Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa służy do opatrywania szczególnie ważnych lub uroczystych dokumentów (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
SYMBOLE OFICJALNE
BARWY MIASTA

2) MROF MIASTA

SYMPOE ORCANT

MARY MIASTA

Pojęcie „barwy miasta” ma charakter abstrakcyjny. Miasto przyjmuje, że będą je reprezentować określone kolory, które stają się jego symbolem. Mają one szeroką gamę zastosowania. Oczywiście na czele sytuują się chorągiew miasta i flaga miasta, czyli symbole „noszące” miejskie barwy. Są one jednak w związku z tym niejako wtórne w stosunku do przyjętych barw. Ta porządkująca uwaga jest o tyle istotna, że zdarza się – nawet w aktach prawa miejscowego – mylenie „barw miasta” z „flagą miasta”, o czym będzie jeszcze mowa.

Barwami miasta Krakowa są kolory biały i błękitny.

Historyczna ścieżka doprowadzająca do wyboru właśnie tych kolorów nie jest do końca jasna i czytelna – tylko na miarę przetrwałych do naszych czasów źródeł. Oto w wilkierzu (uchwale rady miejskiej regulującej wycinek spraw miasta) wydanym w 1542 r. mowa jest o strażnikach miejskich i pachołkach noszących *colores alias barwy*. Jakie to były kolory, nie wiemy, lecz istotne jest, że już wówczas, prawie 500 lat temu, funkcjonowały barwy szczególne dla Krakowa, stosowane choćby w strojach służby miejskiej.

Z kolei anonimowy mieszczanin krakowski w swoich kronikach z lat 1575–1595 opisał uroczysty wjazd do Krakowa w roku 1592 Anny Austriaczki, przyszłej żony Zygmunta III Wazy – na jej powitanie ruszyło pospólstwo z miasta Krakowa swym poczem: *piechota miejska pod proporcami, wszyscy z cechów i pospólstwo także w jednej barwie po włosku [...]. Barwa miejska była taka: kaziaki brunatnej maści, co kto mógł i przemógł, jaksamit, hatłas, muchajery, kitajki, kaziaki, mając wiszące rękawy, a drugie błękitne u kbatów, marinały bronatne, jako i kaziaki, a wszystko bramowane pasamonem; białem srebrnem, drudzy sychowem. Binda przez każdego błękitna, a żółta maść, czapka wysoka wiedeńska kosmata, pierze rozmaitej maści strusie, wyłogi błękitne a bindy na nich także mieszane, jako i przez się* (Barycz 1930, s. 108). Próba rozszyfrowania tego opisu, szczególnie nazw części ubiorów, przy tej liczbie podanych kolorów nie przybliżyłaby nas do jakichś uprawnionych uogólnień. Poprzestańmy na tym, że mowa o „jednej barwie” oraz

„barwie miejskiej” – przejawiającej się w ubiorach, które były w miarę możliwości jednolite i kojarzono je z Krakowem.

Kolory natomiast ukazano na *Rolce sztokholmskiej*, cennym gwaszu obrazującym uroczysty wjazd do Krakowa w 1605 r. Zygmunta III Wazy z okazji jego małżeństwa z Konstancją Habsburżanką – widoczna jest tu milicja miasta Krakowa w jednolitych, niebiesko-żółtych strojach (zob. il. 077).

Ustawami z 1776 r. sejm Rzeczypospolitej wprowadził tzw. mundury wojewódzkie – noszone przez szlachtę uniformy w kolorach wybranych przez poszczególne województwa. Województwo krakowskie przyjęło ów obywatelski mundur w kolorach: kontusz karmazynowy, żupan biały, natomiast na sejm kontusz granatowy bez wyłogów, kołnier i żupan karmazynowy. Z upływem czasu podział na uniform niesejmowy i sejmowy musiał się zatrzeć, kolory „skrzyżowały się” i pozostał obywatelski mundur szlachecki w postaci białego żupana i ciemnoniebieskiego, z czasem niebieskiego kontusza (zob. il. 078–086).

Przyjmuje się zatem, że aspirujące do stanu szlacheckiego i chętnie tak się noszące mieszczaństwo Krakowa adaptowało jako swoje te właśnie kolory

(077) Fragment Rolki sztokholmskiej (powstałej po 1605 r.) z wizerunkiem milicji miasta Krakowa w jednolitych uniformach w barwach niebiesko-żółtych – zob. il. 144 (ZKW, nr inw. 1528)

(078) Z tzw. Tek Grabowskiego niesygnowane i niedatowane przedstawienie uniformów – obywatelskich mundurów szlacheckich poszczególnych województw Rzeczypospolitej Obojga Narodów w drugiej połowie XVIII w. – od lewej strony mundury obywatelskie województw: krakowskiego, poznańskiego i wileńskiego (MUJ, nr inw. 7769)

szlachty województwa krakowskiego – stąd krok do miejskich barw biało-niebieskich czy później biało-błękitnych.

Barwy biało-niebieskie widzimy na mundurach Gwardii Narodowej Krakowskiej z okresu przynależności Krakowa do Księstwa Warszawskiego w latach 1809–1815 (zob. il. 087), natomiast w okresie Wolnego Miasta Krakowa – Rzeczypospolitej Krakowskiej, czyli w latach 1815–1846, przyjęcie tych kolorów jako barw państwa-miasta jest już widoczne na wielu polach (zob. il. 088–100).

Ewidentnie dalszy bieg dziejów utrwalił te właśnie krakowskie barwy, skoro z narodzinami samorządu w ramach autonomii galicyskiej w Tymczasowym Statucie Gminy Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa z 1866 r. wystarczyło w § 5 stwierdzenie: *dotychczasowe barwy [...] gmina zatrzymuje* (powtórzono to w Statucie z 1901 r.).

Symbol ten żył już zatem własnym życiem, utrwalony i stosowany także po okresie okupacji niemieckiej i w Polsce Ludowej. Pozbawiony ładunku ideologiczno-politycznego (w przeciwieństwie do herbu Krakowa z jego ukoronowanym orłem i krzyżem na koronie królewskiej) znajdował poparcie władz bez zastrzeżeń, czego wyrazem jest przywoływana już wcześniej narada pod auspicjami Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie z kwietnia 1957 r. – stwierdzono wówczas: *Propagowane będzie używanie barw miejskich, kolor biało-niebieski, do uroczystości miejskich i przyjęć gości krajowych i zagranicznych. Określone to zostanie w okólniku miejskim. Wydrukowane zostaną chorągiewki w kolorze miejskim z herbem miasta, a także tramwaje krakowskie przemalowane zostaną na kolor miejski* (ANK, sygn. 29/701/23, npg).

Odrodzony w 1990 r. samorząd krakowski szybko podjął kwestię barw miejskich. Rada Miasta Krakowa podjęła 15 marca 1991 r. specjalną uchwałę w sprawie herbu i barw Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. W niej ustanowiono, że:

§ 3.1. Barwami Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa są kolory biały i błękitny, ułożone w dwóch poziomych równoległych pasach o tej

samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny koloru błękitnego.

2. Wzór barw miasta zawiera załącznik nr 2.

§ 4. Barwy miasta mogą być umieszczane na budynkach i obiektach, a także w innych miejscach dla podkreślenia podniosłego charakteru uroczystości oraz świąt lub rocznic państwowych i miejskich.

Załącznik nr 2, o którym wyżej mowa, przedstawiał jednak nie barwy, ale... flagę miasta na drzewcu. I słusznie, ponieważ cały zapis tej uchwały odnośnie do barw miasta *de facto* jej właśnie dotyczy. Nastąpiło tu pomieszanie pojęć czy, łagodniej ujmując, „skrót myślowy”, o którym była mowa wyżej. W praktyce nie miało to jednak znaczenia.

Z kolei 24 maja 1991 r. symbol w postaci barw miasta znalazł się w przyjętej przez Radę Miasta Krakowa uchwale w sprawie Statutu Miasta Krakowa. Statut ten w § 2 ust. 2 stwierdzał, że: *Miasto Kraków posługuje się [...] barwami biało-błękitnymi wg załączonych wzorów zatwierdzonych uchwałą Rady*. Tu Statut odsyłał do wcześniejszej uchwały, z marca tegoż roku, w sprawie herbu i barw, przywołanej już wyżej. Nowy Statut Miasta Krakowa z 24 kwietnia 1996 r. zapis ten przeniósł bez zmian do swojej treści, zatem barwy miasta jako jego symbol mają od 1991 r. ciągłe i aktualne umocowanie statutowe.

Jak już podkreślano w poprzednich rozdziałach, przełomowe znaczenie dla symboli miasta miała przyjęta przez Radę Miasta Krakowa 9 października 2002 r. uchwała w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. Ustanowiła ona pięć oficjalnych symboli miasta, wśród nich barwy miasta, tworząc spójny system. I tak zapisano w niej:

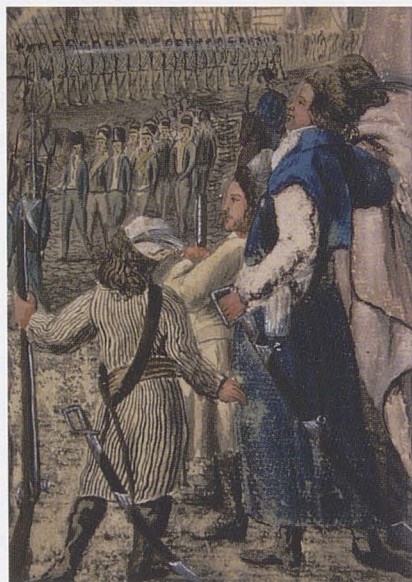
§ 1. Przyjmuje się symbole Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa: [...]

5) Barwy Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa określone w załączniku graficznym Nr 5 do uchwały. Barwami Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa są kolory biały i błękitny.

Przywołany w uchwale załącznik nr 5 sprecyzował intensywność koloru błękitnego w palecie barw jako barwę Pantone 2728. W ten oto sposób nastąpiła istotna korekta: przyjęty kolor błękitny był znacząco bardziej intensywny niż ten wskazany w przywołanym już wcześniej załączniku nr 2 do uchwały z roku 1991. Przyczyna była praktyczna, w pewnym sensie wymuszona: otóż kolory biały i niebieski (w odcieniu błękitnym) to tzw. kolory maryjne, wprawdzie nieliturgicznie, ale mocą tradycji stosowane w różnych okolicznościach związanych z oddawaniem czci Matce Boskiej – np. na flagach. Kolor błękitny wprowadzony w 1991 r. był zbieżny z „maryjnym” błękitem, co mogło prowadzić lub prowadziło do nieporozumień w identyfikacji.

I na koniec: w uchwale Rady Miasta Krakowa z 2017 r. w sprawie ustanowienia Święta Miasta zapisano: *Dla podkreślenia znaczenia i historycznego kontekstu barw miejskich [wyróżn. od red.] jednocześnie dzień piątego czerwca ustanawia się Świętem Flagi Miasta Krakowa.*

Ukażmy zatem szerokie spectrum stosowania barw miasta, czego przykłady prezentują kolejne ilustracje tego rozdziału (zob. **il. 101–141**). Nie ma tu jednak mowy o chorągwi i fładze miasta, tak ściśle przecież z barwami biało-błękitnymi związanych – ze względu na ich samodzielną rolę i rangę w symbolice Krakowa poświęcone są im kolejne, odrębne rozdziały.

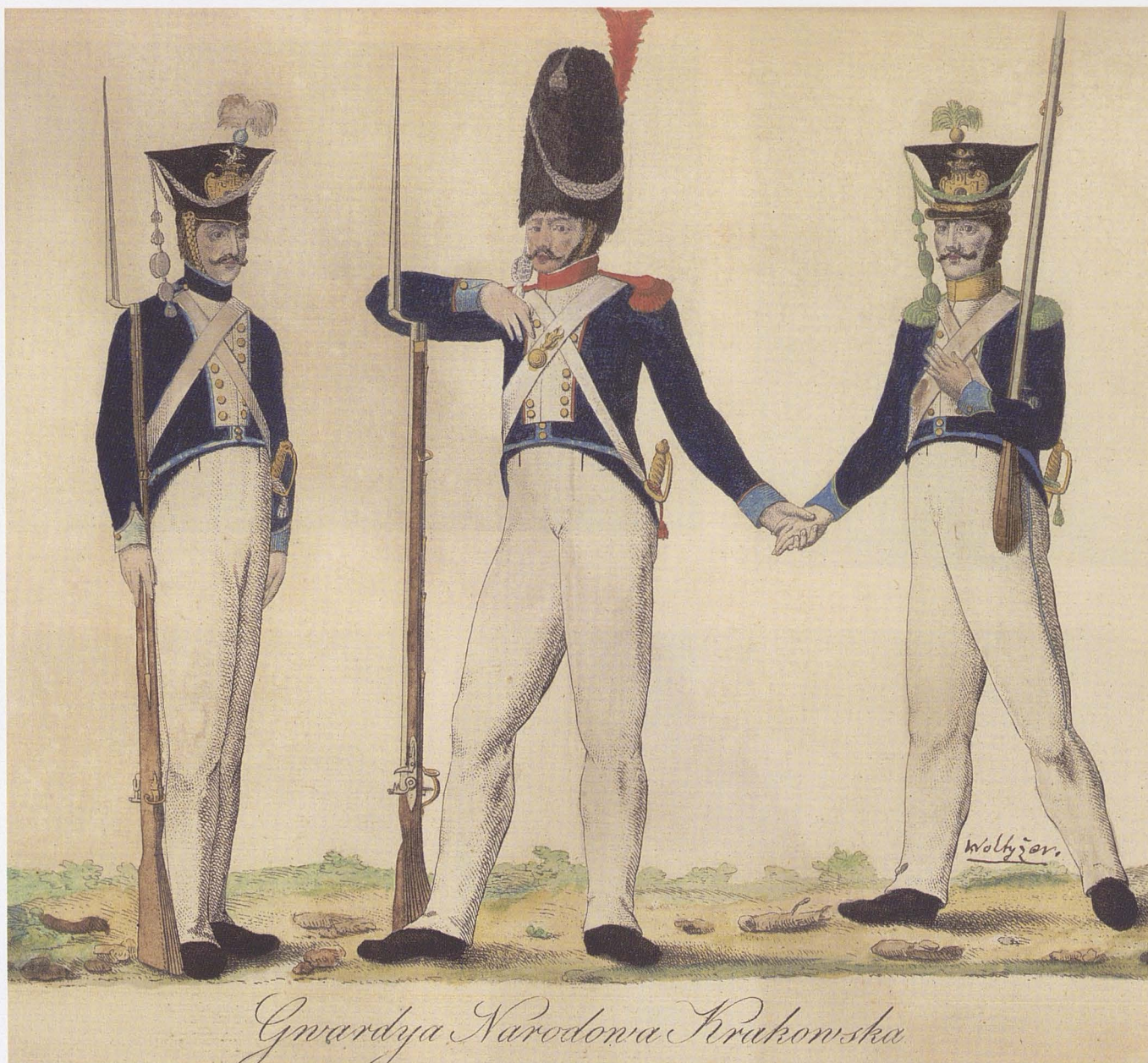

(079–082) Krakowskie, biało-niebieskie kolory na żupanach i kontuszach, czyli początki barw miasta w dzisiejszym tego słowa znaczeniu – obrazy Michała Stachowicza: Przysięga Tadeusza Kościuszki na rynku krakowskim 24 marca 1794 r. oraz Wprowadzenie do Krakowa 12 rosyjskich armat zdobytych pod Raławicami. Autor był świadkiem przedstawionych wydarzeń (MK, nr inw. MHK 723/II oraz MNK, nr inw. III-r.a./5647)

KRAKOWSKIE STROJE STAROPOLSKIE

(083–086) Staropolskie stroje w krakowskich barwach na obrazach Michała Stachowicza Kramy bogate w Sukiennicach (ok. 1800 r.) oraz Tadeusza Ajdukiewicza Cesarz na dziedzińcu Zamku Królewskiego na Wawelu – z cyklu Podróż inspekcyjna cesarza Franciszka Józefa I po Galicji we wrześniu 1880 r. (1881 r.); staropolski strój widocznego tu Mikołaja Zybkiewicza to manifestacja patriotyzmu i „krakowskości” (MK, nr inw. MHK 588/III oraz MNK, nr inw. III-r.a./12781)

(087) Gwardia Narodowa Krakowska – niedatowany, niesygnowany rysunek z tzw. Tek Grabowskiego. Gwardia ta to istniejąca w latach 1810–1813 formacja paramilitarna, ochotnicza, złożona z obywateli Krakowa (kupców, rękodzielników), mająca zapewniać zewnętrzne i wewnętrzne bezpieczeństwo w mieście, będącym już wówczas w granicach Księstwa Warszawskiego. Umundurowanie w barwach biało-niebieskich. Zwracają uwagę duże, blaszane emblematy w kształcie herbu miasta na filcowych czapkach rogatych (ANK, sygn. E 70, s. 1089)

(088) Jan Kanty Wojnarowski, akwarela z 1837 r. z tzw. Tek Grabowskiego, prezentująca Gwardię Wolnego Miasta Krakowa, zwaną też Milicją Wolnego Miasta Krakowa. Formacja ta, działająca w latach 1816–1846, była następczynią Gwardii Narodowej Krakowskiej z lat 1810–1813, gdy Kraków pozostawał w granicach Księstwa Warszawskiego; na rysunku od lewej strony: fizylier, grenadier, żandarm, saper i tamburmajor; widzimy umundurowanie białoniebieskie, odpowiadające oficjalnie już przyjętym barwom Krakowa (ANK, sygn. E 114, s. 361)

(089–090) Akwarele Jana Kantego Wojnarowskiego: Porucznik z byłej Gwardii Wolnego Miasta Krakowa z roku 1825 oraz 1. Filizjer 2. Woltyżer z byłej Gwardii Wolnego Miasta Krakowa z r. 1835 – gwardia ta, czyli Milicja Wolnego Miasta, na swoich mundurach prezentowała barwy miasta (ANK, sygn. 29-671-163 oraz ANK, sygn. 29-671-169)

(091–092) Akwarele Jana Kantego Wojnarowskiego: Profesor z Gimnazjum Krakowskiego z r. 1828 oraz Student z Gimnazjum S. Anny w Krakowie z roku 1828 – w Wolnym Mieście Krakowie wprowadzono mundury dla obywateli z wyróżnieniem ról pełnionych w społeczności Rzeczypospolitej; tak jak mundury gwardyjsko-milicyjne, tak i te szły w barwach miasta (ANK, sygn. 29-671-340 oraz ANK, sygn. 29-671-339)

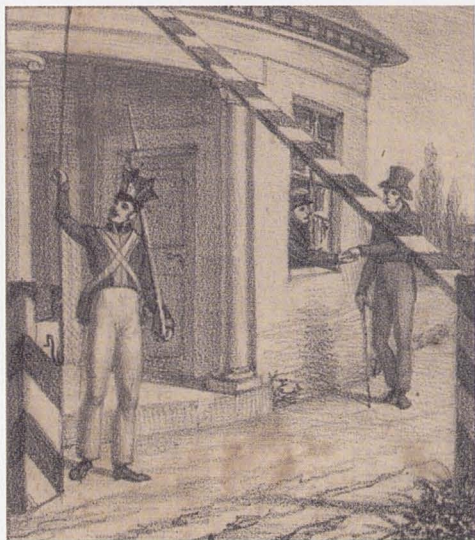
(093–094) Akwarele Jana Kantego Wojnarowskiego Dobosz od muzyki przy Gwardii Wolnego Miasta Krakowa w roku 1825 oraz Kajetana Sariusza Wolskiego Milicja M. Krakowa 1836–1840, dobosz w ubraniu letnim, namalowana w 1908 r. W ramach formacji gwardyjsko-milicyjnej funkcjonowała reprezentacyjna orkiestra miejska – zob. il. 094 (ANK, sygn. 29-671-167 oraz ANK, sygn. 29-671-1018)

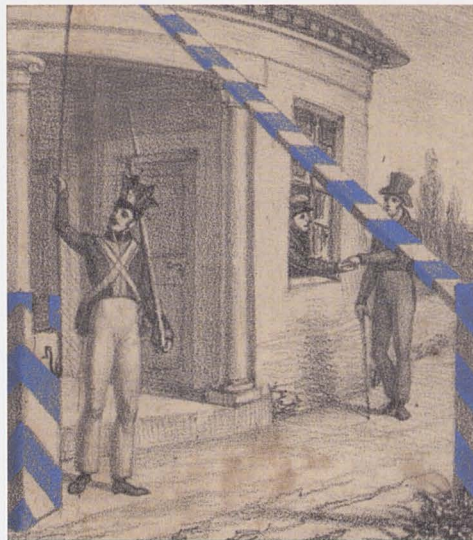
(095) Szczęśliwie zachowany bęben orkiestry Milicji Wolnego Miasta Krakowa, wykonany po roku 1820, o wymiarach 72,5 x 69,7 cm – w barwach miasta, z pięknym, choć odbiegającym od wzorca herbem miasta – zob. il. 017 (MNK, nr inw. IV-Sp-6/1)

(096) Oryginalny pióropusz z białych piór kogucich u dołu barwionych na niebiesko, w skórzanym uchwycie – ozdoba rogatych kaszkieków do munduru wołyżerów Milicji Wolnego Miasta Krakowa w latach 1833–1836 (MK, nr inw. MHK 286/III)

(097–098) Posterunek graniczny Wolnego Miasta Krakowa – datowany na ok. 1820 r., niesygnowany rysunek ołówkiem z tzw. Tek Grabowskiego. Na czarno-białym rysunku (po lewej) widzimy rogatkę graniczną państwa-miasta; wiadomo z przekazów, że była ona malowana w barwy Krakowa, a więc wyglądała tak, jak na spreparowanej kopii po stronie prawej (ANK, sygn. E 79, s. 1601)

(099–100) Akwarele Jana Kantego Wojnarowskiego Milicja Krakowska, grenadier w płaszczu, namalowana w 1836 r., oraz Kajetana Sariusza Wolskiego Milicja M. Krakowa 1836–1840, grenadier w płaszczu, namalowana w 1908 r. – uwagę zwracają białe-niebieskie kolory, którymi pomalowane są słupy: na granicy (?) i na rozstaju dróg (ANK, sygn. 29-671-996 oraz ANK, sygn. 29-671-1019)

KRAKÓW XIX-WIECZNY

(101) Centralny fragment obrazu Zygmunta Wierciaka Rynek krakowski w dniu 26 kwietnia 1848 r., nawiązującego do tragicznego dnia Wiosny Ludów w Krakowie, gdy Austriacy stłumili zamieszki uliczne, bombardując miasto; pomimo dramatyzmu przedstawianej sceny zwróćmy uwagę na barwę rzędu słupów oświetleniowych biegnącego wzdłuż Rynku w kierunku ul. Mikołajskiej. Obraz malowany w 1948 r. na podstawie naukowej dokumentacji, pod kierownictwem doc. dr. Jerzego Dobrzyckiego (MK, nr inw. MHK 660/III)

(102) Namalowany pod koniec XIX w. przez Władysława Bończyk-Rutkowskiego obraz *Na granicy Bronowic*; w białonej chacie po lewej stronie znajduje się Urząd Gminny, przed nim stoi biało-niebieski słup graniczny z tablicą „Gmina Bronowice” oraz drogowkazem „Do Balic”. Bronowice uzyskały status gminy w 1856 r., z Krakowem nie graniczyły, był on wówczas (do roku 1910) oddzielony od tamtych terenów pasem zachodnich gmin od Czarnej Wsi po Krowodrzę. Barwy krakowskie przetrwały tu zapewne siłą tradycji jeszcze z czasów Rzeczypospolitej Krakowskiej (MK, nr inw. MHK 5079/III)

(103) Akwarela Stanisława Tondosa Barbakan w Krakowie, pochodząca z początku XX w. Wśród zabytków uwieczniono linię tramwajową, od 1901 r. zelektryfikowaną, prowadzącą z Dworca Kolejowego ulicami Lubicz, Basztową, Floriańską, przez Rynek Główny, dalej ulicami Grodzką, Stradom, Krakowską, przez plac Wolnica i ul. Mostową do mostu Podgórskiego. Miejski kolor biało-niebieskich wagonów stał się wyróżnikiem krakowskiej komunikacji publicznej (ze zbiorów prywatnych)

(104) Niedokończona akwarela Władysława Jareckiego Kraków kończy zobowiązania 1-Majowe – asfaltowanie ulicy przy Barbakanie, namalowana w 1952 r. Przez dym unoszący się z asfaltu widoczny biało-niebieski tramwaj na trasie prowadzącej przez Bramę Florianąską. To jeden z ostatnich takich widoków, jako że jeszcze w tym samym roku tramwaje znikną z Rynku Głównego i ulic do niego przyległych (MK, nr inw. MHK 2768/III)

(105) Sztandar Krakowskiej
Kongregacji Kupieckiej
(własność Kongregacji)

(106) Sztandar Małopolskiej Izby Rzemiosła
i Przedsiębiorczości w Krakowie
(własność Izby)

(107) Sztandar założonego w roku 1880 Stowarzyszenia
Bratniej Pomocy Kelnerów, organizacji o charakterze zawo-
dowym (własność organizacji cechowej)

(108) Pochodzący z roku 1981 sztandar Fundacji Pracow-
ników Zakładu Taksówek MPK w Krakowie, założonej
w 1956 r. (własność MPK S.A.)

(109) Sztandar Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego S.A. w Krakowie (własność MPK S.A.)

(110) Sztandar Straży Miejskiej Miasta Krakowa ufundowany w 2013 r. (własność Straży Miejskiej)

(111) Odznaka „Za zasługi dla Miasta Krakowa” (?), pochodząca prawdopodobnie z okresu międzywojennego. Posrebrzany mosiądz, wymiary 67 x 62 mm, na kokardzie w barwach Krakowa (z zasobów Domu Aukcyjnego DESA w Krakowie)

(112–113) Odznaka „Nagroda Prezydenta Miasta Krakowa”

I stopnia, tombak złocony,
wymiary 56 x 60 mm,
na wstążce w barwach miasta.

Ustanowiona w 1920 r.,
tu według wzoru wprowadzo-
nego w roku 1930 (ze zbiorów
prywatnych)

(114–115) Odznaka „Nagroda Prezydenta Miasta Krakowa”

II stopnia, wymiary 51 x 55 mm,
na wstążce w barwach miasta.

Ustanowiona w 1920 r.,
tu według wzoru wprowadzo-
nego w roku 1930 (ze zbiorów
prywatnych)

(116–117) Odznaka „Nagroda Prezydenta Miasta Krakowa”
III stopnia, wymiary
31 x 37 mm, na wstążce
w barwach miasta. Ustano-
wiona w 1920 r., tu według
wzoru wprowadzonego
w roku 1930 (ze zbiorów
prywatnych)

(118) Wprowadzona w 1939 r. odznaka krakowskiej
Straży Obywatelskiej, o średnicy 23 mm, wykonana
z białego metalu i emalii, z wykorzystaniem symbo-
liki miasta: herbu Krakowa oraz biało-niebieskich
barw miejskich (MK, nr inw. MHK 2936/III)

(119–121) Odznaka trzystopniowa – złota, srebrna i brązowa – „Za pracę społeczną dla miasta Krakowa”, ustanowiona w 1957 r., przyznawana przez Radę Narodową Miasta Krakowa, następnie jej prezydium. Średnica odznaki złotej 25 mm, wymiary pozostałych – 18 x 25 mm. Tutaj odznaka złota na kotylionie w barwach miasta, stosowanym tylko podczas aktu wręczania odznaki (egzemplarz z 1959 r.; później z kotylionów zrezygnowano), w odznakach srebrnej i brązowej wykorzystano motyw barw miasta ułożonych w kształt flagi (MK, nr inw. HMK 3324/III/1-2 oraz zbiory prywatne)

(122–123) Ustanowione przez krakowskie rzemiosło ok. 1970 r. odznaki „Za zasługi w rzemiosle Izba Rzemieślnicza” – nadal przyznawane przez Małopolską Izbę Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie (własność Izby)

(124–126) Awers i rewers odznaki „Honoris Gratia” nadawanej osobom i instytucjom zasłużonym dla Krakowa. Ustanowiona w 2004 r. zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa, pozostaje w prezydenckiej gestii. Średnica 40 mm, wykonana z białego metalu z emaliowaną, biało-błękitną wstęgą, przywieszona na wstążce także eksponującej barwy miasta. Projekt Jerzy Nowakowski (z zasobów UMK)

(127) Pochodzący z ok. 1930 r. kotyliion o średnicy 50 mm, z satyny jedwabnej w barwach miasta Krakowa, z guzikiem na agraŝce z późniejszej epoki – zob. il. 119 (MK, nr inw. MHK 4693/III)

(128–129) Datowana na 1957 r. poduszka do orderów z haftowanym herbem Krakowa połoŝonym na atlasie w barwach miasta, spód podszyty atlasem bordo, wymiary 280 x 295 mm (MK, nr inw. MHK 6/X)

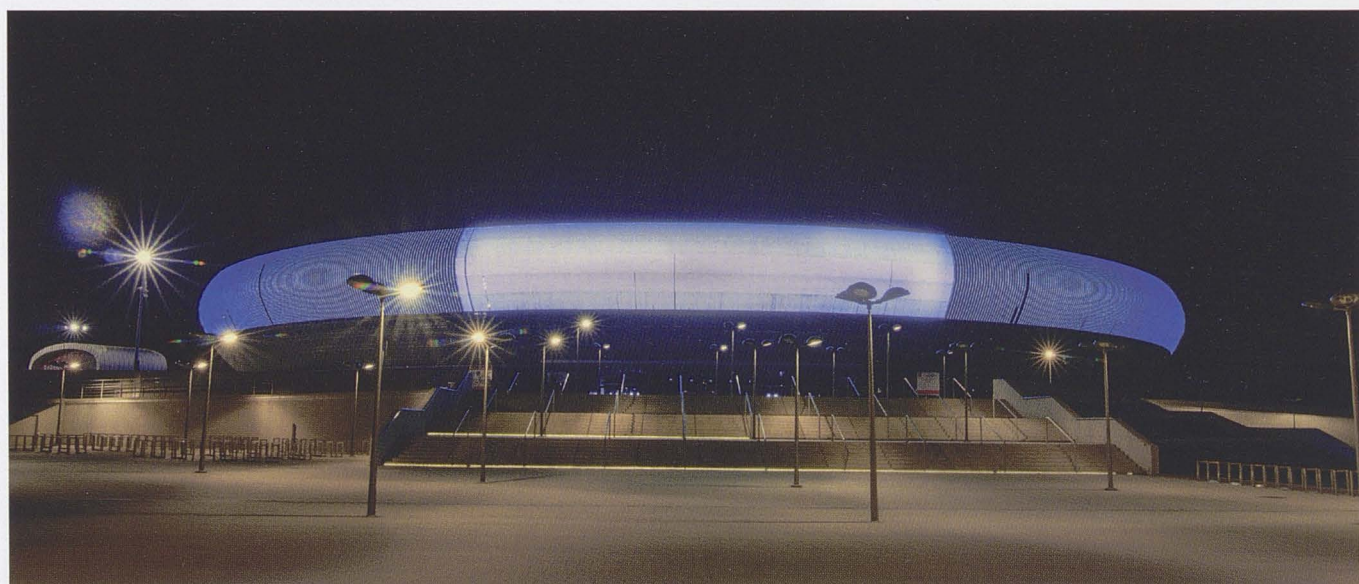
BARWY MIASTA NA OKOLICZNOŚCIOWYCH WSTĘGACH

(130–134) Barwy miasta na okolicznościowych wstęgach, szarfach i przysłonach – tu przykłady ukazujące kolejno: na s. 122 od góry: w 2005 r. – odsłonięcie tablicy pamiątkowej na fasadzie domu, w którym mieszkał noblista Czesław Miłosz, w 2016 r. – wieniec pogrzebowy Andrzeja Wajdy, w 2015 r. – nadanie jednemu ze skwerów imienia prof. Władysława Bartoszewskiego; na s. 123; w 2008 r. – odsłonięcie pomnika marszałka Józefa Piłsudskiego; na s. 124; w 2015 r. – odsłonięcie pomnika prezydenta Juliusza Lea (z zasobów UMK)

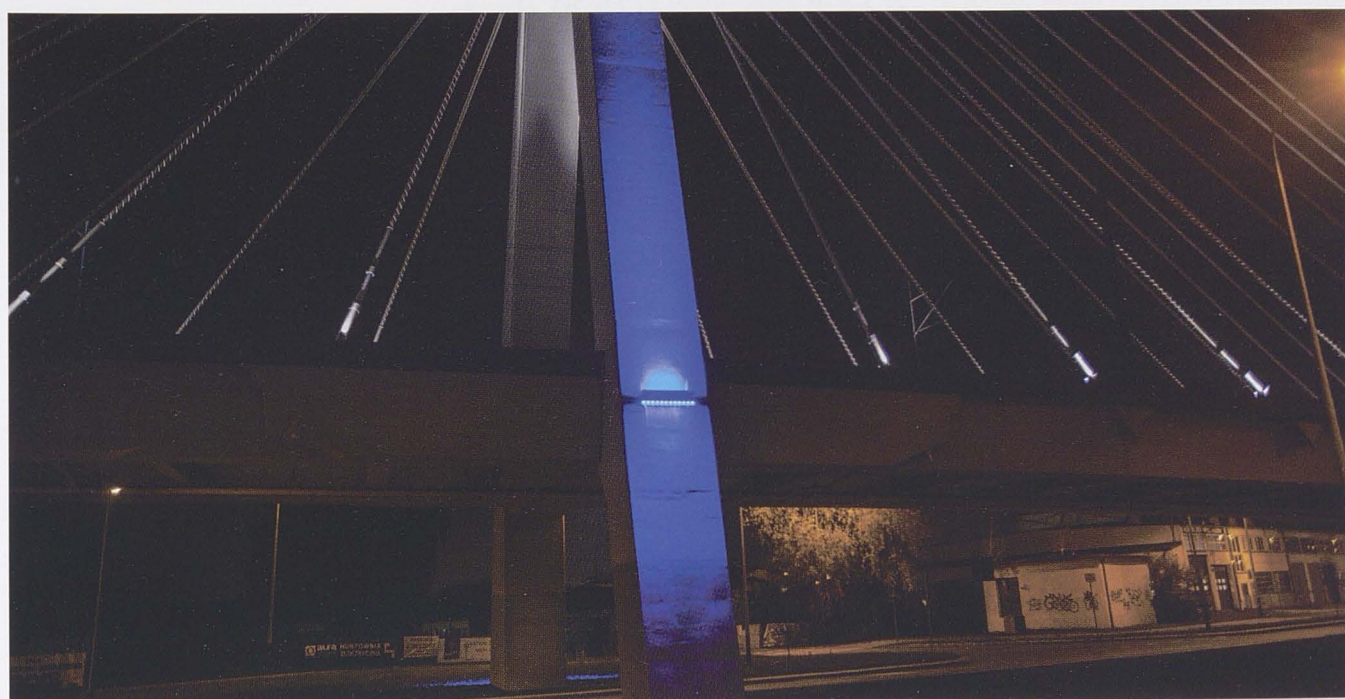
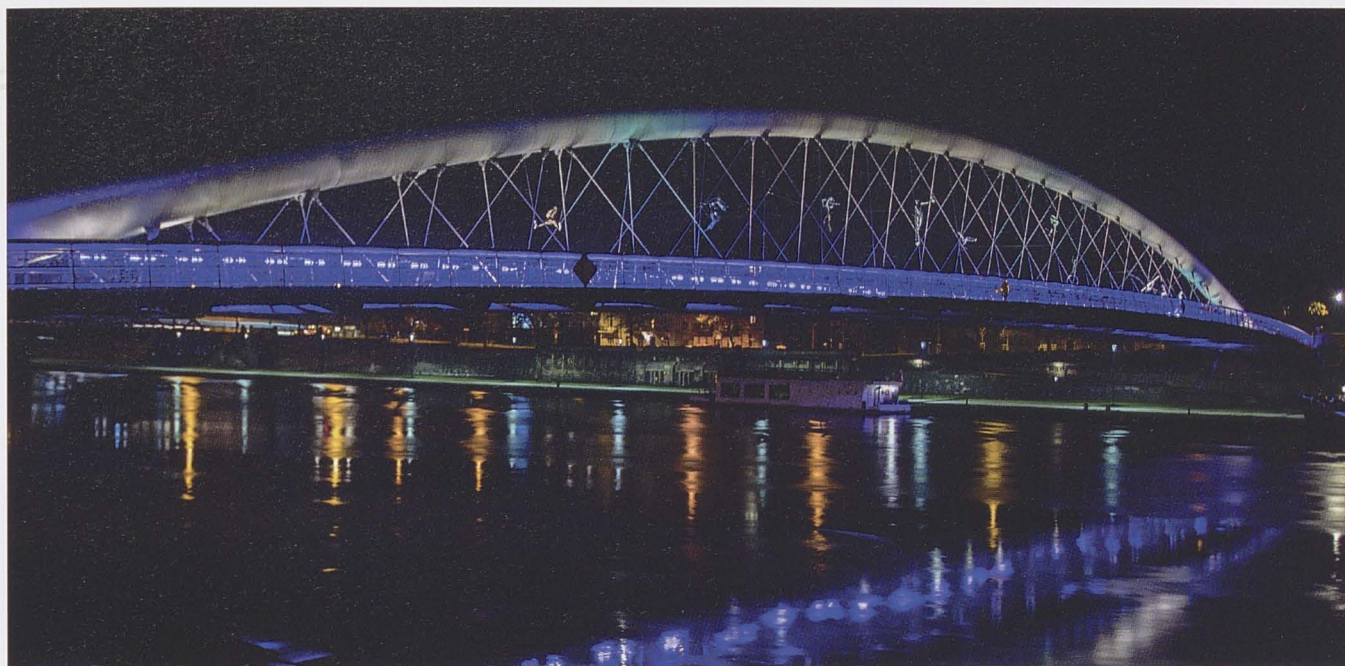

(135–137) Z bogatej palety przykładów barw Krakowa w oprawach graficznych jeden, stosunkowo niedawny: wykorzystujące barwy miasta plakat i plansze otwarte w październiku 2019 r. na pl. Szczepańskim wystawy „650 lat herbu miasta Krakowa”, przygotowanej przez Archiwum Państwowe w Krakowie przy współpracy Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa i pod patronatem Prezydenta Miasta Krakowa – oprawa graficzna autorstwa Barbary Widłak (plakat ze zbiorów ANK, fotografie z zasobów UMK)

(138–141) Podobnie jak poprzednio przy oprawach graficznych także tutaj jeden przykład: biało-niebieska iluminacja podczas obchodów 99. rocznicy wyzwolenia miasta spod władzy zaborcy 31 października 2017 r. – kolejno (tu i na następnej stronie): Sukiennice, hala widowiskowo-sportowa TAURON Arena Kraków oraz kładka o. Bernatka i most kard. Franciszka Macharskiego na Wiśle (z zasobów UMK)

ODŚWIETLNE BIAŁO-BŁĘKITNE ILUMINACJE MIASTA

SYMBOLE MIASTA
SYMBOLE OFICJALNE
CHORĄGIEW MIASTA

SYMBOL MIASTA

SYMBOL OFICJALNY

CHORALNY MIASTA

Geneza chorągwi krakowskiej sięga korzeniami tradycji rycerskich i bitewnych. Współcześnie ten symbol miasta jest osadzany w kategorii sztandarów. Miasto ma swoje znaki, są między nimi herb i barwy, a najgodniejszy sposób ich prezentacji to chorągiew w barwach miasta z jego herbem na połąci, zatem kumulująca w sobie inne symbole.

Chorągiew Krakowa znana z dziejów miasta, z okresu staropolskiego, na długi czas – kilka ostatnich stuleci – zniknęła z miejskiego obyczaju. Zastąpiła ją flaga w barwach miasta. Chorągiew została przywrócona dopiero w 2002 r., gdy uporządkowano symboliczne znaki miasta i stworzono zwarty zespół najważniejszych, oficjalnych symboli. Minęło od tego czasu z górą ćwierćwiecze i z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że przywrócenie miastu jego chorągwi było szczęśliwą ideą i słuszną decyzją. Znak ten dobrze i na trwałe wpisał się w „obrzędowość miejską”, jest „żywym”, stosowanym i widocznym symbolem.

Sięgnijmy do korzeni: już przy okazji herbu miasta przywoływaaliśmy kronikę Jana z Czarnkowa, w której autor opisał uroczysty wjazd do Krakowa króla Węgier Ludwika, obejmującego tron po śmierci Kazimierza Wielkiego, co miało miejsce w listopadzie 1370 r. Kronikarz zapisał, że w mieście zarządzono, aby rajcowie nieśli chorągiew, na której widniał herb miasta, oraz klucze. Oprócz tego podał, że swoje chorągwie niosły wówczas także inne grupy społeczności miejskiej, a to: *mieszczanie krakowscy z purpurowemi chorągwiami [...] i każdy cech rzemieślniczy, w oddzielnem gronie postępując, niósł swoją chorągiew, ozdobioną stosownemi godłami i kluczami* (za: *Kronika* 1996, s. 27).

Zatem w opisie kronikarskim mamy potwierdzenie istnienia chorągwi Krakowa, dzierżonej przez rajców miejskich w drugiej połowie XIV stulecia. Pierwszy jej wizerunek znamy natomiast z drzeworytu – sygnetu (godła) krakowskiej oficyny Floriana Unglera, ukazanego w jednym z dzieł wydanych w 1521 r. (zob. **il. 142–143**).

Szczególne znaczenie ma drugie przedstawienie chorągwi krakowskiej: mianowicie na powstałym po roku 1605 gwaszu nazwanym *Rolką sztokholmską*, ilustrującym uroczysty wjazd do Krakowa w 1605 r. Zygmunta III Wazy z Konstancją Habsburżanką na mające się odbyć uroczystości ich zaślubin. W orszaku idą mieszczenie krakowscy, wśród chorągwi cechowych widać także chorągiew miasta niesioną przez milicję miejską. Widoczna jej połać ma kolor niebieski, na tym tle znajduje się czerwony krzyż św. Andrzeja, a pośrodku – herb Krakowa (zob. **il. 144**). Ten właśnie wizerunek z początku XVII w. stał się odpowiednio adaptowanym prawzorem dla chorągwi opracowanej w roku 2002 (za: Drelicharz, Piech 2004, s. 252).

Szukając historycznych śladów chorągwi miejskiej, przywołajmy adres (uroczyste pisemne wystąpienie) złożony przez władze miasta w imieniu krakowian na ręce księcia Józefa Poniatowskiego w 1809 r. W adresie tym mowa o przekazaniu księciu liczącej ponad 150 lat chorągwi miejskiej, sprawionej w roku 1649 w związku z koronacją Jana Kazimierza i składaniem należnego królowi hołdu oraz przysięgi wierności od miasta i mieszczan (**il. 145–147**).

Jak już wspomniano, w czasach nam bliższych – w wiekach XIX i XX – w miejsce chorągwi miejskiej weszły flagi w barwach miasta. Gdy po przełomie ustrojowym lat 1989/1990 odrodzony samorząd krakowski podjął w 1991 r. kwestię symboli miasta (uchwała Rady Miasta Krakowa z marca 1991 r. w sprawie herbu i barw), nie podjęto idei powrotu do symbolu w postaci chorągwi miasta. Jednak w tej ostatniej dekadzie XX w. władze miejskie zaczęły odczuwać brak wyróżniającego się, symbolicznego nośnika barw Krakowa i jego herbu, który byłby czymś więcej niż zwykła flaga miasta. Powstał „substytut” przyszłej chorągwi w postaci flagi większej niż przeciętnego rozmiaru, z dużym herbem na obu jej płachtach – „model” ten powielono w ograniczonej liczbie i służył do oprawy różnych zdarzeń, od uroczystości miejskich po zwykłe posiedzenia Rady Miasta Krakowa (w czasie sesji ta specjalna flaga wywieszana była

na balustradzie południowego skrzydła frontonu Pałacu Wielopolskich). Stosowano go, „zastępczo”, jeszcze przez kilka lat po wprowadzeniu chorągwi miasta (zob. il. 148–149).

W roku 2002 powstał zwarty zbiór znaków – oficjalnych symboli Krakowa – wśród których znalazła się też chorągiew. Uchwała Rady Miasta Krakowa z 9 października tegoż roku w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa postanowiła:

§ 1. Przyjmuje się symbole Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa: [...]

2) Chorągiew Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, określona w załączniku graficznym Nr 2 do uchwały. Chorągiew Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa przedstawia na błękitnym płacie biały ukośny krzyż, z herbem miasta umieszczonym na skrzyżowaniu ramion krzyża. Stosunek szerokości do długości płata wynosi 5:8.

Załącznik nr 2 ukazywał wzór chorągwi oparty na krzyżu św. Andrzeja, z barwami oraz herbem skorelowanymi w pełni z wzorami tych symboli ustanowionymi w tej samej uchwale (zob. il. 150–151).

W lutym 2004 r. prezydent miasta zarządzeniem w sprawie zasad posługiwania się symbolami w jego § 1 ust. 2 postanowił, że: Symbole [...] powinny być otoczone należytą czcią i szacunkiem, natomiast w § 3 ustalił:

1. Prawo używania chorągwi Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa przysługuje Prezydentowi Miasta Krakowa i Przewodniczącemu Rady Miasta Krakowa.

2. Chorągiew sporządzona zostaje wg wzoru określonego w uchwale, o której mowa w § 1 ust. 1 i jest umieszczona na drzewcu zwieńczonym miniaturą korony używanej przy koronacjach polskich monarchów.

3. Prezydent Miasta Krakowa i Przewodniczący Rady Miasta Krakowa dysponują po jednym egzemplarzu chorągwi.

4. O użyciu, sposobie przechowywania oraz osobach opiekujących się poszczególnymi egzemplarzami chorągwi decydują ich dysponenti, z zachowaniem wymogów § 1 ust. 2.

W roku 2017 zarządzenie to zmieniono, jednak w zakresie dotyczącym chorągwi zapisy pozostały bez zmian; nie zmienił się też tytuł zarządzenia.

I oto ostatni krok: wykonano dwa egzemplarze chorągwi miasta Krakowa i 4 sierpnia 2004 r. w gabinetach prezydenta miasta oraz przewodniczącego Rady Miasta Krakowa zainstalowano po jednym egzemplarzu – to ich stałe miejsce (zob. **il. 152–153**), stąd są wyprawdzanie czy to na Salę Obrad Rady Miasta Krakowa, czy incydentalnie do holu w Pałacu Wielopolskich, czy też na zewnątrz, na uroczystości odbywające się na terenie miasta (zob. **il. 154** oraz **il. 161**).

Na koniec warto poczynić uwagę dotyczącą nazewnictwa. Otóż chorągiew miasta w rzeczywistości pełni funkcję sztandaru miasta. Ustanawiając ten znak w 2002 r., przyjęto jednak nazwę „chorągiew”, co miało dwie przyczyny. Po pierwsze wprost nawiązano do historycznego nazewnictwa tego rodzaju symboli, co w warunkach krakowskich ma uzasadnione znaczenie. Druga przyczyna wynikała z faktu, że postanowiono stworzyć dwa egzemplarze, podczas gdy sztandar – według weksylologii (dyscypliny pomocniczej historii zajmującej się tego rodzaju znakami) – winien występować wyłącznie w jednym. Nazwa „chorągiew” była zatem bardziej trafna.

(142) Drzeworyt z wydanego w Krakowie po 21 października 1521 r. druku Stanisława z Łowicza pt. *De arte componendi et resolvendi epistolas...* – przedstawia chorążego miejskiego dzierżącego w dłoni chorągiew Krakowa, na której widoczny jest herb miasta; motyw herbu powtórzono też na tarczy herbowej, na której chorąży opiera dłoń.

To najstarsze przedstawienie chorągwi Krakowa. Drzeworyt ten był jednym z sygnetów oficyny wydawniczej Floriana Unglera, krakowskiego drukarza i wydawcy (BN, sygn. SD XVI.Qu.23, s. C4v [12v])

(143) Gwoli ścisłości informację zawartą przy poprzedniej ilustracji należy uzupełnić: otóż wymieniony tam Florian Ungler częściej posługiwał się sygnetami swojej oficyny przedstawiającymi jego patrona, św. Floriana, przeróżnie ujmowanego, ale zawsze w zbroi i z chorągwią, gaszącego kościół (znawcy przedmiotu przypuszczają, że niekiedy nadawał twarzy świętego swoje rysy). Miał więc fantazję i nierygorystyczne podejście do swojego firmowego sygnetu. Nie można jednoznacznie wykluczyć, że podobnie „kreatywnie” traktował wydawnicze godło w wersji z chorążym i chorągwią miejską (zob. il. 142) – należałoby więc ostrożnie podchodzić do dosłownego odczytania tego sygnetu jako jednoznacznego dowodu na funkcjonowanie w tamtych czasach chorągwi i jej wygląd. Na zdjęciu – sygnet oficyny Unglera z wydanego w 1515 r. dzieła Wacława z Krakowa *Introductorium astrologiae* (Bf, sygn. 38453 III Mag. St. Dr.)

(144) Fragment Rolki sztokholmskiej (po roku 1605) – gwaszu obrazującego uroczysty wjazd do Krakowa w 1605 r. Zygmunta III Wazy i Konstancji Habsburżanki w związkach z ich zaślubinami. Widoczna jest na nim milicja krakowska w niebiesko-żółtych barwach, dzierżąca niebiesko-czerwoną chorągiew miasta z motywem krzyża św. Andrzeja i herbem Krakowa. Wiarygodny wizerunek chorągwi Krakowa z przełomu wieków XVI i XVII (ZKW, nr inw. 1528)

* * *

Chorągiew Mieyską składamy Ci w dary,
Byś nas, iak ZBAWCA, poleciał MONARSZE.
Ślad niezachwianéy dla swych KROŁÓW wiary.
Jaką w nas wieki gruntowały flarsze!

* * *

Ta wyobraża Przysięgę od MIASTA
W rozterkach Szwedzkich dla JANA KAZIMIERZA.
Ma lat dawności przeszło półtorasta,
Dziś niech przyfioi zdobycze RYCERZA.

* * *

(145–147) Wzmianka o chorągwi miasta w adresie skierowanym do księcia Józefa Poniatowskiego w 1809 r., gdy przejmował Kraków spod zaboru, włączając miasto do Księstwa Warszawskiego (zob. il. 322). W tym wierszowanym adresie, ozdobionym okładziną w atlasie i z haftowanymi jedwabiem herbem Poniatowskich „Ciołek” i herbem Krakowa, mowa o oferowaniu księciu chorągwi miasta, która 160 lat wcześniej została okazana lub przekazana królowi Janowi Kazimierzowi przez mieszczan krakowskich w dowód wierności (prawdopodobnie w styczniu 1649 r. podczas uroczystości koronacyjnych). Czytamy tu, że na jednej polaci chorągwi wyobrażona była ręka, nad nią korona, na drugiej ręka w obłoku z dwiema palcami do góry podniesionymi w postawie przysięgających. Na zdjęciu widoczna okładzina oraz strofy dotyczące ofiarowywanej, historycznej już wówczas, chorągwi (MNK, nr inw. IV-V-385)

(148–149) Flaga miasta z dużym herbem na płachtach – „substytut” chorągwi Krakowa i jej zapowiedź; na zdjęciu po lewej – odsłonięcie pomnika Jana Pawła II na cmentarzu Rakowickim 10 kwietnia 2005 r.; na zdjęciu po prawej – obchody 67. rocznicy zbrodni katyńskiej pod Krzyżem Katyńskim na cmentarzu Rakowickim 31 marca 2007 r. (z zasobów UMK)

CHORĄGIEW STOLECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA

(150–151) Chorągiew miasta Krakowa w pełnym rozwinięciu. Obie połacie według identycznego wzoru – na błękitnym płacie biały ukośny krzyż, z herbem umieszczonym na skrzyżowaniu jego ramion. Kolory odpowiadają barwom miasta, herb obowiązującemu dla niego wzorowi. Drzewce zakończone głowicą, która ma ten sam kształt co korona spoczywająca na tarczy herbu miasta (z zasobów UMK)

(152) Egzemplarz chorągwi miasta w stałym miejscu ekspozycji w gabinecie prezydenta miasta – tu na zdjęciu z 2019 r. (z zasobów UMK)

(153) Egzemplarz chorągwi miasta w stałym miejscu ekspozycji w gabinecie przewodniczącego Rady Miasta Krakowa – tu na zdjęciu z 2019 r. (z zasobów UMK)

CHORĄGIEW MIASTA KRAKOWA W SIEDZIBIE WŁADZ SAMORZĄDOWYCH

(154) Chorągiew miasta każdorazowo towarzyszy obradom Rady Miasta Krakowa na jej sesjach zarówno uroczystych, jak i zwyczajnych oraz nadzwyczajnych – na czas obrad usytuowana zostaje u szczytu podium prezydyjnego, z jego lewej strony; po prawej stronie podium znajduje się laska przewodniczącego. Na zdjęciu posiedzenie zwyczajne 9 października 2019 r. (z zasobów UMK)

(155) Obchody 150. rocznicy śmierci Adama Mickiewicza, kompania honorowa Straży Miejskiej Miasta Krakowa na wzgórzu wawelskim 26 listopada 2005 r.
(z zasobów UMK)

(156) Defilada w ramach obchodów Święta Konstytucji 3 Maja w 2006 r., przemarsz kompanii honorowej Straży Miejskiej ul. Basztową (z zasobów UMK)

(157) Uroczystości Święta Niepodległości 11 listopada 2008 r. na wzgórzu wawelskim; na pierwszym planie ówczesny marszałek Sejmu Bronisław Komorowski (z zasobów UMK)

(158) Żałoba ku czci pamięci ofiar katastrofy lotniczej w Smoleńsku 10 kwietnia 2010 r. – hol Kamienny Pałacu Wielopolskich, siedziba władz miasta (z zasobów UMK)

(159) Pożegnanie Sławomira Mrożka, dramatopisarza, od 1990 r. honorowego obywatela Miasta Krakowa, Barbakan, 17 września 2013 r. (z zasobów UMK)

(160) Obchody 98. rocznicy wyzwolenia Krakowa spod władzy zaborczej – 28 października 2016 r., Rynek Główny; prezydent miasta Jacek Majchrowski oddaje cześć chorągwi miasta (z zasobów UMK)

(161) Doroczna msza święta w intencji Krakowa i jego mieszkańców, odprawiana w Bazylice Mariackiej 19 marca – w dzień św. Józefa, głównego patrona miasta; na zdjęciu uroczystość w roku 2019 (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
SYMBOLE OFICJALNE
FLAGA MIASTA

Flaga miasta jest jednym z pięciu oficjalnych symboli (obok herbu, pieczęci, barw i chorągwi), tworzących zespół najważniejszych znaków Krakowa. Wszystkie one są sobie równorzędne i ze sobą powiązane. Jeśli chodzi o flagę, jest ona nośnikiem biało-błękitnych barw miasta oraz swoistym uzupełnieniem i „przedłużeniem” chorągwi – chorągiew jest zastrzeżona do wyłącznego użytku przez władze miasta, natomiast flagi używa się powszechnie, mogą się nią posługiwać władze samorządowe oraz instytucje w mieście, jak też mieszkańcy i, szerzej, wszelkie osoby prywatne.

Trudno stwierdzić, kiedy historycznie w warunkach krakowskich pojawiła się flaga miasta (w dzisiejszym znaczeniu tego pojęcia). Barwy miejskie były tu pierwotne, o czym już pisaliśmy. Widniały m.in. na proporcach, szarfach, wstęgach, kokardach – i tu należy szukać powodów przejścia w formę flagi takiej, jaką znamy dzisiaj i jak ją dzisiaj rozumiemy. Być może nastąpiło to w okresie Wolnego Miasta Krakowa – Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846), być może później – w każdym razie okres autonomii galicyjskiej (od 1866 r.) to już czas flagi.

Władze krakowskie nie poddawały kwestii flagi miasta bezpośredniej regulacji aż do 2002 r. Wcześniej regulowano ogólnie barwy miasta, a przez to pośrednio i ten symbol. Kraków był dekorowany flagami z okazji przeróżnych uroczystości uznawanych przez jego władze za ważne i godne szczególnej oprawy. Za pewien jakościowy przełom należy uznać wprowadzenie do miejskiego kalendarza od 1936 r. Dni Krakowa z masową ekspozycją barw miasta, głównie na flagach (pierwsze edycje trwały dwa tygodnie, następne krócej, ideę tę kontynuowano – choć z przerwami – za czasów Polski Ludowej, jest aktualna i teraz w postaci corocznego czerwcowego Święta Miasta). Te wprowadzone ponad 80 lat temu i kontynuowane „święteczne dni Krakowa”, zawsze w oprawie flagowej, oderwały flagę miasta od wyłącznie uroczystej celebry i otwały jej pole tożsamościowego znaku mieszkańców miasta.

Przywoływano już wcześniej uchwałę Rady Miasta Krakowa z 1991 r. w sprawie herbu i barw Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. W załączniku do niej ukazano tytułowe dla uchwały barwy miasta przez rysunek – grafikę flagi miasta (zob. il. 162).

Z kolei także już przywoływana uchwała Rady Miasta Krakowa z 2002 r. w sprawie symboli Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa w odniesieniu do flagi miasta postanowiła:

§ 1. *Przyjmuje się symbole Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa: [...]*

3) *Flagę Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa określoną w załączniku graficznym Nr 3 do uchwały. Flaga Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa ma postać płata składającego się z dwóch poziomych pasów o równej szerokości, z których górny jest biały, a dolny błękitny. Stosunek szerokości do długości płata wynosi 5:8.*

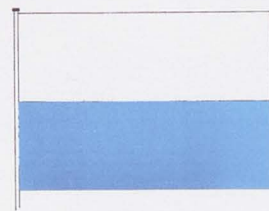
Załącznik nr 3, o którym w tej uchwale mowa, ukazał graficznie flagę w barwach białej i błękitnej, która została skorygowana w ślad za przeprowadzoną wówczas korektą błękitu jako barwy miasta (zob. il. 163). O tej zmianie szerzej pisano już wcześniej – patrz s. 103. W wykonawczym do tej uchwały zarządzeniu z 2004 r. w sprawie zasad posługiwania się symbolami prezydent miasta postanowił, że:

§ 4. *Flaga i barwy Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa mogą być umieszczane na budynkach i obiektach, a także w innych miejscach, w szczególności dla podkreślenia podniosłego charakteru uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych lub miejskich.*

Z kolei w wydanym w 2017 r. zarządzeniu prezydenta w tym samym przedmiocie w analogicznym § 4 dodano, że:

2. *Zaleca się kierującym podmiotami [...] eksponowanie Flagi Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa w terminach i na zasadach wskazanych w załączniku nr 1 do niniejszego zarządzenia.*

3. *Zalecane rozmiary Flagi Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa zawiera załącznik nr 2 do niniejszego zarządzenia, z zastrzeżeniem ust. 4.*

(162–163) Graficzne przedstawienia flagi miasta z załączników do uchwał Rady Miasta Krakowa z 1991 r. (na górze) oraz z 2002 r. (na dole) – korekta barwy błękitnej była konsekwencją skorygowania barw miasta (z zasobów UMK)

4. Rozmiar eksponowanej flagi miejskiej powinien być zbieżny z rozmiarami innych eksponowanych wraz z nią flag.

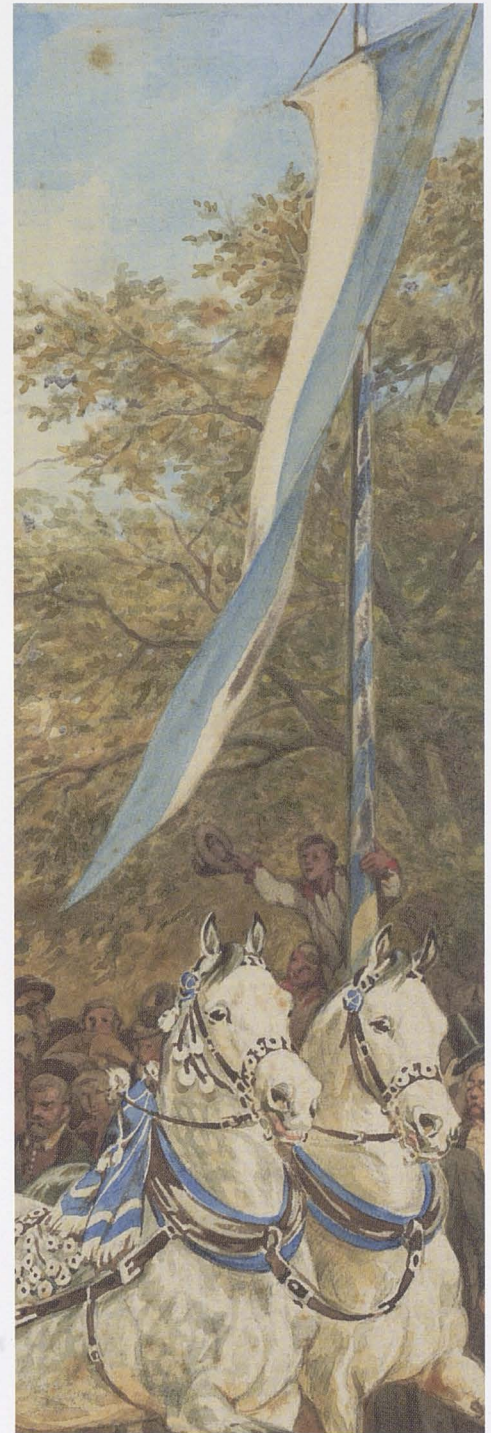
Wspomniane w ust. 2 terminy obowiązkowego eksponowania flagi miasta to święto patrona miasta św. Józefa, Święto Pracy, dzień przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, Dzień Flagi Rzeczypospolitej Polskiej, Święto Konstytucji 3 Maja, Święto Miasta Krakowa, święto wyzwolenia Krakowa spod władzy zaborczej i Narodowe Święto Niepodległości. Wspomniany w ust. 3 zalecany rozmiar flagi szturmówki na budynki i latarnie to: długość 90 cm, szerokość 56 cm, na drzewcu długości 100 cm. Przewidziano też wariant większy oraz wariant do umieszczania na środkach transportu publicznego.

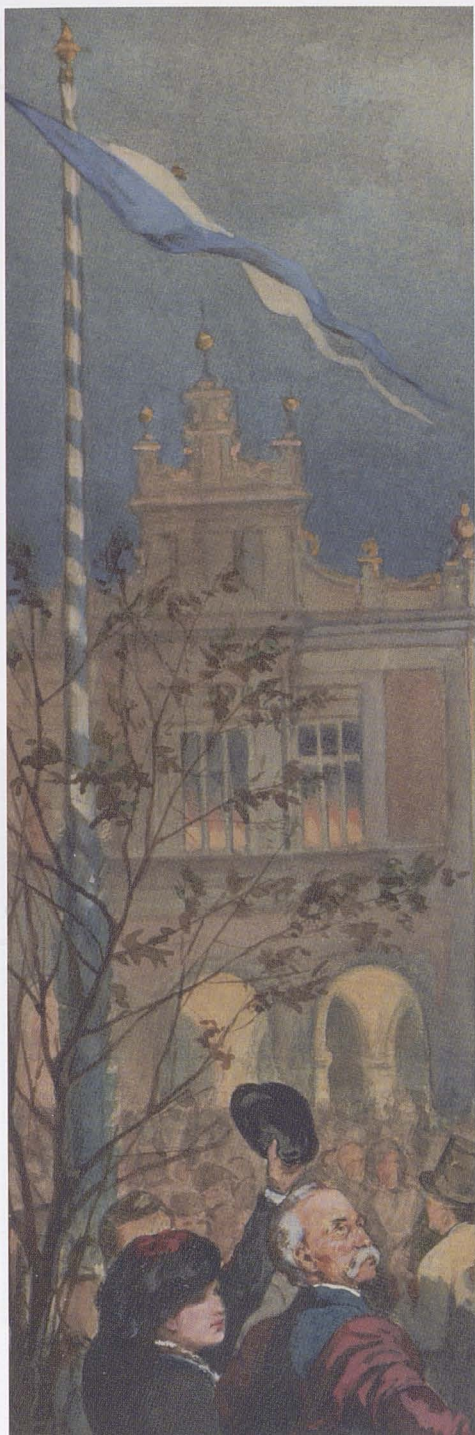
Taką oto drogę przeszła flaga miasta, zanim osiągnęła statusu jednego z pięciu głównych, oficjalnych symboli Krakowa, ujętych w ramy przepisów miejscowych. Wreszcie, uchwałą podjętą w 2017 r., Rada Miasta Krakowa ustanowiła Święto Flagi Miasta Krakowa. Jak zapisano: *Dla podkreślenia znaczenia i historycznego kontekstu barw miejskich [...] dzień piątego czerwca ustanawia się Świętem Flagi Miasta Krakowa (to dzień związany z datą lokacji Krakowa z 1257 r., zbieżny ze Świętem Miasta Krakowa).*

Na kolejnych kartach prezentujemy flagę miasta z lat przeszłych, utrwaloną na obrazach (zob. il. 164–172) oraz flagę nam współczesną, widzianą w obiektywie fotograficznym w ostatnich latach (zob. il. 173–179).

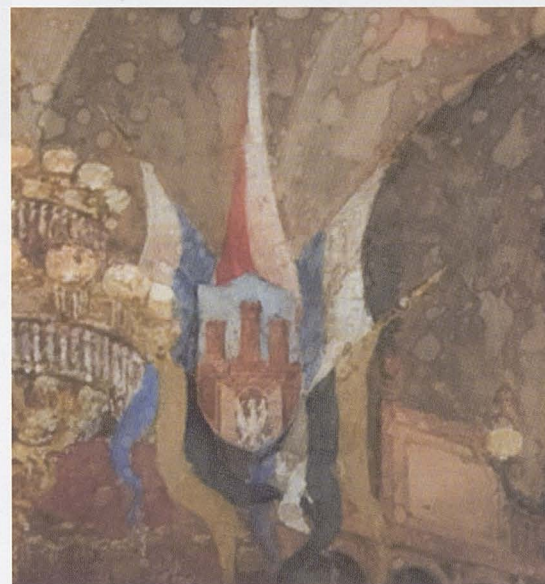
(164–165) Z cyklu Podróż inspekcyjna cesarza Franciszka Józefa I po Galicji we wrześniu 1880 r. akwarela Juliusza Kossaka z 1880 r. Wjazd cesarza Franciszka Józefa do Krakowa w 1880 r. – w pierwszym powozie prezydent Mikołaj Zyblikiewicz w stroju staropolskim, w drugim – cesarz; miasto oficjalnie udekorowano m.in. biało-błękitnymi flagami Krakowa (MNK, nr inw. III-r.a-12774)

FLAGA MIASTA KRAKOWA UTRWALONA PĘDZLEM

(166–167) Z cyklu Podróż inspekcyjna cesarza Franciszka Józefa I po Galicji we wrześniu 1880 r. akwarela Tadeusza Ajdukiewicza z 1881 r. Pochód dożynkowy ludu krakowskiego na Rynku Głównym w Krakowie – widoczne flagi: biało-błękitna miasta Krakowa, czarno-żółta cesarska Habsburgów i biało-czerwona – władze austriackie przyjmowały amarant i biel jako „barwy narodowe Polaków” (MNK, nr inw. III-r.a-12776)

(168–170) Z cyklu Podróż inspekcyjna cesarza Franciszka Józefa I po Galicji we wrześniu 1880 r. akwarela Hipolita Lipińskiego z 1881 r. Cesarz w Sukiennicach wśród ludu krakowskiego – oraz powiększenie dwóch dekoracji herbowo-flagowych z wnętrza Sukiennic; widoczne flagi w barwach analogicznie jak na il. 166 (MNK, nr inw. III-r.a-12777)

(171) Akwarela z 1896 r. sygnowana inicjałami K.B. (Klemens Bąkowski) zatytułowana Pochód „Sokołów” – pochód ten, uroczysty, ze sztandarami i muzyką, odbył się 29 czerwca 1896 r. w ramach krakowskiego zlotu towarzystw sokolich; na tę okoliczność udekorowano ulice flagami, w tym w barwach Krakowa (MK, nr inw. MHK 1786/VIII)

FLAGA MIASTA KRAKOWA UTRWALONA PĘDZIEM

(172) Akwarela Henryka Uziembły zatytułowana Uroczystość Kościuszkowska w Krakowie, namalowana w 1917 r. – w tymże roku przypadało stulecie śmierci Tadeusza Kościuszki, w szczególny sposób obchodzone w przededniu odzyskania niepodległości – scena z udekorowaną ulicą Floriańską (MK, nr inw. MHK 2662/III)

(173) Oprawa flagowa przy składaniu wieńców pod wmurowaną w ścianę Ratusza w Rynku Głównym tablicą upamiętniającą oswobodzenie miasta spod austriackiego zaboru – w 99. rocznicę tego wydarzenia, obchodzoną 27 października 2017 r. (z zasobów UMK)

(174) W miejskich galach flagowych zawsze uczestniczy tabor komunikacji zbiorowej; jego wozy są stałymi nośnikami dwóch symboli Krakowa: barw miasta i herbu, a na okoliczność świąt także flagi miasta – tutaj przykład uwieczniony na pl. Wszystkich Świętych (z zasobów UMK)

(175) Fragment dekoracji Pałacu Wielopolskich – siedziby władz samorządowych Krakowa, z okazji przypadającego na 5 czerwca 2019 r. Święta Miasta Krakowa oraz Święta Flagi Miasta Krakowa (oba obchodzone dorocznie w tym samym terminie), ustanowionych uchwałą Rady Miasta Krakowa w 2017 r. dla upamiętnienia aktu lokacji miasta 5 czerwca 1257 r. (z zasobów UMK)

(176) Fragment dekoracji Rynku Głównego z okazji Święta Miasta Krakowa oraz Święta Flagi Miasta Krakowa w roku 2019 (z zasobów UMK)

(177) Flaga miasta na Ratuszu w Ryнку Głównym w związku z przypadającą w 2019 r. 101. rocznicą wyzwolenia Krakowa spod władzy zaborczej, obchodzoną w tymże roku 30 i 31 października (z zasobów UMK)

(178–179) Flagi miasta przed Pałacem Spiskim w Rynku Głównym (na górze) oraz szpaler flag u wylotu ul. Grodzkiej (na dole) na okoliczność przypadającej na 2019 r. 101. rocznicy wyzwolenia Krakowa spod władzy zaborczej (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
INNE ZNAKI
SFORMALIZOWANE
TRADYCYJNA NAZWA MIASTA

 twieramy tu część albumu dotyczącą innych znaków sformalizowanych. Przypomnijmy: spośród symboli miasta przedstawiliśmy już pięć – zgodnie z decyzją władz samorządowych z roku 2002 – symboli oficjalnych (herb, pieczęć, barwy, chorągiew i flagę), teraz kolej na kolejną grupę: symbole już nie oficjalne (a więc nieobjęte przywołaną uchwałą), lecz formalnie uregulowane w innym trybie. Są to: tradycyjna nazwa miasta, zapis hejnału oraz logo miasta. Łączy je to, że są unormowane uchwałami Rady Miasta Krakowa lub prezydenckimi zarządzeniami, a nadto wszystkim trzem nadano prawną szatę znaków towarowych w rozumieniu Ustawy z 2000 r. Prawo własności przemysłowej, posiadają więc stosowne świadectwa ochronne Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Na każdorazowe używanie ich przez osoby trzecie konieczne jest uzyskanie zgody krakowskiego samorządu. Do tej kategorii należy tradycyjna nazwa, którą jest „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków”.

W krakowskiej katedrze 20 czerwca 1320 roku gnieźnieński biskup Janisław koronował Władysława Łokietka na władcę dopiero co zjednoczonego pod jego berłem państwa. Oto Kraków stał się stolicą Królestwa Polskiego: tu koronowano króla, tu na wzgórzu wawelskim funkcjonowała królewska siedziba. Był do 1386 r. (koronacja Władysława Jagiełły, unia z Litwą) stolicą Królestwa Polskiego, następnie w latach 1386–1569 stolicą Korony Królestwa Polskiego, wreszcie od roku 1569 (polsko-litewska unia lubelska) – stolicą Rzeczypospolitej Obojga Narodów, aż do ostatnich lat okresu staropolskiego znaczonego Sejmem Czteroletnim i rychło po nim upadkiem państwa. Warto przy tym zauważyć, że rok 2020 to nie tylko jubileusz 30-lecia odrodzonego samorządu, ale też jubileusz 700-lecia narodzin krakowskiej stołeczności.

(180) Początek krakowskiej „stołeczności i królewskości” na grafice Kazimierza Alchimowicza
Koronacja Władysława Łokietka 20 stycznia 1320 r. – ceremonii tej dokonał w katedrze
na Wawelu arcybiskup gnieźnieński Janisław („Tygodnik Ilustrowany” 1920, nr 4, s. 67)

Mówimy o czasach, gdy nie dekretowało się, że oto z daną chwilą jakieś miasto staje się stolicą. Inne było rozumienie „stołeczności”, na które składało się równoczesne występowanie kilku podstawowych, decydujących cech. Jakże to zatem cechy decydowały, że Kraków w naturalny sposób, bez wydawania aktu prawnego w tej sprawie, uznawany był za stolicę i po prostu nią był? Wyliczenie tych elementów stołeczności od razu połączmy ze wskazaniem, kiedy one w przypadku Krakowa wygasły. Zatem:

- + **siedziba króla i jego dworu**, a ściślej główna siedziba – ówczynie królowie z dworem częściej wędrowali między różnymi rezydencjami, niż stacjonowali w jednym miejscu; od czasów późnopiastowskich główną siedzibą przez wieki był Wawel, dopiero w roku 1609 Zygmunt III Waza wyjechał na Litwę i do Krakowa już nie powrócił; Wawel z pozycji głównej królewskiej siedziby stał się jedną z rezydencji, a do roli siedziby głównej awansowała War-

szawa, lepiej położona dla realizacji polityki w kierunku rosyjskim i nadbałtyckim;

- **miejsce koronacji królów**, którym Kraków (ściślej katedra wawelska) był od czasów Władysława Łokietka; ostatnia koronacja, Augusta III, miała miejsce na Wawelu w 1734 r. (Stanisław August Poniatowski otrzymał koronę już w Warszawie w roku 1764);
- **miejsce przechowywania insygniów koronnych**, które spoczywały w skarbcu na Wawelu aż do roku 1795, kiedy to zrabowane przez Prusaków bezpowrotnie przepadły;
- **miejsce pogrzebów królewskich**, którym była katedra wawelska ze swoją królewską nekropolią; ostatni królewski pogrzeb na Wawelu odbył się w 1734 r., gdy chowano Jana III, Marię Kaziemierę i Augusta II;
- **siedziba archiwum koronnego**, które do 1763 r. było zlokalizowane w Krakowie jako Archiwum Skarbcza Koronnego czy Archiwum Koronne Krakowskie (wraz z Zygmunt III Wazą Kraków opuściła w 1609 r. tylko kancelaria królewska);
- **miejsce odbywania sejmów**, które zwoływano w różnych miastach, w tym i Krakowie, do roku 1569, kiedy to na stałe miejsce zwoływania sejmów walnych wyznaczono Warszawę; ostatni sejm zwyczajny odbył się w Krakowie w 1603 r.;
- **miejsce przyjmowania hołdów lennych**, z których dwa ostatnie (hołdy pruskie) odbyły się w Krakowie w latach 1525 i 1550; kolejny – w roku 1569 – odbył się już w Lublinie, a kolejne od 1578 r. miały miejsce w Warszawie.

Nieuprawnionym uproszczeniem jest twierdzenie, że oto Zygmunt III Waza przeniósł stolicę z Krakowa do Warszawy. Mamy do czynienia z długotrwałym procesem „wygaszania” krakowskiej stołeczności, rozpoczętym ok. połowy XVI w., w niektórych aspektach zrealizowanym z początkiem XVI w., a w innych dopiero ok. połowy wieku XVIII. Wiązało się to ze zmianą granic państwa (Kraków stał się miastem na południowych peryferiach) oraz przeorientowaniem

w geopolityce, o czym już wspomniano. Takie były fakty, natomiast formalnie rzecz biorąc, nigdy nie było aktu, który odbierałby Krakowi przymiot stołeczności, a nadawał go Warszawie. O pierwszym uznaniu Warszawy za stolicę można mówić, i to nie we wszystkich aspektach, dopiero na gruncie ustaw sejmu grodzieńskiego z 1793 r. Z tego formalnego punktu widzenia Kraków zachował przymiot stołeczności aż do roku 1795, czyli III rozbioru i utraty przez Rzeczpospolitą państwowości.

Kraków pełnił stołeczną funkcję formalnie przez 475 lat, natomiast faktycznie przez niespełna trzy wieki. Nas jednak mniej interesuje tutaj historyczny okres, w którym bezdyskusyjnie był on stolicą, lecz czas późniejszy, gdy stolicą przestawał i wreszcie przestał być. Jest pewnym paradoksem, że Kraków zaczął dbać o eksponowanie swojej stołeczności, gdy zaczął ją tracić lub wręcz już utracił. Niebagatelnym przykładem niech będzie wprowadzenie przez rąjców w 1621 r. na stałe do herbu miasta korony królewskiej, a w roku 1661 orła w koronie. Analogicznie rzecz się ma z pieczęciami miasta: z końcem XVI w. wprowadzono do herbowej pieczęci królewskie berło i miecz – co prawda to podkreślenie stołeczności nie przyjęło się na dłużej, ale do rozwiniętej nazwy miasta na trwałe został wprowadzony wówczas predykat „stołeczności” (widać to w otokach kolejnych pieczęci). W roku 1792, na gruncie ustaw o miastach Sejmu Czteroletniego, potwierdzono, że miasto może używać w swojej nazwie, zatem i na pieczęciach, predykatu „stołeczne”.

Wkrótce, bo już wraz z zaborem w 1795 r., problem „stołeczności” zdezaktualizuje się, w pełni przejdzie w obszar historii i co najwyżej historycznej tradycji. Po burzliwych ustrojowo dekadach pierwszej połowy XIX w. potrzeba zachowania tradycji odżyła i zmateriałizowała się u zarania okresu autonomii galicyjskiej i tworzenia krakowskiego samorządu w nowoczesnym już kształcie. Oto w przygotowanym w 1866 r. Tymczasowym Statucie Gminy jako nazwę

miasta przyjęto „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków”, którą przedstawiono cesarzowi austriackiemu do zatwierdzenia, a Franciszek Józef I ją zatwierdził. Dopuszczał zatem w monarszej łaskawości, aby miasto niestołeczne nazywało się oficjalnie stołecznym, a gdy to uczynił, tym samym zgodził się, aby w nazwie tego austriackiego wówczas miasta brzmiało echo dawnej Rzeczypospolitej, wrogiej i zawłaszczonej. Raczej tego nie przemyślał...

W ten sposób nazwa Krakowa, ze „stołecznością i królewskością”, czyli elementami wywiedzionymi z tradycji, zyskała ponownie status oficjalny, urzędowy i zaczęła tym samym być powszechnie stosowana. Utwierdzono ją w kolejnym statucie gminnym w 1901 r., a że statut ten obowiązywał do lat 30. XX w., nazwa przetrwała aż do okupacji niemieckiej w 1939 r.

W czasie okupacji w maju 1940 r. starosta miejski wydał okólnik, w którym podał: *W pismach projektowanych i sporządzanych przez polskich urzędników pojawia się stale określenie: „stołeczne królewskie miasto Kraków”. Stwierdzam, że Kraków jest obecnie stolicą Generalnego Gubernatorstwa Polski i zabraniam dalszego używania powyżej zakwestionowanego określenia. Pod okupacją niemiecką oficjalna nazwa brzmiała „Miasto Kraków”.*

W pierwszym, bezpośrednio pookupacyjnym okresie próbowano powrócić do rozwiązań przedwojennych, także w zakresie nazewnictwa miasta, jednak szybko ustabilizowano urzędową nazwę „Miasto Kraków” – dla krakowskiej „stołeczności i królewskości” w Polsce Ludowej miejsca nie było. Dopiero przemiany ustrojowe lat 1989/1990 stan ten zmieniły. W uchwalonym przez Radę Miasta Krakowa w 1991 r. Statucie Miasta Krakowa zapisano: *Miasto Kraków zgodnie z tradycją zachowuje nazwę Stołecznego Miasta Krakowa. Z niewyjaśnionych przyczyn zrezygnowano, albo mniej świadomie pominięto, predykat „królewskości”. Skorygowano to już w roku 1996, gdzie w nowym Statucie Miasta pojawił się zapis: Miasto Kraków zgodnie z tradycją zachowuje nazwę Stołeczne Królewskie Miasto Kraków.*

Używa również nazwy skróconej *Miasto Kraków*. Zapis ten obowiązuje do dziś.

W 2009 r. poddano tradycyjną nazwę „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków” specjalnej ochronie prawnej opartej o przepisy ustawy Prawo własności przemysłowej – Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej uznał tę nazwę za zastrzeżony znak towarowy, wydając stosowne świadectwo ochronne. W praktyce oznacza to, że na użycie tej nazwy dla własnych celów przez podmioty trzecie konieczna jest zgoda władz miejskich. Kwestie te są poddane regulacji miejskiej, w tym aktualnie obowiązującemu zarządzeniu Prezydenta Miasta z 2018 r. w sprawie zasad zarządzania znakami towarowymi.

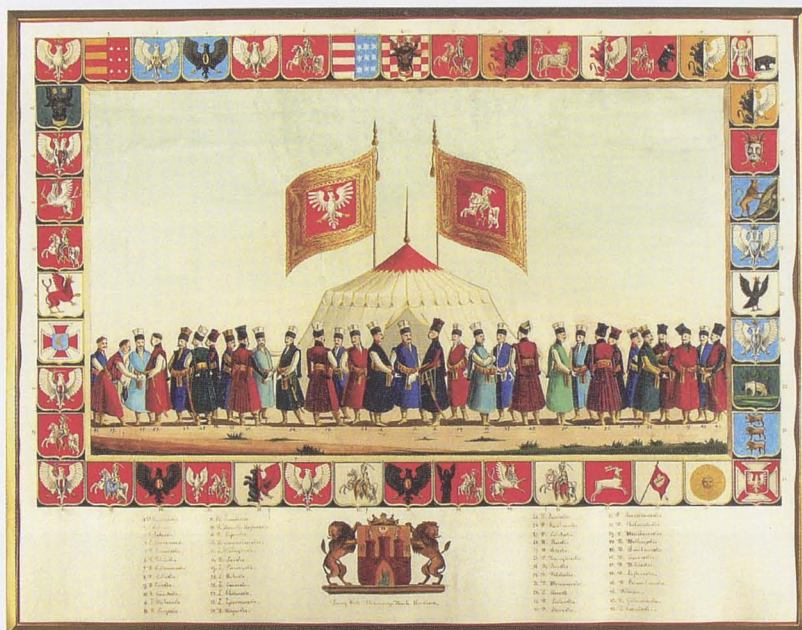
W powyższym opisie skoncentrowano się na „stołeczności” Krakowa jako atrybucie o wiele bardziej złożonym niż „królewskość” naszego miasta. Pierwotnie ten drugi termin oznaczał, że miasto było założone przez władcę (króla lub księcia) oraz było jego własnością (ściślej własnością aktualnie panującego). Z czasem atrybut ten nabrał dla Krakowa kolejnych, dopełniających znaczeń, związanych z takimi pojęciami, jak „siedziba królów”, „miejsce królewskich koronacji”, „nekropolia królewska”. Wszystkie te wymienione elementy powodują, że krakowska „królewskość” była i jest bezproblemowa, zarówno w sferze historycznych faktów, jak i symbolicznego, osadzonego w tradycji odbioru.

Przedstawiona dalej ikonografia obrazuje eksponowanie krakowskiej „stołeczności” i „królewkości” od schyłku tej pierwszej po czasy współczesne. Ze względów praktycznych, związanych z przejrzystością materiału, nie zastosowano tu układu chronologicznego, lecz pogrupowano przykłady według charakteru źródeł (zob. **il. 181–215**).

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” W GRAFICE

(181–182) Z wydanego w 1618 r. w Kolonii przez Georga Brauna i Fransa Hogenberga tomu dzieła *Civitates orbis terrarum* (Atlas miast świata), widok Krakowa oraz powiększenie fragmentu tego widoku z napisem: CRACOVIA METROPOLIS REGNI POLONIAE (Kraków stolica Królestwa Polskiego) (ANK, sygn. 29/663/517)

(183) Akwarela nieznanego autora Posłowie w strojach wojewódzkich oraz herby województw i ziem Rzeczypospolitej, namalowana w 1776 r. lub później – zwraca uwagę centralne usytuowanie herbu Krakowa w tym ogólnopolskowym kontekście; pod herbem podpis: Stary herb Stołecznego Miasta Krakowa (ANK, sygn. 29/671/1798)

(184) Tondo Gustawa Lindquista Widok Krakowa, Kazimierza i Podgórze w otoczeniu herbów, darowany Towarzystwu Strzeleckiemu w 1863 r. – w centralnych punktach herb Rzeczypospolitej Obojga Narodów i herb Krakowa, usytuowany w pozycji „stolecznej”, w otoku herby ziem Korony i Litwy oraz rodów panujących (MK, nr inw. II/121)

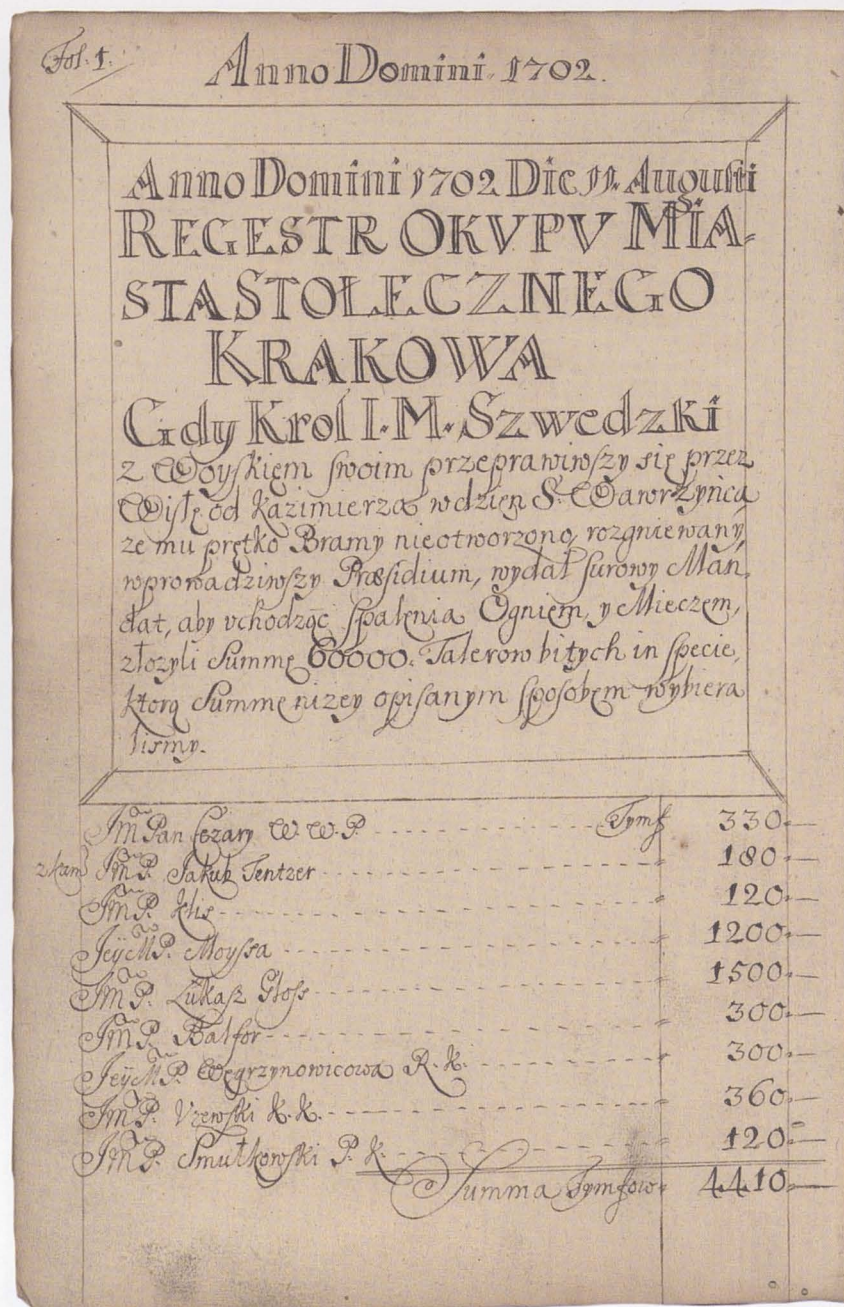
Jeszcze Polska nie zginęła!

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” W GRAFICE

(185) Akwarela Jeszcze Polska nie zginęła! – tablica z Albumu herbów polskich autorstwa Kajetana Saryusz-Wolskiego, namalowana w 1924 r. lub później; pod godłem Rzeczypospolitej Polskiej herby miast reprezentujących trzy byłe zaborcy, umiejscowione w szyku eksponującym Kraków, w domyśle historyczną, a w sensie duchowym może i rzeczywistą stolicę Polski (BN, sygn. A.5851/G.XX/I-46)

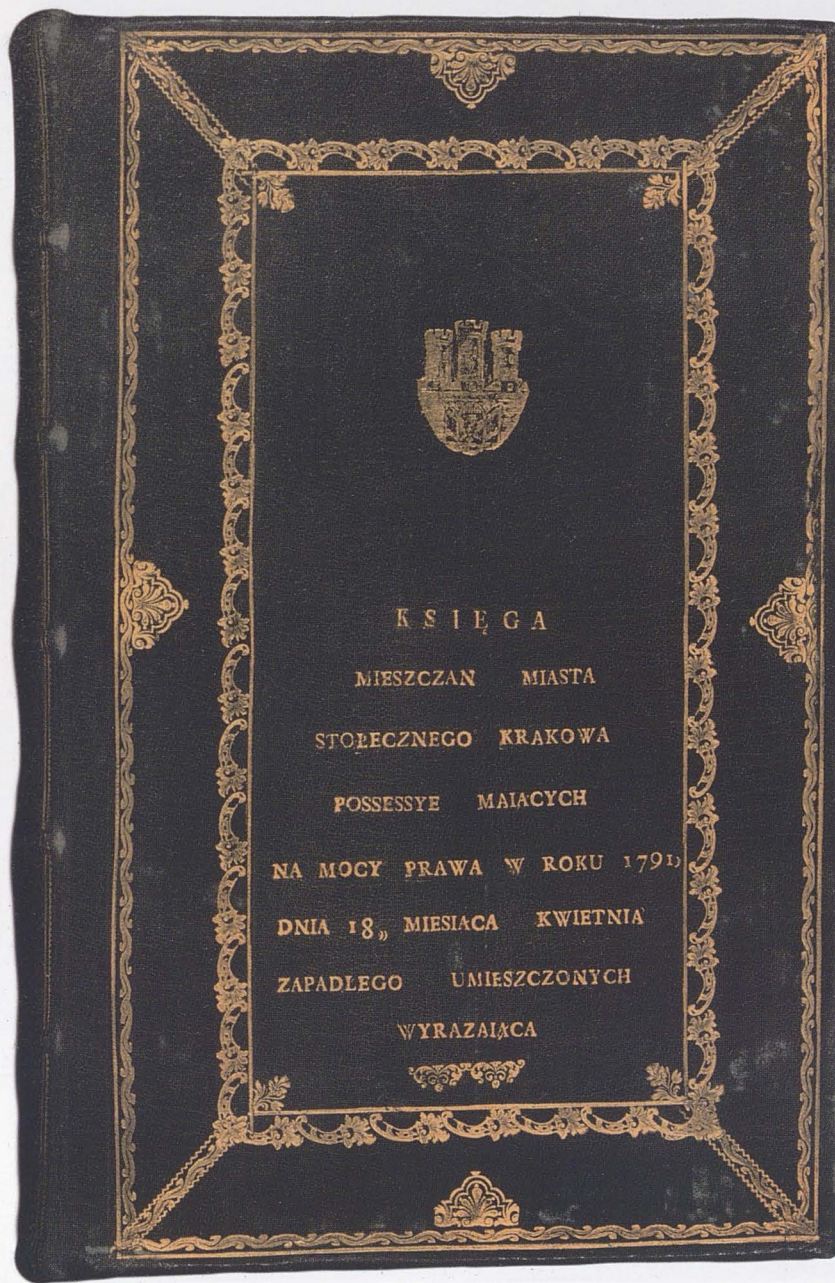
(186) Karta tytułowa założonej w 1621 r. książki miejskiej zatytułowanej Księga wpisów przesławnego senatu miasta krakowskiego, stolicy Królestwa Polskiego; oprócz podkreślania w tytułach ksiąg (i nie tylko) stołeczności rangę miasta eksponowano łączeniem herbu Krakowa z godłem Polski lub Polski i Litwy (ANK, sygn. rkps 459)

(187) Karta tytułowa księgi miejskiej z 1702 r. zatytułowanej Registr Okupu Miasta Stołecznego Krakowa Gdy Król I.M. Szwedzki z Woyskiem Swoim przeprawio/szy się przez Wisłę od Kazimierza w dzień S. Wawrzynca ze mu przetko Bramy nieotworzono...; miasto w upadku, ograbione okupem, ale stołeczność eksponowana – boso, ale w ostrogach! (ANK, sygn. rkps. 2949)

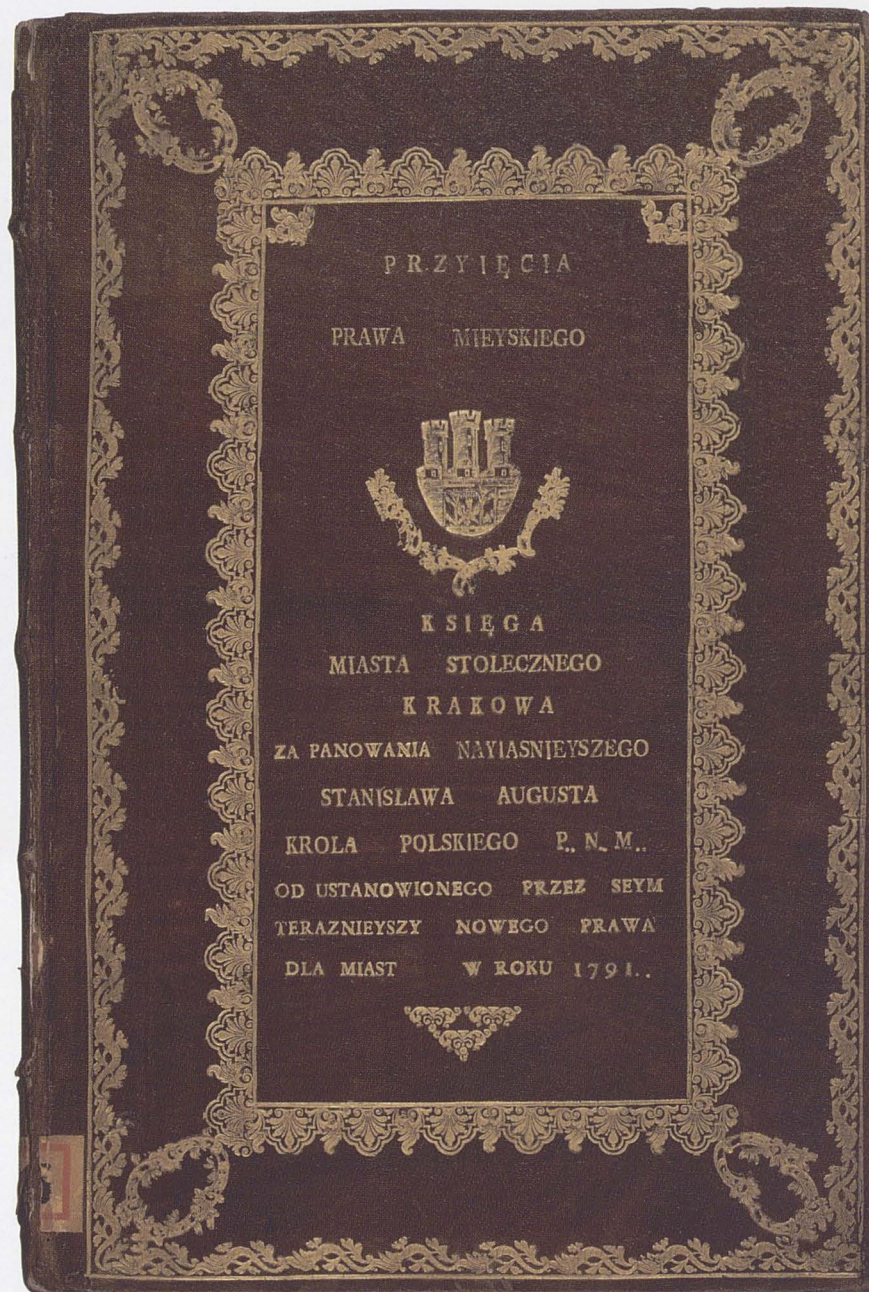

(188) Dokument pergaminowy wystawiony w 1727 r., w którym BURMISTRZ Y CAŁA RADA STOLECZNEGO MIASTA KRAKOWA zatwierdziła artykuły (statut) jaglarzy krakowskich – Rada Miejska konsekwentnie w aktach urzędowych nazywa sama siebie radą miasta stołecznego; pieczęć zob. il. 070 (ANK, sygn. perg. 830)

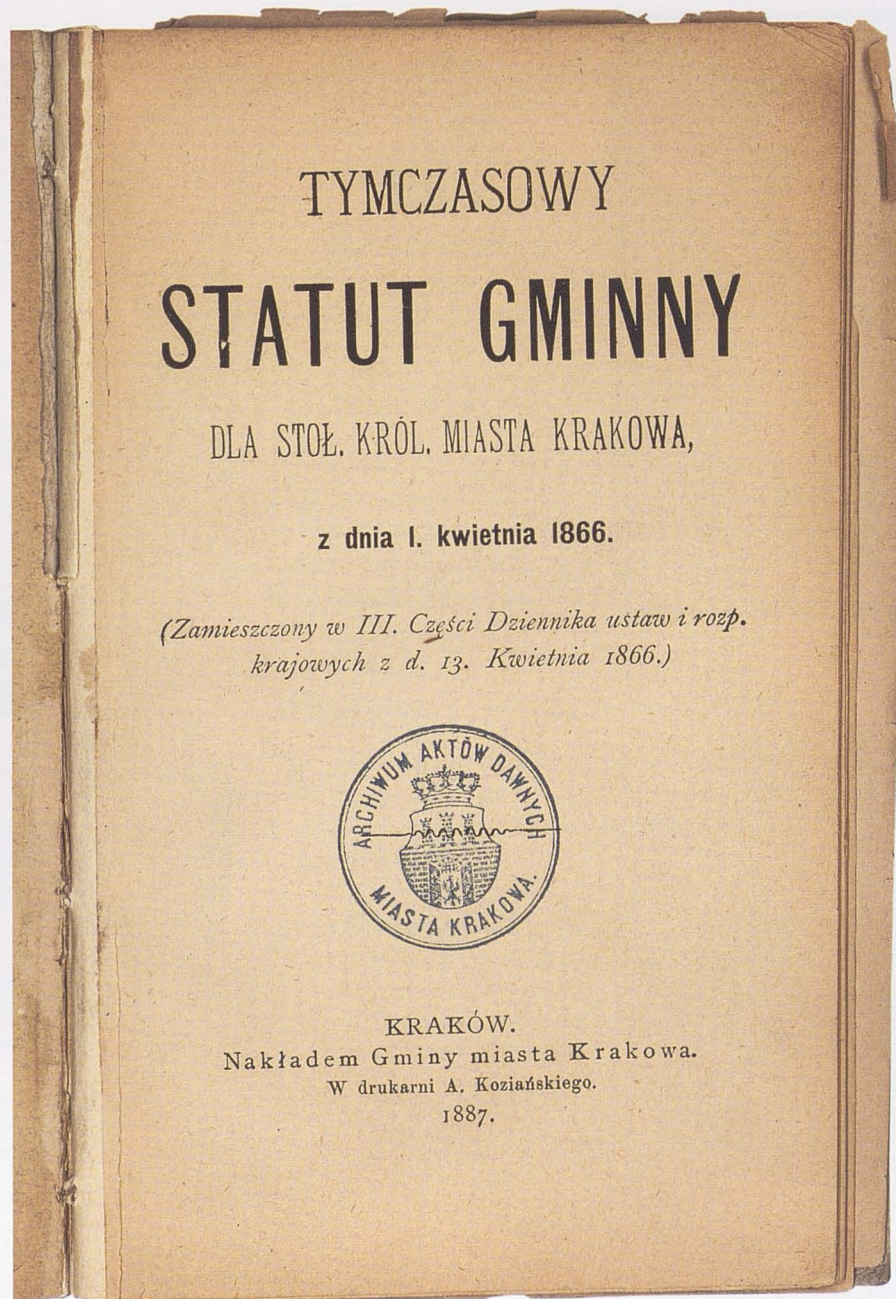

(189) Przód okładziny księgi miejskiej z 1791/1792 r. zatytułowanej Księga mieszczan miasta stołecznego Krakowa possessye mających... – to założony w oparciu o ustawę Sejmu Czteroletniego z marca 1791 r. o miastach spis mieszkańców mających prawo wybierania władz miejskich; reprezentacja Krakowa wyjednała wówczas u władz Rzeczypospolitej prawo używania tradycyjnej nazwy „miasto stołeczne” (ANK, sygn. rkps 1434)

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” NA DOKUMENTACH

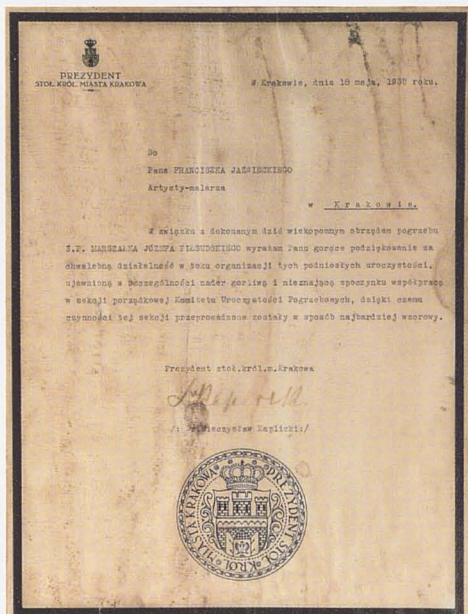

(190) Przód okładziny księgi miejskiej z 1791/1792 r. zatytułowanej Przyjęcia prawa miejskiego. Księga miasta stołecznego Krakowa... – to mający umocowanie w ustawie Sejmu Czteroletniego z marca 1791 r. o miastach spis osób przyjętych w poczet obywateli Krakowa; tu także (zob. il. 189) skorzysano z potwierdzonej przez władze centralne możliwości używania w nazwie miasta predykatu „stołeczne” (ANK, sygn. rkps 1435)

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” NA DOKUMENTACH

(191) Karta tytułowa jednej z urzędowych broszur władz miejskich, w których publikowano Tymczasowy Statut Gminny dla Stoł. Król. Miasta Krakowa z dnia 1 kwietnia 1866 – tu wydanie z 1887 r. (obowiązywał do roku 1901); akt ten, zatwierdzony przez cesarza, zawierał postanowienie o zatrzymaniu nazwy „stolecznego królewskiego miasta Krakowa” (ANK, sygn. Bibl. 2592)

(192–193) Pismo prezydenta Mieczysława Kaplickiego z maja 1935 r. z podziękowaniem za pomoc w organizacji uroczystości pogrzebowych marszałka Józefa Piłsudskiego – widoczny prezydencki papier firmowy oraz ceremonialna prezydencka pieczęć z nazwami: Stoł. Król. Miasta Krakowa; stempeł tej pieczęci zob. il. 416 (MNK, nr inw. R 1902)

(194) Exlibris Prezydenta Stoł. Król. Miasta Krakowa – urzędowa pamiątka z dawnej biblioteki magistrackiej, rozproszonej w trakcie okupacji niemieckiej; exlibris ten znany jest z pozycji książkowych wydanych w latach 1922–1928, czyli za prezydentury Jana Kantego Federowicza oraz Karola Rollego (AZ UMK, Biblioteka 557)

*Uchwałą Rady
Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa
podjętą w dniu 24 stycznia 1995 roku*

*Pan
Andrzej Wajda*

*Światowej sławy reżyser filmowy i teatralny, doctor honoris
causa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, współtwórca polskiej
szkoły filmowej i teatralnej, związany z Krakowem, którego artystyczną
atmosferę kształtuje i inspirowe, hojny ofiarodawca i inspirator budo-
wy powstałego w Krakowie Centrum Kultury i Techniki
Japońskiej.*

*Pani
Krystyna Zachwatowicz-Wajda*

*Wybitny scenograf teatralny, artystka kształtująca polską,
a szczególnie krakowską scenę teatralną, animator życia artysty-
cznego w Krakowie, aktywnie wspierająca powstanie Centrum
Kultury i Techniki Japońskiej.*

*W uznaniu zasług dla Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa,
które rozslawili w świecie niosąc przesłanie, iż artysta jest jak
„dobosz, który biegnie przed narodem znany takt wybijając pa-
teczkami” - otrzymali Srebrny Medal „Cracoviae
Merenti” - oznaczony numerem trzecim.*

*Stanisław Handzlik
Przewodniczący Rady
Stołecznego Królewskiego
Miasta Krakowa*

*Janusz Lasota
Prezydent
Stołecznego Królewskiego
Miasta Krakowa*

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” NA DOKUMENTACH

(195) Dyplom srebrnego medalu „Cracoviae Merenti” nadanego przez Radę Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa w 1995 r. Andrzejowi Wajdzie i Krystynie Zachwatowicz-Wajdzie; tradycyjnej nazwy miasta użyto także w nazwach funkcji i urzędu przy podpisach (z zasobów UMK)

Rada Miasta Krakowa
zebrana na sesji w dniu 19 grudnia 2012 roku
nadaje

Panu Profesorowi
Władysławowi Bartoszewskiemu
HONOROWE OBYWATELSTWO
Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa

za wkład w działalność publicystyczną i naukową
dla zachowania pamięci o dziedzictwie
Polskiego Państwa Podziemnego i Powstania Warszawskiego
oraz o zbrodniach nazistowskiego i komunistycznego totalitaryzmu

Jacek Majchrowski

Prezydent Miasta Krakowa

Bogusław Kośmider

Przewodniczący Rady Miasta Krakowa

Władysław Bartoszewski
6.2.2013r.

Kraków, luty 2013 r.

(196) Dyplom honorowego obywatelstwa Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, godności nadanej uchwałą Rady Miasta Krakowa w 2012 r. prof. Władysławowi Bartoszewskiemu (widoczny podpis laureata z dnia wręczenia dyplomu); jako pieczęci użyto odcisku „opłatkowego” kopii najstarszej pieczęci miasta i rady miejskiej – zob. il. 347 (z zasobów UMK)

Rada Miasta Krakowa
zebrana na sesji 8 maja 2019 roku
nadaje

Profesorowi Antoniemu Dziatkowiakowi

w dowód uznania jego szczególnych zasług
dla powstania
i rozwoju kardiologii krakowskiej

Honorowe Obywatelstwo
Stołeczno-Królewskiego Miasta Krakowa

Jacek Majchrowski
Prezydent
Miasta Krakowa

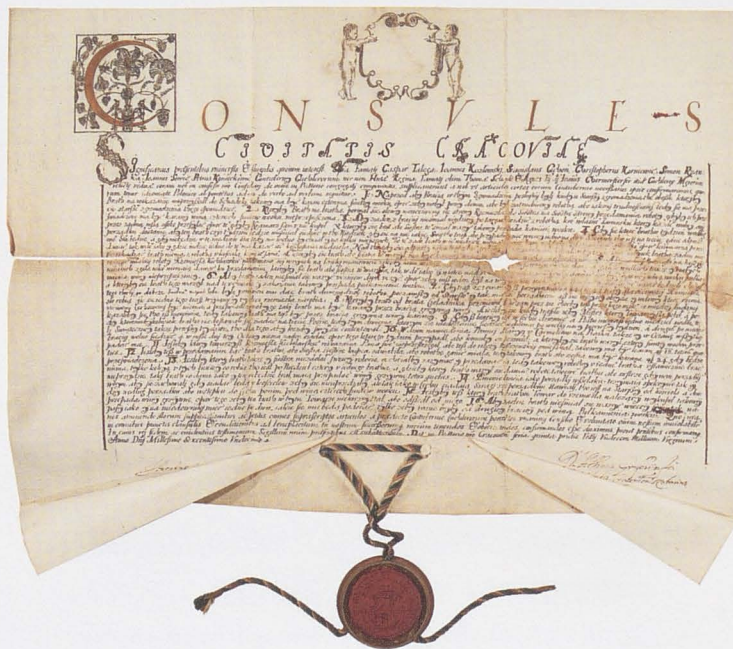
Dominik Jaszkiewicz
Przewodniczący Rady
Miasta Krakowa

Antoni Jan Dziatkowski

Kraków, 5 czerwca 2019 r.

TRADYCYJNA „STOLECZNOŚĆ I KRÓLEWSKOŚĆ” NA DOKUMENTACH

(197) Dyplom honorowego obywatelstwa Stołeczno-Królewskiego Miasta Krakowa, godności nadanej uchwałą Rady Miasta Krakowa w 2019 r. twórcy krakowskiej kardiologii, prof. Antoniemu Dziatkowiakowi; pieczęcią miasta Krakowa jest tutaj odcisk kopii najstarszej pieczęci miasta i rady miejskiej – zob. il. 347 (z zasobów UMK)

(198–199) Pieczęć miasta Krakowa z końca XVI w. w użytkowaniu rady miejskiej, tutaj przy dokumencie pergaminowym z 1611 r., w którym rajcowie potwierdzili niektóre przepisy statutowe cechu kichlarzy (piernikarzy) krakowskich. W otoku pieczęci napis: SIGILVM POLONIAE (pieczęć Krakowa stolicy Królestwa Polskiego); dla podkreślenia „stołeczności i królewkości” dodano po bokach tarczy herbowej berto i miecz, co jednak się na dłużej nie przyjęło – zob. il. 064 (ANK, sygn. 29-169-2)

(200–201) Pieczęć wielka miasta używana od 1624 r., tutaj przy dokumencie pergaminowym z 1635 r. dotyczącym poświadczenia ugody między klasztorem Norbertanek na Zwierzynicy a miastem Krakowem w sprawie granic posiadłości zwierzynieckich i miasta. W otoku pieczęci napis: SIGILLVM CIVITATIS CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE (pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego) – zob. il. 066 (ANK, sygn. perg. 762)

(202–203) Na mocy ustaw Sejmu Czteroletniego Kraków otrzymał w 1792 r. miano „miasta wydziałowego”, tj. będącego siedzibą wydziału sądowego, dodatkowo w uznaniu tradycji przyznano mu prawo posługiwania się predykatem „stołeczne” – tu odzwierciedlenie tego na pieczęci magistrackiej sporządzonej w 1792 r. Była to pierwsza pieczęć władz krakowskich, na której stołeczność wyrażona została w języku polskim. Tu widoczny wizerunek stempla o średnicy 68 mm oraz jego zwierciadlanego odbicia z napisem w otoku: MAGISTRAT MIASTA STOŁ. KRAKOWA I WYDZIAŁOWEGO KRAKOWA (ANK, sygn. T 268)

(204) Po otrzymaniu przez miasto w 1866 r. tymczasowego statutu wprowadzono urzędową nazwę „Stołeczne Królewskie Miasto Kraków”; tu wyraz tego na pieczęci magistrackiej, o średnicy 30 mm, sporządzonej w początkowym okresie doby autonomicznej – wizerunek zwierciadlanego odbicia stempla z napisem w otoku: MAGISTRAT STOŁ. KRÓL. MIASTA KRAKOWA (ANK, sygn. T 261)

(205–206) Zwierciadlane odbicie stempla pieczęci radzieckiej Krakowa z przełomu XIX i XX w. – średnica 29 mm, w otoku napis: RADA STOL. KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA, używana też po roku 1918 (zob. il. 359) – oraz papierowa naklejka w kształcie pieczęci miasta (tzw. zalepka) o średnicy 30 mm z napisem w otoku: MAGISTRAT STOL. KRÓL. MIASTA KRAKOWA, służąca głównie do zaklejania kopert z dokumentami ekspediowanymi pocztą, stosowana w pierwszych dwóch dekadach XX w. (MK, nr inw. MHK 3742/III oraz ANK, sygn. Kr 4562)

(207) Zwierciadlane odbicie stempla pieczęci miasta wykonanej według wzoru wprowadzonego uchwałą Rady Miasta Krakowa z 2002 r. w sprawie symboli, średnica 35 mm, w otoku napis: STOLECZNE KRÓLEWSKIE MIASTO KRAKÓW – ta pieczęć z tradycyjną nazwą miasta nie jest stosowana w codziennym urzędowaniu, lecz wyłącznie dla celów ceremonialnych – zob. il. 075 (z zasobów UMK)

(208–209) Wybity w 1633 r. medal koronacyjny króla Władysława IV autorstwa Hansa Riegera, wykonany w złocie, średnica 56 mm. Na awersie portret króla, na rewersie panorama Krakowa, nad nią napis: CRACOVIA POLONIAE METROPOLIS (Kraków Polski Stolica); u dołu napis łaciński, w tłumaczeniu: W tym mieście Najjaśniejszy Król Władysław IV d. 6 lutego 1633 r. koronowany jest (MNK, nr inw. VII-Md-231)

(210–211) Wybity w 1787 r. medal dziękczynny, upamiętniający dar króla Stanisława Augusta Poniatowskiego dla Krakowa w postaci corocznego czynszu dla poratowania ciężkiej sytuacji miasta, autorstwa Jana Filipa Holzhaeussera, wykonany w srebrze, średnica 40 mm. Na awersie podobizna króla, na rewersie napis łaciński: SUBLEVANDAE VRBI CRACOVIAE PRISCAE METROPOLI POLONIAE E PROPRIIS REDITIBUS CONCESSIT S[TANISLAUS] A[UGUSTUS] R[EX] ANNUM CENSUM, A[NNO] MDCCLXXX VII (Ku poprawie [stanu] miasta Krakowa, dawnej stolicy Polski, Stanisław August król przekazał roczny czynsz z własnych przychodów, w roku 1787) (MNK, nr inw. VII-Md-1247)

(212–213) Okolicznościowy medal wybity przez Radę Miasta Krakowa w 2011 r. w związku z jubileuszem 20-lecia ustanowienia samorządowych dzielnic Krakowa. Na awersie tego medalu nad panoramą Krakowa i jego herbem tradycyjna nazwa miasta: STOLECZNE KRÓLEWSKIE MIASTO KRAKÓW, na rewersie zarys granic miasta z podziałem na 18 dzielnic samorządowych i ich wyszczególnienie (z zasobów UMK)

(214–215) Medal z napisem na awersie: NAGRODA STOLECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA – Nagroda Miasta Krakowa, przyznawana od 1933 r., następnie także po wojnie, w aktualnym kształcie od roku 1994, przez prezydenta miasta na wniosek specjalnej Komisji Nagród w trzech dziedzinach: nauki i techniki, kultury i sztuki oraz sportu; dziedziny te wymieniono na rewersie medalu (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
INNE ZNAKI
SFORMALIZOWANE
ZAPIS HERBAŁU

Drugi znak Krakowa sformalizowany, czyli ujęty w regulacje prawne, któremu nadano normatywną szatę znaku towarowego (tak jak tradycyjnej nazwie miasta oraz logotypowi miasta), to zapis nutowy hejnału mariackiego. Hejnał krakowski to symbol miejski być może w skali powszechnej najbardziej rozpoznawalny i kojarzony z naszym miastem – przede wszystkim dzięki prowadzonym codziennie w południe od długich dziesięcioleci ogólnopolskim transmisjom radiowym, ale także przez „wido-wiskowość” tego znaku łączącego obraz trębacza na szczycie wieży kościoła Mariackiego z samą melodią, jak też – dodajmy – zapewne także dzięki melodii towarzyszącej malowniczej, ogólnie znanej legendzie o daleko ponadregionalnym zasięgu.

O hejnale mariackim napisano już wszystko lub prawie wszystko. Ograniczmy się więc tylko do kilku przypomnień. Otóż w miejskich księgach w rachunkach z 1392 r. znajduje się rubryka mieszcząca wydatki na strażników – wartowników pełniących swoją służbę nocą (*vigiles*). Zanotowano tam, że strażnik wieży mariackiej dostaje wynagrodzenie w wysokości 8 gr tygodniowo, odnotowano też wydatek na trębaczy (*tubicinis*) – 1 1/2 gr. Co najmniej od końca XIV w., być może od czasów Ludwika Węgierskiego, według wzoru zaczerpniętego z Węgier grano z wyższej wieży kościoła Mariackiego sygnały: na pobudkę (z węgierskiego *hajnal* ‘świt, pobudka’), na nocne zamknięcie bram oraz na trwogę czy to pożarową, czy obronną przed nieprzyjacielem. Nie wiemy, co to były za melodie, nie wiemy również, kiedy ukształtowała się lub została zaszczepiona ta, którą teraz znamy jako hejnał mariacki. Nie wiadomo też, kiedy wprowadzono zwyczaj cogodzinnego grania hejnału na cztery strony świata. Wiadomo natomiast, że praktyki tej zaniechano z końcem XVIII w. z powodu braku funduszy w kasie miejskiej. Przywrócenie odgrywania hejnału co godzinę nastąpiło w roku 1810 dzięki fundacji Tadeusza Krzyżanowskiego i jego syna Jana Kantego (patrz *Poczet* 2013, s. 536–537). Nadal grano go na cztery strony świata, to jest: na

południe – dla króla na Wawelu, na zachód – dla burmistrza i rajców na Ratuszu, na północ – dla gości wjeżdżających przez Bramę Floriańską i na wschód – dla kupców przy Małym Rynku, później dla komendanta straży pożarnej przy dzisiejszej ul. Westerplatte.

Hejnał grali miejscy trębacze pozostający na magistrackich etatach. Rok 1873 przyniósł przełom: Rada Miejska utworzyła zawodową, miejską straż pożarną i z tą chwilą powierzono hejnał strażakom – to rozwiązanie okazało się trwałe. W lipcu 1927 r. Polskie Radio rozpoczęło bezpośrednie transmisje na żywo – w samo południe i o godzinie 22.00. Wybuch wojny i początek okupacji niemieckiej przerwały odgrywanie hejnału, jednak na krótko – w grudniu 1940 r. wznowiono i hejnał, i jego transmisję radiową. Od 1945 r. ta ostatnia odbywała się już tylko raz dziennie, w południe. I tak to trwa nieprzerwanie, jak na Kraków przystało... Dzisiaj załoga trębaczy liczy siedem osób, są oni strażakami w Komendzie Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie.

Hejnał mariacki jest melodią sygnałową, opartą na 5 dźwiękach: c^1 , f^1 , a^1 , c^2 , f^2 . Dźwięki te stanowią naturalne tony historycznych trąbek fanfarowych (zapis nutowy – zob. il. 216).

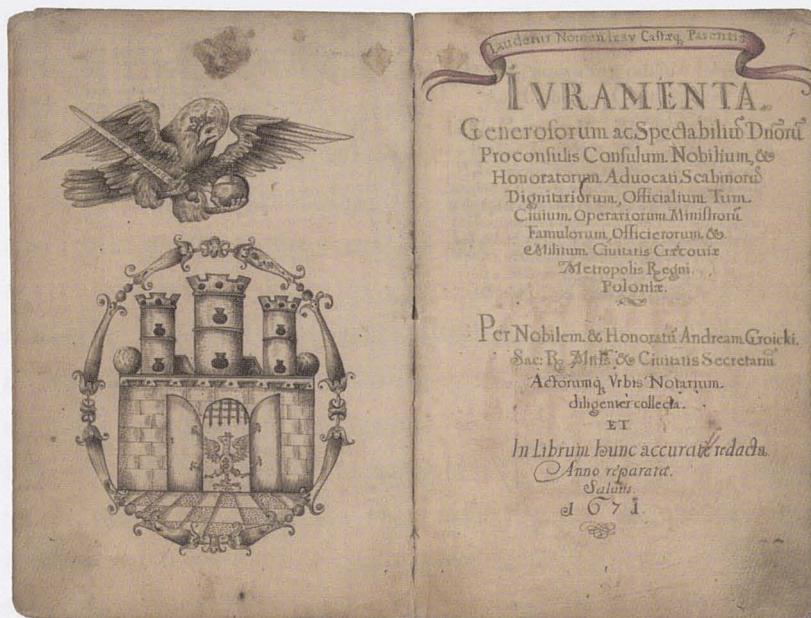

(216) Zapis nutowy hejnału mariackiego – taki przechowują hejnaliści na wieży mariackiej; jest on w pełni zgodny z zawartym w świadectwie ochronnym Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej wydanym dla zapisu hejnału jako znaku towarowego (z zasobu Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej)

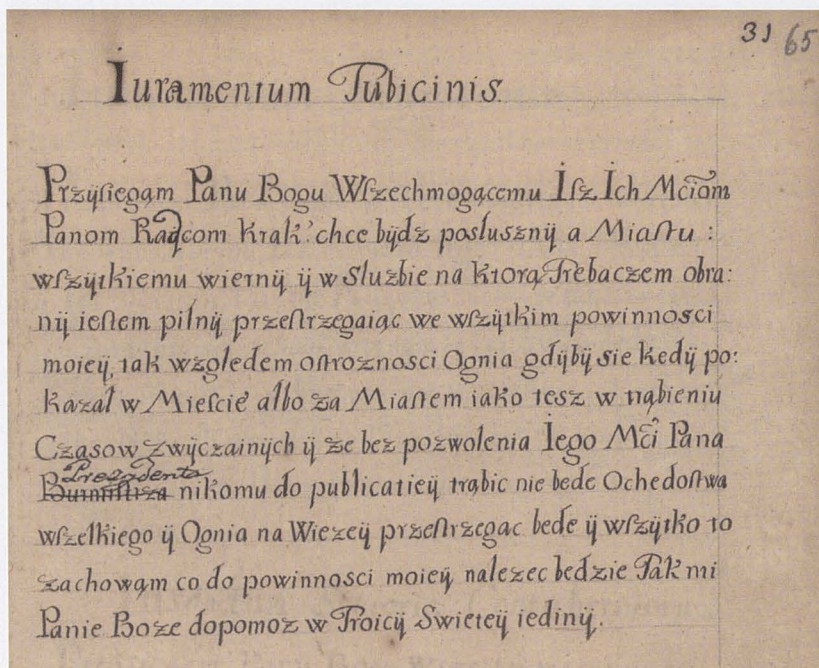
Zapis hejnału mariackiego w 2009 r. na wniosek Urzędu Miasta objęty został ochroną prawną przewidzianą przez ustawę Prawo własności przemysłowej dla znaków towarowych. Miasto uzyskało w tym przedmiocie stosowne świadectwo ochronne Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej. Publiczne odtworzenie i wykorzystanie hejnału mariackiego, tym samym jego upowszechnienie, wymaga uprzedniego uzyskania zezwolenia ze strony krakowskich władz magistrackich. Ochrona ta jest czynna, przykładowo w roku 2019 wydano ok. 40 zgód (w tym sporo związanych z produkcją filmową fabularną i reklamową), przy jednoczesnym szeregu odmów, gdy wnioskowane okoliczności nie gwarantowały zachowania dla hejnału odpowiedniej dla niego rangi.

I jeszcze uwaga: legenda tłumacząca nagłe przerwanie melodii tatarską strzałą, która dosięgnęła hejnalistę, jest – jak na warunki krakowskie – młoda: nie ma nawet jeszcze stu lat. Historię z Tatarzynem wymyśliła na poczekaniu Anna Pruszyńska podczas mającej miejsce w 1919 r. rozmowy z amerykańskim dziennikarzem Erikiem Kellym, który rzecz tę opublikował za oceanem w roku 1928 w książeczce dla dzieci *The Trumpeter of Krakow* (*Trębacz z Krakowa*). Po kilku latach, w roku 1935, historia ta trafiła do przewodników po Krakowie. Dzisiaj ma szatę legendy wyciągniętej z mroków średniowiecza...

W dalszej części przedstawiamy: przysięgę trębacza z 1671 r. (zob. il. 217–218), dawne zapisy nutowe hejnału (zob. il. 219–221), hejnałowe trąbki (zob. il. 222–224), hejnalicę i hejnalistów na obrazach (zob. il. 225–226) oraz na starych fotografiach (zob. il. 227–232), pamiątki hejnalistów na wieży (zob. il. 233–240), a także zdjęcia „na służbie” (zob. il. 241–242).

(217–218) Z Liber iuramentorum – księgi przysięg urzędników i służby miejskiej prowadzonej w latach 1671–1798 – strony tytułowe oraz wpis zawierający tekst przysięgi ustanowionej dla trębacza miejskiego i obowiązującej w roku rozpoczęcia tej księgi (ANK, rkps 1444, s. 6, 7 i 65)

(219) Rycina Piotra Stachiewicza z 1888 r. – widok szczytów wież kościoła Mariackiego, na tle których stoi trębacz w zbroi husarskiej, poniżej nuty hejnału krakowskiego w zapisie neumatycznym (MK, nr inw. MHK 1628/III)

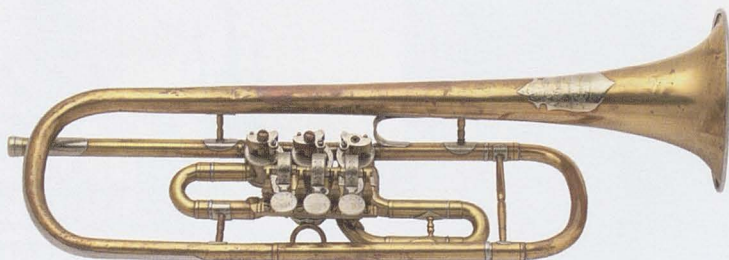
(220) Rycina Piotra Stachiewicza z 1923 r. – na tle symbolicznego wschodu słońca widok szczytów wież kościoła Mariackiego, po lewej stronie w dwóch liniach nuty hejnału krakowskiego w zapisie neumatycznym (MK, nr inw. MHK 1630/III)

(221) Wydana w Krakowie w 1902 r., składana wpół pocztówka z widokiem fragmentu Rynku z kościołem Mariackim oraz zapisem hejnału; pod nutami podpis: Pobudka trąbiona co godzinę na cztery strony świata z wieży Maryackiej w Krakowie (ze zbiorów Barbary i Marka Sosenków)

(222) Trąbka krakowskich hejnalistów z lat 1886–1928, na zewnętrznej stronie tuby wryty w roku 1928 napis: Nazwiska strażaków miejskich / którzy wygrywali hejnał z Wieży Mariackiej / w latach od r. 1886 do r. 1928: sierżanci: Andrzej Janas, Walenty Kwarczak, Piotr Pitra / plutonowi: Antoni Dołęga, Franciszek Kubarek, Jan Surek, Wincenty Szczech, Jan Zawisza, Tadeusz Żółty / strażacy: Wincenty Sendor, Adolf Śmietana, Feliks Wierzbka. Trąbka ta posiada certyfikat autentyczności wystawiony przez Adama Chmiela, w 1928 r. dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa (MK, nr inw. MHK 385/III)

(223) Trąbka używana w latach 20. XX w., na zewnętrznej stronie tuby plakietka z nazwą wytwórcy: I.L. Haisner, Instrument Fabrik z Królewca, a obok dodatkowa tabliczka na łańcuszku z napisem: Trąbka hejnalisty z Wieży Mariackiej z lat 20-tych XX wieku. W listopadzie 2000 roku wylicytowana przez Plus GSM za kwotę 15.000 zł, która wspomogła odbudowę Kopca Kościuszki. W styczniu 2001 roku ofiarowana przez Plus GSM do zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Trąbka ma certyfikat autentyczności wystawiony w roku 2000 przez Małopolskiego Komendanta Wojewódzkiego Państwowej Straży Pożarnej (MK, nr inw. MHK 5414/III)

(224) Trąbka model VMI Manufaktur Germany; przez 17 lat używał jej st. ogniomistrz Kazimierz Czerw (zob. il. 240), m.in. witając papieża Jana Pawła II w 1995 r., oddając hołd ofiarom zamachów na World Trade Center w 2001 r., żegnając po katastrofie lotniczej w Smoleńsku parę prezydencką w 2010 r. Trąbka ta przekazana została przez prezydenta miasta na aukcję w ramach XXI Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy w 2013 r. (z zasobów UMK)

(225) Obraz olejny Piotra Stachewicza zatytułowany Hejnal na Wieży Mariackiej, namalowany ok. 1892 r., przedstawiający wnętrze pomieszczenia dla hejnalistów i grającego hejnał strażaka (MK, nr inw. MHK 2921/III)

(226) Obraz olejny Piotra Stachewicza zatytułowany *Strażak na Wieży Mariackiej*, namalowany w 1903 r., przedstawiający hejnalistę na drewnianym ganku otaczającym ośmioboczną część wyższej wieży kościoła Mariackiego – był to element rusztowania postawionego w latach 1902–1903 w związku z pracami restauracyjnymi prowadzonymi pod kierunkiem architekta Jana Sas-Zubrzyckiego (MNK, nr inw. II-b-261)

(227) Drewniana konstrukcja we wnętrzu wieży wyższej kościoła Mariackiego – zdjęcie z 1932 r.
(NAC, sygn. 1-U-2876-2)

(228) Zawieszone na drewnianych podporach w pomieszczeniu hejnalistów trąbki sygnałowe – zdjęcie z lat 1959–1961 (MK, nr inw. MHK Fs 13522/IX/535)

(229) Strażak w pomieszczeniu, z którego grany jest hejnał; widoczna tuba mikrofonu do transmisji radiowych – zdjęcie z 1932 r.
(MK, nr inw. MHK Fs 3631/IX)

(230) Strażak pozujący z trąbką przy tubie mikrofonu do nadawania sygnału radiowego z wieży Mariackiej – zdjęcie z 1927 r. (NAC, sygn. 1-K-1277)

(231) Wnętrze wieży wyższej kościoła Mariackiego ze stanowiskiem telefonicznym i zegarem – zdjęcie z 1932 r. (NAC, sygn. 1-U-2876-1)

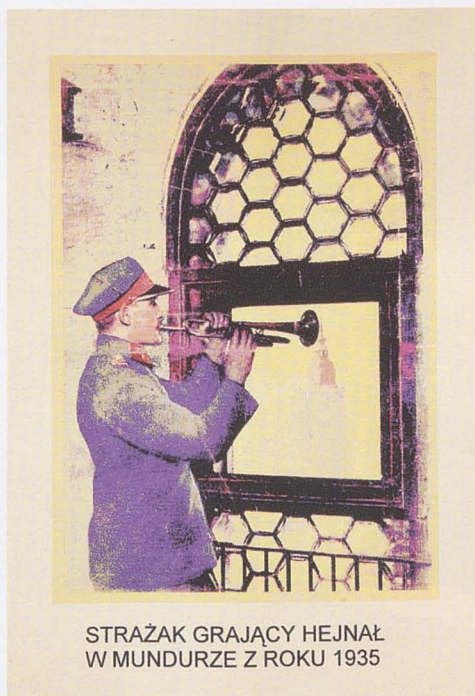

(232) Na poziomie wieży, z którego grany jest hejnał, wydzielone tzw. zaplecze socjalne, m.in. z instalacją wodno-kanalizacyjną; widoczna zawieszona trąbka – zdjęcie z 1937 r. (NAC, sygn. 1-U-2877)

ZNANI TRĘBACZE ODGRYWAJĄCY HEJNAŁ NA WIEŻY MARIACKIEJ

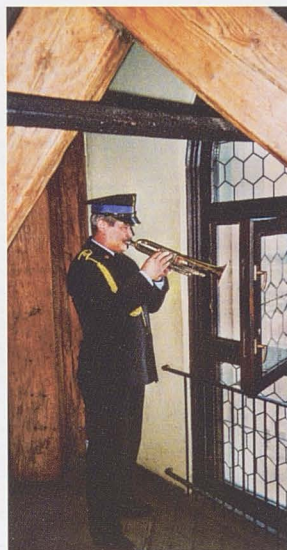
➤ Mikulski Iwan (1629)	➤ Śmietana Adolf - strażak
➤ Stapalski Paweł (1686)	➤ Kołton Jan - st.ogniomistrz
➤ Morus Jan (1889) - strażak	➤ Chwaja Wojciech - st.ogniomistrz
➤ Sendor Wincenty - strażak	➤ Małek Konstanty - strażak
➤ Dołęga Antoni - plutonowy	➤ Nogieć Lucjan - ogniomistrz
➤ Kwerczak Tomasz - sierżant	➤ Panek Tadeusz - st.ogniomistrz
➤ Kwerczak Walenty - sierżant	➤ Ruschil Rudolf - st.ogniomistrz
➤ Szczęch Wincenty - plutonowy	➤ Buchala Stanisław - st.ogniomistrz
➤ Szczęch Franciszek - strażak	➤ Łukasiewicz Sylwester - st.ogniomistrz
➤ Zawisza Jan - plutonowy	➤ Pabjan Jan - ogniomistrz
➤ Janas Andrzej - sierżant	➤ Handzelman Teodor - ogniomistrz
➤ Pitra Piotr - sierżant	➤ Łuszczak Walenty - strażak
➤ Kubarek Franciszek - plutonowy	➤ Skalka Adam - strażak
➤ Syrek Stanisław - plutonowy	➤ Piotrkowski Stanisław - plutonowy
➤ Syrek Jan - strażak	➤ Piotrkowski Kazimierz - strażak
➤ Żółty Tadeusz - plutonowy	➤ Małek Czesław - strażak
➤ Wierzbna Feliks - strażak	➤ Kosek Bolesław - strażak
➤ Wojtan Jan - strażak	➤ Kaczmarczyk Tadeusz - mł.ogniomistrz
➤ Porebski Stanisław - plutonowy	➤ Skowronek Ludwik - st.ogniomistrz
➤ Bulat Feliks - st.ogniomistrz	➤ Pudelko Kazimierz - ogniomistrz
➤ Król Jan - ogniomistrz	➤ Franczak Andrzej - ogniomistrz

(233) Znani trębaczycy odgrywający hejnał... – lista hejnalistów nieznanego autorstwa i daty wywieszona na wieży „ku pamięci” (z zasobu Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej)

STRAŻAK GRAJĄCY HEJNAŁ
W MUNDURZE Z ROKU 1935

(234) Wizerunek strażaka z 1935 r. nieznanego akwarelisty, utrwalony na pocztówkowej reprodukcji, przypięty na górze hejnalicy (z zasobu Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej)

(235–237) Trzy pokolenia jednej rodziny w służbie hejnału – od lewej strony: st. ogn. Jan Kołton starszy – grający hejnał przez 35 lat, jego syn st. ogn. Jan Kołton młodszy – w służbie przez 33 lata (1971–2004) i syn Jana młodszeo Michał Kołton, aktualnie w służbie już (dopiero?) 16. rok (od 2005 r.); nierzadko zdarzało się, że hejnalistą był zarówno ojciec, jak i syn (z zasobu Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej)

(238–240) Trzej hejnalisci z trzech różnych okresów najnowszey historii Krakowa: od lewej strony Adolf Śmietana – w służbie przez 36 lat (1926–1962), grał „hejnał wolności” – w styczniu 1945 r. pierwszy hejnał w wyzwolonym od niemieckiego okupanta Krakowie; dalej Kazimierz Pudętko – hejnalista przez 21 lat (1973–1994); st. ogn. Kazimierz Czerw – zob. il. 224 (z zasobu Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej)

(241) Z inicjatywy Państwowej Straży Pożarnej i Bractwa Kurkowego dzień 3 lipca 2006 r. ogłoszono Dniem Hejnału – m.in. odsłonięto wówczas wmurowaną przy wejściu na wieżę kościoła Mariackiego tablicę dłuta Czesława Dźwigaja, upamiętniającą zmarłego w 1901 r. na dyżurze hejnalistę Antoniego Dołęgę (z zasobów UMK)

NA SŁUŻBIE

(242) Strażak w stopniu sekcyjnego Jan Sergiel, hejnalista z 22-letnim stażem na hejnalicy, jeden z 7 obecnych trębaczów Komendy Miejskiej Straży Pożarnej w Krakowie; w roku 2006, w pierwszą rocznicę śmierci papieża Jana Pawła II, wygrał ogłoszony przez władze miasta konkurs na aranżację na dwa głosy (dwie trąbki) melodii do pieśni Barka – od tego roku jest ona nieprzerwanie grana w tej aranżacji z wieży mariackiej w każdą pierwszą sobotę miesiąca o godz. 21.37. Na zdjęciu: podczas odgrywania hejnału jesienią 2019 r., w kierunku Ratusza – „dla rajców” (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
INNE ZNAKI
SFORMALIZOWANE
LOGO MIASTA

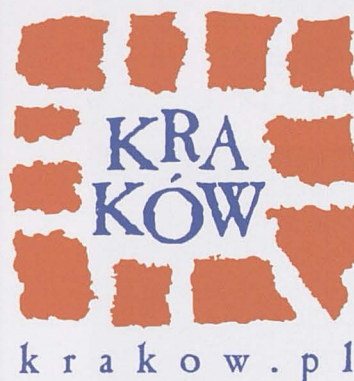
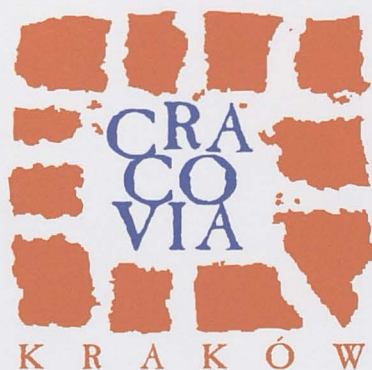
Logo miasta to trzeci z przedstawionych tu znaków Krakowa niebędących w randze czołowych dla miasta symboli oficjalnych, ale tworzących grupę znaków sformalizowanych, czyli uregulowanych różnego rodzaju przepisami.

Logotypy, to jest formy graficzne operujące symbolem (znakiem) i nazwą, w różnych konfiguracjach tych elementów, znane były już w XIX stuleciu na gruncie aktywności gospodarczej i finansowej, czyli w przemyśle, handlu, usługach i bankowości. Służyły wyodrębnianiu produktów i usług lub firm i marek na konkurencyjnym rynku. W naszych krajowych warunkach logo (tej skróconej nazwy będziemy tu używali) uzyskało szczególne pole do rozwoju w latach 90. XX w., gdy w ślad za przemianami ustrojowymi lat 1998/1990 nastąpiło uwolnienie rynku gospodarczo-finansowego spod centralistycznego zarządzania. Wolnorynkowa gospodarka przeszczepiała wzorce krajów zachodnich; także na innych polach, w tym na gruncie administracji państwowej i samorządowej, pojawił się mocny trend do adaptowania rozwiązań z dziedziny gospodarki i finansów. W ten oto sposób miastu przestał wystarczać jego historyczny, powszechnie rozpoznawalny herb i wprowadzono w imię nowoczesności logo miasta jako nowy znak rozpoznawczy Krakowa.

W drodze konkursu w kwietniu 1997 r. spośród 650 prac wyłoniono projekt Doroty Kozak i w tym samym roku przyjęto go jako obowiązujące logo Krakowa. Przytoczmy za miarodajną tu, magistracką „Krakowską Gazetą Domową”: *Znakiem identyfikującym Kraków w kraju i za granicą był do tej pory herb. Jednak, jako godło miasta, musi on być chroniony, gdyż nadużywanie może doprowadzić do obniżenia jego wartości i znaczenia. Postanowiono więc „zarezerwować” herb na specjalne uroczyste okazje i na jego miejsce wprowadzić logo miasta. Logo ma funkcjonować tam, gdzie nie powinien występować herb lub gdzie może on być zastąpiony* („Krakowska Gazeta Domowa” 1997 [grudzień], nr 9).

Przyjęty w 1997 r. kształt logo miasta co do zasady pozostał bez zmian. W 2011 r. autorka projektu wprowadziła korektę, z kolei w roku 2017 unowocześnienie (zob. **il. 243–248**). Ta trwająca już 23 lata autorska współpraca z miastem owocuje obfitymi projektami związanymi z logo – na miarę stałego poszerzania zakresu ekspansji tego znaku, prowadzonej nie bez wątpliwości. Te ostatnie zasadziły się na grzechu pierworodnym jeszcze z roku 1997, kiedy to zbyt ogólnikowo określono zakres stosowania herbu i logo, co doprowadziło do eliminowania tego pierwszego z dotychczasowych pól, także tych uświęconych tradycją czy szczególnie godnych. Ilustracją niech będą przypadające w 2007 r. obchody 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa, scenograficznie eksponujące... logo miasta (zob. **il. 249–257**). Ten czas poszukiwania równowagi między stosowaniem godła miasta a jego „znaku towarowego” trwa, a jednym z kroków jest wprowadzenie w 2017 r. wersji herbu uproszczonego, bardziej „elastycznego” w działalności informacyjnej i promocyjnej (zob. **il. 039**).

W 2001 r., na podstawie rok wcześniej uchwalonej ustawy Prawo własności przemysłowej, wniesiono do Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej o objęcie znaku logo Krakowa ochroną prawną jako znaku towarowego – stosowne świadectwo ochronne wydane zostało w roku 2005, z mocą wsteczną od złożenia wniosku (zob. **il. 258–259**). W praktyce ten przymiot „znaku towarowego” nie jest pierwszoplanowy, znak logo jest instrumentem jak najszerzej rozumianej promocji i tu jest punkt ciężkości. Logo jako znak towarowy poddane jest miejskim przepisom zawartym w aktualnie obowiązującym zarządzeniu prezydenta miasta z 2018 r. w sprawie zasad zarządzania znakami towarowymi. Logo miasta natomiast w swej dominującej roli centralnego symbolu graficznego podlega w informacji i promocji Krakowa regulacji zawartej w zarządzeniu prezydenta miasta w sprawie stosowania Systemu Identyfikacji Wizualnej Miasta Krakowa, wydany w 2017 r., a skorygowany w roku następnym.

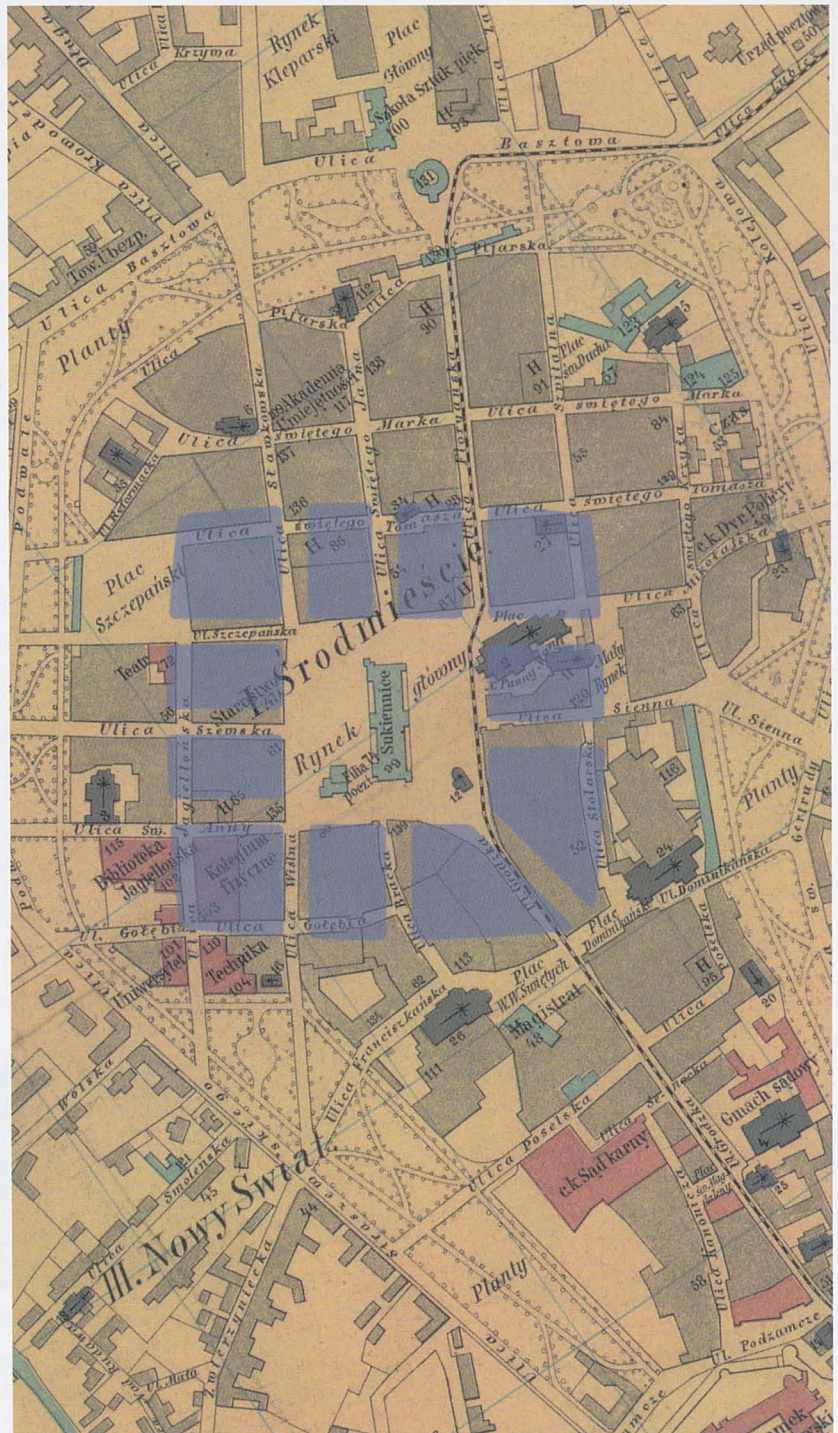
(243–244) Znak z lewej strony – logo miasta w latach 1997–2011, znak z prawej strony – logo miasta po korekcie dokonanej w 2011 r., obowiązujący do roku 2017 (z zasobów UMK)

(245–246) Logo Krakowa po zmianie w 2017 r., obowiązujące także aktualnie – w podstawowej postaci (z lewej strony u góry) oraz w postaci dopuszczonych odmian (z zasobów UMK)

(247–248) Na fragmencie Planu Król. Stoł. Miasta Krakowa z 1883 r. ukazano ideowy zamysł symbolu graficznego w znaku logo (z zasobów UMK, plan ze zbiorów prywatnych)

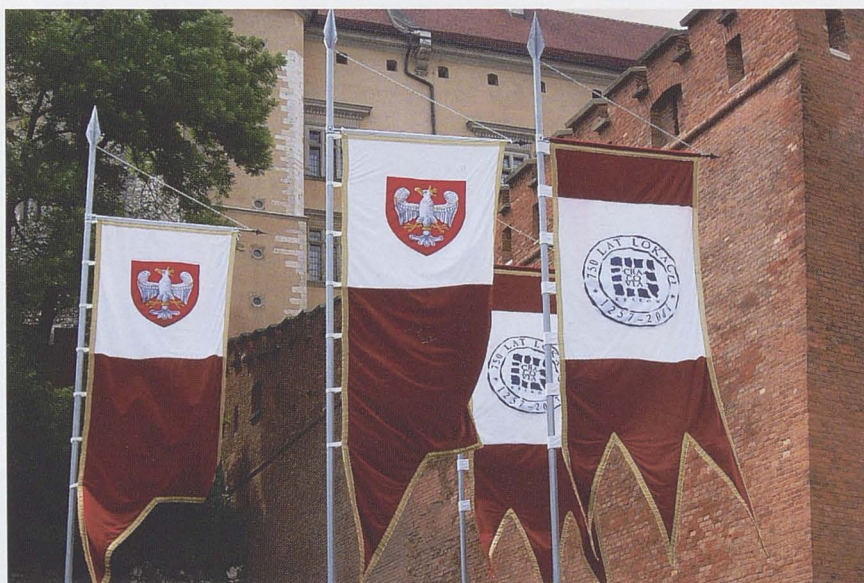
(249–250) Proporce dekoracyjne z logo wykonane na okoliczność przypadających w 2007 r. obchodów 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa, oparte o motyw logo miasta (MK, nr inw. MHK 71/X oraz MK, nr inw. MHK 73/X)

(251) Kulminacyjny moment obchodów 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa – uroczysta sesja Rady Miasta Krakowa 5 czerwca 2007 r. w Teatrze im. J. Słowackiego; scenografia oparta wyłącznie o logo miasta oraz logo jubileuszu z dominującym w nim logo miasta; herb miasta widnieje tylko na pionowo umieszczonej chorągwi miasta (z zasobów UMK)

(252–253) Z obchodów jubileuszu 750-lecia lokacji Krakowa fragment dekoracji siedziby władz miasta przy pl. Wszystkich Świętych oraz motyw z ulicznych dekoracji: „ukoronowane” logo (z zasobów UMK)

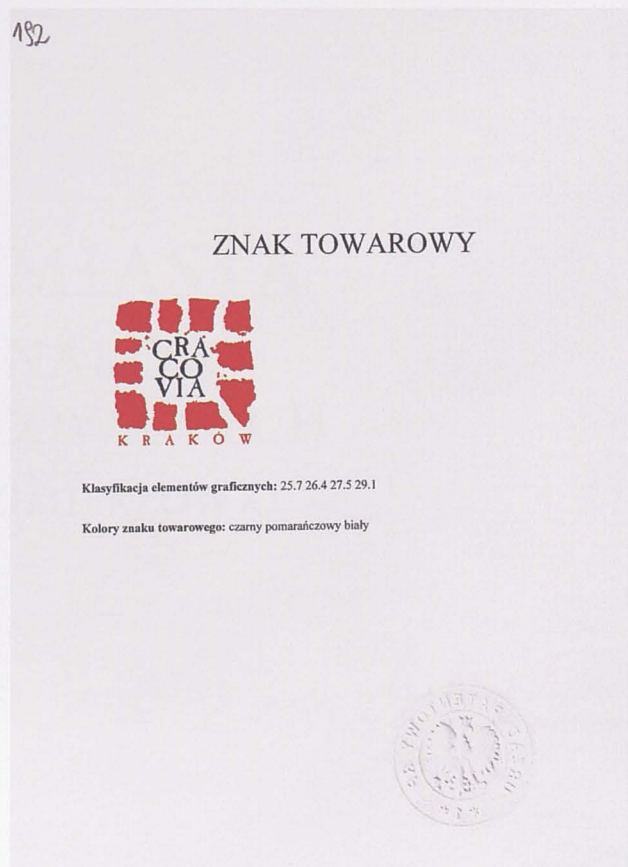
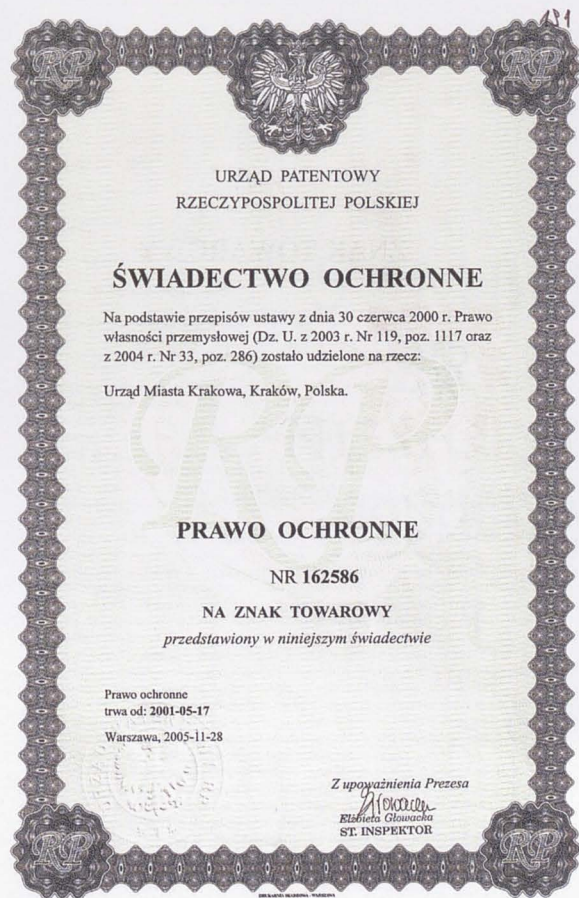
(254) Z obchodów jubileuszu 750-lecia lokacji Krakowa fragment dekoracji u stóp Wawelu – logo w parze z Orłem Białym (z zasobów UMK)

(255) Z obchodów jubileuszu 750-lecia lokacji Krakowa fragment dekoracji u stóp Wawelu – logo w roli historycznej pieczęci miasta (z zasobów UMK)

(256–257) Z obchodów jubileuszu 750-lecia lokacji Krakowa fragmenty dekoracji ulicy Grodzkiej oraz Rynku Głównego (z zasobów UMK)

(258–259) Strony ze świadectwa ochronnego wydanego przez Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej w 2005 r. z mocą od roku 2001 dla znaku towarowego „logo miasta Krakowa” (z zasobów UMK)

SYMBOLE MIASTA
Z KRĘGU ZNAKÓW
NIESFORMALIZOWANYCH
MONOGRAM KAZIMIERZOWKI

 twieramy tu kolejną kategorię symboli miasta, tym razem niesformalizowanych, czyli nieobjętych miejskimi regulacjami. Ich paleta jest szeroka, jej granice wyznacza odpowiedź na proste pytanie: jakie znaki są utożsamiane z Krakowem, identyfikują go i wyobrażają nasze miasto, i to w skali nie lokalnej czy regionalnej, lecz także powszechnej.

W albumie ujęto dwa symbole z tego kręgu: monogram kazimierzowski i klucze do bram miasta. Ten pierwszy wybrano ze względu na powszechność skojarzenia z Krakowem oraz historycznie ciekawą przemianę „zewnętrzznego rozumienia” tego znaku. Chodzi mianowicie o pisany klasyczną, gotycką majuskułą ukoronowany monogram króla Kazimierza Wielkiego – charakterystyczną, rozpoznawalną literę „K” z koroną.

Symbol ten jest najlepiej znany z drzwi do katedry na Wawelu. Te zachowane średniowieczne, drewniane wrota obite są żelazną, kutą blachą, ozdobioną wielokrotnie powtarzanym monogramem kazimierzowskim w rombowym układzie. Drzwi były darem od króla ofiarowanym na okoliczność konsekracji katedry w 1364 r. (zob. **il. 260–261**). Monogram spotkać możemy na wielu artefaktach z tej epoki, m.in. na monetach bitych przez Kazimierza Wielkiego (zob. **il. 262–263**).

Gdy w roku 1335 władca ten dokonał lokacji samodzielnego miasta Kazimierz, wchodzącego w skład trójmiasta Kraków–Kazimierz–Kleparz, nowo powstały ośrodek miejski przyjął do pola swojej pieczęci królewski monogram, a następnie wprowadził go do swojego herbu. Znak ten symbolizował miasto Kazimierz przy Krakowie przez cały okres jego samodzielności miejskiej, trwającej przez prawie 470 lat, formalnie do 1802 r. (zob. **il. 264–267**).

Mieliśmy zatem dwie konotacje skojarzeniowe związane z ukoronowanym monogramem „K”: pierwotną, źródłową, związaną z osobą Kazimierza Wielkiego oraz pochodną w stosunku do tej pierwszej, związaną z miastem Kazimierz. Bez wątpienia w świadomości mieszkańców ówczesnej aglomeracji krakowskiej

takie interpretacje owego symbolu trwały przez wieki i w takiej postaci weszły w XIX stulecie – z czasem jednak gotycka litera „K” z koroną coraz powszechniej zaczęła być kojarzona z inicjałem nazwy „Kraków”. Nie sposób jednoznacznie określić, kiedy rozpoczął się proces zmiany znaczenia kazimierzowskiego inicjału w powszechnym odbiorze. Czy był to schyłek XIX w., czy pierwsza połowa wieku XX (zob. il. 268–273)? Dla nas istotny jest tutaj efekt w postaci coraz mocniej zakorzenionego, co najmniej od drugiej połowy XX w., powszechnego utożsamiania monogramu „K” z miastem Krakowem. Zatem z narodzinami kolejnego znaku-symbolu naszego miasta. Tego rodzaju przekształcenia świadomościowe to długotrwałe procesy, możemy jednak stwierdzić, że te narodziny, to przekształcenie znaczenia już nastąpiło i stary znak w nowym znaczeniu po prostu żyje swoim samodzielnym życiem, symbolizując Kraków (zob. il. 274–312).

(260–261) W barokowym, marmurowym portalu katedry wawelskiej zachowały się oryginalne, średniowieczne drewniane drzwi obite żelazną, kutą blachą, dar króla Kazimierza Wielkiego w okresie konsekracji katedry, która to konsekracja miała miejsce 28 marca 1364 r. Drzwi zostały ozdobione wielokrotnie powtarzanym monogramem „K” odnoszącym się do fundatora – literę zapisano klasyczną, gotycką majuskulą z dodaną koroną królewską; w 2014 r. przywrócono dawny, średniowieczny kolor malachitowy, potwierdzony wzmianką z XVII w. (z zasobów UMK)

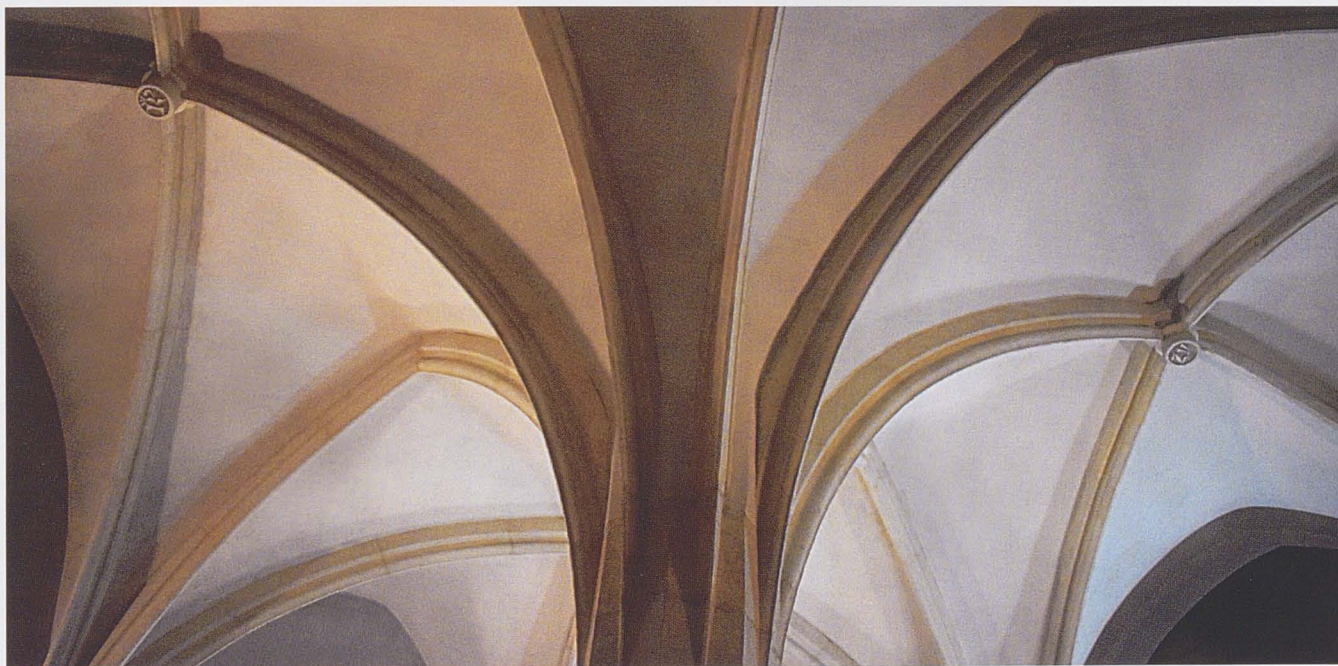
U PRAŹRÓDEŁ SYMBOLU

(262–263) Kwartnik (półgrosz) ruski bity dla Rusi Halicko-Włodzimierskiej po jej zdobyciu w 1340 r. przez Kazimierza Wielkiego (miedź, średnica 24,4 mm). Na awersie ukoronowany królewski monogram „K”, w otoku napis: REGIS POLONIE K ([moneta] Króla Polski K[azimierza]), z kolei na rewersie wspięty lew, dawny herb książąt halicko-włodzimierskich, po zajęciu tych ziem włączony do zespołu herbów ziemskich Korony, w otoku napis: MONETA DOI RVCSIE K (moneta pana Rusi K[azimierza]) (MNK, nr inw. VII-P-2623)

(264–265) Herb samodzielnego miasta Kazimierza przy Krakowie przedstawiający ukoronowany królewski monogram „K” lokującego miasto w 1335 r. Kazimierza Wielkiego, wraz z powtórzonymi po bokach monogramu królewskimi, ukoronowanymi głowami. Herby te zamieszczono na widocznej tu pieczęci sądu ławniczego miasta Kazimierza z dokumentu wystawionego w 1400 r. oraz miejskiej pieczęci radzieckiej z dokumentu wystawionego w 1788 r. (ANK, perg. 124 oraz ANK, K 364, s. 111)

U PRAŻRÓDEŁ SYMBOLU

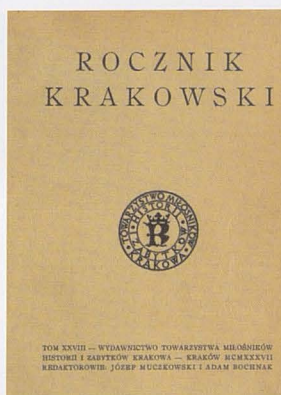
(266–267) Gotyckie żebrowane sklepienie w zakrystii kościoła św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Małgorzaty w Krakowie na Kazimierzu – zworniki sklepienia ozdobione m.in. ukoronowanymi królewskimi monogramami „K”; sklepienie datowane na połowę XV w. lub przełom wieków XV i XVI (z zasobów UMK)

(268) Ukoronowany królewski monogram „K” na południowej stronie Sukiennic, od wylotu ul. Brackiej – po przebudowie w latach 1875–1879 prowadzonej według projektu Tomasza Prylińskiego; widoczny monogram kazimierzowski prawdopodobnie umieszczono ówczesznie dla upamiętnienia Kazimierza Wielkiego mającego zasadniczy udział w powstaniu Sukiennic; znak ten teraz jednak odczytywany jest jako symbol miasta Krakowa (z zasobów UMK)

(269–270) Pieczęć założonego w 1896 r. i nieprzerwanie działającego z rzeczywistym pożytkiem dla miasta Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa; stempel mosiężny, o średnicy 55 mm, widok całego tłoku oraz zwierciadlane odbicie stempla. W centralnym polu widnieje ukoronowany królewski monogram „K” (z zasobów TMHiZK)

(271–273) Przedstawiona na poprzednich ilustracjach pieczęć stała się jednym ze znaków rozpoznawczych Towarzystwa (dzisiaj to jego logotyp). Znak ten na wydawanej od 1897 r. serii „Biblioteka Krakowska” po raz pierwszy pojawił się w roku 1937. W grafice wydawnictw Towarzystwa ukoronowany królewski monogram „K” był też wykorzystywany samodzielnie, ostatnio na okładce pozycji *Reformacja w Krakowie (XVI–XVII wiek)* pod red. Zdzisława Nogi, wydanej przez Towarzystwo w 2018 r. (z zasobów TMHiZK oraz prywatnych)

(274) Ogniwa z monogramem „K” z łańcucha będącego insygnium władzy prezydenta miasta – zob. il. 434 (z zasobów UMK)

(275–276) Sztandar Cechu Szewców Krakowskich ufundowany w 1987 r. oraz powiększenie fragmentu ze znakiem „K” (z zasobów cechowych)

(277–278) Sztandary Zespołu Szkół Łączności w Krakowie im. Obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku działającego od 1945 r. oraz Branży Usług Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, ufundowany w 1997 r. (z zasobów ZSE oraz KKK)

(279–280) Sztandary Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krakowie, ufundowany w 1995 r., oraz Zarządu Okręgowego Polskiego Związku Łowieckiego w Krakowie (z zasobów RDLP oraz ZOPZŁ)

SYMBOL „K” NA INSYGNIACH I SZTANDARACH

(281–282) Medal upamiętniający inauguracyjne posiedzenie Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, które odbyło się w Sali Senatorskiej na Wawelu 18 grudnia 1978 r. (mosiądz, średnica 55 mm). Na rewersie orzeł z okresu PRL trzymający w pazurach plakietę z ukoronowanym królewskim monogramem „K” – po graficznej przeróbce monogram ten stanie się znakiem Komitetu (ze zbiorów prywatnych)

(283) Dawna tablica informacyjna z siedziby Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa – tu widoczny znak organizacji na motywie królewskiego monogramu „K” (ze zbiorów SKOZK)

(284–285) Odznaka Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa na szpili wykorzystująca nie znak tego Komitetu (zob. il. 283), lecz bezpośrednio królewski monogram „K”; obok odznaki – rewers medalu wybitego w 1985 r. w związku z jubileuszem Apolinarego Kozuba, przewodniczącego Rady Narodowej Miasta Krakowa i sekretarza Społecznego Komitetu – na medalu tym znak organizacji (ze zbiorów SKOZK)

(286–287) Medal wybity w 1988 r., w dziesięciolecie utworzenia Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, wręczany jako wyraz podziękowania za zaangażowanie. Na awersie skarbonka z królewskim monogramem „K” (zob. il. 288–289), na rewersie znak Komitetu bezpośrednio nawiązujący do tego monogramu (ze zbiorów SKOZK)

(288–289) Wpisana od ponad 40 lat w pejzaż Ryнку Głównego (zdjęcie powyżej) skarbonka Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa na datki z przeznaczeniem na jego statutowe cele. Taka sama skarbonka znalazła swoje miejsce na Wawelu, później kolejna – w porcie lotniczym w Balicach. Kształtem nawiązuje do tarczy i trzech wież herbu miasta, centralnym symbolem jest monogram królewski „K”. Na zdjęciu niżej skarbonki mniejszego rozmiaru oczekujące na okazjonalne użycie (ze zbiorów SKOZK, fotografie z zasobów UMK)

(290–291) Ukoronowany monogram królewski „K” jako główny motyw odznaki przewodnickiej Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego oraz Srebrnej Odznaki „Przyjaciel Krakowa” Koła Grodzkiego Oddziału Krakowskiego PTTK (ze zbiorów OK PTTK i KG OK PTTK)

(292) Ten sam królewsko-krakowski monogram na odznace przewodnickiej innej organizacji przewodników miejskich – Stowarzyszenia Przewodników Turystycznych w Krakowie (ze zbiorów SPT)

SYMBOL „K” U KRAKOWSKICH PRZEWODNIKÓW

(293–294) Ukoronowany monogram królewski „K” jako znak miasta Krakowa na odznakach wojskowych: z lewej strony odznaka 2 Korpusu Zmechanizowanego im. gen. Władysława Andersa, sformowanego w Krakowie w 2002 r., rozformowanego w roku 2014, z prawej strony odznaka następcy 2 Korpusu, tj. Centrum Operacji Lądowych – Dowództwa Komponentu Lądowego im. gen. Władysława Andersa z siedzibą w Krakowie (z zasobów wojskowych DKL)

(295–296) Znak miasta Krakowa w postaci ukoronowanego monogramu królewskiego „K” na odznakach rozpoznawczych Centrum Operacji Lądowych – Dowództwa Komponentu Lądowego im. gen. Władysława Andersa z siedzibą w Krakowie (z zasobów wojskowych DKL)

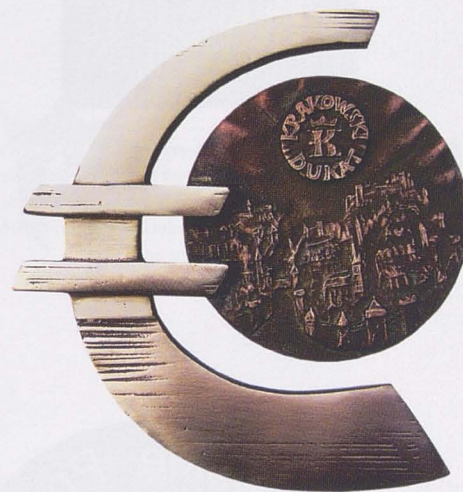

(297–298) Ukoronowany monogram „K” wykorzystany na awersie wybitego w 2005 r. medalu Samorządnej Wspólnoty Kupców Sukiennice „Kram” Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej (ze zbiorów KKK)

(299–300) Monogram „K” z koroną na awersie pochodzącego z 1988 r. medalu zastrużonych dla Spółdzielni Rzemieśniczej Malarzy i Budowlanych „Dekoracja” (ze zbiorów MIRiP)

(301) „Krakowski Dukat” – nagroda gospodarcza przyznawana od 1991 r. przez Izbę Przemysłowo-Handlową w Krakowie; na statuetce tej nagrody, tytułowym „dukacie”, monogram „K” z koroną (z zasobów IPH)

SYMBOL „K” NA MEDALACH

(302–303) Plansza krakowskiej, regionalnej stacji telewizyjnej z motywem z okucia drzwi katedry wawelskiej wykorzystywana była w oprawie graficznej od 1961 r., w różnych kolejnych swoich odmianach przetrwała do końca roku 2010

(304–306) Miejsce dawnych, tradycyjnych plansz telewizji regionalnych zajęły logotypy – tu kilka przykładów uwidaczniających konsekwentne wykorzystywanie motywu monogramu królewskiego „K”

(307–312) Wiele krakowskich instytucji, organizacji czy firm stosuje w pisowni swoich nazw lub grafice znaków firmowych i logotypów zaczerpniętą z wejścia do katedry wawelskiej literę „K” z koroną, która z czasem zaczęła symbolizować miasto Kraków – tu kilka aktualnych przykładów

Izba Przemysłowo-Handlowa
w Krakowie

OKRĘGOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH
W KRAKOWIE

SYMBOL „K” NA PLANSZACH I LOGOTYPACH

SYMBOLE MIASTA
Z KRĘGU ZNAKÓW
NIESFORMALIZOWANYCH
KLUCZE DO BRAM MIASTA

Klucze do bram miasta to drugi symboliczny znak z kręgu znaków niesformalizowanych, czyli nieobjętych przepisami miejskimi, włączony do niniejszego opracowania ze względu na swoje głębokie zakorzenienie historyczne oraz niekwestionowany, mocny ładunek symboliki.

„Klucz” to z jednej strony pojęcie, z drugiej przedmiot, któremu utrwalona tradycja nadała szczególną moc symboliczną – w określonym kontekście i okolicznościach jest wyrazem władztwa nad czymś, a akt przekazania klucza zawsze wiążemy z przekazaniem władzy, czy to symbolicznie, czy też realnie. Mówić będziemy m.in. o królach, nie będzie więc nadużyciem przywołanie biblijnych kluczy do bram Królestwa Niebieskiego, wręczonych przez Jezusa apostołowi Piotrowi – stały się one symbolem władztwa nad ziemskim Kościołem, widzimy je w godle Stolicy Apostolskiej, a fresk Pietra Vannucciego z końca XV w. z ewangeliczną sceną ich przekazania zdobi kaplicę Sykstyńską w Watykanie. Echem tego jest np. wręczanie kluczy do katedry podczas ingresu nowego biskupa metropolity. Bez wątpienia tak mocne, duchowe uplasowanie symboliki tego przedmiotu rzutować musiało na odpowiednie jej budowanie także w wymiarze świeckiej, ziemskiej doczesności.

Poczesne miejsce zajmowała i zajmuje tradycja związana z kluczami do bram miejskich. Historycznie rzecz ujmując, symbolika ta nie była jednolita, miała dwa wymiary, zależne od adresata. W pierwszym przypadku miasto rękami swoich przedstawicieli, w obecności mieszkańców, przekazywało klucze panującemu władcy. W przypadku Krakowa akt ten stał się elementem ceremoniału koronacyjnego i był połączony z przysięgą wierności królowi, będącemu zresztą właścicielem miasta. Wręczenie kluczy do bram miejskich było symbolem „oddawania” miasta panującemu, poddawania się jego władztwu. Przy całej umownej ceremonialności ważny jest tutaj także sam aspekt formalny.

Natomiast w odniesieniu do gości przybywających do miasta, choćby i najbardziej godnych, symboliczne przekazanie kluczy do bram miasta jest wyrazem uznania oraz gościnności, gestem oznaczającym „otwarcie” miasta – przybysz na czas pobytu zostaje włączony do społeczności miejskiej.

Ale jest jeszcze inna płaszczyzna, na której przejawia się symbolika zawarta w kluczu do bram miasta – jest ona związana z aktem przekazywania władzy w mieście. Otóż w czasach staropolskich pomiędzy burmistrzem ustępującym a burmistrzem nowym następowało przekazanie pieczęci miasta, następnie także beretka i pierścienia burmistrzowskiego. Później tym symbolem mogła być tylko pieczęć. Natomiast w czasach współczesnych symbolicznym znakiem podczas przekazywania władzy nad miastem pomiędzy ustępującym prezydentem a prezydentem obejmującym urząd stał się właśnie klucz do bram Krakowa, co dokumentujemy na zasadzie przykładów fotografiami z lat 1990 i 1998 (zob. **il. 334–335**).

Wprawdzie niekoniecznie trzeba dopatrywać się odnośników do symboli w realiach, jednak na zasadzie swobody skojarzeń zadajmy pytanie: o klucze do jakich konkretnie bram miejskich Krakowa chodziło? Odpowiedź wydaje się prosta: Brama Floriańska, a ściślej kompleks, na który składały się także wysunięty przed nią rondel, czyli Barbakan, oraz łącząca te budowle, nieistniejąca już, warowna „szyja”. To było reprezentacyjne miejsce wjazdu do miasta, odcinek Drogi Królewskiej wiodącej od kościoła św. Floriana na Kleparzu na Wawel. W Barbakanie witano uroczystie znamienitych gości (podczas gdy sam ceremoniał związany z oddawaniem miasta nowo koronowanemu królowi odbywał się w Rynku, wskazywane jest miejsce między wylotem ul. Brackiej a Sukiennicami). W sumie w kompleksie Bramy Floriańskiej w rozumieniu dosłownym bram było kilka, co zobrazowane zostało na reprodukcji widoku sprzed wyburzeń z pierwszych dwóch dekad XIX w. (zob. **il. 313**).

(313) Teodora Stachowicza Brama Floryńska przed zburzeniem murów – niedatowany gwasz ukazujący widok z Bramy Floryńskiej w kierunku Barbakanu, który wówczas był połączony z bramą obronną „szyją”. To było reprezentacyjne miejsce wjazdu do miasta, tędy przebiegała Droga Królewska, mająca początek na Kleparzu u św. Floriana. Tu, w Barbakanie, przez setki lat, do XX w. włącznie, witano znamienitych gości, czasem wręczając im klucze od bram miasta – symbolicznie do tych właśnie bram, a w tym miejscu było ich podobno przed zburzeniem murów (w tym wspomnianej „szyi”) aż siedem (ANK, sygn. 29/671/ 295)

Czasy wielkich ceremoniałów minęły, nie ma hołdów oddawanych koronowanym władcom, nie ma paradnych wjazdów do miasta. Klucze pozostały jako tradycja, są nadal miejskim symbolem, ale ich rola jest już inna – tak jak inne są czasy. W najbardziej powszechnym odbiorze dziś klucz do miasta może bardziej kojarzyć się z Juwenaliami, gdy symbolicznie przejmują go studenci, niż z monarchami, którzy kładli na nim dłoń na znak przyjęcia ofiarowanej im władzy. Prześledźmy więc co ciekawsze opisy ceremoniałów, zarówno tych koronacyjnych, jak i niekoronacyjnych.

Zacznijmy od uroczystości koronacyjnych:

Stefan Batory – rok 1576. W *Kronice* Marcina Bielskiego wydanej w 1856 r. znajdujemy ogólny opis uroczystości koronacyjnych Stefana Batorego. 1 maja odbył się w katedrze wawelskiej jego ślub z Anną Jagiellonką oraz ceremonia koronacyjna. Następnego dnia *usiadł na majestacie [tronie] obyczajem zwykłym w rynku krakowskim, i tam mu mieszczenie przysięgę czynili i klucze oddawali* (Bielski 1856, s. 1300).

Jan II Kazimierz – rok 1649. Relację z fragmentu ceremonii w drugim dniu koronacji Jana Kazimierza, tj. 18 stycznia 1649 r., przytoczmy za *Dyaryuszem* świadka uroczystości, rajcy kazimierskiego Marcina Golińskiego: *w poniedziałek Król JM z Zamku konno jechał w rynek krakowski na Majestat o 4 godzinie z południa na półzegarzu [tj. zegarze mającym na tarczy oznaczonych 12 godzin, a nie 24, jak jeszcze wówczas szeroko stosowano], prawie mrokiem. [...] Trębaczów 8 królewskich w barwie trąbiło przed Królem i dobosz w kotły bił [...]. Prowadzono Króla JM. na ratusz krakowski, z tamtąd ubranego w kapę, w koronie, mającego jabłko i sceptrum [berło] prowadzono na majestat, gdzie mu Rajce Krakowscy oddawali przysięgę i klucze od miasta. Z majestatu znowu prowadzono go na ratusz, tam się rozebrawszy wsiadł w karety i przy lanych świecach jechał na Zamek Krakowski; przed nim kawalkada, ale nie wszystka, bo się Panowie rozjechali do gospód, tylko draganów szło za nim kilkaset z strzelbą i z knotami*

zapalonemi (Dyaryusz Marcina Golińskiego rajcy kazimierskiego od r. 1640, kopia: BJ rkps 5357, t. 15, k. 56v–57).

I jeszcze inna relacja z tego zdarzenia: *Przed Ratuszem Jan Kazimierz zsiadł z konia i przeszedł między dwoma rzędami oczekujących go tu rajców do sali „Pańskiej” [...]. W Sali tej magistrat powitał króla, następnie monarchę ubrano w strój koronacyjny. W stroju tym, w koronie na głowie, z berłem w prawej, jabłkiem z lewej ręce [...] król przeszedł po czerwonym, suknie na przygotowane przed Ratuszem „theatrum”, tj. wysokie podium obite czerwonym sukniem i wyłożone dywanami. Na nim stał tron pod żółtym jedwabnym baldachimem [...]. Otwarto wtedy księgę i odczytano formułę przysięgi, którą rajcy „erectis digitis” [z uniesionymi palcami] słuchali i powtarzali. Następnie podszedł do króla burmistrz, trzymając w ręku nakrytą czerwonym jedwabiem złotą misę, w której było 9 kluczy, i uklękawszy złożył ją pod stopami króla wraz z 6 złotymi kielichami. Misę z kluczami zwrócił potem król miastu przez kanclerza w.[ielkiego] kor.[onnego]* (Ochmann 1983, s. 157–158, tam też przywołane źródła).

Michał Korybut Wiśniowiecki – rok 1669. Relację o oddaniu klucza do bram miasta nowo wybranemu i koronowanemu Michałowi Korybutowi Wiśniowieckiemu znajdujemy m.in. w panegiryku pośmiertnym ku czci Stanisława Kłosowicza, rajcy i burmistrza krakowskiego, który podpisywał elekcję króla, a następnie stał na czele reprezentacji miejskiej w ceremoniale koronacji 29 września 1669 r. oraz kolejnego dnia podczas aktu hołdu złożonego nowemu władcy:

*Na Burmistrzowski Vrzęd [Kłosowicz] w ten czas wysadzony,
Gdy Koronę Sarmacką już Pan [Wiśniowiecki] ozdobiony,
Na widok[u] cney Oyczyzny y Świata całego,
Przy Krakowskiej Purpurze Miasta svego,
Przy Prześwietnym Senacie, przy Stanach Koronnych,
Przy zdumieniu się na to Narodovv postronnych
Homapim [hołd] Monarchom Polskim należyte
Odbierał, pełniąc akty oba znamienite*

*Od Krakowvvey Stolicy, klucz oddawał złoty,
i powinne poddaństwo
(Biezanowski 1673, nlb).*

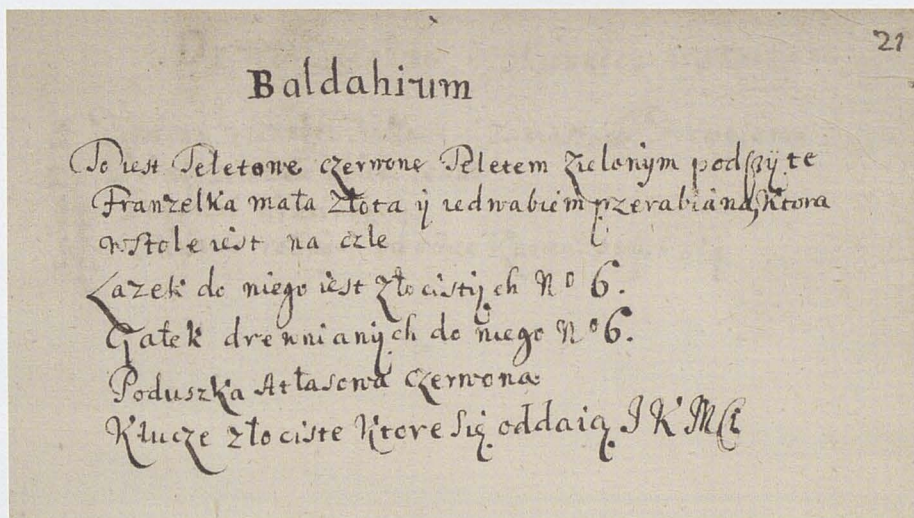
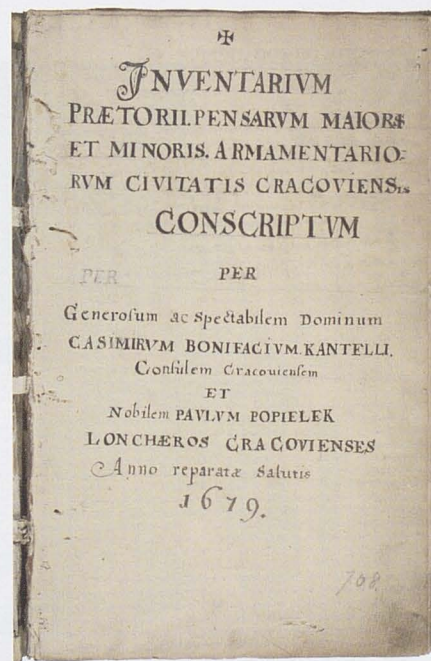
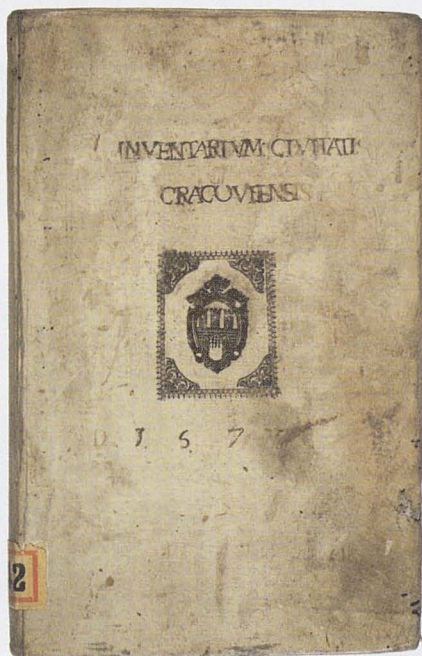
Scena wręczenia królowi wspomnianego „klucza złotego” oddana została na miedziorycie, z którego odbitkę prezentujemy (zob. il. 314–315). Dziesięć lat później, w roku 1679, wpisano do inwentarzowej księgi miejskiej *Klucze złociste które się oddaia JKC* [Jego Królewskiej Mości] (zob. il. 315–318).

(314–315) Fragment odbitki graficznej miedziorytu Apoteoza Michała Korybuta Wiśniowieckiego, powstałego w Norymberdze w 1669 r. – scena z 30 września 1669 r.: na krakowskim Rynku król zasiada na majestacie i przyjmuje hołd Krakowa, Lwowa i Wilna oraz przysięgę rajców miejskich; ukazano moment przekazywania władcy klucza do bram miasta przez burmistrza Stanisława Kłosowicza (MNW, nr inw. Gr.Pol. 16388)

Hier ist der Huldigung Actus hūseher v.

(316–318) Z miejskiej księgi inwentarzowej obejmującej lata 1679–1680 przód okładziny, strona tytułowa oraz wpis z 1679 r. dotyczący baldachimu, który krakowskie władze zabezpieczyły na czas pokoronacyjnego wjazdu władcy do miasta – tutaj na końcu zapisano także: Poduszka atłasowa czerwona oraz Klucze złociste które się oddają JKCi [Jego Królewskiej Mości] (ANK, sygn. rkps 1542, przód okładziny, s. tytułowa, s. 21)

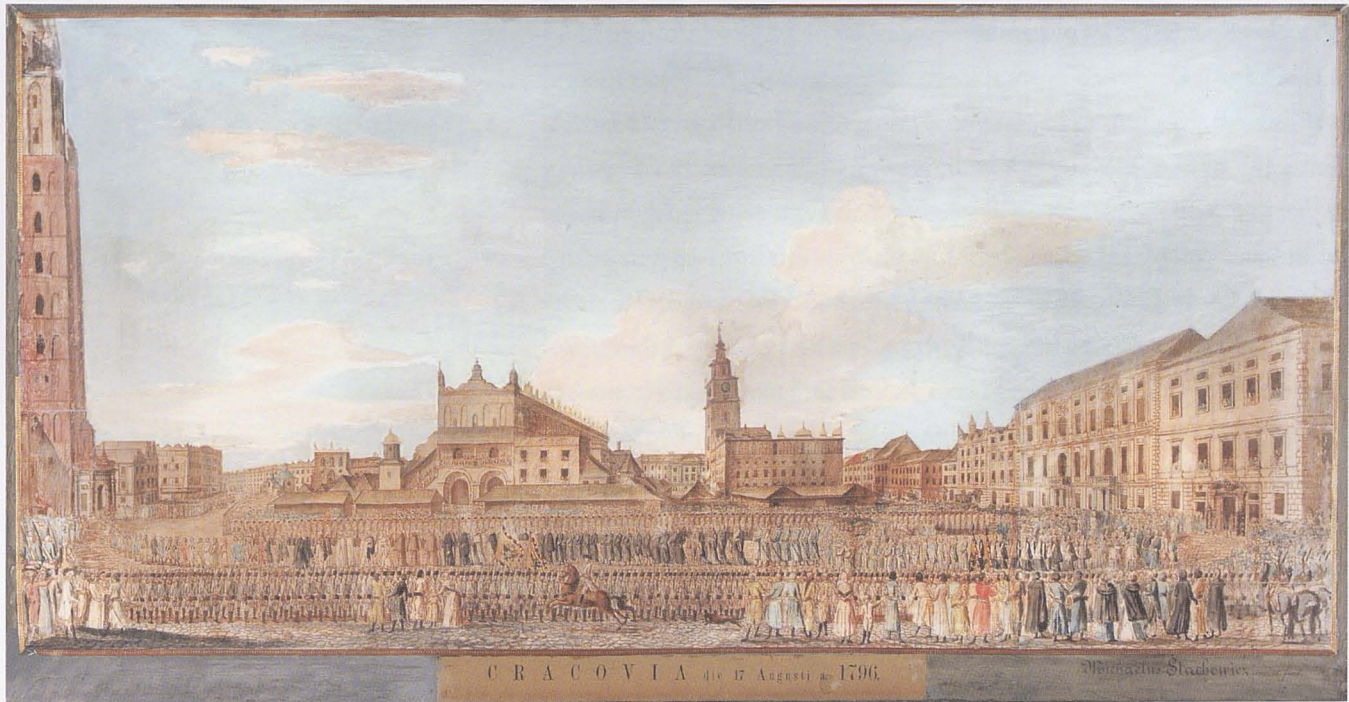
August II Mocny – rok 1697. Za Ambrożym Grabowskim przytoczmy opis ceremonii pokoronacyjnej na Rynku: *Następnego dnia po koronacji [16 września 1697 r.], po południu, najj. August II otoczony Senatorami, w asystencji wojsk konnych i pieszych z zamku przyjechał konno na Ratusz w ubiorze polskim. W izbie radzieckiej przybrawszy godła królewskie zasiał na theatrum [podest, scena] wystawionem przed Ratuszem, i tam hołd od miasta odebrał: przyczem stosowną do Króla miał przemowę Burmistrz [Stanisław Antoni] Łopacki M. Dr [doktor medycyny], oddając klucze miasta i księgę przywilejów miejskich z zapewnieniem wierności [...]. Potym Burmistrz i Rajcy wykonali przysięgę wierności i do ucałowania ręki królewskiej przystąpili* (Grabowski 1852, s. 135).

August III Sas – rok 1734 (ostatnia koronacja w Krakowie). We współczesnym tamtym czasom *Dyaryuszu prawdziwym wjazdu do stołecznego Krakowa i koronacji...* nieznanego autora, opublikowanym w połowie XIX w. przez Władysława Syrokomlę, odnajdujemy opis odebrania przez króla Augusta III Sasa przysięgi wierności od miasta, co miało miejsce dzień po koronacji, tj. 18 stycznia 1734 r.: *Do tych ceremonii zgotowane było wcześniej piękną inwestycją wspaniałe theatrum [podest, scena], sukniem karmazynowym pokryte, a na nim postawiony tron Królewski pod baldakinem materyalnym, dość bogatym [...]. Przyszedłszy [król August III] zasiadł, gdzie w tym momencie kapele wszystkie ucichły. Wtem [Stanisław Antoni] Łopacki, jeden z starszych miasta, imieniem Senatu stołecznego, wystąpiwszy trochę przed innych, po uczynionej zwyczajnej adoracji, witając Elektora [autor był nieprzychylny wynikowi elekcji i pomimo koronowania Augusta II nadal używał tytułu „elektor”, zamiast „król”], mając do niego mowę po łacinie [...]. A tak cały Senat miejski szedł do ucałowania ręki Elektora, i odchodząc po tej ceremonii, każdy z osobna wykonywał przysięgę na wierność przed Podkanclerzym. Jak się skończyło przyniesiono Elektorowi xięgi praw i klucze od miasta szczerozłote, na dużej tacy srebrnej pozłocistej, które Xiądz Podkanclerzy do siebie odebrał. A Pisarz miejski*

trzymał tymczasem klęczący xięgi przywilejów, z którymi przystąpiwszy do tronu, zbliżył Elektorowi, które on dotknięciem ręki approbował (Syrokomla 1854, s. 51, 57–59).

Ciekawych informacji dostarczają nam także opisy uroczystości niekoronacyjnych:

Stanisław August Poniatowski – rok 1787. W roku tym król Stanisław August Poniatowski odwiedził Kraków – nikt wówczas nie wiedział, że będzie to pierwsza i ostatnia wizyta władcy w dawnej stolicy Rzeczypospolitej. Oto monarcha w drodze powrotnej ze spotkania z carycą Katarzyną II w Kaniowie w województwie kijowskim już w okolicach Krakowa stanął na nocleg w Kościelnikach, skąd wyruszył do miasta w sobotę 16 czerwca, przez Czyżyny, gdzie witali go Żydzi kazimierscy, i dalej przez Dąbie oraz Kleparz. Zgodnie z tradycją powitanie odbyło się w Barbakanie – miejscu, w którym tradycyjnie włodarze zwykli witać szacownych gości. Tak oto barwnie opisuje ten ważny moment biskup Adam Naruszewicz w swoim *Dyariuszu podróży...*: *Przy bramie Floryańskiej podał klucze Naji[aśniejszemu] Panu iako Kommendant Garnizonu JP. [Józef] Wodzicki Szef Regimentu pieszego pod imieniem Królewicza, a blisko stojący Magistrat mieyski klucze do Miasta, przy zamku zaś Królewskim St[aros]ta Krakowski, JPan Wodzicki otroczony Burgrabiami, klucze także od zamku podał, którym, wszystkim Naji[aśniejszy] Pan łaskawą dawszy odpowiedź, przyjęte przez siebie klucze oddadź nazad raczył z oświadczeniem ufności swojej w ich wierze i przywiązaniu do Osoby i dostojęństwa swego Królew[skiego] (Naruszewicz 1787, s. 213). Dodajmy, że towarzyszącą wręczeniu kluczy powitalną mowę do króla wygłosił w otoczeniu władz miejskich Józef Wytyszkiewicz, ówczesny burmistrz (prezydent) miasta (zob. il. 320).*

(319) Wjazd Auersperga do Krakowa w r. 1796, gwasz Michała Stachowicza (także pod tytułem Pochód orszaku księcia Karola Auersperga z pałacu Spiskiego do kościoła Mariackiego 17.8.1796), widok od strony wylotu ul. św. Jana. Księżę Auersperg, cesarski szambelan, komisarz pełnomocny cesarza Franciszka II odebrał hołd dziedziczny na ziemiach przyłączonych do cesarstwa austriackiego (Zachodnia Galicja) – w czasie tego aktu prezydent miasta Filip Nereusz Lichocki wręczył mu klucze do bram Krakowa (MK, nr inw. 569/III)

Karol de Auersperg – rok 1796. Książę, cesarski szambelan, komisarz pełnomocny cesarza Franciszka II, dla odbioru hołdu dziedzicznego na ziemiach przyłączonych do cesarstwa austriackiego (Zachodnia Galicja) przybył do miasta 9 sierpnia 1796 r., natomiast 17 sierpnia odbył się hołd symbolizujący objęcie Galicji przez Austriaków. Podano do publicznej wiadomości szczegółowy scenariusz uroczystości, zawarty w *Uwiedomieniu w jakim porządku wiażd Cesarsko Król.[ewskiego] pełnomocnego J.[aśnie] O.[świeconego] Hołdowniczego* [tak zwano tu mającego odbierać hołd ks. Auersperga] *nadwornego Kommissarza i samo Homagium* [hołd] *przedsięwzięte będzie.* W punkcie VII zapisano: *Skoro J.O. Imci Pan Hołdowniczny nadworny Kommissarz przez pierwszą bramę za most* [przybywając od strony Podgórze] *przeiedzie, ma byđż w mieście i po wszystkich przedmieściach dzwoniono, i z armat strzelano. Przy ratuszu miasta Krakowa, gdzie wszystkie trzy magistraty miasta i tegoż przedmieściów zgromadzone będą, kareta J.O. Jmci Pana Hołdowniczego Kommissarza zatrzyma się, gdzie prezydent miasta Krakowa, J.O. Jmci Pana Hołdowniczego nadwornego Kommissarza krótką mową powita, i klucze od miasta na tacy srebrney offiarować będzie, które J.O. Jmci Pan Hołdowniczny nadworny Kommissarz z krótką odpowiedzią magistratowi znowu odda* („Gazeta Krakowska” 1796, nr 63). Dodajmy, że prezydentem miasta był wówczas Filip Nereusz Lichocki (zob. il. 319).

Józef Poniatowski – rok 1809. „Gazeta Krakowska” z 1809 r. w nr. 57 donosiła: *Dnia wczorajszego [15 lipca] po 15-to letnim niewiedzeniu, a 13 letniej niewoli Niemieckiey zobaczył Kraków, dawna stolica narodu Polskiego, woyska P:olskie [...]* O godzinie 6 z rana weszły wojska Polskie, pod Naczelnem dowództwem Jaśnie Oświeconego Xcia Jmć Poniatowskiedgo, brama Floryańską do miasta przy radosnych okrzykach mieszkańców Krakowa: „Niech żyje Napoleon Wielki! Niech żyją Polacy!” [...] Magistrat miasta złożył natychmiast przysięgę wierności Nayaśnieyszemu Cesarzowi Napoleonowi. W nawale relacjonowanych wydarzeń sprawozdawca pominął, że powitanie Józefa

Poniatowskiego i jego wojsk odbyło się w Rynku i że zanim złożono przysięgę wierności, konsyliarz magistracki Tomasz Krzyżanowski wygłosił w imieniu miasta mowę powitalną, a pełniący obowiązki burmistrza–prezydenta Józef Gollmayer wręczył księciu klucze do bram miasta. Ten właśnie moment powitania uwiecznił na obrazie Michał Stachowicz, zapewne świadek wydarzenia. Nie poskąpił szczegółów, także i co do kształtu symbolicznych kluczy. I oto w Muzeum Krakowa być może znajduje się klucz, niedatowany, opisany jako „prawdopodobnie do ceremonii miejskich”, o kształcie skłaniającym do pytania: czyżby to był jeden z dwóch kluczy spoczywających na trzymanej przez Stachowicza poduszce w oczekiwaniu na oddanie w książęce ręce (zob. il. 321–325)?

Fryderyk August I – rok 1810. Zapewne te same klucze od bram miasta, które w 1809 r. otrzymał Józef Poniatowski, rok później odebrał książę warszawski Fryderyk August I zwany Sprawiedliwym. Ten wraz z małżonką Marią Augustą Nepomuceną przybył z Drezna do Krakowa 7 maja 1810 r., a miasto przyjmowało go według tradycyjnego ceremoniału stosowanego wobec głów panujących. Sięgnijmy do „Gazety Krakowskiej” z 1810 r., nr 38: *Na placu przed Bramą Floryańską [obejmowano tą nazwą także rondel, czyli Barbakan] wszyscy naczelnicy wojska Narodowego zrobili honory wojskowe Najiaśniejszemu Panu. Dalej stały uszykowane Cechy wszystkie miasta Krakowa i chorągwiami swemi złożyły głębokie Panu swemu pokłony. W samej Floryańskiej Bramie W[ielmożny] Michał Kochanowski na czele Magistratu powitał Najiaśniejszego Pana mową następującą: „Najiaśniejszy Panie! Odwiecznym i nayznakomitszym przymiotem Narodu Polskiego, iest miłość swey Ojczyzny i wierność ku swych Monarchom [...] Niech w Dobroci Twoiej Najiaśniejszy Panie, znayduiem źródło szczęścia i pomyślności Narodowej: a w dowód wierności i posłuszeństwa naszego składamy Ci Najiaśniejszy Panie klucze od Bram Miasta tego”. I złożył Najiaśniejszemu Panu klucze od miasta. Najiaśniejszy Pan raczył odpowiedzieć, że nie może tych kluczy w lepsze ręce oddać, iak dotąd były.*

Aleksander I Romanow – rok 1814. Kraków od 1813 r. pozostawał pod okupacją wojsk rosyjskich. Sporne tereny wizytował w 1814 r. cesarz Rosji Aleksander I (późniejszy, od 1815 r., król Polski w ramach Królestwa Polskiego, tzw. kongresowego). „Gazeta Krakowska” z 1814 r. w nr. 77 i 78 tak oto relacjonowała wizytę: 23 [września 1814 r.] w godzinach rannych wystrzały z moździerzów zgromadziły lud w Stolicy. Cesarz wjechał od strony Mogiły, u bram miasta mowę powitalną wygłosił prezydent municypalny Stanisław Koska-Zarzecki, kończąc ją następująco: *Przyymiy więc Naytaskawszy Cesarzu od tego Ludu hołd naygłębszego uszanowania, wdzięczności i nieograniczone w wielkiej Twojej Potędze zaufanie. W dowód czego Klucze tego Miasta razem s Sercami iego Mieszkańców w Ręce Twoje Nayjaśnieyszy Panie składam.* Dalej cesarz podjechał do Rynku, przed kościołem Mariackim przyjął wodę święconą i udał się do siedziby w Pałacu Spiskim. Przed domem tym czekały zgromadzone wszystkie władze Cywilne i Wojskowe, iako też Duchowieństwo i lud różnego rodzaju i stanu, a szedłszy wschodami, które otaczały panienki Obywatelskie, w białych sukniach ubrane, kwiaty u nóg Jego ścielące, w liczbie sześciudziesiąt, wszedł do gabinetu dla Niego przygotowanego.

Franciszek Józef I – rok 1880. Kraków był drugim etapem 20-dniowej inspekcji monarszej w Galicji i na Bukowinie przeprowadzonej w 1880 r. przez cesarza Franciszka Józefa I. Panujący przybył do miasta koleją z Ołomuńca 1 września, zasadnicze powitanie odbyło się w Barbakanie. Relacjonujący cesarską podróż Aleksander Nowolecki zapisał: *Rondel Bramy Floriańskiej przystrojony był w herby, chorągwie, festony różnobarwne, zielen i kwiaty. Na dole stali jednym półkołem członkowie Rady miejskiej, drugim – reprezentanci dziennikarstwa krajowego i zagranicznego, na całej galeryi damy. Prezydent miasta [Mikołaj Zyblikiewicz] wyskoczywszy z pojazdu, powitał Najj. Pana, który zajechawszy we środek rondla, wysiadł z pojazdu. Wnet oba półkola zwały się w jedno koło, z monarchą pośrodku. Sekretarz Rady miejskiej p. [Ludwik] Zawitowski zbliżył się trzymając na*

pasowej poduszce ozdobionej herbem miasta, złote klucze, które jako symbol oddania miasta Cesarzowi ofiarował. Prezydent w świetnym stroju narodowym o barwach miasta powitał Monarchę mową dobitnie w języku polskim wygłoszoną [...] Po udzieleniu odpowiedzi Najjaśniejszy Pan dotknąwszy się kluczy miasta ofiarowanych mu przez burmistrza, wsiadł do powozu i starożytną bramą wjechał do Grodu Piastów i Jagiellonów (Nowolecki 1881, s. 41–42).

Jorge Mario Bergoglio SJ, papież Franciszek – rok 2016. W lipcu 2016 r. Jorge Mario Bergoglio, który objął papieski tron jako Franciszek w roku 2013, przybył do Krakowa na odbywające się w naszym mieście Światowe Dni Młodzieży. W czwartek 28 lipca 2016 r. przed Pałacem Biskupim przy ul. Franciszkańskiej, siedzibą papieską na czas pobytu w Krakowie, prezydent miasta Jacek Majchrowski dokonał tradycyjnej ceremonii, wręczając papieżowi w imieniu miasta i mieszkańców symboliczny klucz oraz wygłaszając przesłanie: *Nie ma takich słów, którymi moglibyśmy wyrazić naszą radość z wizyty Ojca Świętego w naszym mieście. Dlatego pragniemy ofiarować Waszej Świątobliwości klucz do bram Krakowa. Na znak tej radości, w dowód najwyższego szacunku, w podzięcie za to, że zainicjowane jeszcze przez Jana Pawła II Światowe Dni Młodzieży mogły zagościć w jego ukochanym Krakowie. I z nadzieją, że Wasza Świątobliwość jeszcze tutaj do nas powróci!* (z dokumentacji UMK) (zob. il. 339–342).

Już w tych przykładowych relacjach przewinął się cały szereg „kluczy” w sensie materialnym – czy któreś z tych dawnych zachowały się do dzisiaj i jak funkcjonują te współczesne? Na to pytanie odpowiada dalsza, ikonograficzna część rozdziału. Zidentyfikowano 6 interesujących nas kluczy – miejskich symboli. Dla dokładniejszego ich rozdzielenia i uplasowania nadano im tu nazwy własne, ale – co należy wyraźnie podkreślić – jest to zabieg na potrzeby tego albumu, poza nim nazwy te nie funkcjonują. Są to zatem (w kolejności pojawiania się na historycznej scenie):

- + **klucz „królewski”** – powstały przed 1787 r., wiązany z postacią króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, o niepewnej autentyczności, przechowywany w Muzeum Narodowym w Krakowie (zob. il. 320);
- + **klucz „książęcy”** – powstały przed 1809 r., łączony z postacią księcia Józefa Poniatowskiego, o niepewnej autentyczności, przechowywany w Muzeum Krakowa (zob. il. 321);
- + **klucz „sukiennicowy”** – powstały w 1879 r. w związku z zakończeniem renowacji krakowskich Sukiennic, o potwierdzonej autentyczności, przechowywany w Muzeum Krakowa (zob. il. 326–327);
- + **klucz „ratuszowy”** – powstały w 1967 r. w związku z zakończeniem konserwacji Wieży Ratuszowej w Rynku Głównym, o potwierdzonej autentyczności, przechowywany w Urzędzie Miasta Krakowa w Pałacu Wielopolskich (zob. il. 329–330);
- + **klucz „herbowy”** – powstały współcześnie w związku ze zmianami w symbolice miejskiej, w tym herbu miasta, używany od roku 2000, przechowywany w Urzędzie Miasta Krakowa w Pałacu Wielopolskich (zob. il. 336);
- + **klucz „jubileuszowy”** – powstały w roku 2007 w związku z obchodami jubileuszu 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa, w tym przypadku wyjątkowo istniejący w szeregu egzemplarzach, jako że ma funkcję daru od miasta dla osób wyróżnianych w szczególny sposób (zob. il. 339–340).

Na koniec, w ramach barwnego uzupełnienia, zaprezentowano prawdziwe, zachowane klucze do zamków bram w Barbakanie wraz z głównym z nich, wyprodukowanym przez Spółkę „Herbewo” w roku 1929, świetnie działającym od z górą 90 lat... (zob. il. 343–346).

KLUCZ „KRÓLEWSKI”

(320) Symboliczny klucz do bram miasta wykonany przed 1787 r. w żelazie kutym, piłowanym i złożonym, długości 15,8 cm, szerokości 6,2 cm. Pierwotnie ze zbiorów Ambrożego Grabowskiego, następnie Karola Estreichera, darowany miastu (miejskiemu Muzeum Historycznemu) w 1908 r. Według tradycji klucz ten został ofiarowany królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu podczas jego wjazdu do Krakowa, co miało miejsce 16 czerwca 1787 r. (MNK, nr inw. IV-V-382)

KLUCZ „KRÓLEWSKI” (PRZED 1787)

KLUCZ „KSIĄŻĘCY”

(321) Klucz w inwentarzu muzealnym określony jako „prawdopodobnie do ceremonii miejskich”, o wymiarach 13 x 5,5 cm, nie datowany, wykonany z blachy żeliwnej, spawany, pokryty pozłotką – stylistyka późnogotycka (MK, nr inw. MHK 473/III)

(322–323) Michał Stachowicz Wjazd księcia Józefa Poniatowskiego do Krakowa 15 lipca 1809 roku, olej 1821 r. – głównodowodzący wojsk polskich w wojnie austriacko-polskiej wkracza do miasta, gdzie na Rynku u wylotu ul. Grodzkiej, przy kościele św. Wojciecha, witają go mieszkańcy i władze Krakowa. Mowę powitalną wygłosił były syndyk miejski, konsyliarz magistracki Tomasz Krzyżanowski, klucze do bram miasta spoczywające na zdobnej poduszce wręczał pełniący obowiązki burmistrza – prezydenta Józef Gollmayer (centralna postać na powiększonym fragmencie obrazu). Ceremonię uświetniły złożenie przez władze miasta na ręce księcia przysięgi wierności Napoleonowi. Oto zakończyła się trwająca od 1796 r. pierwsza okupacja austriacka Krakowa, miasto znalazło się do 1815 r. w granicach Księstwa Warszawskiego (MNK, nr inw. II-a-48)

(324–325) Powiększenie klucza z obrazu Michała Stachowicza z il. 322–323. Gdy porównamy go z kluczem z il. 321, widzimy wyraźne podobieństwo. Choć oczywiście trudno z całą pewnością założyć, że malarz odwzorował rzeczywisty egzemplarz, nie można też tego do końca wykluczyć. W każdym razie z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że te same klucze od bram miasta, które w 1809 r. otrzymał ks. Józef Poniatowski, rok później odebrał książę warszawski Fryderyk August I zwany Sprawiedliwym (MNK, nr inw. II-a-48 oraz MK, nr inw. MHK 473/III)

KLUCZ „SUKIENNICOWY”

(326–327) Różniące się między sobą obie strony klucza ceremonialnego, który służył podczas uroczystości otwarcia odrestaurowanych Sukiennic 3 października 1879 r., a później występował w roli symbolicznego klucza do bram miasta. Mosiądz, polerowany i cyzelowany odlew, długość 20,5 cm, szerokość w uchwycie 6,2 cm, z krakowskiej firmy S. Śliwińskiego w roku 1879, całość wzorowana na kluczach z okresu baroku. Na uchwycie przy trzonie z jednej strony data uroczystości 3.X.1879, z drugiej natomiast herb Krakowa. Na płaskiej stronie pióra monogram z liter TP – Tomasz Pryliński, architekt, autor projektu restauracji Sukiennic (MK, nr inw. MHK 304/III)

KLUCZ „SUKIENNICOWY” (OD 1879)

(328) Krakowskie Juwenalia 15 maja 1966 r. – klucz do bram miasta, ten właśnie nazwany przez nas „sukiennicowym” z 1879 r., dzierży w dłoni przedstawicielka braci studenckiej Simona Kossak, córka Jerzego Kossaka, wnuczka Wojciecha Kossaka, prawnuczka Juliusza Kossaka, bratanica Magdaleny Samozwaniec i Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, w późniejszym życiu biolożka, profesor nauk leśnych. Zatem ten klucz, będąc pierwotnie symbolem Sukiennic, stał się symbolem całego miasta, co widzimy podczas wydarzenia mającego miejsce prawie 100 lat od jego powstania (MK, nr inw. MHK 9077/N/45)

KLUCZ „RATUSZOWY”

(329–330) Symboliczny klucz wykonany według projektu architekta Wiktora Zina w związku z zakończeniem prac konserwatorskich wieży Ratuszowej w Ryńku Głównym i z jej uroczystym otwarciem 3 listopada 1967 r. Żeliwny, z mosiężnymi dodatkami, długość 33 cm, szerokość w uchwycie 8,5 cm, na piórze z jednej strony napis RATUSZ, z drugiej data 3.XI.67. Klucz ten stał się nie tylko pamiątką tamtej okoliczności, lecz przyjął funkcję symbolu ogólnomiejskiego jako „klucz do Ratusza”, w symbolice równoważny dawnym „kluczom do bram miasta” (z zasobów UMK)

(331–332) Wykonane przez Spółdzielnię „Starodruk” w Krakowie etui na klucz nazwany tu przez nas „ratuszowym” oraz zbliżenie herbu Krakowa z górnej pokrywy tego etui (z zasobów UMK)

(333) Uroczystość przekazania wieży Ratuszowej w Ryńku Głównym miastu po zakończeniu prac konserwatorskich prowadzonych przez Pracownię Konserwacji Zabytków w Krakowie pod kierunkiem Władysława Grabskiego i Wiktora Zina – 3 listopada 1967 r. Przewodniczący Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa (prezydent miasta) Zbigniew Skolicki otrzymał z rąk dyrektora wspomnianej pracowni symboliczny klucz do Ratusza (MK, nr inw. MHK Fs 21019/IX/5)

KLUCZ „RATUSZOWY” (OD 1967)

(334) W wyniku przemian ustrojowych lat 1989/1990 kadencja dotychczasowych władz miejskich została skrócona, wygasła z dniem wyborów samorządowych przeprowadzonych według nowych zasad 27 maja 1990 r. Dwa dni później premier Tadeusz Mazowiecki powołał na urząd wojewody krakowskiego Tadeusza Piekarza, który z mocy prawa stawał się jednocześnie pełniącym obowiązki prezydentem Krakowa, do czasu wyboru przez nową Radę Miasta Krakowa nowego prezydenta. I oto we wspomnianym dniu 29 maja 1990 r. dotychczasowy prezydent miasta Jerzy Rościszewski (na fotografii z lewej strony) oficjalnie przekazuje urząd prezydencki wojewodzie – p.o. prezydentowi miasta Tadeuszowi Piekarczowi, wręczając mu jednocześnie symboliczny klucz. Jest to ten sam klucz, który już znamy z roku 1967. Tadeusz Piekarz będzie go dzierżył do 20 czerwca tego samego roku, kiedy to Rada wybierze pierwszego prezydenta odrodzonego samorządu w osobie Jacka Woźniakowskiego (z zasobów UMK)

(335) Przekazanie urzędu przez ustępującego prezydenta Krakowa Józefa Lassotę wybranemu 29 października 1998 r. nowemu prezydentowi Andrzejowi Gołasiowski; oprócz łańcucha na ramionach w rękach nowego prezydenta dodatkowy symbol – klucz do bram miejskich (z zasobów UMK)

KLUCZ „HERBOWY”

(336) Nowy klucz symbolizujący władzę nad Krakowem, wykonany w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie, używany od roku 2000. Wielkość podobna do klucza „ratuszowego” – długość 31,5 cm, szerokość w uchwycie 8,5 cm, w tymże uchwycie duży herb miasta. Ta ekspozycja herbu powoduje, że klucz ten nazywamy tutaj kluczem „herbowym”. Jego powstanie wyprzedziło prace nad regulacją dotyczącą symboliki Krakowa, które Rada Miasta Krakowa sfinalizowała w roku 2002. Stąd też rysunek herbu na kluczu nie uwzględnia jeszcze korekt niewiele później wprowadzonych do obowiązującego kształtu herbu miasta (z zasobów UMK)

KLUCZ „HERBOWY” (WSPÓŁCZESNY)

(337) Etui na symboliczny klucz nazwany tu przez nas „herbowym”, wykonane przez Spółdzielnię „Starodruk” w Krakowie. Na pokrywie herb miasta identyczny jak w uchwycie samego klucza (z zasobów UMK)

KLUCZ „HERBOWY” (OD OK. 1992)

(338) Sesja Rady Miasta Krakowa 14 grudnia 2010 r., podczas której Jacek Majchrowski, wybrany w wyborach bezpośrednich kolejny raz na urząd prezydenta, złożył stosowne ślubowanie. Tu prezydent po ślubowaniu ponownie dzierży symboliczny klucz do bram miasta (z zasobów UMK)

KLUCZ „JUBILEUSZOWY”

(339–340) Klucz do bram miasta powstały w 2007 r. w związku z obchodami jubileuszu 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa. Zaprojektowany przez Jana Siutę, wykonany z brązu i mosiądzu, w egzemplarzach reprezentacyjnych częściowo złożony i srebrzony, długości 22,7 cm i szerokości w uchwycie 7,5 cm. Na uchwycie w rozwidlonej wstędze Wisły z jednej strony Orzeł Biały z epoki jagiellońskiej, z drugiej strony pieczęć miejska według wzoru znanego z XIV w. Na piórze klucza kompozycja z sylwetek krakowskich zabytków, z kolei na trzonie na całej długości napis: 1257–2007 CRACOVIA URBS CELEBERRIMA (Kraków miasto najslawniejsze). Klucz ten wykonano w wielu egzemplarzach, wraz ze specjalną dedykacją bywał darem od miasta dla wybitnych osobistości (z zasobów UMK)

KLUCZ „JUBILEUSZOWY” (OD 2007)

(341–342) Wręczenie papieżowi Franciszkowi przez prezydenta miasta Jacka Majchrowskiego symbolicznego klucza podczas papieskiego pobytu w Krakowie z okazji Światowych Dni Młodzieży – na fotografiach: klucz w kasetce z tabliczką z wygrawerowanym w języku włoskim przesłaniem, po polsku brzmiącym: Z gorącymi podziękowaniami za wizytę i z nadzieją, że będzie Wasza Świętobliwość wracał tu równie chętnie, jak Papież Jan Paweł II, przekazuję klucz do bram naszego miasta. Jacek Majchrowski Prezydent Miasta Krakowa, Kraków, 28 lipca A.D. 2016 oraz moment wręczenia 28 lipca 2016 r. przed Pałacem Biskupim (z zasobów UMK)

(343–346) Barbakan i główna brama wjazdowa do miasta na Drodze Królewskiej. Bram w Barbakanie jest więcej, zamek w jednej z nich ozdobiono wizerunkiem Bramy Floriańskiej. Wśród innych kluczy w czynnej, codziennej „służbie” pozostaje także klucz do Barbakanu wyprodukowany przez Spółkę „Herbewo” w 1929 r. Aby nikt się nam do miasta nie włamał, na zdjęciu przysłonięto część jego pióra (obiekty w zarządzie Muzeum Krakowa, Oddział Celestat, fotografie z zasobów UMK)

PRAWDZIWA BRAMA — PRAWDZIWI ZAMEK — PRAWDZIWI KLUCZ

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ
I RADNYCH
PIECZĘCIE RADZIECKIE

Ze świata symboli miejskich, dotyczących całego miasta Krakowa, przechodzimy w obszar insygniów najwyższych władz miejskich, zatem związanych z radą miejską i radnymi oraz piastunami władzy wykonawczej (burmistrzami, prezydentami i innymi organami na przestrzeni dziejów im równoważnymi).

Na czoło wysuwamy tu pieczęcie radzieckie ze względu na ich najstarszy rodowód (por. rozdział o pieczęciach miasta). Czego wymagamy od pieczęci, aby była ona insygnium rady miejskiej, czyli aby móc nazywać ją radziecką? Odpowiedź jest jednoznaczna: tego, aby napis w jej otoku wyraźnie podawał, że jest to pieczęć rady. To nie wyklucza posługiwania się przez radę innym rodzajem pieczęci, a mianowicie pieczęcią miasta jako całości (tj. z nazwą miasta w otoku) – ale wówczas organ ten jest tylko jej uprawnionym dysponentem.

Niezależnie od tego, co powiedziano wyżej, najstarsza krakowska pieczęć radziecka była równocześnie pieczęcią miasta. Mowa o znanej nam już pieczęci (zob. **il. 002**, **il. 052–057** oraz **il. 347**) powstałej po upadku w 1312 r. wójtostwa i nadaniu radzie głównej pozycji wśród władz miasta. W jej otoku widnieje napis, że jest to wspólna pieczęć rajców (czyli pieczęć rady) i mieszczaństwa krakowskiego (czyli pieczęć miasta).

Następne pieczęcie okresu staropolskiego nie mają już w otoku wskazania, że należą do rady miejskiej. Organ ten nie ma własnego pieczętnego insygnium, ale posługuje się symbolem miasta w postaci jego pieczęci (zob. **il. 058–071**).

Po reformach Sejmu Czteroletniego w latach 1792–1794 funkcjonował odpowiednik rady miejskiej w postaci Zgromadzenia Miejscowego, natomiast na mocy ustaw sejmu grodzieńskiego w latach 1794–1802 działał odpowiednik tego organu pod nazwą Deputacja Miejska. Nie zachowały się pieczęcie tych ciał uchwałodawczych (o ile takowe w ogóle istniały). Nie dotarto również do pieczęci Rady Muncypalnej powołanej w okresie przynależności do Księstwa Warszawskiego, funkcjonującej w latach 1813–1815. Dysponujemy

natomiast pieczęcią kolejnego organu uchwałodawczego równorzędnego radzie miasta, to jest Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa – powołanego w 1816 r., a rozwiązanego w roku 1844, na dwa lata przed upadkiem Wolnego Miasta Krakowa, państwa-miasta zwanego też Rzeczpospolitą Krakowską (zob. il. 348).

W 1848 r. na krakowską scenę powróciła rada miejska w postaci Tymczasowej Rady Miejskiej m. Krakowa. Wprawdzie uległa ona rozwiązaniu w 1853 r., ale stąd już krok do roku 1866, czyli powstania w ramach autonomii galicyjskiej samorządu, który jest nam znany w postaci, która co do zasady przetrwała, choć z przerwami, do naszych czasów – samorządu z Radą Miejską na czele. Zachowały się pieczęcie Rady Miejskiej spod zaboru, z roku 1848 oraz z lat autonomicznych od 1866 r., jak też z okresu II Rzeczypospolitej (zresztą tych samych tłoków pieczętnych, co w okresie autonomii, używano nadal po odzyskaniu niepodległości) (zob. il. 349–358).

W latach powojennych, po przemianie ustrojowej, rzeczywisty samorząd uległ likwidacji (ostatecznie w roku 1950), a w Polsce Ludowej – datowanej na lata 1945–1990 – rolę lokalnych reprezentacji miały pełnić rady narodowe. W Krakowie odpowiednikami (przy całej różnicy ustrojowej) dawnej samorządowej Rady Miejskiej były organa uchwałodawcze występujące kolejno pod nazwami: w latach 1945–1957 – Miejska Rada Narodowa w Krakowie, w latach 1957–1964 – Rada Narodowa w m. Krakowie, w latach 1964–1975 – Rada Narodowa m. Krakowa i w latach 1975–1990 – Rada Narodowa Miasta Krakowa. Posługiwano się wówczas pieczęciami Rady Narodowej, czyli radzieckimi, ale nie z herbem miasta w polu, ale z godłem państwowym, jako że ciała te nie były lokalnym samorządem, lecz usytuowane zostały w systemie organów władzy państwowej. Podajemy tu przykłady tych pieczęci. Na marginesie: niezbyt rygorystycznie przestrzegano w napisach na otokach prawidłowego nazewnictwa rady narodowej, używano pieczęci także wtedy, gdy nomenklaturowo były już zdezaktualizowane (zob. il. 361–362).

W 1990 r. powrócił rzeczywisty samorząd, powróciły też pieczęcie Rady Miasta Krakowa. Prezentujemy tutaj mające moc aż do dziś pieczęcie radzieckie do tuszu i laku oraz pieczęć „suchą”, czyli do tłoczenia bezpośrednio na podłożu (zob. il. 363–368).

Dodajmy, że w dyspozycji przewodniczącego Rady Miasta Krakowa działającego w imieniu Rady pozostaje inny rodzaj pieczęci, mianowicie jeden z oficjalnych symboli Krakowa, jakim jest pieczęć miasta z jego tradycyjną nazwą w otoku (zob. il. 074–076).

(347) Najstarsza pieczęć miasta Krakowa, jednocześnie pieczęć radziecka – w otoku napis: S[IGILLVM] CONSVLVM ET COMVNITATIS CIVITATIS CRACOVIE (pieczęć rajców i mieszczaństwa [pospólstwa] miasta Krakowa). Powstała z przerobienia pieczęci miasta i wójta krakowskiego (zob. il. 001 oraz il. 047), po obniżeniu w 1312 r. rangi wójtowskiego urzędu. Znana z odcisków w wosku przy dokumentach z lat 1343, 1425 i 1430. Więcej szczegółów oraz reprodukcje z oryginałów zob. il. 052–057. W 1895 r. powstała wierna replika stempla tej pieczęci (zob. il. 002), która jest przechowywana w Archiwum Narodowym w Krakowie. Kolejna pełnowartościowa replika powstała już w czasach odrodzonego po 1990 r. samorządu, należy do Urzędu Miasta Krakowa i jest wykorzystywana dla oprawy szczególnie uroczystych dokumentów – na zdjęciu widoczny ten właśnie stempel (z zasobów UMK)

(348) Odcisk w laku pieczęci Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa z lat 1816–1844. Zgromadzenie to, zwane też Izbą Reprezentantów, było organem przedstawicielskim równoważnym radzie miejskiej, lecz o szerszym zakresie właściwości terytorialnej, obejmującym nie tylko miasto, lecz też jego okęg, czyli całe ówczesne terytorium państwa-miasta Wolnego Miasta Krakowa, nazywanego też Rzeczpospolitą Krakowską. Średnica pieczęci 45 mm, w otoku napis: ZGROMADZENIE REPREZENTANTÓW WOLNEGO MIASTA KRAKOWA I IEGO OKREGU.

Tu odcisk tej pieczęci z dokumentu wydanego w 1817 r. (ANK, sygn. W-IV, s. 125)

(349–350) Tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pierwszej pieczęci reaktywowanej w 1848 r. (po upadku Rzeczypospolitej Krakowskiej) rady pod nazwą Tymczasowa Rada Miejska m. Krakowa; pieczęć używana najdalej do 1853 r. Średnica stempla 40 mm (ANK, sygn. T 120)

(351–352) Tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pieczęci Rady Miejskiej Miasta Krakowa z okresu 1848–1853 i początków okresu autonomicznego, od 1866 r. Średnica stempla 33 mm (ANK, sygn. T 53)

(353–354) Tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pieczęci Rady Miejskiej Miasta Krakowa z okresu 1848–1853 i początków okresu autonomicznego, od 1866 r. Kształt stempla owalny, wysokość 34 mm, szerokość 31 mm (ANK, sygn. T 118)

(357–358) Tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pieczęci Rady Miejskiej m. Krakowa z okresu autonomii galicyjskiej i II Rzeczypospolitej. Średnica stempla 28 mm (ANK, sygn. T 101)

(359–360) Tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pieczęci Rady Stolecznego i Królewskiego Miasta Krakowa z okresu autonomii galicyjskiej i II Rzeczypospolitej. Średnica stempla 29 mm (MK, nr inw. MHK 3742/III)

(361) Odcisk w tuszu pieczęci Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie, obowiązującej w latach 1945–1957, o średnicy 36 mm. Tu reprodukcja z książki meldunkowej założonej w 1950 r. (AZ UMK, spis 4374/773)

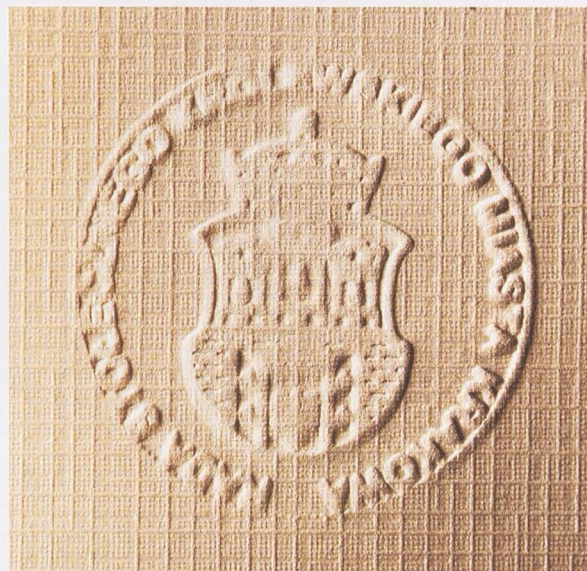
(362) Odcisk w tuszu pieczęci Rady Narodowej Miasta Krakowa, obowiązującej w latach 1975–1990, o średnicy 36 mm. Tu reprodukcja z dyplomu honorowego obywatelstwa dla marsz. Michała Roli-Zymierskiego nadanego w 1981 r., anulowanego w roku 1992 (AZ UMK, spis 447/26)

(363–364) Metalowy tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla pieczęci herbowej do tuszu Rady Miasta Krakowa wykonanej w 1990 r. i nadal mającej moc obowiązującą. Średnica stempla 36 mm (z zasobów Rady Miasta Krakowa)

(365–366) Metalowy tłok pieczętny oraz zwierciadlane odbicie stempla aktualnie obowiązującej pieczęci herbowej do laku Rady Miasta Krakowa. Średnica stempla 40 mm (z zasobów Rady Miasta Krakowa)

(367–368) Odciski aktualnie obowiązującej pieczęci „suchej” Rady Miasta Krakowa, wyciskanej w pergaminie lub innym papierze o większej gramaturze. Średnica stempla 38 mm, w otoku napis: RADA STOLECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA (z zasobów Rady Miasta Krakowa)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ
I RADNYCH
KRUCYFIKS I ŁADA STAROPOLSKIEJ
RADY

W okresie staropolskim insygniami krakowskiej Rady Miejskiej stały się krucyfiks używany m.in. do zaprzysięgania rajców oraz lada rady, czyli skrzynka radziecka, w której przechowywano ważne dla rady przedmioty, od precjozów burmistrzowskich, przez pieczęcie i istotne dokumenty, po materiały pisarza miejskiego.

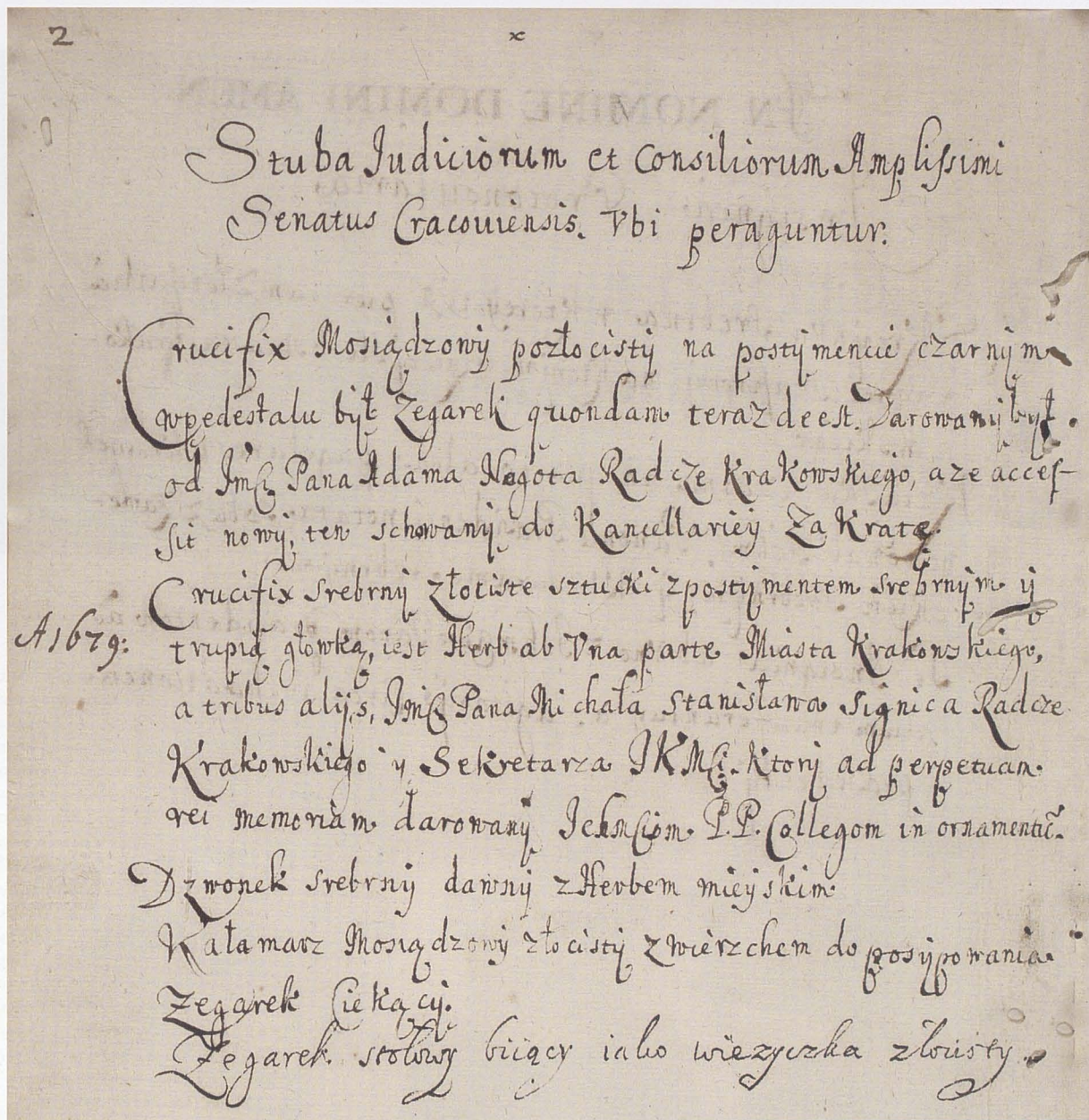
Temat ten dotyczy pięciu stuleci działalności rady miejskiej. W tak długim czasie przewinęło się wiele krzyży, wiele też lad radzieckich. Stare zastępowano nowymi, często na wyposażeniu rady pozostawało kilka różnych obiektów. Należy przyjąć jednak, że zawsze był stawiany na czele jeden główny krucyfiks, asystujący przysięgom rajcowskim, oraz jedna główna lada, ta, w której przechowywano precjoza burmistrza i pieczęcie miasta. Nie wiadomo, czy i kiedy te dwa omawiane przedmioty traktowano w czasach staropolskich jako symbole rady czy insygnia radzieckie (np. inwentarz miejski z 1676 r. precjoza burmistrzowskie nazywa wprost „insygniami”, nie czyni jednak tego w odniesieniu do krucyfeksu czy lady). Obiektywnie jednak, ze względu na swoją rolę i znaczenie, insygniami były. Tym bardziej więc dzisiaj nimi historycznie bez wątpliwości pozostają.

Do naszych czasów przetrwał krucyfiks ufundowany przez rajcę Michała Stanisława Segnitza (zasiadającego w radzie w latach 1670–1709), wzmiankowany w inwentarzu miejskim pod datą roczną 1678 (zob. **il. 369**); zastąpił wcześniejszy, ufundowany przez rajcę Adama Nagotha, stając się pierwszoplanowym insygnium radzieckim (zob. **il. 370–372**). Zachowała się też lada radziecka ufundowana przez radę w 1751 r. dla upamiętnienia – jak głosi inskrypcja łacińska umieszczona na odwrocie herbu z wieka lady – *wielkiego jubileuszu roku 1751*. Ten kilkumiesięczny „jubileusz” ustanowił papież Benedykt IV dla pielgrzymów, którzy nie mogli udać się do Rzymu – nawiedzenie z modlitwą katedry wawelskiej, a także kościołów Mariackiego, Franciszkanów oraz

Świętych Apostołów Piotra i Pawła skutkowało uzyskaniem szeregu odpustów (zob. **il. 373–378**).

Obydwa te insygnia w symbolicznym swoim wymiarze pozostawały „w służbie” Rady Miejskiej aż do końca lat 30. XX w. Zachowały się fotografie dowodzące ich szczególnej ekspozycji w sali Obrad Rady podczas szczególnych okoliczności (zob. **il. 379–381**). Ladę dostrzegamy ponadto w Ratuszu w roku 1967, gdy czasowo zdeponowano w niej dokumenty dotyczące oddania do użytku wyremontowanej dawnej siedziby władz miasta (zob. **il. 382**). Obecnie insygnia te przechowywane są w Muzeum Krakowa i nie wykorzystuje się ich już podczas miejskich uroczystości.

Dodajmy, że zarówno krucyfiks z 1679 r., jak i lada z 1751 r. pozostawały w bezpośrednim władaniu i „na stanie” inwentarzowym władz miejskich Krakowa aż do 30 grudnia 1950 r., kiedy to Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie uchwaliło ich przekazanie Muzeum Historycznemu Miasta Krakowa.

(369) Z miejskiej księgi inwentarzowej obejmującej lata 1679–1680 wpis z 1679 r., w którym w pozycji drugiej (gdzie na marginesie widnieje data roczna 1679) uwzględniono i opisano krucyfik, który tu prezentujemy – dar rajcy Michała Stanisława Segnitza (znanego z innych przekazów jako Stanisław Michał), zasiadającego w radzie w latach 1670–1709. Do naszych czasów nie zachował się (lub nie ma o nim wiadomości) krucyfiks wyszczególniony w tym spisie w pozycji pierwszej, dar rajcy Adama Nagotha starszego, uczestniczącego w radzie w latach 1595–1623, albo jego syna, Adama Nagotha młodszego, zasiadającego w radzie na miejscu po ojcu w latach 1624–1656 (ANK, sygn. rkps 1542, s. 2)

(370–372) Przekazany w 1679 r. dar rajcy Michała Stanisława Segnitza dla krakowskiej rady miejskiej (zob. il. 369) – krucyfiks z postacią Chrystusa na cokole (srebro, wymiary: wysokość 55 cm, podstawa 16 x 16 cm). Na przedniej ścianie cokołu wytłaczana, złociona plakietka z herbem Krakowa według wzoru wprowadzonego uchwałą z 1661 r. Cała plakietka jest wzorowana na pieczęci miasta sporządzonej na podstawie tej uchwały – zob. il. 067–069 (zbieżny rysunek herbu, taka sama treść napisu w otoku: SIGILLVM CIVITATIS CRACOVIAE METROPOLIS REGNI POLONIAE [pieczęć miasta Krakowa stolicy Królestwa Polskiego]). Na bocznych ściankach cokołu widnieje herb rodziny Segnitów. Krucyfiks służył w uroczystych okolicznościach, w tym przy zaprzysięganiu rajców; spotkamy go też w latach 30. XX w. przy zaprzysięganiu prezydentów miasta – zob. il. 379–381 (MK, nr inw. MHK 856/II)

LADA RADY MIEJSKIEJ (OD 1751)

(373–376) Lada krakowskiej rady miejskiej w postaci drewnianej skrzynki obitej srebrną blachą, na czterech srebrnych nóżkach. Wieko wypukłe, u szczytu alegoryczna postać kobieca obejmująca tarczę z herbem Krakowa. Wymiary: wysokość 34 cm, szerokość 40,5 cm, głębokość 32,5 cm. Ufundowana przez magistrat krakowski w 1751 r. lada ta służyła do przechowywania cennych przedmiotów rady, jak insygnia burmistrzowskie, pieczęcie miasta, zapewne też ważne w danym czasie dokumenty, ale służyła również pisarzowi miejskiemu, przechowującemu tam materiały pisarskie.

Na powiększeniu (następna strona) wspomniany już herb Krakowa (MH, nr inw. MHK 717/II/1)

LADA RADY MIEJSKIEJ (OD 1751)

LADA RADY MIEJSKIEJ (OD 1751)

(377–378) Futerał na ladę rady miejskiej (drewno, skóra, mosiądz, ircha) oraz powiększenie plakiety z czołowej ścianki jego wieka z wygrawerowanym w mosiądzu herbem miasta. Datowany na pierwszą tercję XX w. (MK, nr inw. MHK 717/II/5)

(379–380) Zaprzysiężenie prezydenta Mieczysława Kaplickiego w lutym 1933 r. Z przodu podium prezydyjnego w sali Obrad w Pałacu Wielopolskich ekspozycja staropolskich insygniów radzieckich: lada i krucyfiks. Na fotografii widoczni: przemawiający prezydent Mieczysław Kaplicki, z jego prawej strony sekretarz Prezydium Rady Miejskiej Tadeusz Piotrowski, w pierwszym rzędzie wiceprezydent Ignacy Landau. Na powiększeniu fragmentu fotografii widoczne lada i krucyfiks (NAC, sygn. 1-A-3205-5)

(381) Zaprzysiężenie 18 lipca 1931 r. wybranego dwa dni wcześniej nowego prezydenta – płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego. „Ilustrowany Kurier Codzienny” w nr. 198 donosił: na trybunie złożono kowaną w srebrze kasę [...] oraz krucyfiks inkrustowany kością słoniową. Bezpośrednio przed przysięgą przewodniczący dr Duch [Kazimierz, wiceprezydent] włożył na palec przyszłego prezydenta złoty pierścion z herbem m. Krakowa oraz wręczył mu berło władcy miasta. Na fotografii widoczny odbierający przysięgę wicewojewoda dr Mieczysław Bilek (przed nim krucyfiks). Za wicewojewodę inż. Witold Ostrowski, wiceprezydent miasta, na pierwszym planie bokiem podający rotę przysięgi radca Starosolski (NAC, nr inw. 1-A-3222)

(382) Podczas otwarcia Wieży Ratuszowej 3 listopada 1967 r. w sali Wykuszonej prezes Rady Związku Izb Rzemieślniczych, poseł Józef Rażny odczytuje dokument dotyczący zegara wieżowego i jego mechanizmu. Przy eksponowanej na tę okoliczność historycznej ladzie radzieckiej widać autora zabezpieczenia konstrukcji wieży dr. Władysława Borusiewicza, profesora i rektora Politechniki Krakowskiej (MK, nr inw. MHK Fs 21020/IX/3)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ
I RADNYCH
ODZNAKA I ŁAŃCUCH
PRZEWODNICZĄCEGO RADY

Rzecz związana z insygniami przewodniczącego rady miejskiej w postaci odznaki i łańcucha nie dotyczy okresu staropolskiego – wówczas radzie przewodniczyli burmistrzowie, wyposażeni w swoje burmistrzowskie insygnia, o których mowa w innym miejscu. Z kolei w okresie autonomii galicyjskiej i II Rzeczypospolitej radzie miejskiej przewodniczyli kolejni prezydenci miasta – w tej „unii personalnej” na pierwszy plan wysuwała się nie funkcja przewodniczącego rady, lecz urząd prezydencki. Nie wnikając w szczegóły, można stwierdzić, że w Polsce Ludowej klarowne rozdzielenie funkcji przewodniczącego rady narodowej i urzędu prezydenckiego nastąpiło w roku 1973.

Pierwsze stwierdzone insygnium przewodniczącego rady związane było z systemem rad narodowych i wprowadzono je nie lokalnie w Krakowie, lecz w skali ogólnopaństwowej. Uchwałą Rady Państwa z 6 marca 1980 r. w sprawach ustanowienia Odznaki Radnego oraz Insygnium Przewodniczącego Rady Narodowej (M.P. z 1980 r., Nr 8, poz. 34) wprowadzono stosowną odznakę i ustalono jej wzór, nieznacznie skorygowany przez Radę Państwa w 1988 r. (zob. il. 383). Odznaka ta była stosowana także w Krakowie: w wersji przyjętej dla wojewódzkich rad narodowych, jako że Kraków był wówczas województwem miejskim, a Rada Narodowa miała w związku z tym uprawnienia rady szczebla wojewódzkiego (zob. il. 384).

Insygnium przewodniczącego Rady Miasta Krakowa w postaci łańcucha powstało w 2010 r., przekazane zostało Radzie i jej przewodniczącemu przez fundatora, Krakowską Kongregację Kupiecką, podczas sesji Rady 2 czerwca tegoż roku. Projekt łańcucha powstał zespołowo: stronę historyczno-heraldyczną opracowali prof. Zenon Piech i prof. Wojciech Drelicharz, graficzną – dr hab. Barbara Widłak. Łańcuch wykonała pracownia złotnicza Janusza Kowalskiego (wieloletniego prezesa Małopolskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie).

Centralne ogniwo łańcucha stanowi herb Krakowa według wzoru wprowadzonego przez Radę Miasta Krakowa w roku 2002 (zob. il. 038). Po obu bokach herbu umieszczono po dwa ogniwa z jednolitym wizerunkiem orła stylizowanego na orła jagiellońskiego. Pozostałe ogniwa prezentują także jednolity motyw dwóch skrzyżowanych kluczy – są to symboliczne klucze do bram miasta (korzystamy tu z wykładni autorskiej udzielonej przez prof. Zenona Piecha).

Sama idea stworzenia łańcucha była związana z propozycją nadania honorowego obywatelstwa prezydentowi Lechowi Kaczyńskiemu. Przyjęto, że reprezentanci władz miasta w osobach prezydenta miasta i przewodniczącego Rady Miasta powinni podczas takiej uroczystości wystąpić każdy ze stosownym insygnium. Przyśpieszono zatem intensywnie do prac. Ale jednocześnie trwały polityczne i społeczne kontrowersje wokół samego nadania honorowego obywatelstwa. I tak na sesji rady 17 marca 2010 r. odczytano list, w którym zainteresowany Lech Kaczyński wycofał swoją zgodę na przyjęcie tego tytułu, pisząc do krakowskich radnych: *Pragnę Państwu podziękować za ten jedyny w swoim rodzaju wyraz uznania. Jednak ze względu na zaistniałą wokół tego wydarzenia atmosferę napięcia i nieporozumień czuję się w obowiązku prosić o zaniechanie tego projektu.*

Zaczyn stał się nieaktualny, ale insygnium powstało i łańcuch służy Radzie i jej kolejnym przewodniczącym, na trwałe wpisując się w obszar krakowskiej symboliki samorządowej.

(383) Wprowadzona w 1980 r. i skorygowana w roku 1988 odznaka przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej właściwa dla Rady Narodowej m. Krakowa mającej uprawnienia rady wojewódzkiej – srebrnopodobny, oksydowany pierścień o średnicy 64 mm z wizerunkiem Orła Białego w środku oraz ośmioma formami półkolistymi na zewnątrz, na wstędze do noszenia na szyi; odznaka jednolita dla całego kraju – tutaj egzemplarz według wzoru po korekcie wprowadzonej w 1988 r. (Muzeum Zamajskie w Zamościu, nr inw. MZ/962/M)

(384) Przewodniczący Rady Narodowej m. Krakowa Apolinary Kozub z widoczną na szyi odznaką (zob. il. 383) podczas uroczystości 43. rocznicy wyzwolenia Krakowa 18 stycznia 1988 r.; po lewej stronie Henryk Jabłoński, przewodniczący Rady Państwa, po prawej natomiast Tadeusz Salwa, prezydent miasta Krakowa (z zasobów UMK)

(385) Ofiarowanie Radzie Miasta Krakowa na jej posiedzeniu 2 czerwca 2010 r. łańcucha przewodniczącego Rady – w imieniu fundatora przemawia prezes Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej Wiesław Jopek, a jeden z zastępców prezesa, Jan Wiesław Nalepa, prezentuje łańcuch na ozdobnej poduszce; za nim widoczny ówczesny przewodniczący Rady Józef Pilch (ze zbiorów UMK)

(386) Łańcuch przewodniczącego Rady Miasta Krakowa w ozdobnej kasce (z zasobów Rady Miasta Krakowa)

ŁAŃCUCH PRZEWODNICZĄCEGO RADY MIASTA (OD 2010)

(387) Łańcuch przewodniczącego Rady Narodowej Miasta pochodzący z 2010 r., posrebrzany, z herbem Krakowa według wzoru z roku 2002, czterema ogniwami z wyobrażeniem orła stylizowanego na orła jagiellońskiego oraz pozostałymi ogniwami przedstawiającymi skrzyżowane klucze, które tu symbolizują klucze do bram miasta. Na odwrocie herbu wygrawerowany napis: Dar od świętującej 600 lecie działalności Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej dla Rady Miasta Krakowa Kraków 2 VI 2010, na odwrocie jednego z ogniw napis: Wykonała Art. Pracownia Złotnicza „Elja” Janusza Kowalskiego – Kraków Sienna 12 (z zasobów Rady Miasta Krakowa)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ
I RADNYCH
LASKA PREZYDIALNA
PRZEWODNICZĄCEGO RADY

Do sięgającej XIV stulecia tradycji należało wyposażanie staropolskich marszałków wielkich koronnych, sejmowych i sejmikowych oraz trybunalskich w symbol powierzonej im władzy – laskę marszałkowską. Tradycja ta odżyła po odzyskaniu w 1918 r. niepodległości – w Sejmie i Senacie II Rzeczypospolitej marszałkowie dzierżyli insygnium w postaci laski, której uderzeniami o podest prezydyjny otwierali i zamykali parlamentarne posiedzenia (w ten sposób uciszali też salę i upominali się o porządek podczas obrad). Tu tkwi geneza pojawienia się w 1928 r. w sali Obrad krakowskiej Rady Miejskiej w Pałacu Wielopolskich laski prezydyjnej – znanego nam i dzisiaj insygnium tego organu oraz jego przewodniczącego.

Ale Kraków znał już wcześniej ten parlamentarny atrybut. W utworzonym w 1815 r. i przetrwałym do roku 1846 Wolnym Mieście Krakowie, zwanym też Rzecząpospolitą Krakowską, najwyższą władzą uchwałodawczą było Zgromadzenie Reprezentantów, działające w latach 1816–1844. Był to odpowiednik rady miejskiej, jednak z szerszą właściwością terytorialną rozciągającą się także na okręg wokół miasta, włączony w organizm państwa-miasta (samo Zgromadzenie było także wyłaniane inaczej i obradowało w innym rytmie: wybory doroczne, obrady zaś raz w roku przez miesiąc). Jednak co do zasady – tak jak w innych okresach rada miejska – instytucja ta była dla Krakowa najwyższym organem władzy uchwałodawczej i reprezentacją mieszkańców. Wybierany co roku na pierwszym posiedzeniu marszałek Zgromadzenia Reprezentantów wyposażony był w związane z funkcją insygnium w postaci laski marszałkowskiej (zob. il. 388).

Wielki pożar w Pałacu Wielopolskich w maju 1926 r. strawił całą salę Obrad Rady Miejskiej. Remontowano ją i wyposażano od podstaw. Wówczas to powstał podest prezydyjny, który jest nam znany do dzisiaj. Tak całą salę, jak i sam podest oddano do użytku w 1928 r. Powstał on w pracowni Stefana Iglickiego, mistrza tapicerskiego,

właściciela magazynu mebli i składu tapet, radnego miejskiego w latach 1908–1914, króla kurkowego w 1924 r. Mistrz ten wykonał także laskę przewodniczącego Rady, drewnianą, z mosiężną głowicą w kształcie herbu Krakowa, wkomponowaną w całość podestu (zob. il. 389–390).

W związku z obchodami jubileuszu 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa w 2007 r. z inicjatywy Rady Miasta Krakowa sporządzono miniaturową kopię tego insygnium wraz z ozdobnym etui i objaśniającą plakietą (zob. il. 391). Pierwsza kopia znalazła swoje miejsce w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, a kopie kolejne stanowią od tamtego czasu dar wręczany przez przewodniczącego w imieniu Rady przy specjalnych okazjach.

Końcowe ilustracje przedstawiają laskę przewodniczącego „w działaniu”: podczas inauguracji aktualnie trwającej, VIII kadencji Rady Miasta Krakowa oraz sesji Rady podczas Święta Miasta w 2019 r. (zob. il. 392–393).

ŁASKA MARSZAŁKA ZGROMADZENIA REPREZENTANTÓW WMK (1816–1844)

(388) Namalowany w 1848 r. obraz olejny pędzla Maksymiliana Cerchy Nadanie konstytucji Wolnemu Miastu Krakowowi (obraz ten przypisywany jest również Józefowi Brodowskiemu). Przedstawiono posiedzenie Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa (ówczesnego odpowiednika rady miejskiej) 11 września 1818 r. w sali Collegium Nowodworskiego przy ul. św. Anny 12. Po prawej stronie pod ścianą, na której wiszą portrety monarchów państw opiekuńczych, stoją rezydenci tych mocarstw: Ignacy Miączyński – Rosji, Ernst Reibnitz – Prus oraz Józef Sweerts-Spork – Austrii. Wręczaną konstytucję przyjmuje prezes Senatu Rządzącego Stanisław Wodzicki. Przy nim stoi marszałek Zgromadzenia Reprezentantów Wincenty Łańcucki, scholastyk katedralny, archiprezbiter, senator, dzierżący w prawej dłoni łaskę marszałkowską. Czas, miejsce i postaci są prawdziwe, jednak samo zdarzenie w postaci wręczenia konstytucji jest przedstawione symboliczne, bowiem przekazanie to w rzeczywistości miało tryb nie ceremonialny, lecz roboczy. Dzień wcześniej nastąpił wybór marszałka Zgromadzenia – wybrany wówczas Wincenty Łańcucki otrzymał z rąk przedstawiciela Senatu Rządzącego Feliksa Grodzickiego łaskę marszałkowską i odpowiedział: wezwany rozkazem waszym wziąłem łaskę z Rąk Twoich Szanowny Kolego. JW. Senatorze Grodzicki, wziąłem jako znak pierwszeństwa w Gronie Osób tylu Zasługami okrytych i tego miejsca ze wszech miar godnych („Gazeta Krakowska” 1818, nr 73, s. 863) (MUJ, nr inw. 1773)

LASKA MARSZAŁKA ZGROMADZENIA REPREZENTANTÓW WMK (1816–1844)

Powiększenie fragmentu il. 388

LASKA PREZYDIALNA PRZEWODNICZĄCEGO RADY (OD 1928)

(389–390) Laska prezydyalna przewodniczącego Rady Miejskiej wykonana w 1928 r. wraz z nowym wyposażeniem sali Obrad w Pałacu Wielopolskich. Dzieło z pracowni Stefana Iglickiego, mistrza tapicerskiego, radnego w latach 1908–1914, twórcy podium prezydyalnego w sali Obrad. Laska drewniana, z mosiężną głowicą, o całkowitej długości 180 cm. Głowica w kształcie herbu Krakowa, poniżej gotycka korona z liliami. Służy głównie do otwierania i zamykania uroczystych sesji (z zasobów UMK)

KOPIA INSYGNIUM (OD 2007)

*Insygnium Przewodniczącego Rady Miasta Krakowa – replika laski zwieńczona herbem miasta oraz gotycką koroną.
Insygnium to używane jest podczas uroczystych sesji Rady Miasta Krakowa,
Przewodniczący wówczas otwiera i zamyka obrady stukając trzykrotnie laską w podłogę.
(oryginał laski znajduje się na Sali Obrad im. Stanisława Wyspiańskiego w Pałacu Wielopolskich pl. Wszystkich Świętych 3-4 w Krakowie)
Bogusław Kośmider
Przewodniczący Rady Miasta Krakowa*

(391) W związku z obchodami jubileuszu 750-lecia Wielkiej Lokacji Krakowa w 2007 r. z inicjatywy Rady Miasta Krakowa sporządzono miniaturową kopię insygnium przewodniczącego wraz z ozdobnym etui i plakietką, na której znajduje się m.in. napis: Insygnium to używane jest podczas uroczystych sesji Rady Miasta Krakowa. Przewodniczący wówczas otwiera i zamyka obrady stukając trzykrotnie laską w podłogę. (oryginał laski znajduje się na Sali Obrad im. Stanisława Wyspiańskiego w Pałacu Wielopolskich pl. Wszystkich Świętych 3-4 w Krakowie). Prezentowana kopia to egzemplarz spoczywający w Muzeum Krakowa, dalsze kopie pozostają w dyspozycji przewodniczącego Rady (MK, nr inw. MHK 121/X/1 i 2)

(392) Radna seniorka Rady Miasta VIII kadencji Teodozja Maliszewska 21 listopada 2018 r. trzykrotnym uderzeniem laski w prezydialny podest otwiera pierwsze posiedzenie Rady tejże kadencji – zgodnie z tradycją sięgającą czasów staropolskich najstarszy wiekiem radny ma pewne prerogatywy, w tym przypadku dotyczące otwarcia i poprowadzenia obrad do wyboru przewodniczącego Rady nowej kadencji (z zasobów UMK)

(393) Po ukonstytuowaniu się Rady Miasta VIII kadencji insygnium przejął władzę nowo wybrany przewodniczący Dominik Jaśkowiec – tu otwiera 5 czerwca 2019 r. uroczystą sesję Rady z okazji Święta Miasta Krakowa (w kolejną rocznicę Wielkiej Lokacji Krakowa dokonanej 5 czerwca 1257 r.) oraz wręczenia dyplomu honorowego obywatela Miasta Krakowa prof. Antoniemu Działkowiakowi (z zasobów UMK)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA RADY MIEJSKIEJ
I RADNYCH
ODZNAKI RADNYCH

Kolejne insygnium związane z krakowską radą miejską, a ściślej z jej członkami – radcami miejskimi, później nazwanymi radnymi miasta – to odznaki uczestników tego gremium, stanowiące widoczny symbol pełnionej godności.

Najstarszy znany tego rodzaju obiekt to odznaka radców (radnych) Tymczasowej Rady Miejskiej m. Krakowa ustanowionej w 1848 r. (po upadku Wolnego Miasta Krakowa), przetrwałej do roku 1853. Była to odznaka z herbem miasta jeszcze w stylistyce wprowadzonej w czasach Wolnego Miasta Krakowa, noszono ją na biało-niebieskiej wstążce, czyli w barwach Krakowa (zob. il. 394–396). Stanowi cenny zabytek krakowskiego samorządu i tworzy komplet wraz z pieczęcią Tymczasowej Rady (zob. il. 349–350) oraz jej prezesa, równorzędnego ustrojowo prezydentowi miasta (zob. il. 410–411).

Kolejne dziesięciolecia istnienia i funkcjonowania krakowskiej rady miejskiej (zarówno w latach autonomii galicyjskiej, jak i II Rzeczypospolitej) czy też krakowskiej rady narodowej w pierwszych dekadach Polski Ludowej nie przynoszą dowodów na wprowadzenie odznaki radcy miejskiego (radnego miasta). Zachowały się jednak interesujące dokumenty świadczące o próbie wprowadzenia takiej odznaki lub w jej miejsce łańcucha pod koniec pierwszej dekady XX w. Oto za prezydentury Juliusza Lea (a wówczas prezydent miasta był jednocześnie przewodniczącym Rady Miejskiej) postanowiono wprowadzić ozdobny łańcuch dla radców miejskich, łącząc to z przypadającym w 1910 r. jubileuszem 500-lecia bitwy pod Grunwaldem, co wkrótce zostało zastąpione ideą upamiętnienia w ten sposób utworzenia w tym samym roku Wielkiego Krakowa. W 1909 r. powstał projekt łańcucha autorstwa rzeźbiarza i cyzelerza Mariana Sługockiego (zob. il. 397); deliberowano nad nim, aż przeszedł rok 1910 i w przedwojennej już atmosferze cały projekt porzucono.

Odznakę radnego krakowskiej rady, a ściślej rady narodowej, przyniósł dopiero rok 1980 i nie była to inicjatywa lokalna Krakowa, lecz rozwiązanie ogólnokrajowe. Mocą uchwały Rady Państwa

z 6 marca 1980 r. w sprawach ustanowienia Odznaki Radnego oraz Insygnium Przewodniczącego Rady Narodowej (M.P. z 1980 r., Nr 8, poz. 34) wprowadzono tego rodzaju odznakę i jej jednolity wzór. Kraków stanowił wówczas województwo miejskie, krakowska Rada Narodowa miała uprawnienia rady szczebla wojewódzkiego, stąd właściwa była tu odznaka dla radnego wojewódzkiej rady narodowej (zob. il. 398–399). Przetrwała ona do roku 1988, kolejna uchwała Rady Państwa dotycząca tych kwestii pominęła ją, uchylając jednocześnie podstawę jej powstania z roku 1980.

Po roku 1990 odrodzony krakowski samorząd – świadomie czy nieświadomie – zatoczył wielkie koło i po prawie 150 latach powrócił do odznaki radnego, czyli zamysłu pierwszy raz wprowadzonego w 1848 r. Powstała odznaka radnego miasta Krakowa do przypinania w klapie marynarki, z herbem Krakowa w centralnym polu oraz napisem w otoku: *RADNY/RADNA STOŁECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA*. Na rewersie zamieszczono oznaczenie kadencji oraz kolejny numer porządkowy odznaki. Pierwotny wzór odznaki obowiązywał do roku 1998, wówczas to dla kolejnej, III kadencji Rady, zmieniono jej kolor. Do roku 2002 odznaki wykonywała krakowska pracownia grawerska Aleksandra Kołodziejczyka (zob. il. 400–401). Z kolei w 2002 r. dokonano głębszych zmian we wzorze tej odznaki, związanych m.in. z korektami w herbie Krakowa wprowadzonymi w październiku tego roku. W ten sposób od IV kadencji Rady, zainaugurowanej w listopadzie 2002 r., nieprzerwanie obowiązuje już nowy wzór, zgodny ze skorygowanym kształtem herbu miasta. Od tego też czasu odznaki wykonuje krakowska pracownia grawerska Alojzego Borowicza (zob. il. 402–403).

(394–395) Odznaka radcy miejskiego (radnego) Tymczasowej Rady Miejskiej m. Krakowa ustanowionej w 1848 r., działającej do roku 1953. Między herbem miasta a laurowymi gałązkami roczna data 1848. Bita w srebrnej blasze, średnica 53 mm, noszona na białoniebieskiej wstążce. W krakowskich muzeach zachowały się trzy egzemplarze tej odznaki, tutaj obiekt z Muzeum Narodowego w Krakowie (MNK, nr inw. V-4509)

(396) Awers tej samej co wyżej odznaki – jednego z dwóch egzemplarzy zachowanych w Muzeum Krakowa (MK, nr inw. MHK 119-2 N)

ODZNAKA RADNYCH PRZEDAUTONOMICZNYCH (1848–1853)

(397) Wykonany na zamówienie władz miejskich w 1909 r. przez artystę rzeźbiarza i cyzelera Mariana Sługockiego projekt odznaki (łańcucha) dla radców miejskich (radnych) ówczesnej krakowskiej Rady Miejskiej; projekt ten zawierał „wszystko”: herb Krakowa, koronę nad skrzyżowanymi bertami (nawiązanie do Uniwersytetu Jagiellońskiego), sylwetki kościoła Mariackiego, Wawelu i Ratusza, ale też wizerunek smoka wawelskiego, szczególnie eksponowanego wielkością oraz wypukłością aż na 3 mm. W roku 1910, w związku z utworzeniem Wielkiego Krakowa, projekt ten został zmodyfikowany: ogniwami łańcucha miały stać się liście, na których ułożone zostałyby herby gmin przyłączonych do Krakowa. Zbliżająca się wojna przekreśliła te plany (ANK, sygn. Kr 4404, nlb)

(398) Oficjalny wzór odznaki radnego rady narodowej, tu szczebla wojewódzkiego, wprowadzony dla obszaru całego kraju mocą uchwały Rady Państwa z 6 marca 1980 r. w sprawach ustanowienia Odznaki Radnego oraz Insygnium Przewodniczącego Rady Narodowej (M.P. z 1980 r., Nr 8, poz. 34). Odznaka była stylizowana na mapę Polski o podstawie 23 mm i wykonana z oksydowanego, srebrnopodobnego metalu, z emaliowanym, poziomym pasem w barwach narodowych i Orłem Białym w samym centrum (z zasobów UMK).

(399) Odznakę radnego wprowadzono w 1980 r. w pięciu wzorach: dla radnych rad wojewódzkich, miejskich, miejsko-gminnych, dzielnicowych i gminnych. Od 1975 r. Kraków stanowił województwo miejskie (miasto wraz z niewielkim terytorium było jednocześnie województwem), Rada Narodowa Miasta Krakowa pełniła funkcję rady szczebla wojewódzkiego, prezydent miasta pełnił rolę wojewody. Taki szczególny status miały trzy miasta: Warszawa, Kraków i Łódź; dla ich radnych nie przewidziano odrębnego wzoru odznaki, lecz przysługiwały im odznaki radnych wojewódzkiej rady narodowej. Napis pod orłem: RADNY W[OJEWÓDZKIEJ] R[RADY] N[ARODOWEJ]. Nowe regulacje wprowadzone przez Radę Państwa w 1988 r. nie przewidywały już odznak radnych, pozostano jedynie przy legitymacji radnego (z zasobów UMK)

(400–401) Awersy i rewersy odznak radnych miasta Krakowa w dwóch odmianach: dla II kadencji Rady w latach 1994–1998 oraz III kadencji w latach 1998–2002. Zaprojektowane w kształcie owalu o wymiarach 30 x 20 mm, w centrum herb Krakowa według przyjętego wówczas wzoru opartego o herb z roku 1937 (zob. il. 028 oraz il. 037), w otoku napis: RADNY STOLECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA.

Na odwrocie numer kadencji oraz kolejny numer odznaczenia (ze zbiorów prywatnych)

(402–403) Awers i rewers odznaki radnego miasta Krakowa według nowego wzoru, wprowadzonego od IV kadencji Rady inaugurowanej w roku 2002. Owal o wymiarach 25 x 18, w centrum herb Krakowa według kształtu przyjętego w roku 2002 (zob. il. 038), w otoku napis: RADNY/RADNA STOLECZNEGO KRÓLEWSKIEGO MIASTA KRAKOWA. Na reprodukcjach odznaka z IV kadencji z posrebrzeniem pokrytym patyną oraz odznaka posrebrzana z VIII kadencji zainaugurowanej w 2018 r. (ze zbiorów prywatnych)

ODZNAKA RADNEGO ODRODZONEGO SAMORZĄDU (po 1990)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA GŁÓW MIASTA
PIECZĘCIE WÓJTOWSKA
I BURMISTRZOWSKIE

Insygnium wójta krakowskiego w postaci pieczęci funkcjonowało wyłącznie od czasu lokacji Krakowa do 1312 r., gdyż wtedy to wójt był głową miasta i miał pozycję wyższą od ówczesnej rady miejskiej – a interesują nas wyłącznie insygnia najwyższych władz miejskich. (Stąd też w naszych prezentacjach nie ma pieczęci wójtowskich i ławniczych po roku 1312, kiedy to w wyniku buntu wójta Alberta obniżono rangę tego urzędu miejskiego).

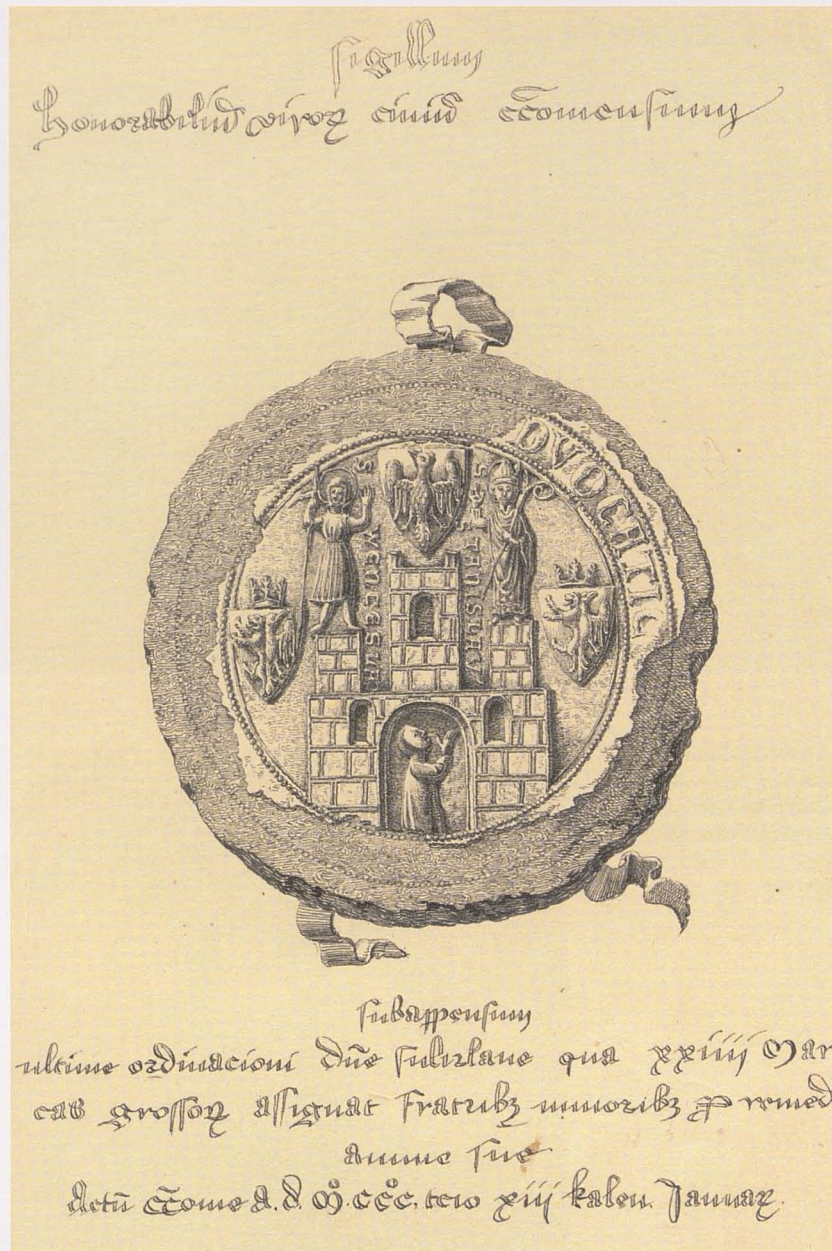
Od lokacji Krakowa w 1257 r. do granicznego roku 1312 zidentyfikowano rządy ośmiu znanych z imienia wójtów krakowskich (por. *Poczet* 2010, s. 107–114). Z tych czasów znana jest tylko jedna pieczęć – to jednocześnie pieczęć i wójta, i miasta (w otoku łaciński napis, w tłumaczeniu: „pieczęć wójta miejskiego i mieszczan krakowskich”), powstała ok. 1281/1283 roku, znana obecnie tylko w przerysie z dokumentu wystawionego w 1303 r. Pieczęć ta reprezentuje równocześnie dwa podmioty i dlatego była ona symbolem miasta, a zarazem insygnium jego wójta. Przedstawiono ją już wcześniej w szczegółach (zob. *il.* 001 oraz *il.* 046–051), tutaj prezentujemy pełny obraz karty z jej przerysem wykonanym w latach 30. XX w. przez Kajetana Kielisińskiego (oraz z tekstem odautorskim); obiekt obecnie znajduje się w Bibliotece Kórnickiej PAN (zob. *il.* 404).

Z kolei zapiski w krakowskich księgach miejskich dotyczące burmistrza pojawiają się dopiero od drugiej połowy XIV w., ale bez wątpienia funkcja ta istniała już wcześniej (por. *Poczet* 2010, s. 27–28). Burmistrzostwo krakowskie trwało nieprzerwanie przez cały okres staropolski, aż do regulacji Sejmu Czteroletniego wprowadzonych w życie w 1792 r. Burmistrzem był każdy z rajców, członków rady miejskiej, na zmianę, rotacyjnie w cyklach liczonych w tygodniach, później w miesiącach, i miał pozycję „pierwszego wśród równych” (ówcześnie nie było podziału na władzę uchwałodawczą i wykonawczą, obie te role skupione były w radzie).

Jak już wcześniej wspomniano, rada miejska posiadała swoją pieczęć radziecką (zob. *il.* 002, *il.* 052–057 oraz *il.* 347), była również

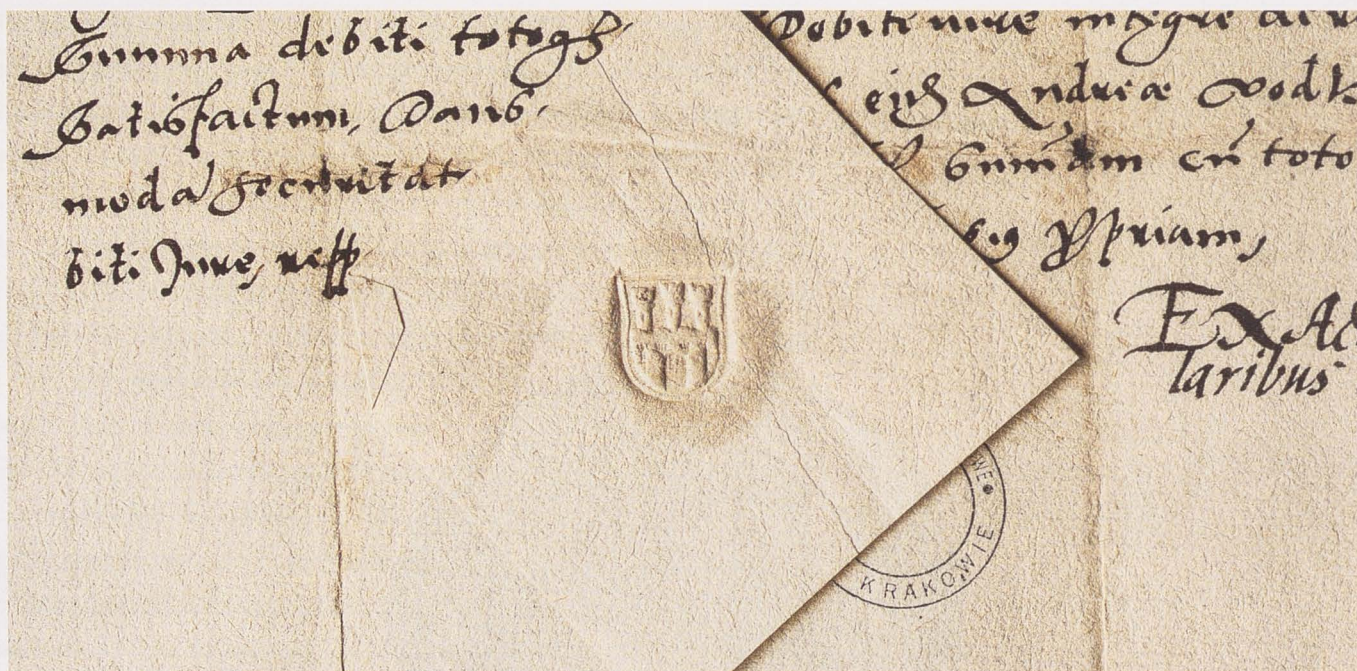
dysponentem pieczęci miasta (zob. **il. 058–071**). Burmistrz tych pieczęci używał. Ale miał też pieczęć specjalną, sygnetową, która była szafirowym „oczkiem” pierścienia burmistrzowskiego, o którym jest mowa szerzej w następnym rozdziale (zob. **il. 434–435**). Ta pieczęć to bezsprzeczne insygnium burmistrza, związane z jego funkcją. W archiwaliach pojawiają się także pieczęcie kwalifikowane jako sygnetowe ze względu na kształt, choć niekoniecznie pochodzące dosłownie z sygnetu – one również pozostawały w gestii burmistrza.

W tym rozdziale prezentujemy zatem pieczęć z grupy sygnetowych (zob. **il. 405–406**), ale przede wszystkim pieczęć sygnetową ze znanego i zachowanego do naszych czasów pierścienia burmistrzowskiego: to odcisk „opłatkowy”, wcześniej już przywołany przy przedstawieniach herbu miasta (zob. **il. 011**), a także odcisk w laku (zob. **il. 407–408**). Sam pierścień pochodzi z 1532 r., ale przywołane odciski to rysunek „oczka” tego pierścienia po jego wymianie w roku 1590. W księgach miejskich znajdujemy zapis o zakupieniu przez Radę Miejską pierścienia sygnetowego w 1398 r., zatem już wówczas pieczęć jako insygnium burmistrzowskie istniała, chociaż inne ślady z tamtych czasów, oprócz tej jednej zapiski, nie zachowały się.

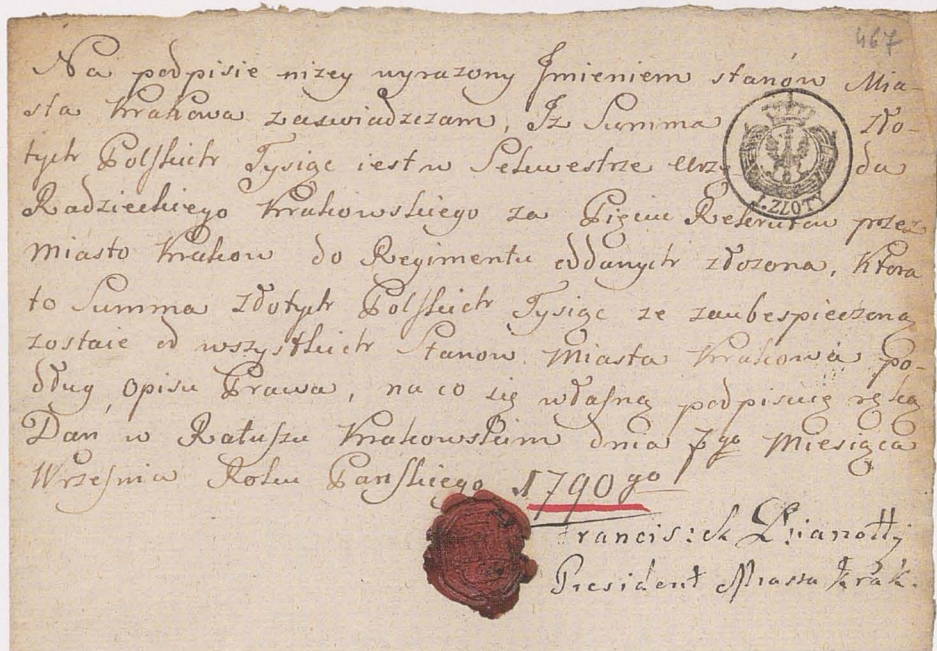
(404) Przerys najstarszej pieczęci miasta i wójta wykonany przez Kajetana Kielisińskiego w latach 30. XIX w. na podstawie istniejącego jeszcze wówczas oryginału przywieszanego do dokumentu z 1303 r. – szersze omówienie zob. il. 046–051. Tutaj reprodukcja z oryginału przerysu, opatrzonego przez autora dodatkowym tekstem w języku łacińskim, w tłumaczeniu na język polski: Pieczęć czcigodnych mężów mieszczan krakowskich przywieszona do ostatniej woli pani Sulisławy, która zapisuje 24 grzywny groszy Braciom Mniejszym za zbawienie swojej duszy. Działo się w Krakowie 20 grudnia 1303 r. Zatem wówczas rysownik nie był świadom, że miał do czynienia z pieczęcią nie tylko mieszczan (czyli miasta), lecz jednocześnie wójta – wiedzę tę przyniosły dopiero późniejsze badania (BK PAN, sygn. AO III 252)

PIECZĘĆ WÓJTOWSKA (OD OK. 1281–1283 DO 1312)

(405–406) Herbowa pieczęć „opłatkowa”, tj. wycięta na dokumencie przez kawałek pergaminu, pochodząca z poświadczenia czynności Rady Miejskiej wydanego w 1560 r. – pieczęć ta kwalifikowana jest jako sygnetowa, pozostawała w dyspozycji burmistrza miasta (ANK, sygn. rkps 1082, s. 321)

(407–408) Odcisk w laku pieczęci sygnetowej burmistrzów Krakowa pochodzącej z 1590 r., tu na dokumencie wystawionym w 1790 r., dotyczącym wydatku miasta na wojsko (ANK, sygn. rkps 2966, s. 467)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA GŁÓW MIASTA
PIECZĘCIE PREZYDENCCKIE

Chronologicznie rozdział ten jest kontynuacją poprzedniego – nadal mowa jest o insygniach najwyższych władz miejskich, tym razem najważniejszych władz wykonawczych. Zamknęliśmy już jednak okres Krakowa staropolskiego i po czasach „burmistrzowskich” wraz ze wdrożonymi w 1792 r. ustawami Sejmu Czteroletniego wkraczamy w czasy „prezydenckie”, a jednocześnie w nową formę ustroju miasta z podziałem władz na uchwałodawczą, wykonawczą i sądowniczą (do tej pory te różne aspekty władzy koncentrowały się w rękach rady miejskiej). Głową miasta staje się prezydent stojący na czele magistratu – ten model ustrojowy przetrwa, z różnymi mutacjami na dziejowej drodze, do naszych czasów.

Pierwszym krakowskim prezydentem został margrabia Franciszek Wielopolski, który objął ster miasta w 1792 r. (patrz *Poczet* 1910, s. 752). Z tamtego czasu zachowała się jedynie niewchodząca tu w grę pieczęć magistracka, pokazywana już przez nas w kontekście eksponowania stołeczności miasta (zob. **il. 202–203**). Nie zachowały się natomiast tłoki pieczętnie pieczęci prezydenckich ani ich wystarczająco czytelne odciski z pierwszych dziesięcioleci prezydenckich czasów, zresztą wyjątkowo dramatycznych, bo znaczonych zdradą targowicką, powstaniem, a w końcu utratą niepodległości i zaborem oznaczającym wcielenie do obcego, austriackiego organizmu państwowego. Zachował się tłok pieczęci Senatu Rządzącego, „zbiorowej głowy państwa-miasta”, jakim stał się Kraków i jego najbliższy okręg w 1815 r.; mowa o Wolnym Mieście Krakowie, zwanym też Rzecząpospolitą Krakowską (zob. **il. 409**).

Po upadku w 1846 r. Wolnego Miasta Krakowa dwa lata później powstała Tymczasowa Rada Miejska na czele z jej prezesem, który ustrojowo zajął pozycję równoznaczną prezydentowi miasta. Tu już możemy zaprezentować szczęśliwie zachowane insygnium w postaci tłoku pieczętnego pieczęci prezesa Rady, głowy miasta w latach 1848–1853 (zob. **il. 410–III**).

W dalszej kolejności prezentujemy pieczęcie prezydenckie z doby autonomii galicyjskiej oraz z okresu II Rzeczypospolitej (tłoki tych pieczęci spod zaboru „płynnie” przeszły w dobę niepodległości i były dalej stosowane) (zob. **il. 412–417**). Uwagę zwracają ozdobne, ceremonialne pieczęcie prezydenckie z czasów II Rzeczypospolitej, opierające pełną nazwę miasta, uwzględniającą predykaty stołeczności i królewskości (zob. **il. 418–419**).

W okresie Polski Ludowej (powojennej Rzeczypospolitej Polskiej oraz od 1952 r. Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej) do 1950 r. utrzymywano urząd prezydenta miasta, następnie najwyższym organem wykonawczo-zarządzającym w mieście, czyli „kolegialną głowę miasta”, stało się Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie, od roku 1957 Rady Narodowej w m. Krakowie, od roku 1964 Rady Narodowej m. Krakowa. W 1973 r. przywrócono urząd prezydenta miasta. Z tego okresu przedstawiamy zatem odciski dwóch pieczęci prezydenckich oraz odcisk pieczęci prezydenckiej (zob. **il. 420–422**). Są to pieczęcie z godłem państwowym, jako że urzędy te były usytuowane w systemie jednolitej władzy i administracji państwowej.

I wreszcie czasy nam współczesne, odrodzonego w 1990 r. samorządu. Przedstawiamy herbowe insygnium – pieczęć prezydenta miasta (zob. **il. 423–424**). Oprócz tego prezydent dzierży pieczęć prezydencką (większą i mniejszą) z godłem państwowym dla zadań zleconych samorządowi przez administrację państwową (zob. **il. 425–428**).

W dyspozycji prezydenta miasta pozostaje też pieczęć miasta z jego tradycyjną nazwą, nie jest to już jednak insygnium prezydenckie, lecz jeden z oficjalnych symboli miasta (zob. **il. 074–076**).

(409) Zwierciadlane odbicie stempla pieczęci Senatu Rządzącego Wolnego, Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Kraków i Jego Okręgu – Rzeczypospolitej Krakowskiej. Stempel o średnicy 65 mm, powstały w 1816 r., w użyciu do roku 1846, to jest do upadku tego państwa-miasta (ANK, sygn. T 222)

PIECZEŃ SENATU RZĄDZĄCEGO WMK (1816–1846)

PIECZEŃ PREZESA Z OKRESU PRZEDAUTONOMICZNEGO (1848–1853)

(410–411) Tłok pieczętny i zwierciadlane odbicie stempla pieczęci prezesa Tymczasowej Rady Miejskiej m. Krakowa – ustrojowo urząd prezesa Rady w latach 1848–1853 był urzędem wykonawczym równoważnym prezydentowi miasta. Średnica pieczęci 28 mm (ANK, sygn. T 87)

(412–413) Tłok pieczętny i zwierciadlane odbicie stempla pieczęci prezydenta Miasta Krakowa; pozostaje on w komplecie z pieczęcią Rady Miasta – zob. il. 357–358. Średnica pieczęci 28 mm (ANK, sygn. T 327)

(414–415) Tłok pieczętny i zwierciadlane odbicie stempla pieczęci prezydenta Miasta Krakowa. Średnica pieczęci 30 mm (ANK, sygn. T 64)

(416–417) Tłok pieczętny i zwierciadlane odbicie stempla pieczęci prezydenta Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. Średnica pieczęci 28 mm, stempel skasowany dwoma wyrytymi na nim skrzyżowanymi liniami (ANK, sygn. T 32)

(418–419) Z lewej strony wykonany ze stopu drukarskiego stempel ceremonialnej pieczęci prezydenckiej z lat 20. XX w. (zwierciadlane odbicie). Średnica 65 mm, w otoku napis: PREZYDENT STOŁ.[ECZNEGO] KRÓL.[EWSKIEGO] MIASTA KRAKOWA. Z prawej strony odcisk w tuszu z 1928 r. tego samego rodzaju pieczęci, jednak nieco innego wzoru (MK, nr inw. MHK 3615/III oraz AZ UMK, Biblioteka 557)

(420–421) Z lewej strony odcisk w tuszu pieczęci Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, obowiązującej w latach 1950–1957, średnica 36 mm, tu z dokumentu wystawionego w 1957 r. Z prawej strony odcisk w tuszu pieczęci Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa, obowiązującej w latach 1964–1972, średnica 36 mm, tu odcisk z dokumentu wydane w 1968 r. (AZ UMK, spis 16/1, s. 24, 465)

(422) Odcisk w tuszu pieczęci prezydenta miasta Krakowa według wzoru obowiązującego w latach 1973–1990, tu z dokumentu nominacyjnego opieczetowanego w 1974 r. Średnica pieczęci 36 mm (AZ UMK, spis 3769/71)

(423–424) Metalowy tłok pieczętny i zwierciadlane odbicie stempla pieczęci herbowej do tuszu prezydenta miasta Krakowa wprowadzonej w 1990 r. i obowiązującej nadal. Średnica pieczęci 36 mm (z zasobów UMK)

PIECZĘCE GŁOWY MIASTA W III RZECZYPOSPOLITEJ (OD 1990)

(425–428) Metalowe tłoki pieczętne i zwierciadlane odbicia stempli prezydenckich pieczęci do tuszu z Orłem Białym, używanych przy czynnościach zleconych samorządowi przez administrację państwową, w tym wydawaniu decyzji administracyjnych w trybie kodeksu postępowania administracyjnego; czynności te z imiennego upoważnienia prezydenta zwykle wykonują pracownicy Urzędu Miasta Krakowa, stąd duża liczba i numeracja zwłaszcza pieczęci mniejszej – aktualnie w użyciu jest ponad 200 egzemplarzy. Średnica pieczęci większej 36 mm, pieczęci mniejszej 20 mm (z zasobów UMK)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA GŁÓW MIASTA
BURMISTRZOWSKIE BEREŁKO
I PIERŚCIEN

Berełko i pierścień to dwa historyczne insygnia czytelnie symbolizujące władzę burmistrzowską nad miastem i zapewne najbardziej znane. Wraz ze współczesnym nam łańcuchem prezydenta miasta tworzą pewną całość symboli odnoszących się do godności głowy miasta Krakowa (zob. il. 429–430).

Zachowane do naszych czasów srebrne, ze złoceniami, niewielkie (długości 22,8 cm) berełko krakowskich burmistrzów jest datowane na początek XVI w. Możliwe, że za wzór mistrzowi złotniczemu posłużyło wykonane w latach 1493–1495 berło rektorskie, darowane Akademii Krakowskiej przez kardynała Fryderyka Jagiełłończyka. Na głowicy widnieje napis łaciński, w tłumaczeniu: *Sprawiedliwie sądzicie, synowie ludzcy*, co można bezpośrednio odnieść do funkcji sądowniczej burmistrza i rady miejskiej, ale ma znaczenie szersze, dotyczące sprawowania władzy na wszelkich polach (zob. il. 431–432). Z berełkiem tym, obecnie przechowywanym w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, wiąże się pewna tajemnicza okoliczność, wymagająca w przyszłości odrębnego zbadania. Otóż nie zostało ono wykazane w sporządzonym w 1679 r. urzędowym, miejskim inwentarzu insygniów burmistrzowskich (zob. il. 433). O błędzie w tym oficjalnym spisie nie ma jednak mowy. Berełko zaginęło, a później odnalazło się? A może wykonano kopię, aby służyło nadal? W konsekwencji nie wiemy, czy dzisiejszy muzealny obiekt to oryginał z początku XVI w. czy późniejsza kopia.

Takich pytań nie stawiamy w odniesieniu do pierścienia (sygnetu) krakowskich burmistrzów. Został wykonany ze złota w 1532 r., z szafirowym okiem, które w roku 1590 – jak zaświadczały miejskie rejestry – został wymieniony. Jest opisany we wspomnianym urzędowym inwentarzu insygniów burmistrzowskich z 1679 r., tam też jest mowa o obyczaju przekazywania go między burmistrzem ustępującym a burmistrzem nowo wybranym (zob. il. 433). Sercem tego pierścienia jest sygnetowa pieczęć w kształcie herbu Krakowa, wyryta w szafirze (zob. il. 434–435). Jest to jedno z pierwszych

przedstawień naszego herbu z orłem w bramie muru miejskiego (odnośnie do herbu – zob. il. 011, odcisk w laku pieczęci sygnetowej – zob. il. 407–408).

Zarówno burmistrzowskie berełko, jak i pierścień jeszcze po II wojnie światowej pozostawały bezpośrednio w rękach władz miejskich. Jednak 30 grudnia 1950 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie zdecydowało o ich przekazaniu Muzeum Historycznemu Miasta Krakowa (w 1950 r. ustawą o terenowych organach jednolitej władzy państwowej definitywnie zlikwidowano instytucje samorządowe – rok przekazania insygniów nie był przypadkowy).

Popaździernikowy klimat roku 1956 r. umożliwił berełku i pierścieniowi sporadyczne „wizyty” u władz miasta. Oto w latach 1957–1959 równorzędne prezydenckiemu stanowisko przewodniczącego Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie sprawował prof. Wiktor Boniecki, a opisujący ten czas Jan Garlicki we *Wspomnieniach z magistratu* podaje: *Między innymi [...] stworzył Boniecki własny protokół magistracki, na wzór dyplomatycznego. Przewidywał on, że na oficjalnych wystąpieniach prezydenta miasta towarzyszą mu dwaj woźni magistraccy w specjalnie uszytych frakach, niosąc przed nim na małych poduszkach berło i sygnet burmistrzowski z XIV wieku. Wiele też było kłopotu z przejmowaniem tych insygniów z Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, gdyż jego dyrektor, docent Jerzy Dobrzycki, obawiał się ich zaginięcia. Musieliśmy często pod nieobecność szefa podpisywać rewersy. Natomiast na uroczystościach galowych w sali rady miejskiej woźni przez cały czas trwania posiedzenia stali obok fotela prezydenckiego, trzymając insygnia władzy miejskiej* (Garlicki 2003, s. 67–68). Później insygnia te nie były już tak niepokojone...

(429) Obraz olejny Jana Matejki Wyrok na Matejkę namalowany w 1867 r. jako odpowiedź artysty na krytykę jego dzieła Rejtan; scena z czasów renesansu, z prawej strony na galerii Sukiennic widoczna postać burmistrza Krakowa trzymającego w lewej ręce beretko burmistrzowskie, a wskazujący palec jego dłoni jest ozdobiony burmistrzowskim pierścieniem (MNW, nr inw. MP 2553)

BURMISTRZOWSKIE INSYGNA U JANA MATEJKI (1867)

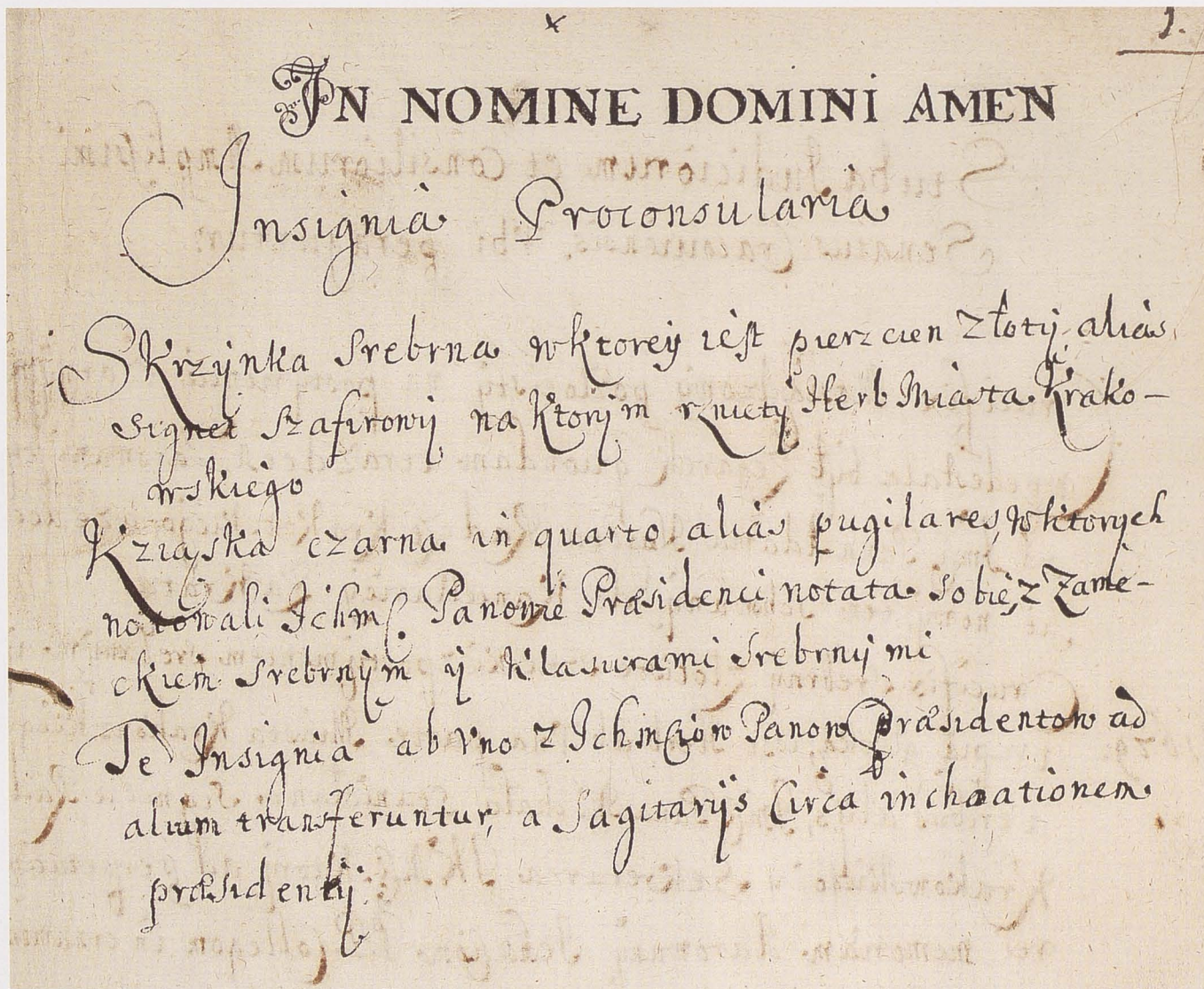

(430 – powiększenie fragmentu il. 429)

(431–432) Srebrne, fragmentami złożone berelko oznaczające przewodzenie burmistrza w gronie rajców miejskich i jego władzę nad miastem. Długość 22,8 cm, średnica głowicy 2,8 cm. Na krążku w głowicy litery IHS oraz napis: JUSTE IUDICATE F[ILII] H[OMINUM] (Sprawiedliwie sądzicie, synowie ludzcy) (Psalm 58, werset 1). Przyjmuje się, że berelko to powstało z początkiem XVI w. w środowisku rodzimym, krakowskim, m.in. dostrzega się tu zbieżność z kształtem wykonanego w latach 1493–1495 berła rektorskiego, darowanego Akademii Krakowskiej przez kardynała Fryderyka Jagiellończyka (MK, nr inw. MHK 621/II)

BERELKO BURMISTRZA KRAKOWA (POCZĄTEK XVI WIEKU)

(433) Z miejskiej księgi inwentarzowej obejmującej lata 1679–1680 wpis z 1679 r. dotyczący pierścienia burmistrzowskiego, ale także innych atrybutów ówczesnie symbolizujący władzę burmistrza: W imię Boga, amen. Insygnia Burmistrzowskie. Skrzynka srebrna, w której jest pierścień złoty inaczej zwany sygnetem szafirowym, na którym jest rżnięty herb miasta krakowskiego. Książka czarna w ćwiartce [o formacie wielkości ¼ arkusza], zwana pugilaresem, w której Ichmościowie Panowie Prezydenci [burmistrzowie] notowali sobie notatki, z zameczkiem srebrnym i klamkami srebrnymi. Te insygnia były przenoszone przez łuczników miejskich, około [czasu] objęcia urzędu, od jednego z Ichmościów Panów Prezydentów [urzędującego], do innego [obejmującego urząd]. Uderzające jest, że w tym inwentarzu brak jest tak istotnego insygnium, jakim było beretko burmistrzowskie

(ANK, sygn. rkps 1542, s. 1)

(434–435) Pierścień (sygnet) burmistrzów krakowskich, złota oprawa (szyna) wykonana w 1532 r., kamień (oko) w postaci szafiru wymieniony na nowy w roku 1590. W szafirze rytowany herb Krakowa, jeden z pierwszych z przedstawieniem orła w bramie muru miejskiego (zob. il. 011). Był nie tylko insygnium władzy osadzonym w symbolic (przy zmianie burmistrzów obowiązywał ceremoniał jego przekazania), ale także sygnetową pieczęcią do wyciskania przez papier lub w laku (zob. il. 407–408), pozostającą w wyłącznej gestii burmistrza (MK, nr inw. KHK 683/II)

PIERŚCIEŃ BURMISTRZA KRAKOWA (1532/1590)

INSYGNIA WŁADZ
MIEJSKICH
INSYGNIA GŁÓW MIASTA
ŁAŃCUCH PREZYDENTA MIASTA

I oto w naszym przeglądzie – *last but not least* – insygnium w postaci łańcucha prezydenta miasta Krakowa.

Pierwszy ślad krakowskiego łańcucha głowy miasta spotykamy w 1955 r. – 23 kwietnia odbywało się nadanie honorowego obywatelstwa marszałkowi Iwanowi Koniewowi, w obecności I sekretarza KC KPZR Nikity Chruszczowa i KC PZPR Bolesława Bieruta. We *Wspomnieniach...* Jana Garlickiego czytamy: *oczekiwali gości urzędujący członkowie Prezydium Rady, a przewodniczący Tadeusz Mrugacz, z burmistrzowskim łańcuchem na szyi, miał dokonać uroczystego nadania [...]. Zdjął Mrugacz łańcuch burmistrzowski, nakładając go na szyję marszałka Koniewa oświadczył, że został on nie tylko honorowym obywatelem Krakowa, ale także dziś na jego ręce przekazuje mu władzę w mieście [...]. W czasie trwania bankietu Chruszczow zwracał się do Koniewa nie inaczej, jak do burmistrza Krakowa* (Garlicki 2003, s. 28–29). Co to był za „łańcuch burmistrzowski”? Obiekt nieznany, nic nie wiadomo o tym, aby w okresie staropolskim (czyli „burmistrzowskim”) tego rodzaju insygnium wystąpiło. Tropy zawiodły jednak do... Izby Rzemieślniczej w Krakowie – można przypuszczać, że wypożyczono z niej na tę galę jej łańcuch, dorabiając mu burmistrzowską legendę (łańcuchy Izby Rzemieślniczej zawierały duży herb Krakowa i godła cechowe na ogniwach).

O wypożyczeniu może świadczyć fakt, że miasto po opisanej gali w 1955 r. nadal nie miało łańcucha – gdyby ten istniał, nie nastąpiłoby wydarzenie opisane w codziennej prasie w październiku 1958 r.: *26 bm. odbyły się w Krakowie uroczystości związane z obchodem 30 rocznicy powstania krakowskiej Izby Rzemieślniczej [w Filharmonii] [...]. Przemówienie okolicznościowe wygłosił prezes Izby poseł J.[ózef] Rażny, po czym wręczono przewodniczącemu Prezydium R[ady]N[arodowej] m. Krakowa prof. W.[iktorowi] Bonieckiemu łańcuch ufundowany i wykonany przez rzemieślników krakowskich. Łańcuch wykonany jest ze srebra i emaliowany złotem. Na dole pośrodku znajduje się herb Krakowa, a ogniwa wyobrażają znaki [godła cechowe] 31 rzemioł* („Gazeta

Krakowska” 1958, z 27 października); widzimy go na fotografii portretowej zrobionej przewodniczącemu Prezydium w 1959 r. (zob. **il. 436**).

Czy był to ten sam łańcuch, który prawdopodobnie pożyczał w 1955 r. z Izby Rzemieślniczej Tadeusz Mrugacz na opisaną wyżej uroczystość z Iwanem Koniewem, czy też nowy, specjalnie wykonany w Izbie dla miasta? Tego nie wiemy. Ale możemy założyć, że łańcuch ofiarowany przez Izbę w październiku 1958 r. nie spodobał się przewodniczącemu Prezydium Wiktorowi Bonieckiemu, czułemu na punkcie ceremoniału miejskiego (por. rozdział poprzedni). Z powodu kolekcji godeł cechowych umieszczonych na tym łańcuchu mógł on uznać, że z tym insygnium bardziej przypomina prezesa Izby Rzemieślniczej niż prezydenta Krakowa. W każdym przypadku Wiktor Boniecki zamówił kolejny łańcuch i już w roku 1959 takie insygnium pojawiło się – najstarszy jego ślad pochodzi z czerwca tegoż roku („Echo Krakowa” 1959, z 2 czerwca). To ten łańcuch, który funkcjonuje aż do dziś. Wiktor Boniecki nie omieszkiał zrobić sobie od razu fotografii portretowej z tym łańcuchem (zob. **il. 437**).

Insygnium to było dziełem krakowskiego artysty metaloplastyka Stefana Luchtera (autora m.in. kopii Srebrnego Kura Bractwa Kurkowego), a powstało w jego pracowni przy ul. Mikołajskiej 1.

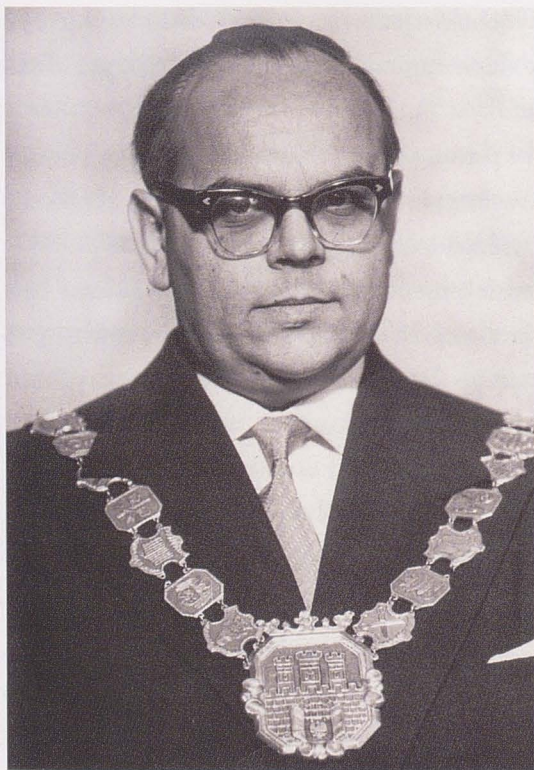
Posrebrzany i pozłacany łańcuch w centralnej części zawiera przywieszony, pozłacany herb Krakowa z ukoronowanym orłem, bez tarczy herbowej, ale z koroną nad środkową wieżą – stylizowany, oparty na wzorze przyjętym przez miasto w 1937 r. (zob. **il. 037**). Nad herbem, jako środkowe ogniwo, widnieje wizerunek najstarszej pieczęci miejskiej i radzieckiej, z orłem piastowskim nad murami miejskimi, ze świętymi Wacławem i Stanisławem na tych murach oraz modlącym się wójtem w bramie murów (zob. **il. 047** oraz **il. 053**). Cztery ogniwa stanowią orły, od lewej strony: orzeł Piastów śląskich, orzeł – godło herbu Królestwa Polskiego, orzeł zygmunowski (jako herb Zygmunta Starego z monogramem „S”), oraz po prawej stronie orzeł współczesny czasowi powstania łańcucha, bez korony, mocno

podstylizowany. Osiem ogniw zdobi połączany, kazimierzowski monogram „K” z koroną (zob. il. 261). I wreszcie dwa ogniwa zawierają powtórzone godło cechowe, z elementami charakterystycznymi dla Sekcji Złotników i Jubilerów w ramach Cechu Rzemiosł Metalowych (zob. il. 438–439).

Jak z powyższego wynika, bez wątpliwości w roku 1959 miasto miało dwa łańcuchy prezydenckie: jeden z roku 1958, drugi z roku 1959. Po łańcuchu pierwszym słuch zaginął, łańcuch drugi, jak już wcześniej wskazano, służy nadal.

Dopełnieniem całości są dwa obrazy. Pierwszy to olejny portret Bolesława Czuchajowskiego, tymczasowego prezydenta Krakowa w 1939 r. – z łańcuchem prezydenckim, tym z 1959 r. Obraz powstał *post mortem* w 1979 r., jednak nieuważni obserwatorzy gotowi byli datować ów łańcuch na lata przedwojenne. Drugi z obrazów to portret olejny przewodniczącego Prezydium Rady, czyli prezydenta w latach 1959–1969, Zbigniewa Skolickiego – to najstarszy znany portret olejny głowy miasta z insygnium w postaci prezydenckiego łańcucha (zob. il. 440–441).

Warto również wspomnieć, że pojawienie się nowego prezydenckiego łańcucha wywołało reakcję... łańcuchową. W latach 1954–1972 Kraków był podzielony na sześć dzielnic administracyjnych, miały one status podstawowego szczebla administracji państwowej, na ich czele stali przewodniczący prezydiów dzielnicowych rad narodowych. I w ślad za głównym miejskim łańcuchem w latach 60. XX w. pojawiło się sześć łańcuchów dzielnicowych. Stały się zatem insygniami dzielnicowymi, w użytkowaniu przewodniczących prezydiów rad dzielnicowych, ale na krótko – już w latach 70. ubiegłego stulecia wykorzystywano je jedynie w dzielnicowych urzędach stanu cywilnego; służbę w Urzędzie Stanu Cywilnego w Krakowie pełnił do chwili obecnej (patrz *Poczet* 2018, s. 207–218). I choć nie są insygniami prezydenckimi, jednak ze względu na przedstawiony rodowód prezentujemy je także tutaj (zob. il. 442–447).

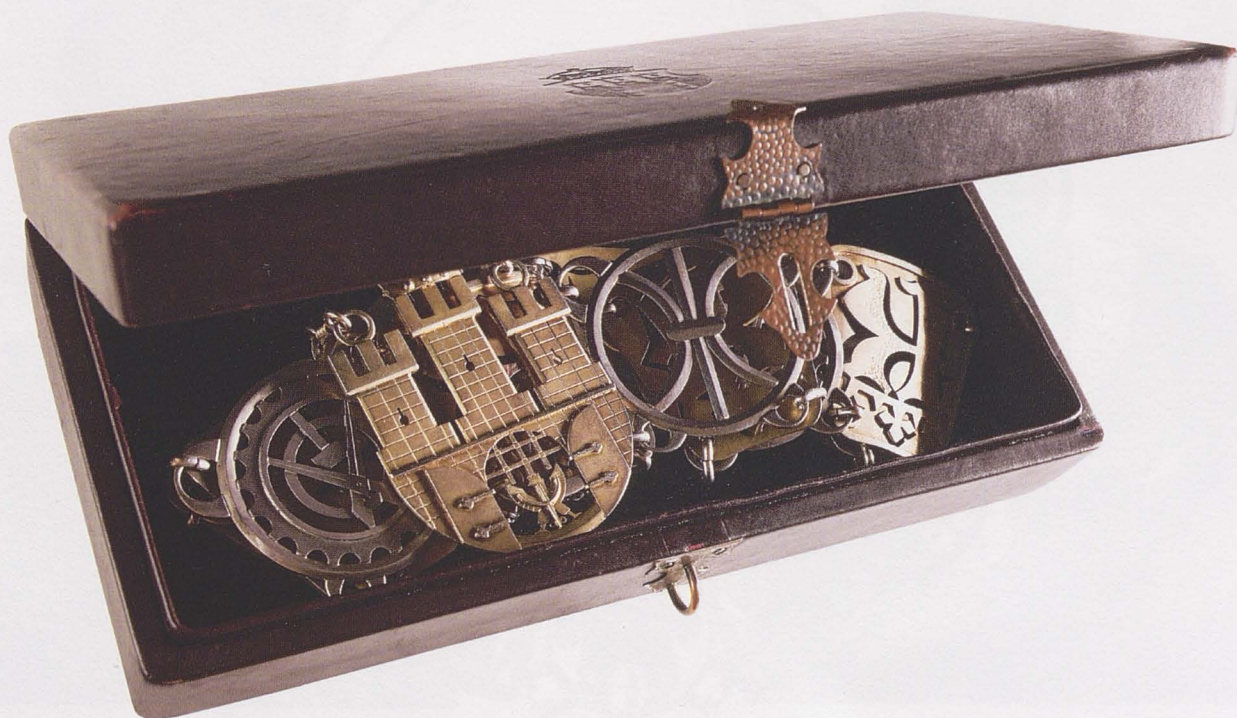
(436–437) Przewodniczący Prezydium Rady Narodowej m. Krakowa, równoważny prezydentowi miasta, Wiktor Boniecki podczas jednej i tej samej sesji zdjęciowej w roku 1959: na reprodukcji po lewej sfotografowany z łańcuchem ofiarowanym miastu przez Izbę Rzemieślniczą w 1958 r., na reprodukcji po prawej – z zamówionym przez miasto łańcuchem nowym z roku 1959 (z zasobów UMK)

ŁAŃCUCH PREZYDENTA KRAKOWA (OD 1959)

(438) Łańcuch prezydencki z roku 1959, używany także i dzisiaj – insygnium prezydenta miasta Krakowa w pełnym rozwinięciu (z zasobów UMK)

.....
ŁAŃCUCH PREZYDENTA KRAKOWA (OD 1958/1959)
.....

(439) Łańcuch prezydencki używany od roku 1959 – insygnium prezydenta miasta Krakowa złożone w kasecie (z zasobów UMK)

(440–441) Tymczasowy prezydent Krakowa w roku 1939 Bolesław Czuchajowski (zginął w roku 1941) – portret pędzla Włodzimierza Kamińskiego namalowany w 1979 r., z łańcuchem z lat 50. XX w. (źródło pomyłek w datowaniu łańcucha) oraz portret przewodniczącego Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie w latach 1959–1969 (funkcja równoważna prezydentowi miasta), namalowany przez Alfreda Terleckiego w 1970 r. – to najstarszy znany portret głowy miasta z łańcuchem prezydenckim (z zasobów UMK)

(442) Łańcuch Dzielnicy Stare Miasto w latach 60. XX w.,
później Dzielnicy Śródmieście (z zasobów UMK)

(443) Łańcuch Dzielnicy Grzegórzki w latach 60. XX w.
(z zasobów UMK)

(444) Łańcuch Dzielnicy Kleparz w latach 60. XX w., później Dzielnicy Krowodrza
(z zasobów UMK)

(445) Łańcuch Dzielnicy Nowa Huta w latach 60. XX w.
(z zasobów UMK)

(446) Łańcuch Dzielnicy Podgórze w latach 60. XX w.
(z zasobów UMK)

(447) Łańcuch Dzielnicy Zwierzyniec w latach 60. XX w. (z zasobów UMK)

ANEKS – WYBÓR
HISTORYCZNYCH
PRZEDSTAWIEŃ
HERBU KRAKOWA

Aneks ten w całości poświęcamy największemu w świecie symboliki klejnotowi naszego miasta, jakim jest – w naszym przekonaniu – herb Krakowa. To on otwiera tę książkę, poświęcono mu pierwszy rozdział, przewija się przez dalsze rozdziały – bo jako znak czołowy towarzyszy innym krakowskim symbolom oraz insygniom i wplata się w nie.

W części zasadniczej albumu zaprezentowaliśmy już szereg wizerunków herbu w ich historycznym rozwoju i różnorodności, ale była to prezentacja w ramach zdyscyplinowanej systematyki całości, niejako w gorszej narzucanej przez przedmioty kolejnych przedstawianych tematów z obszaru symboliki. Tutaj natomiast chcemy dopełnić obraz herbu Krakowa przykładami dobranymi według innych kryteriów: miejsce występowania, funkcje pełnione w komunikacji międzyludzkiej, w końcu wartości artystyczne, piękno dzieł z reguły krakowskich artystów i rzemieślników. Pragniemy przy tym zwrócić uwagę na obiekty, które nas otaczają, a które mijamy w codziennym biegu, pragniemy zajrzeć do mniej czy bardziej znanych wnętrz, pragniemy pokazać może mniej oczywiste eksponaty placówek muzealno-archiwalnych, ale też sięgnąć do sejfów różnych innych instytucji czy stowarzyszeń. Ukażemy w ten sposób, jak bardzo z herbem jako symbolem Krakowa zrosnięte było na przestrzeni wieków i jest nadal nasze miasto, jak dalece stał się on znakiem koniecznym i „oczywistym” dla architektów, drukarzy, projektantów, ludzi sztuki i rzemiosła oraz wielu innych środowisk. Niektóre z obiektów są dostępne dla naszych oczu, jeśli tylko umiemy czujnie obserwować przestrzeń. O istnieniu innych wiedzą jedynie specjaliści danych dziedzin.

Aneks jest zbudowany na zasadzie swego rodzaju lapidarium, ma jednak swoją wewnętrzną, określoną strukturę. Przewodnikiem po całości niech będą tytuły, jakie nadano poszczególnym częściom:

- w starodrukach krakowskich oficyn – zob. **il. 448–455**
- na tytułowych stronach ksiąg miejskich – zob. **il. 456–467**

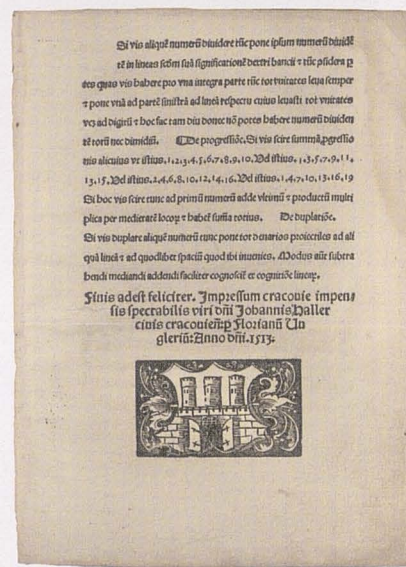
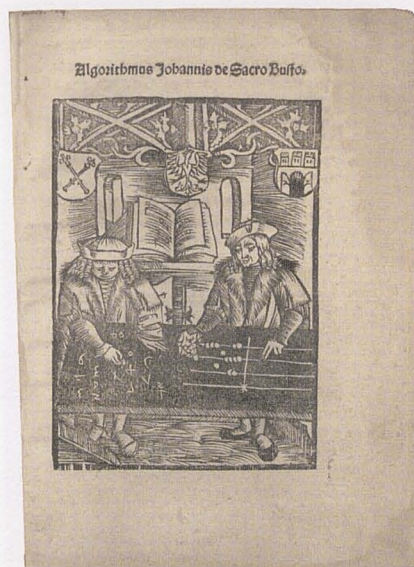
- + w zdobieniach rękopiśmienniczych memorabiliów
 - zob. **il. 468–477**
- + na zabytkowych obiektach architektonicznych – zob. **il. 478–550**
- + na pomnikach, płytach i cokołach – zob. **il. 551–566**
- + w Sukiennicach – zob. **il. 567–572**
- + w Pałacu Wielopolskich – siedzibie władz miejskich
 - zob. **il. 573–582**
- + w siedzibach różnych instytucji – zob. **il. 583–587**
- + w Bazylice Mariackiej i innych kościołach – zob. **il. 588–606**
- + w Uniwersytecie Jagiellońskim – zob. **il. 607–621**
- + w Bractwie Kurkowym – zob. **il. 622–632**
- + w Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej – zob. **il. 633–645**
- + w Izbie Rzemieślniczej i cechach – zob. **il. 646–699**
- + varia – zob. **il. 799–754.**

(448) Rok 1503 – drzeworyt (sygnet) krakowskiej oficyny Kasptra Hochfedera na stronie tytułowej zbioru trzech dzieł Lectura Veteris Artis (BJ, sygn. Cim.Qu. 4061)

(449) Rok 1510 – drzeworyt (sygnet) krakowskiej oficyny Jana Hallera na stronie tytułowej dzieła Eutropijusa Flavius Decem libri historiarum ita candide... (MK, nr inw. S.II.1002)

(450–451) Rok 1513 – drzeworyty na stronach tytułowej oraz końcowej dzieła Johannisa de Sacro Bosco Algorithmus, wydane w krakowskiej oficynie Florianana Unglera (BK, sygn. Cim.Qu. 2106)

(452) Rok 1513 – drzeworyt z dzieła Ebnera Dialogus Philosophie de ritu omni verborum venustate editus, wydane w Wiedniu przez Hieronima Wietora, krakowskiego wydawcę (BJ, sygn. Cim.Qu. 4175)

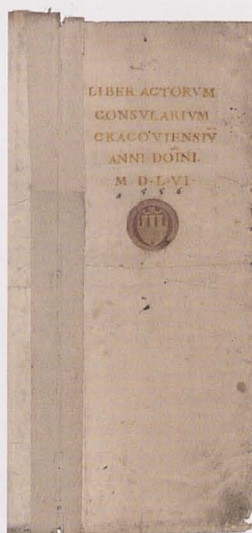
(453) Rok 1514 – drzeworyt na stronie tytułowej dzieła Jana z Głogowa Introductorium Astronomie in Ephemerides, wydane w krakowskiej oficynie Floriana i Wolfganga Unglerów (BJ, sygn. Cim. 6441)

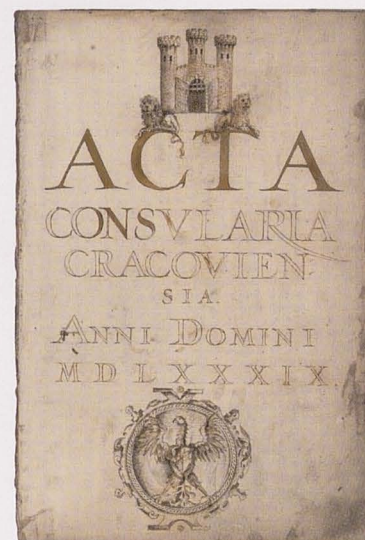
(454) Rok 1531 – drzeworyt na stronie tytułowej dzieła Grzegorza z Szamotuł Lectura super titulo de Regulis Iuris Libro Sexto, wydane w krakowskiej oficynie Floriana Unglera (MK, nr inw. S.I.27)

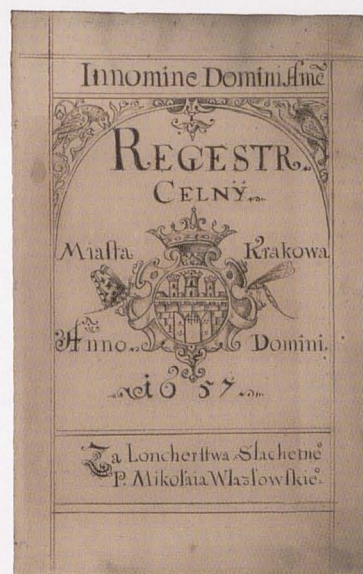
(455) Rok 1538 – drzeworyt na stronie tytułowej dzieła Tomasza Kłosa Algorithmus: To jest nauka Liczby..., wydane w krakowskiej oficynie Heleny Unglerowej (BJ, sygn. Cim. 53)

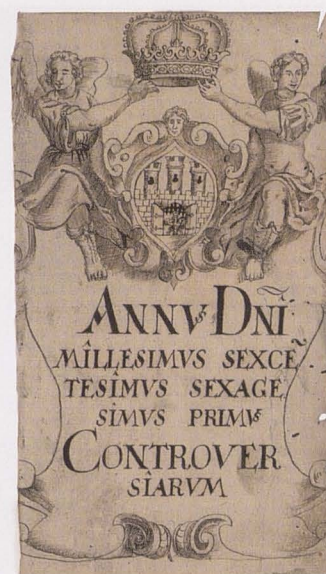
(456) Rok 1556 – wyciskane i złożone litery oraz herb miasta na stronie tytułowej książki miejskiej radzieckiej założonej w tymże roku (ANK, sygn. rkps 444)

(457) Rok 1590 – wyciskane i złożone litery oraz rysowane piórkiem herby na stronie tytułowej książki miejskiej radzieckiej założonej w tymże roku (ANK, sygn. rkps 451)

(458) Rok 1657 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej książki miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 2172)

(459) Rok 1661 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej książki miejskiej radzieckiej założonej w tymże roku (ANK, sygn. rkps 523)

(460) Rok 1721 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 2102)

(461) Rok 1733 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 2103)

(462) Rok 1738 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1799)

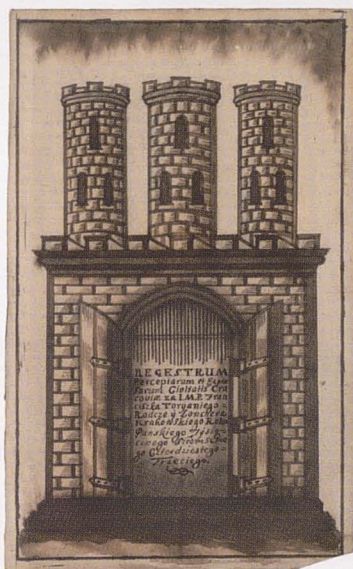
(463) Rok 1740 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1801)

(464) Rok 1742 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1925)

(465) Rok 1742 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1802)

(466) Rok 1743 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1803)

(467) Rok 1745 – rysunek piórkiem na stronie tytułowej księgi miejskiej finansowej założonej dla zapisów prowadzonych w tymże roku (ANK, sygn. rkps 1805)

(468) Rok 1851 – autograf cesarza Franciszka Józefa II złożony w Księdze Królewskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego (1574–1983) podczas wizyty w Krakowie; panorama miasta i zdobienia pędzla Aleksandra Płonczyńskiego (BJ, sygn. rkps 1795 III, s. 209)

(469) Rok 1881 – pierwsza strona dyplomu honorowego obywatelstwa Krakowa przyznanego byłemu prezydentowi miasta Mikołajowi Zybliewiczowi; panorama Rynku i zdobienia pędzla Stanisława Eliasza (ANK, sygn. D 14, s. 1)

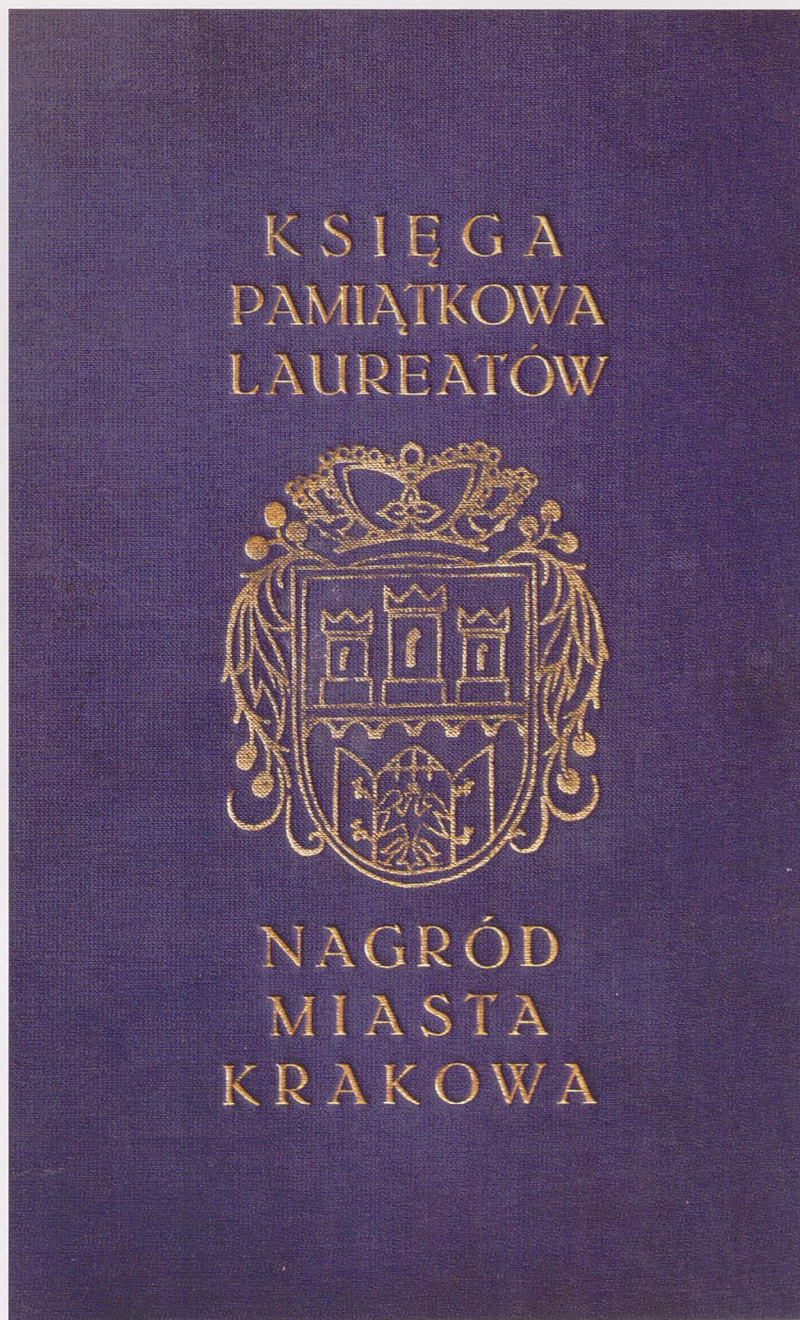
(470) Rok 1919 – autograf Józefa Piłsudskiego złożony w Księżce Królewskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego (1574–1983) podczas pobytu w Krakowie; motyw Bramy Floriańskiej z wojskiem pędzla Henryka Uziembły (Bj, sygn. rkps 1795 III, s. 127)

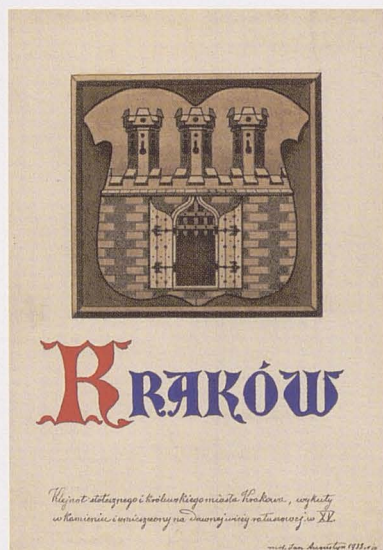
379

(472) Rok 1934 – legitymacja Odznaki Honorowej 20. Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej, jaką otrzymał krakowski Magistrat (MK, nr inw. MHK Bibl. R 771)

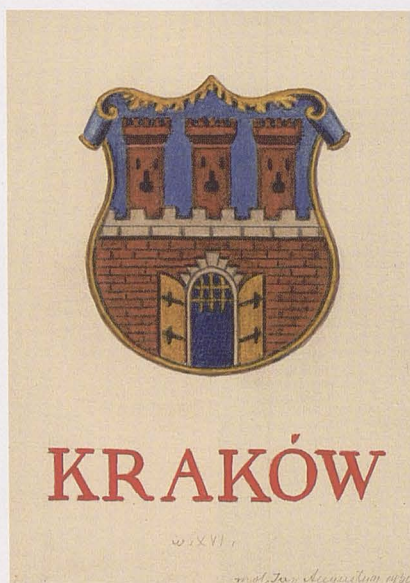
(473) Rok 1961 – okładzina Księgi pamiątkowej laureatów Nagród Miasta Krakowa z lat 1961–1971, z uzupełnieniami sięgającymi roku 1945; liternictwo i grafika tłoczona, z pozłotką (AZ UMK, spis 301/1)

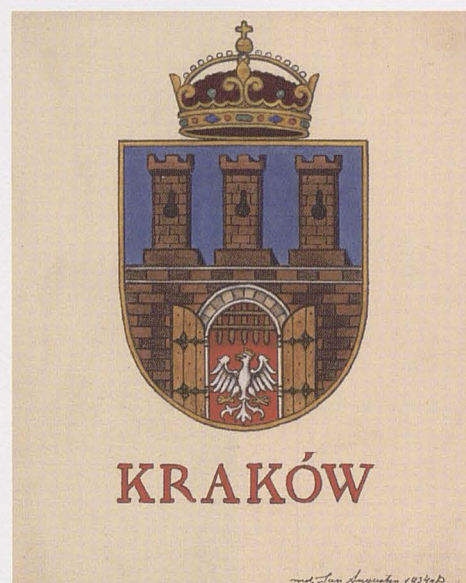
(474) Klejnot stołecznego i królewskiego miasta Krakowa, wykuty w kamieniu i umieszczony na dawnej wieży ratuszowej w XV – z tek Jana Augustyna, malunek z 1933 r. (ANK, sygn. 29-673-844)

(475) Herb Królewskiego miasta Krakowa, wiek XV – z tek Jana Augustyna, malunek z 1934 r. (ANK, sygn. 29-673-844)

(476) Kraków, wiek XVI – z tek Jana Augustyna, malunek z 1930 r. (ANK, sygn. 29-673-844)

(477) Kraków – z tek Jana Augustyna, malunek z 1934 r. (ANK, sygn. 29-673-844)

(478–480) XIV/XVI w. – gotycki portal z herbem Krakowa; na powiększeniach stan dzisiejszy oraz stan na zdjęciu z końca XIX w. (z zasobów UMK oraz ANK, sygn. 29/670/9514)

(481–482) XIX/XX w. – herb Krakowa, któremu towarzyszą Orzeł Królestwa Polskiego i litewska Pogoń, z wnętrza Barbakanu, ze ściany wybudowanej w 1841 r. (w miejsce wyburzonej szyi łączącej budowlę z Bramą Floriańską); rysunek herbu wskazuje, że godło to wykonano jednak już po upadku Rzeczypospolitej Krakowskiej (z zasobów UMK)

(483–484) Przed rokiem 1854 – herb Krakowa w portalu pałacu Samuela Maciejowskiego przy ul. Kanoniczej 1, dawniej siedziby Inkwizytoriatu Sądowego Wolnego Miasta Krakowa (z zasobów UMK)

(485–486) Rok 1877 – zwieńczony herbem miasta portal Pałacu Wielopolskich przy pl. Wszystkich Świętych 3–4, siedziby krakowskich władz samorządowych (z zasobów UMK)

(487–488) Rok 1878 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy pl. Matejki 11; do 2016 r. siedziba szkoły, aktualnie adaptowany do nowej funkcji (z zasobów UMK)

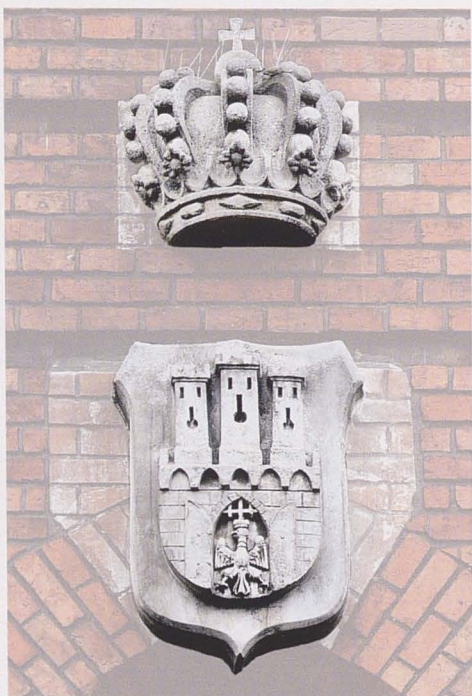

(489–490) Rok 1878 – budynek dawnej żeńskiej szkoły miejskiej przy ul. Bernardyńskiej 7; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

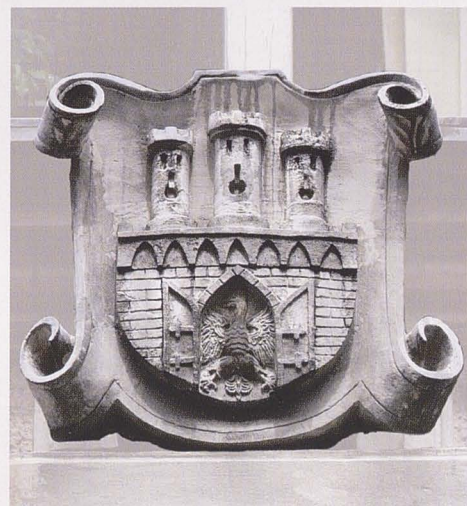
(491–492) Rok 1879 – wschodnia fasada Sukiennic po przebudowie w latach 1875–1879 prowadzonej według projektu Tomasza Prylińskiego; herb miasta nad balkonowym oknem (z zasobów UMK)

(493–494) Rok 1879 – budynek przy ul. Westerplatte 19 według projektu Macieja Moraczewskiego – strażnica pożarowa dla dawnej miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej, obecnie nadal służy strażakom (z zasobów UMK)

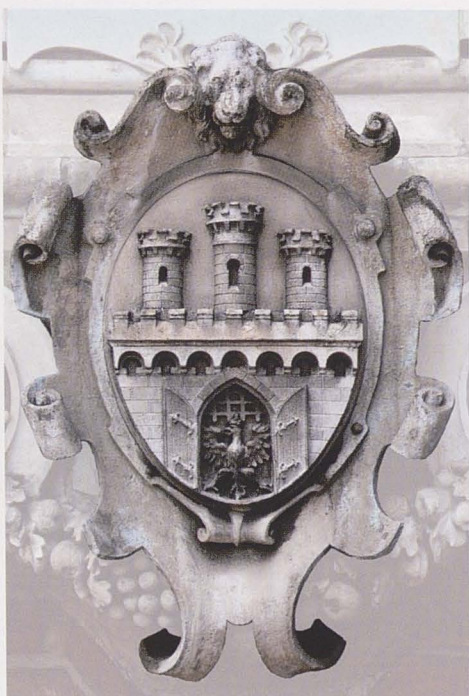
(495–496) Rok 1880 – budynek Szkoły Sztuk Pięknych, następnie Akademii Sztuk Pięknych przy pl. Matejki 13, na rogu z ul. Basztową, według projektu Macieja Moraczewskiego; herb miasta na szczycie portalu (z zasobów UMK)

(497–498) Rok 1881 – budynek dawnej żeńskiej szkoły miejskiej przy ul. św. Marka 34; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(499–500) Rok 1881 – budynek dawnej szkoły męskiej wydziałowej przy ul. Smoleńsk 7; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(501–502) Rok 1883 – wmurowana w fasadę kościoła Mariackiego w 200-lecie odsieczy wiedeńskiej odlana w brązie tablica z postacią Jana III Sobieskiego; u dołu obramowania herb Krakowa (z zasobów UMK)

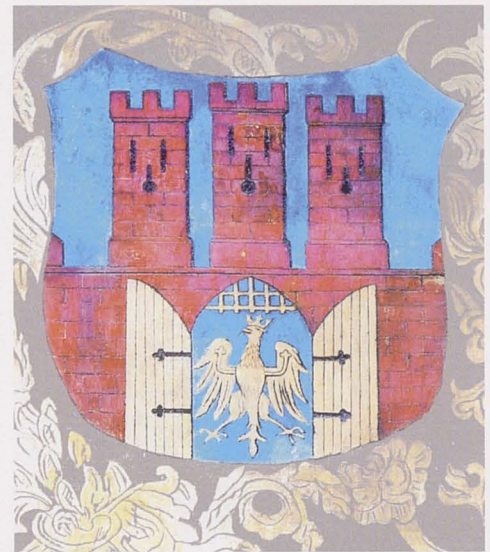

(503–504) Rok 1888 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy ul. Miodowej 36 według projektu Stefana Żołdaniego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(505–506) Rok 1889 – herb na balustradzie południowej ściany Bramy Floriańskiej, zamieszczony tu po jej remoncie sfinansowanym przez Władysława Czartoryskiego, ukończonym w 1889 r. (z zasobów UMK)

(507–508) Rok 1890 – główna fasada budynku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przy ul. Piłsudskiego 27, budynek wykończony w 1895 r. według projektu Teodora Talowskiego; nadal siedziba krakowskiego „Sokoła” (z zasobów UMK)

(509–510) Rok 1892 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy ul. Studenckiej 13 według projektu Stefana Żołdaniego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

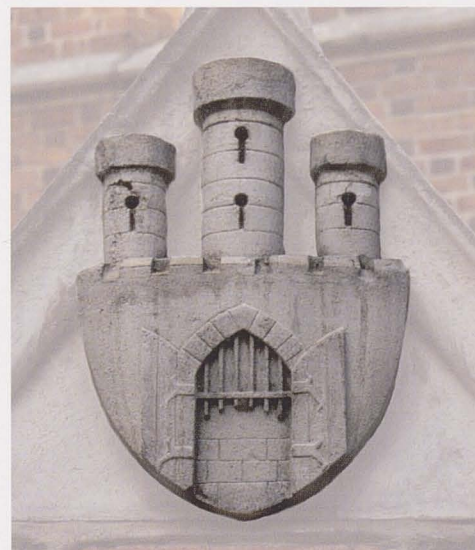

(511–512) Rok 1892 – budynek dawnej męskiej szkoły miejskiej przy ul. Dietla 70 według projektu Stefana Żołdaniego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

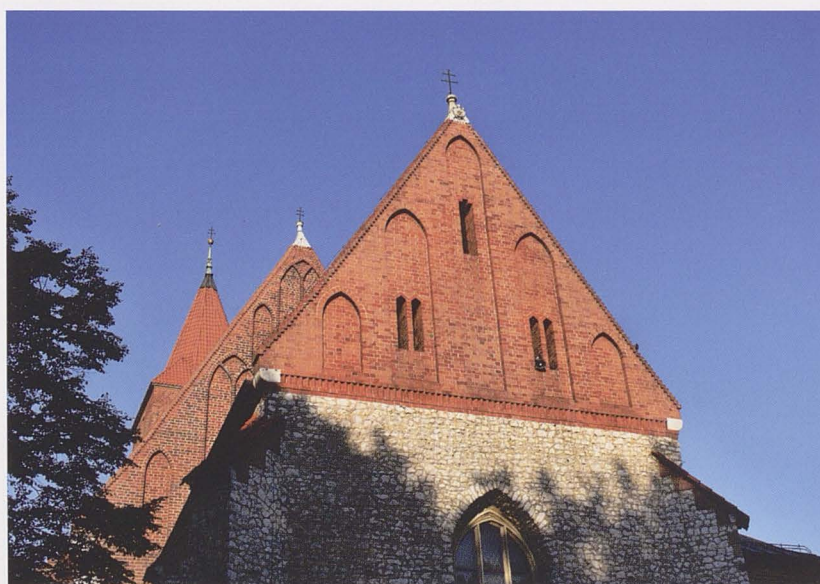

(513–514) Rok 1895 – boczna, wschodnia fasada budynku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przy ul. Piłsudskiego 27, budynek wykończony w 1895 r. według projektu Teodora Tałowskiego; nadal siedziba krakowskiego „Sokoła” (z zasobów UMK)

(515–516) Rok 1896 – zabytkowe ogrodzenie kościoła św. Krzyża przy pl. św. Ducha, u wylotu ul. św. Krzyża; na jego kolumnie herb Krakowa; całość po zakończonej w 1896 r. renowacji obiektów kościelnych prowadzonej pod kierunkiem Tadeusza Stryjeńskiego i Zygmunta Hendla (z zasobów UMK)

(517–518) Rok 1896 – dach nad prezbiterium kościoła św. Krzyża, na szczycie dachu zwieńczenie w postaci herbu Krakowa z datą upamiętniającą zakończenie renowacji prowadzonej pod kierunkiem Tadeusza Stryjeńskiego i Zygmunta Hendla (z zasobów UMK)

(519–520) Rok 1900 – fronton kompleksu obiektów Wodociągów Miejskich – zespołu „Bielany” przy ul. Księcia Józefa 299; obecnie siedziba Zakładu Uzdatniania Wody Bielany (z zasobów UMK)

(521–522) Rok 1900 – dawny Zbiornik Główny Miejskiego Wodociągu według projektu Karola Knausa, aktualnie budynek komory zasuw stopnia „Kościuszek” Wodociągów Miejskich (z zasobów UMK)

(523–524) Rok 1903 – budynek dawnej wydziałowej szkoły żeńskiej przy Rynku Kleparskim 18 projektu Jana Zawiejskiego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(525–526) Rok 1904 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy ul. Topolowej 22, dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(527–528) Rok 1904 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy ul. Lubomirskiego 21 według projektu Jana Zawiejskiego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(529–530) Rok 1905 – budynek dawnej Elektrowni Miejskiej według projektu Jana Rzymkowskiego, obecnie częściowo nadal w użytkowaniu spółki energetycznej, częściowo już w funkcji muzealnej. Uwaga: aktualny kształt herbu może pochodzić z roku 1985, w którym zamknięto elektrownię (z zasobów UMK)

(531–532) Rok 1906 – budynek teatralny u zbiegu ul. Jagiellońskiej i pl. Szczepańskiego, po przebudowie w latach 1903–1906, dawna okolicznościowa scena Teatru im. Juliusza Słowackiego, następnie siedziba Miejskiej Szkoły Dramatycznej, dziś Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej (z zasobów UMK)

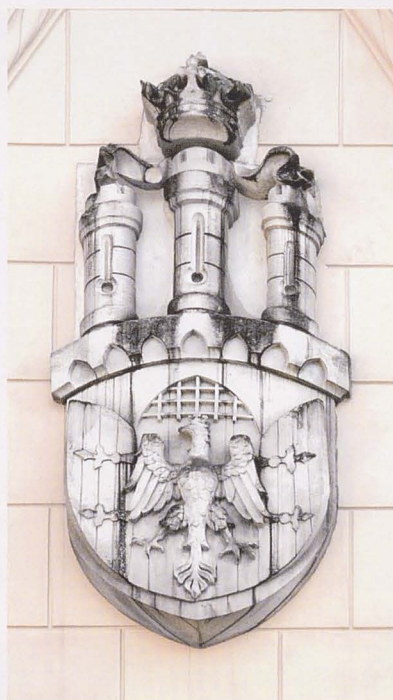
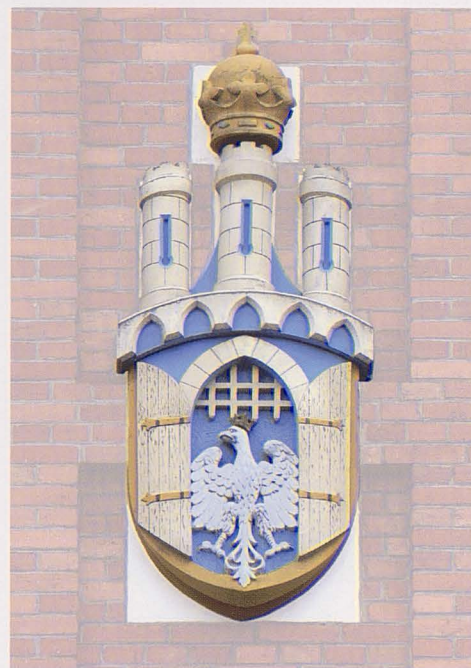

(533–534) Rok 1906 – elewacja od strony ul. Straszewskiego budynku dawnej Szkoły Handlowej przy ul. Kapucyńskiej 2, u zbiegu z ul. Straszewskiego, według projektu Jana Zawiejskiego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(535–536) Rok 1906 – budynek dawnej Powszechnej Szkoły Żydowskiej przy ul. Wąskiej 7, u zbiegu z ul. św. Wawrzyńca, według projektu Jana Zawiejskiego; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

(537–538) Rok 1907 – budynek dawnej szkoły miejskiej przy ul. Loretańskiej 16–20; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

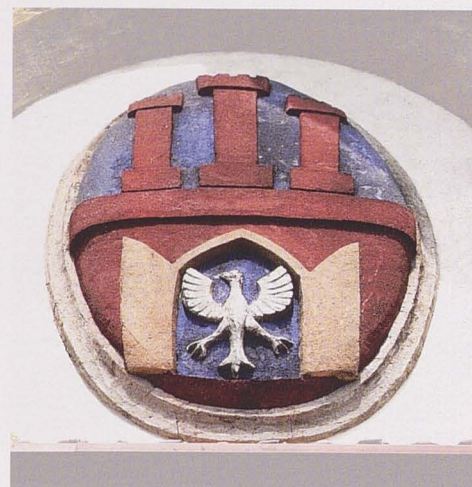

(539–540) Rok 1911 – dobudowane z początkiem XX w. od strony ul. Poselskiej skrzydło Pałacu Wielopolskich, siedziby władz miasta; na elewacji podokapowy fryz z herbami Krakowa i gmin przyłączonych do miasta w ramach Wielkiego Krakowa (z zasobów UMK)

(541–542) Rok 1911 – budynek dawnej Szkoły Miejskiej św. Floriana przy ul. Szlak 5; dziś również funkcjonuje tu szkoła (z zasobów UMK)

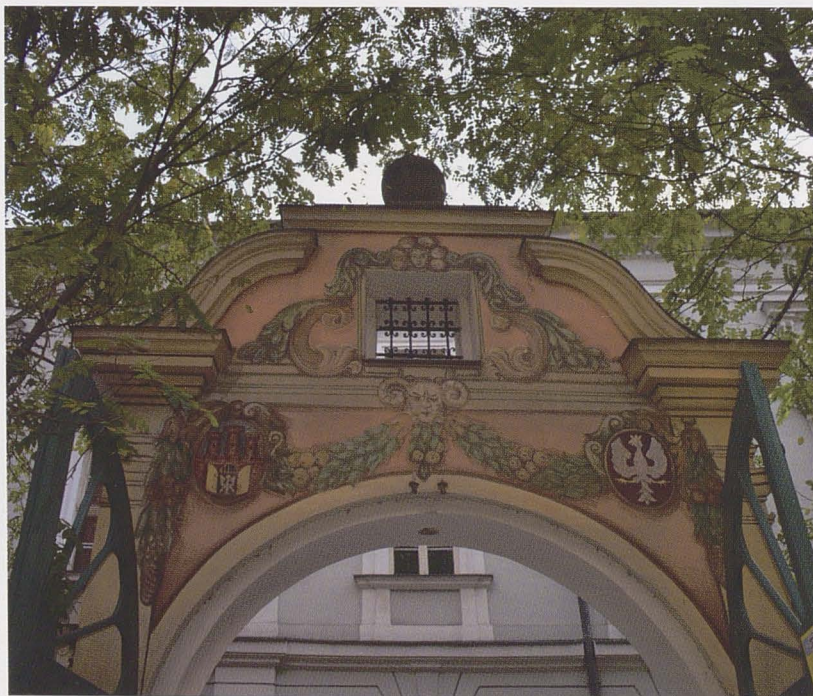
(543–544) Rok 1914 – budynek siedziby dawnego Muzeum Techniczno-Przemysłowego według projektu Franciszka Mączyńskiego i Tadeusza Stryjeńskiego, z fasadą Józefa Czajkowskiego; aktualnie w gestii Akademii Sztuk Pięknych (z zasobów UMK)

(545–546) Rok 1925 – budynek dawnego oddziału Banku Polskiego, a następnie Banku Emisyjnego Generalnego Gubernatorstwa, natomiast od zakończenia okupacji Narodowego Banku Polskiego; budowę gmachu kończył Teodor Hoffmann; herb miasta na bramie wejściowej (z zasobów UMK)

(547–548) Lata 50. XX w. – dziedziniec Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego, herb Krakowa (w jego sąsiedztwie herby Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły) będący rekonstrukcją umieszczoną tam w ramach prowadzonych przez Karola Estreichera prac renowacyjnych całego obiektu (z zasobów UMK)

(549–550) Pierwsza dekada XXI w. – brama wejściowa do Ogrodu Profesorskiego przy ul. Jagiellońskiej, widok od strony Ogrodu; zarówno brama, jak i jej zdobienia to wynik rekonstrukcji zakończonej w 2010 r. (z zasobów UMK)

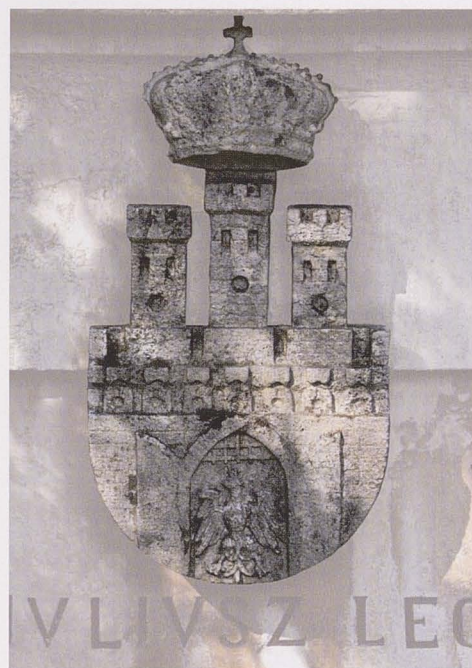
(551–552) Rok 1887 – herb na pomniku Mikołaja Zyblikiewicza autorstwa Walerego Gadomskiego usytuowanym na pl. Wszystkich Świętych, usuniętym w 1954 r., ponownie odsoniętym w pierwotnej postaci w roku 1985 (z zasobów UMK)

NA POMNIKACH, PŁYTACH I COKOLACH

(553–554) Rok 1899 – herb na pomniku Mikołaja Kopernika według projektu Cypriana Godebskiego, pierwotnie usytuowanym na dziedzińcu Collegium Maius, w 1953 r. przeniesionym na Planty przed Collegium Witkowskiego (z zasobów UMK)

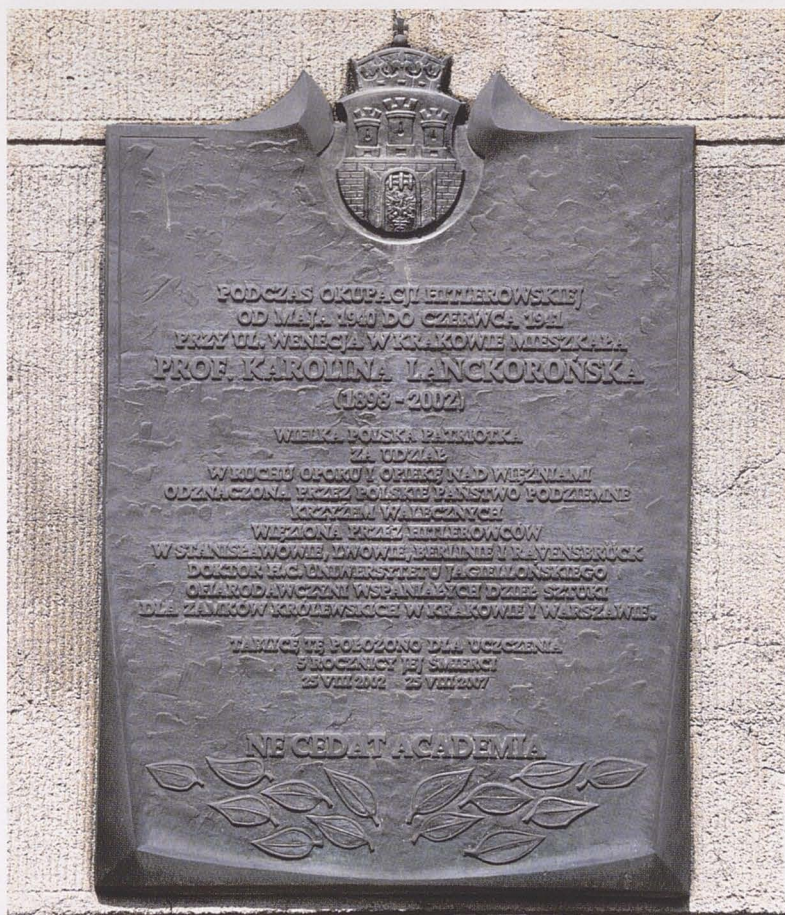

(555–556) Rok 1918 – herb na pomniku Juliusza Lea na cmentarzu Rakowickim; tam także herby gmin przyłączonych do miasta w ramach Wielkiego Krakowa (z zasobów UMK)

(557–558) Rok 2018 – herb na pomniku Juliusza Lea autorstwa Karola Badyny i Łukasza Podczaszego, usytuowanym nad Wisłą u zbiegu ulic Nadwiślańskiej i Józefińskiej, nieopodal kładki o. Bernatka (z zasobów UMK)

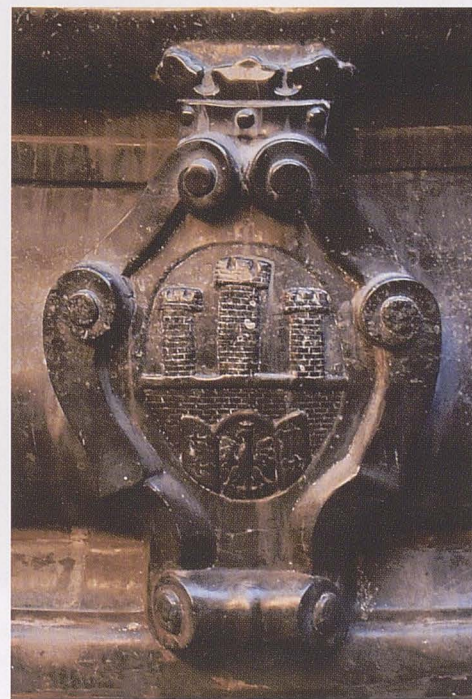

(559–560) Lata 2006 i 2007 – herby miasta na odsłoniętej w 2006 r. na murze Ratusza tablicy upamiętniającej papieża Jana Pawła II oraz wmurowanej przy ul. Wenecja 1 w 2007 r. tablicy poświęconej Karolinie Lanckorońskiej (z zasobów UMK)

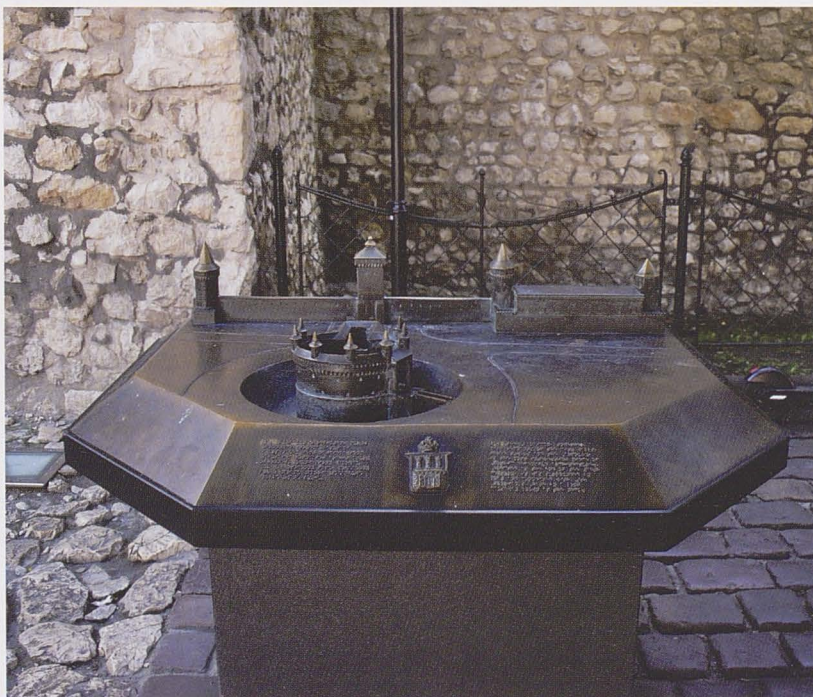

(561–562) Rok 2012 – płyta z herbem Krakowa umieszczona na kamienicy „Pod Gruszką” przy ul. Szczepańskiej 1, upamiętniająca Jana i Jerzego Turzonów, rajców i burmistrzów krakowskich z przełomu wieków XV i XVI (z zasobów UMK)

NA POMNIKACH, PŁYTACH I COKŁACH

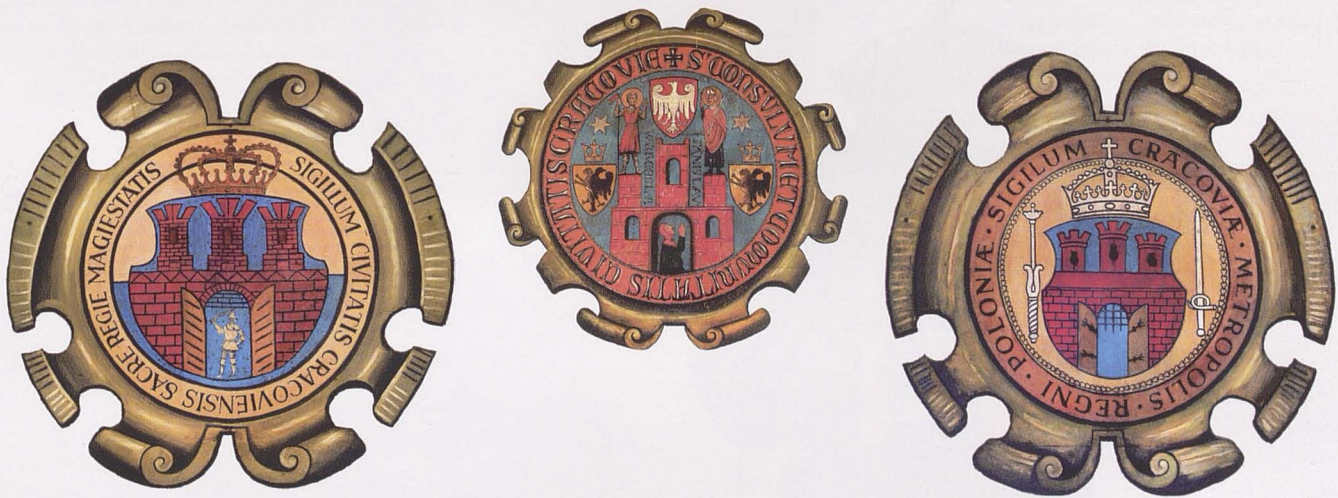
(563–564) Lata 50. XX w. – kamienna fontanna na dziedzińcu Collegium Maius ozdobiona herbami Krakowa na kartuszach, postawiona w miejscu po pomniku Mikołaja Kopernika – zob. il. 567–568 (z zasobów UMK)

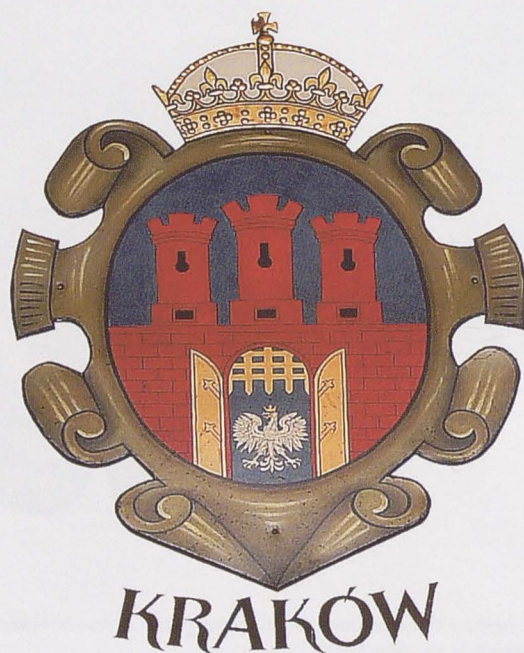
(565–566) Rok 2012 – jedna z dwunastu metalowych makiet z rekonstrukcjami zabytków, przystosowanych do odbioru także przez osoby niewidome; na zdjęciu ozdobiona herbem makieta z Barbakanem i fragmentem murów miejskich usytuowana koło Bramy Floriańskiej (z zasobów UMK)

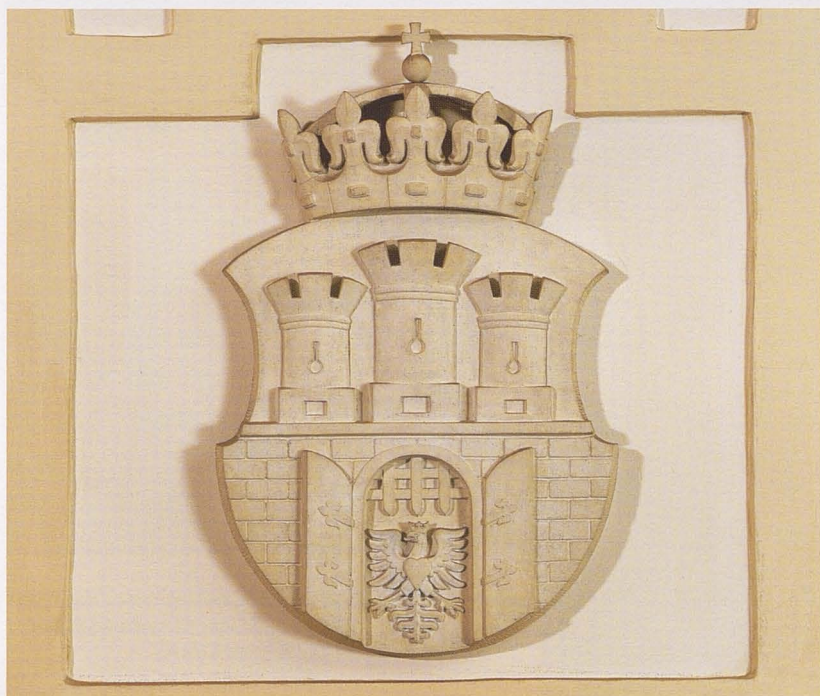
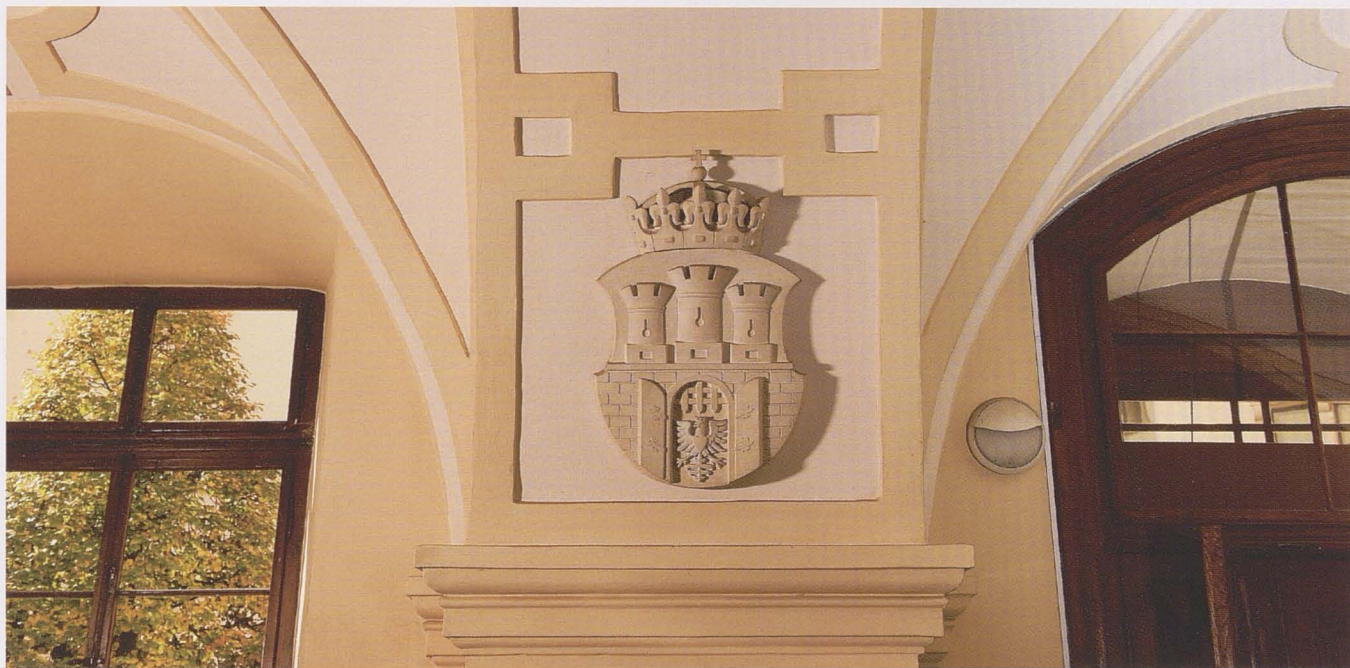
W SUKIENNICACH

(567–570) Rok 1895 – herby Krakowa w hali Sukiennic w ramach galerii herbów miast polskich namalowanej przez Tadeusza Gadomskiego według założenia Adama Chmiela (z zasobów UMK)

(571–572) Rok 1895 – herb Krakowa w hali Sukiennic
w ramach galerii herbów miast polskich namalowanej
przez Tadeusza Gadowskiego według założenia
Adama Chmiela (z zasobów UMK)

(573–574) Rok 2004 – herb miasta według wzoru skorygowanego w 2002 r., umieszczony w holu na parterze Pałacu Wielopolskich (ze zbiorów UMK)

(575) Rok 1928 – herb na ścianie Sali Obrad im. Stanisława Wyspiańskiego Rady Miasta Krakowa (z zasobów UMK)

(576) Rok 2004 – herb według wzoru wprowadzonego w 2002 r. umieszczony we foyer Sali Obrad (z zasobów UMK)

(577) Druga połowa XX w. – sufitowa dekoracja z herbem miasta w gabinecie prezydenta miasta (ze zbiorów UMK)

(578) Rok 1928 – darowany Radzie Miejskiej przez krakowskich rzemieślników kilim do Sali Obrad, z herbem Krakowa oraz godłami cechowymi; zdobi salę do dziś (z zasobów UMK)

(579) Po roku 1991 – kilim „herbowy” z gabinetu przewodniczącego Rady Miasta Krakowa, herb według wzoru wprowadzonego w 1991 r. (z zasobów UMK)

W PAŁACU WIELOPOLSKICH – SIEDZIBIE WŁADZ MIASTA

(580–581) XIX/XX w. – fotel prezydencki przypisywany, bez dowodów, prezydentowi Józefowi Dietlowi i wyposażeniu Magistratu z 1867 r. W dokumentacji pojawia się dopiero w latach 20. XX w. Góra oparcia ozdobiona herbem miasta, odpiłowanym w latach powojennych, zrekonstruowanym w 2009 r. przez rzeźbiarza Bogumiła Płatka. Zdobi gabinet przewodniczącego Rady Miasta Krakowa (z zasobów UMK)

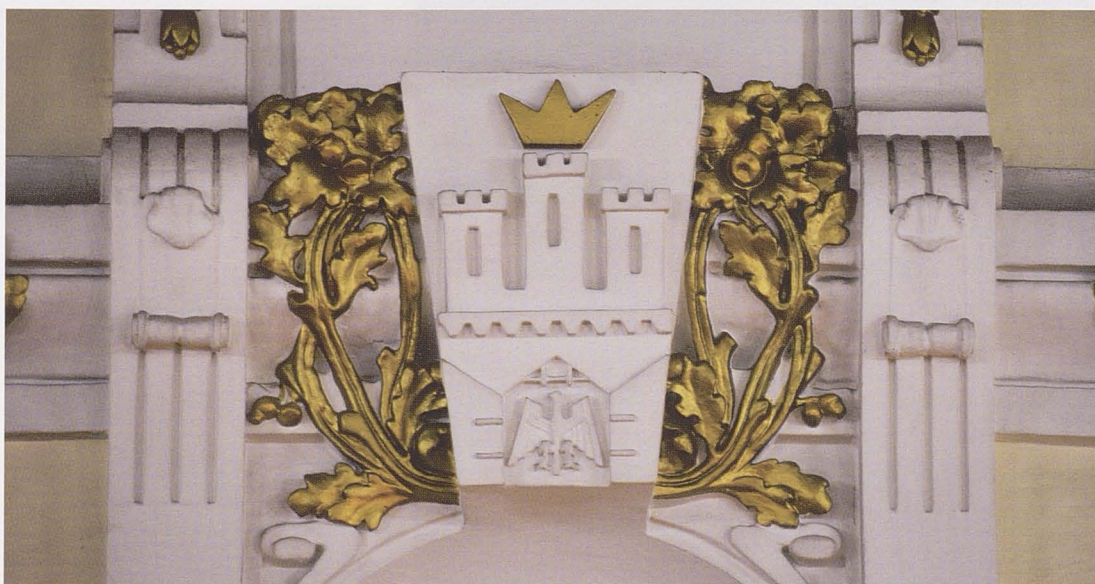
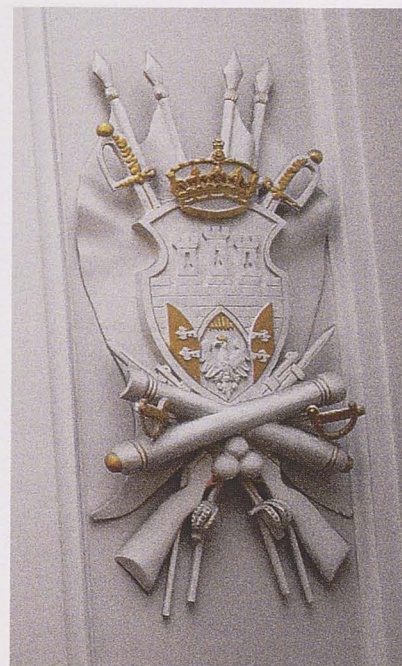
(582) Rok 1928 – fragment przodu podium prezydenckiego z Sali Obrad z inkrustowanym herbem miasta, dzieło wykonawcy podium Stefana Iglickiego – zob. il. 389–390 (z zasobów UMK)

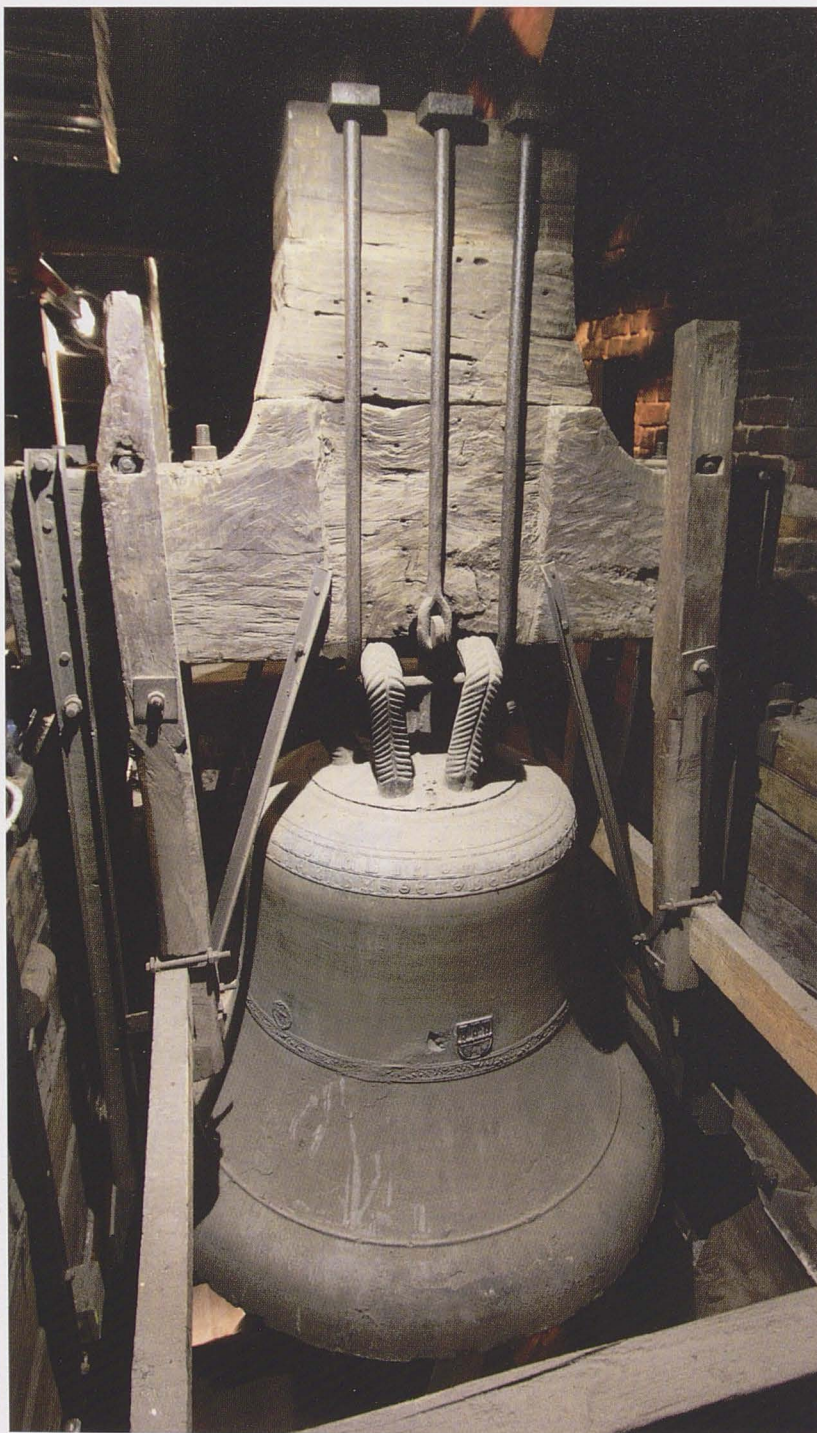
(583) Lata 50. XX w. – lew trzymający tarczę z herbem Krakowa z sieni kamienicy przy ul. św. Jana 12, siedziby Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (udostępnione przez ANK)

(584) XX w. – herb Krakowa z auli mniejszej siedziby Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie przy ul. Sławkowskiej 17 (udostępnione przez PAU)

(585–587) Rok 1889 – herby miasta w wystroju pomieszczeń dawnego Kasyna Oficerskiego (cały budynek według projektu Tomasza Prylińskiego), obecnie Klubu 6 Brygady Powietrznodesantowej – Wojskowego Ośrodka Kultury przy ul. Zyblikiewicza 1 (udostępnione przez Klub)

(588–589) Około roku 1388 – relief z herbem Krakowa na kloszu dzwonu Tenebrat z niższej wieży Bazyliki Mariackiej – najstarsze przedstawienie krakowskiego herbu – zob. il. 003 (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

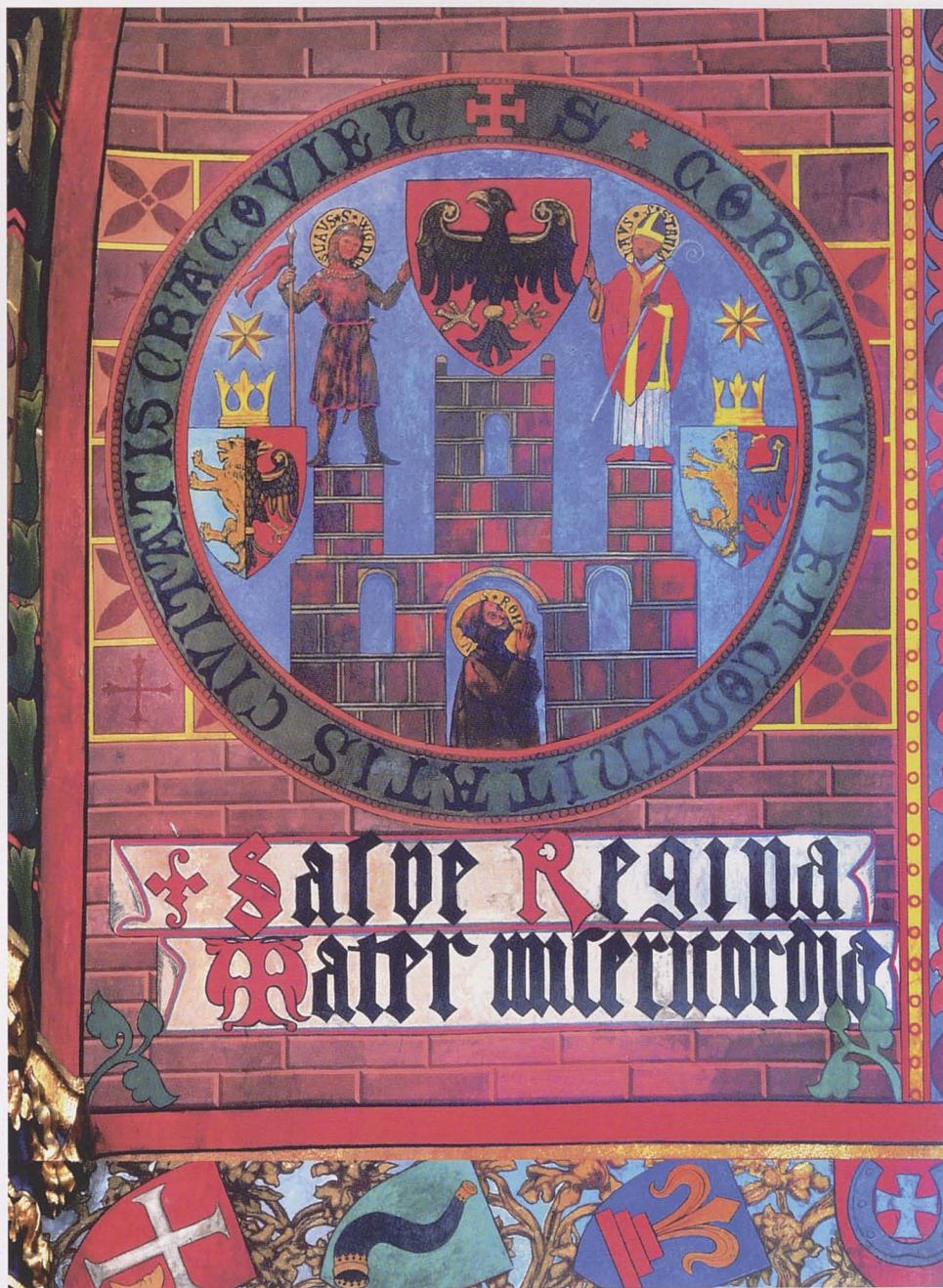
(590–591) Rok 1438 – relief z herbem Krakowa
na kloszu dzwonu Półzygmunt z niższej wieży Bazy-
liki Mariackiej – zob. il. 004 (udostępnione przez
Bazylikę Mariacką)

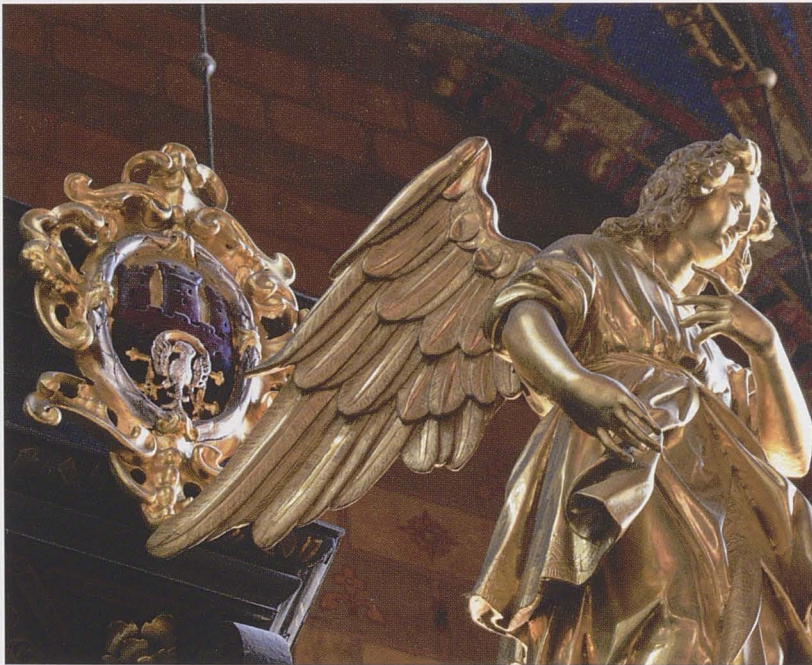
W BAZYLICE MARIACKIEJ I INNYCH KOŚCIOŁACH

(592–593) Rok 2019 – relief z herbem Krakowa na kłoszu dzwonu Józef z Nazaretu z niższej wieży Bazyliki Mariackiej, ufundowanego na 700-lecie konsekracji kościoła Mariackiego przypadające na rok 2020 (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(594) Rok 1891 – polichromia wyobrażająca najstarszą pieczęć miasta i rady miejskiej (właśnie ta pieczęć stała się prawzorem herbu Krakowa); wykonana przez Stanisława Wyspiańskiego pod kierunkiem Jana Matejki (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(595) Koniec XVI w. – fragment zwieńczenia stalli radzieckich z herbem Krakowa w Bazylice Mariackiej (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(596) Rok 1681 – fragment wykonanej w brązie balustrady oddzielającej absydę Bazyliki Mariackiej od reszty kościoła; ażurowa bramka ozdobiona orłem i herbem Krakowa (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

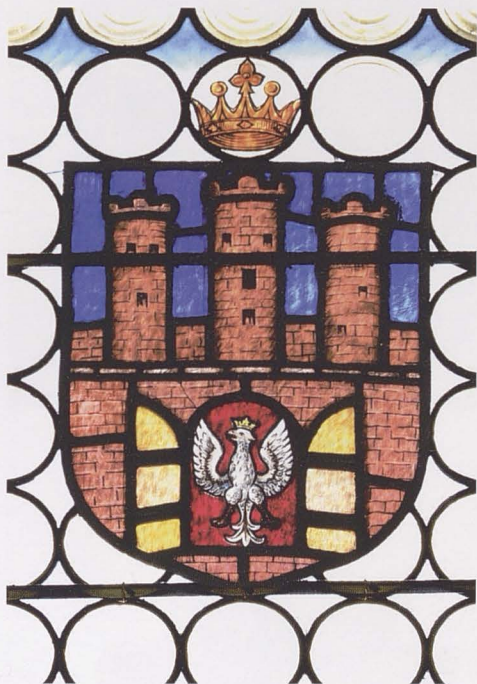

W BAZYLICE MARIACKIEJ I INNYCH KOŚCIOŁACH

(597) Rok 1891 – herb miasta na zworniku żeber sklepienia prezbiterium Bazyliki Mariackiej; dzieło zespołu pracującego pod kierunkiem Jana Matejki (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(598) Rok 1894 – fragment witrażu w prezbiterium Bazyliki Mariackiej Matka Boska Częstochowska z motywami heraldycznymi, według projektu Tadeusza Dmochowskiego (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(599) Rok 1945 – fragment witrażu z kaplicy św. Jana Nepomucena Opieka Najświętszej Panny Marii nad Krakowem, zwanego Dziękczynnym, według projektu Jana Januszeńskiego; na witrażu inskrypcja: podczas działań wojennych 16 stycznia 1945 r. jedynym uszkodzeniem kościoła było rozbicie 20 pól tego okna (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(600) XVII/XVIII w. – herb miasta na antepedium ołtarza św. św. Judy Szymona i Judy Tadeusza, usytuowanego w Bazylice Mariackiej naprzeciwko stali radzieckich, co tłumaczy lokalizację herbu (udostępnione przez Bazylikę Mariacką)

(601–602) Pierwsza połowa XVIII w. – relikwiarz św. Jana Nepomucena w kształcie herbu Krakowa, znajdujący się w kościele św. Wojciecha w Krakowie. Srebrny, częściowo złocony, z napisem: ORBIS AMOR NOSTRA MVLTVM DILECTVS AB VRBE CONDITOR IN FVND0 PECTORIS ECCE (wielce ukochany na świecie umiłowany przez nasze miasto oto ukryty został w głębi serca). Na stopie wyryta informacja o renowacji tego relikwiarza przez złotnika Artura Rusińskiego w 1830 r. (udostępnione przez Rektorat św. Wojciecha Biskupa i Męczennika)

(603–604) Rok 1824 – herb Krakowa w kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie, nad nagrobkiem Stanisława Mieroszewskiego (udostępnione przez Parafię Wszystkich Świętych)

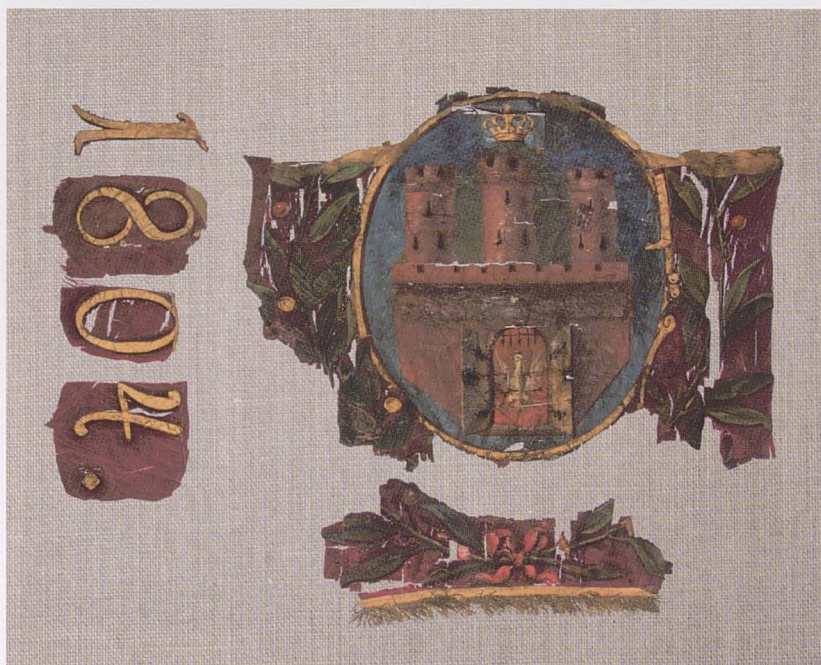
(605–606) Rok 1897 – herb Krakowa w kościele św. Krzyża w Krakowie, nad wejściem do zakrystii (udostępnione przez Parafię św. Krzyża)

W BAZYLICE MARIACKIEJ I INNYCH KOŚCIOŁACH

(607–608) Rok 1593 – drzwi do Izby Pańskiej dawnego ratusza krakowskiego, od drugiej połowy XIX w. w zbiorach uniwersyteckich; u zwieńczenia inkrustowany herb miasta (MUJ, nr inw. 4235/IV)

(609) Rok 1804 – chorągiew cechu garbarzy z herbem Krakowa (MUJ, nr inw. 6392)

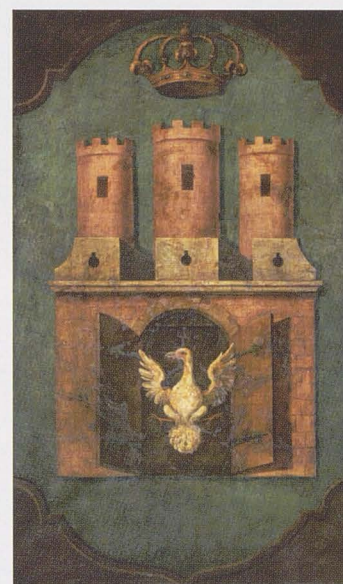
(610) Połowa XVII w. – kartusz zdobiący herb Krakowa (MUJ, nr inw. 7418)

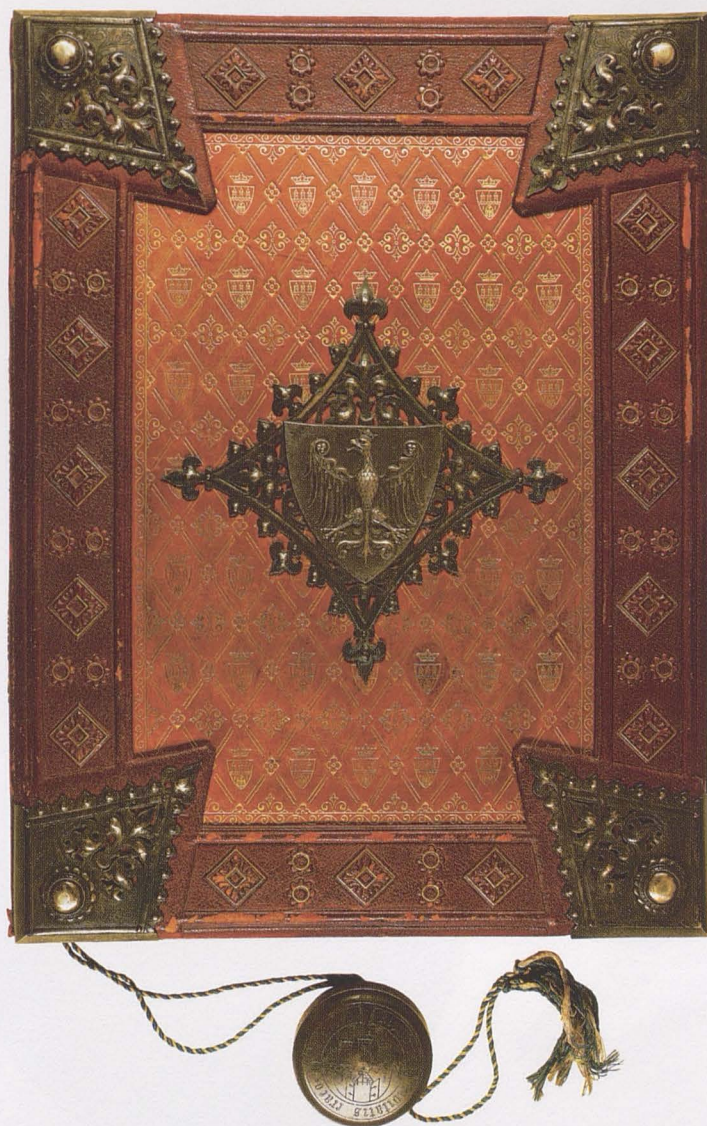
(611–612) Rok 1945 – Kraków w 1650, namalowany w 1945 r. temperą na desce przez Helmutha Heinsohna widok Krakowa oparty na panoramie z 1619 r. wykonanej przez Mattheusa Meriana, obok powiększenie herbu Krakowa (MUJ, nr inw. 1777)

(613) XVIII w. – szkicowe przedstawienie herbu miasta przez nieznanego autora, olej na płótnie (MUJ, nr inw. 5716)

(614) XIX w. – przedstawienie herbu miasta przez nieznanego autora, olej na płótnie (MUJ, nr inw. 1780)

W UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM

(615–618) Rok 1900 – okładzina adresu gratulacyjnego skierowanego przez Radę Miejską w Krakowie do Uniwersytetu Jagiellońskiego z okazji jubileuszu 500-lecia odnowienia Akademii Krakowskiej (AUJ, sygn. S II 954/157)

(619) Około roku 1846 – plakieta z herbem Krakowa ze słupa drogowego z czasów Rzeczypospolitej Krakowskiej (MUJ, nr inw. 5924, 1060/IV)

(620–621) Rok 1900 – awers i rewers srebrnego medalu jubileuszowego 500-lecia odnowienia Akademii Krakowskiej (MNK, nr inw. VII-MdP-72)

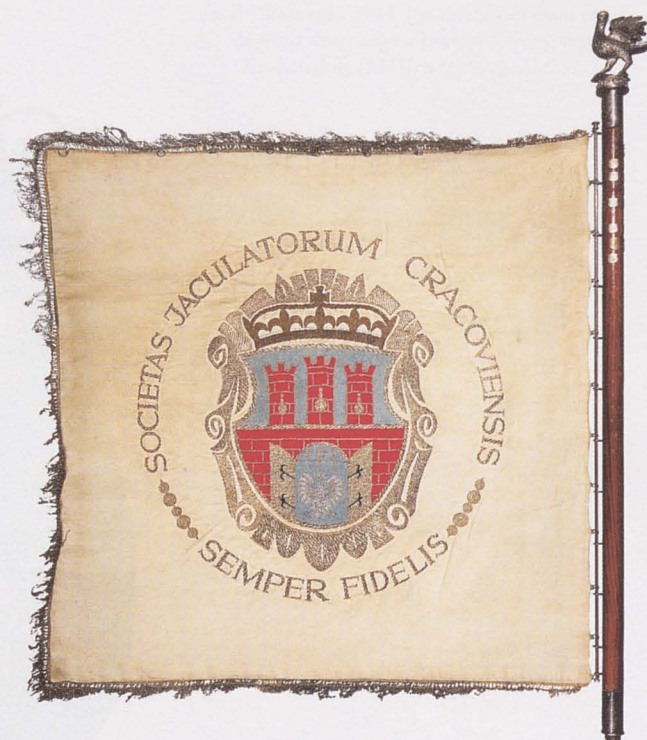

W BRACTWIE KURKOWYM

(622–623) Lata 1564/1565 – srebrny kur, dar Rady Miejskiej Krakowa dla ówczesnej Szkoły Strzeleckiej, późniejszego Bractwa Kurkowego; uwagę zwraca obroża na szyi kura z zawieszka w formie tarczy, na której przedstawiono herb Krakowa (MK, nr inw. MHK 191/BrK)

(624) Rok 1929 – laska królewska (insygnium króla kurkowego),
dar dla Bractwa od Karola Rollego, prezydenta Krakowa, ówczesnego
króla kurkowego (MK, nr inw. MHK 182/BrK)

(625) Rok 1973 – sztandar Towarzystwa Strzeleckiego „Bractwo Kurkowe” w Krakowie, poświęcony 20 stycznia 1974 r.;
aktualnie znajduje się w muzealnym depozycie – został
zastąpiony nowym sztandarem
(MK, dep. Bractwa Kurkowego)

W BRACTWIE KURKOWYM

(626) Rok 1914 – łańcuch I wiceprezesa Towarzystwa Strzeleckiego w Krakowie; ogniwo centralne w kształcie herbu Krakowa, do którego z kolei przywieszony jest mały kurek (MK, nr inw. MHK 128/BrK)

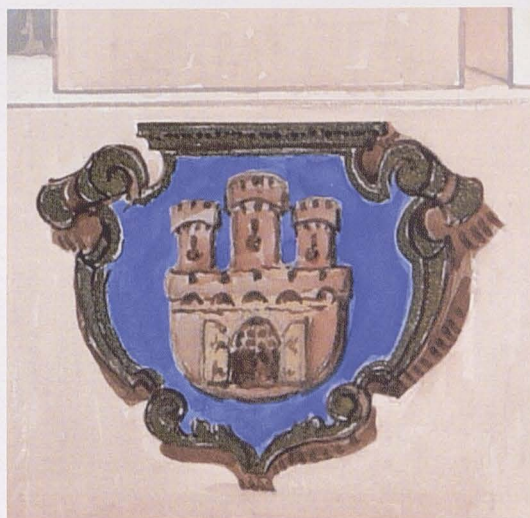

(627–628) Rok 1893 – puchar szklany, dar Alberta Kralika von Meyrswaldem dla krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego (MK, nr inw. MHK 180/BrK)

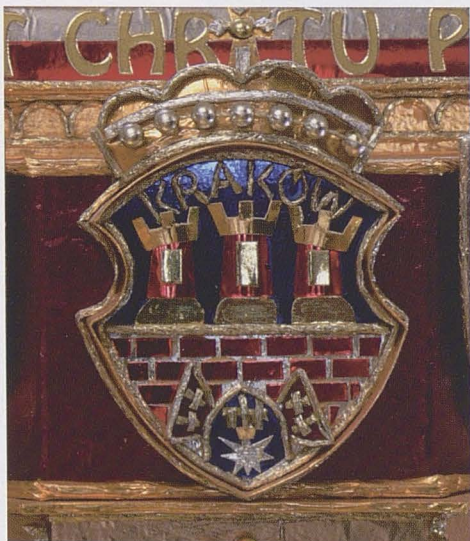

W BRACTWIE KURKOWYM

(629–630) Rok 1919 – dyplom nadania godności członka honorowego Bractwa Kurkowego gen. Józefowi Hallerowi; dyplom dla „honorowego brata” wykonał Henryk Uziembło (MK, nr inw. MHK Bibl. R 895)

(631–632) Szopka krakowska autorstwa Zbigniewa Gillerta, zwycięży konkursu szopkarskiego w 2016 r.; na powiększonym fragmencie herb Krakowa z centralnie usytuowanej bramy szopki (MK, dep. autora dzieła)

(633–634) Rok 1791 – lada (skrzynka na najcenniejsze przedmioty, w tym pieczęcie i insygnia) Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej; na wieku okręt żaglowy – koga: symbol Kongregacji nawiązujący do czasów świetności krakowskiego kupiectwa i jego udziału w handlu międzynarodowym (MK, nr inw. 1172/Dep./158/98)

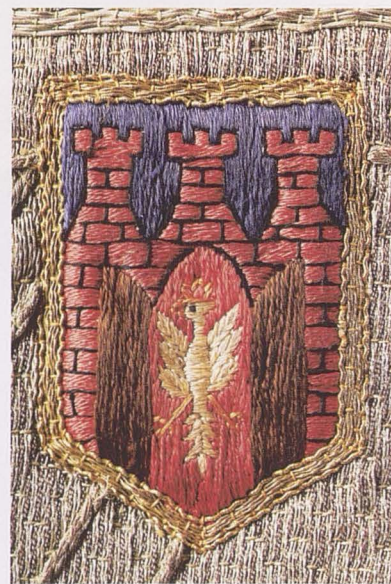
(635) Rok 2006 – łańcuch prezesa Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej; w centralnym ogniwie znak Kongregacji w postaci kogi, do niego przywieszony herb Krakowa (udostępnione przez KKK)

(636–637) Rok 1968 – sztandar Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej z godłem w postaci kogi, na której z kolei umieszczony jest herb Krakowa, widoczny na powiększeniu (udostępnione przez KKK)

(638–639) Rok 1936 – historyczny sztandar Sekcji Chrześcijańskich Restauratorów Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej wraz z powiększeniem fragmentu godła, na którym widoczny herb Krakowa (MK, nr inw. 1170/Dep.)

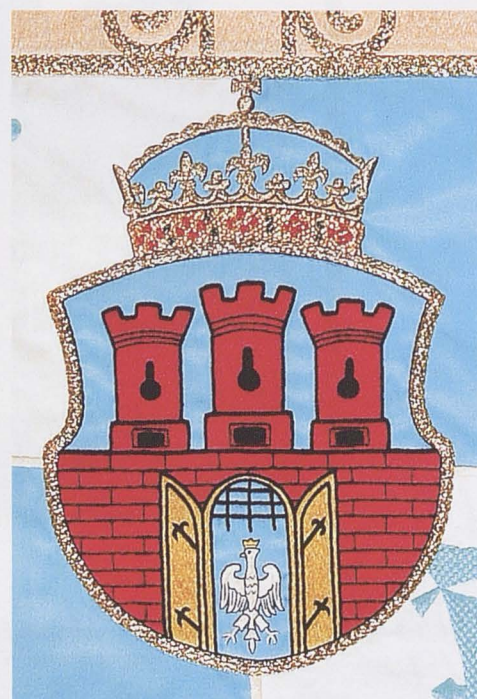

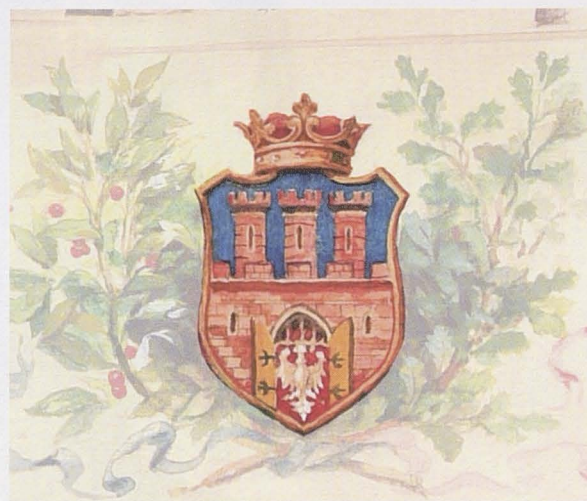

(640–641) Rok 1996 – sztandar Branży Gastronomicznej Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej (udostępnione przez KKK)

(642–643) Rok 1997 – sztandar Branży Usług Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej (udostępnione przez KKK)

(644–645) Rok 1919 – dyplom nadania Henrykowi Szarskiemu, b. starszemu Kongregacji Kupieckiej i b. wiceprezydentowi Krakowa, tytułu członka honorowego Kongregacji (MK, nr inw. MHK, R-1304)

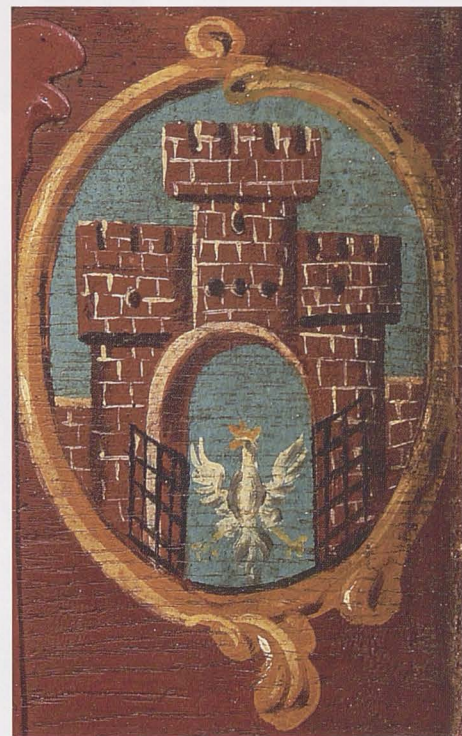
(646–647) Pochodzący z lat 90. XX w. buzdygan prezesa Małopolskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie – insygnium to nadal pełni swoją funkcję (udostępnione przez Izbę)

W IZBIE RZEMIEŚLNICZEJ I CECHACH
.....

(648–649) Pochodzące sprzed roku 1989 i nadal pozostające w użyciu łańcuchy prezesa i wiceprezesa Małopolskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie (udostępnione przez Izbę)

(650–651) Rok 1761 – lada (skrzynka) cechu czerwonych garbarzy, białoskórników i rękawiczników; pod wizerunkiem orła napis: IOZEF NER
FONDATOR SKARBU TEGO (MK, nr inw. MHK 296/II)

W IZBIE RZEMIEŚNICZEJ I CECHACH

(652) Rok 1784 – lada (skrzynka) cechu rymarzy; po obu stronach herbu Krakowa napis: D: 19 Maja 1784 Roku Za Starszych PP Wojciecha Rutkowskiego i Antoniego Domagalskiego D: 28go Lipca 1833 R: Za Starszych PP: Marcina Cynagler i Augustyna Domagalskiego (MK, nr inw. MHK 310/II)

(653) Rok 1888 – lada (skrzynka) cechu piekarzy białych; na tabliczce pod herbem Krakowa wyryty napis: Ta skrzynka sprawiona w roku 1888 za staraniem Starszych cechu piekarzy białych w Krakowie Walentego Łysakowskiego i Macieja Opidowicza (udostępnione przez organizację cechową)

(654) Rok 1968 – łańcuch starszego Cechu Rzemiosł Różnych (udostępnione przez organizację cechową)

(655) Około roku 1970 – łańcuch starszego Cechu Rzemiosł Metalowych (udostępnione przez organizację cechową)

(656) Rok 1981 – łańcuch starszego Cechu Rzemioł Skórzanych skupiającego m.in. szewców, kuśnierzy i rękawiczników, kaletników i rymarzy, cholewkarzy i garbarzy (udostępnione przez organizację cechową)

(657) Rok 1981 – łańcuch podstarszego Cechu Rzemioł Skórzanych (udostępnione przez organizację cechową)

(658) Rok 1985 – łańcuch podstarszego Cechu Rzemieślników i Przedsiębiorców Budowlanych (udostępnione przez organizację cechową)

(659) Rok 1985 – łańcuch podstarszego Cechu Rzemiosł Spożywczych (udostępnione przez organizację cechową)

(660) Około roku 1988 – łańcuch starszego Sekcji Malarzy Małopolskiego Cechu Rzemieślników i Przedsiębiorców Budowlanych (udostępnione przez organizację cechową)

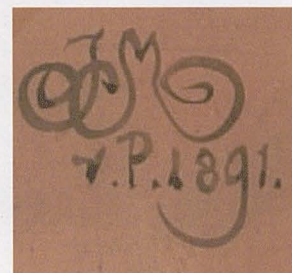
(661) Rok 1995 – łańcuch wicecehmistrza Cechu Krawców i Pokrewnych Zawodów z godłem cechowym na frontowym ogniwie (udostępnione przez organizację cechową)

(662) Pochodzący sprzed 1989 r. łańcuch przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej Małopolskiej Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości, używany wspólnie (udostępnione przez Izbę)

(663–664) Rok 2018 – awers i rewers medalu okolicznościowego z okazji jubileuszu 70-lecia Cechu Rzemiosł Różnych (udostępnione przez organizację cechową)

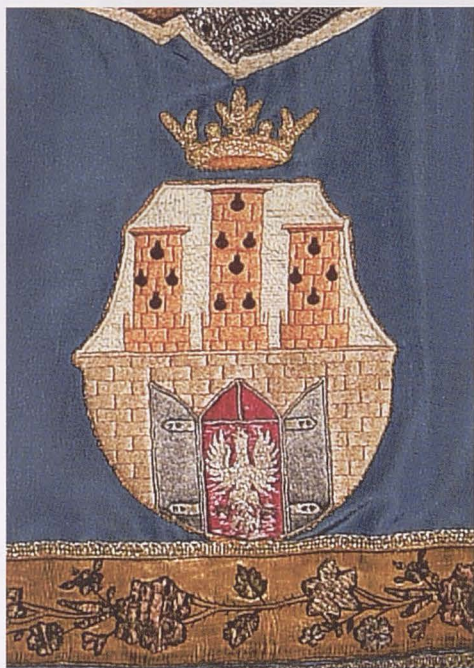
(665–666) Rok 1891 – niedokończony wizerunek herbu Cechu Krawców, akwarela na papierze pędzla Jana Matejki; na powiększeniu inicjałowy podpis autora i datowanie naniesione jego ręką (udostępnione przez organizację cechową)

(667–668) Rok 1897 – chorągiew cechu kowali, stelmachów, siodlarzy, lakierników i rymarzy w Krakowie (MK, nr inw. 2874/III)

(669) Rok 1907 – chorągiew Stowarzyszenia Własnej Pomocy Katolickich Kucharzy w Krakowie, obecnie w Stowarzyszeniu Małopolskich Kucharzy i Cukierników (udostępnione przez organizację cechową)

W IZBIE RZEMIEŚNICZEJ I CECHACH

(670–671) Rok 1912 – chorągiew cechu piekarzy pieczywa białego w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(672–673) Około roku 1920 – sztandar Cechu Kapeluszniczego i Czapniczego w Krakowie i powiększenie głowicy drzewca sztandaru (udostępnione przez organizację cechową)

(674) Rok 1936 – sztandar Cechu Rzeźników w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(675–676) Rok 1946 – sztandar Wojewódzkiego Cechu Kominarzy w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(677) Rok 1946 – sztandar Cechu Krawieckiego w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(678) Rok 1947 – sztandar Związku Zawodowego Robotników i Pracowników Gastronomii i Hoteli w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

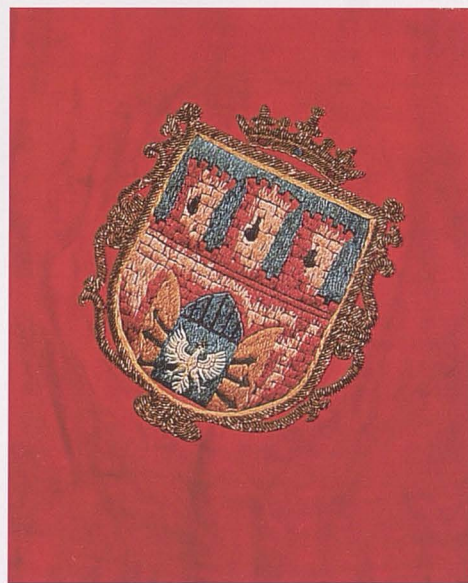
(679) Rok 1960 – sztandar Cechu Szklarzy w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

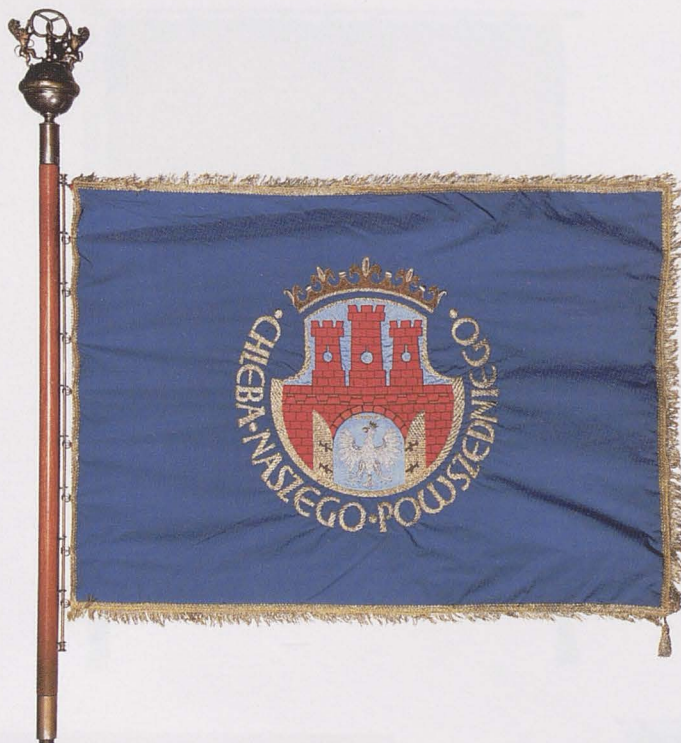

(680) Rok 1961 – sztandar Cechu Rzemiosł Budowlanych w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(681–682) Rok 1966 – sztandar Cechu Mistrzów Blacharskich i Instalatorów Wodociągowych w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(683) Rok 1968 – sztandar Sekcji Piekarzy Cechu Rzemiosł Spożywczych, na jego polaci napis otaczający herb Krakowa: CHLEBA NASZEGO POWSZEDNIEGO (udostępnione przez organizację cechową)

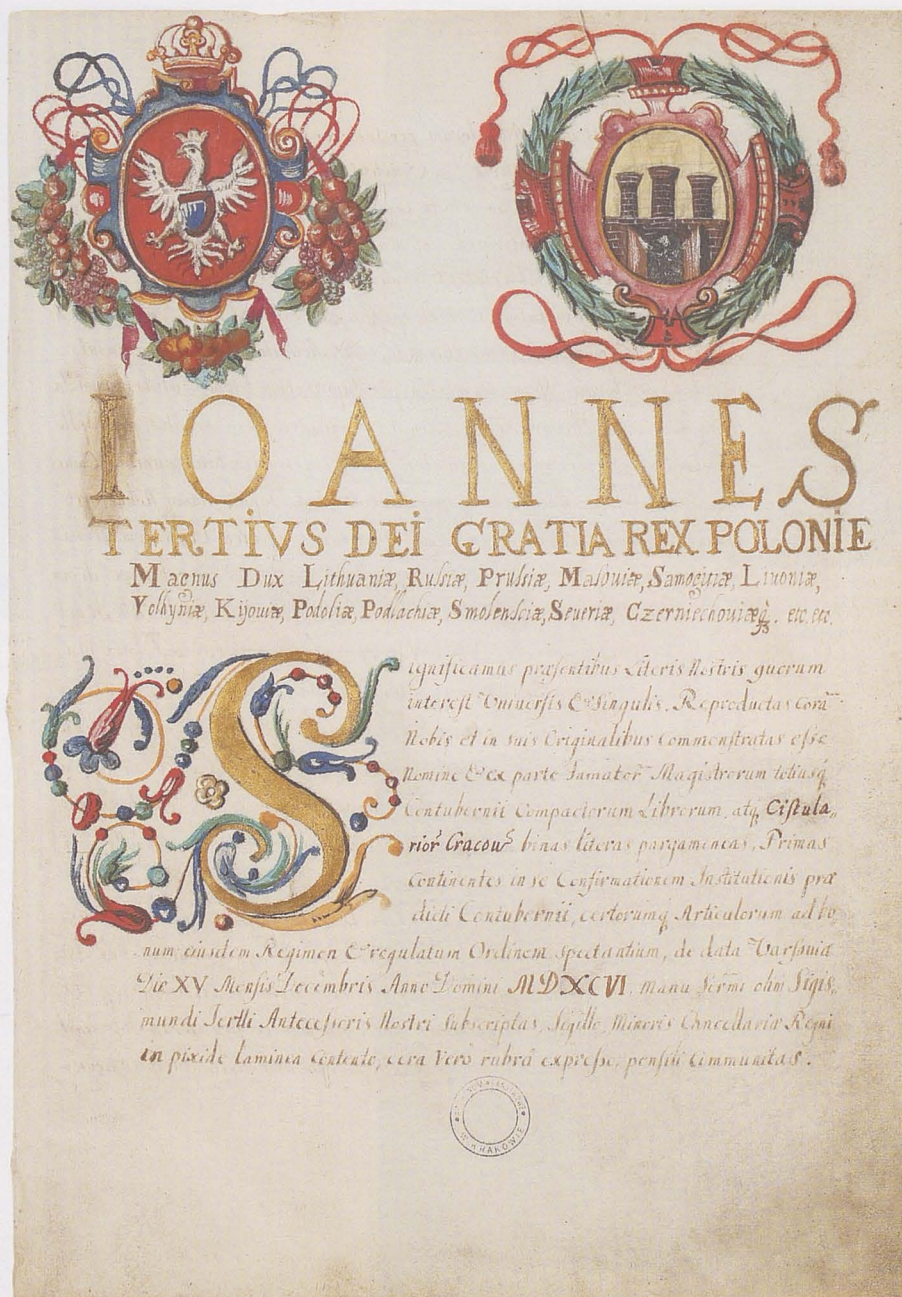
(684) Rok 1974 – sztandar Usług Różnych przy Cechu Odzieżowo-Włókienniczym w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

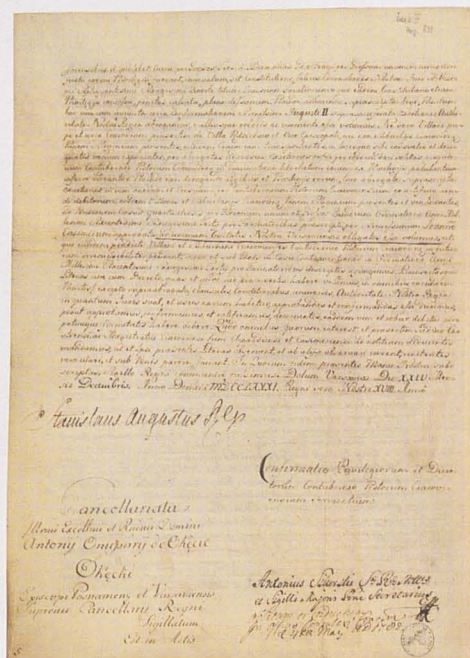
(685–686) Rok 1983 – sztandar Spółdzielni Rzemieśniczej Malarzy i Budowlanych „Dekoracja” w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(687) Rok 1987 – sztandar Cechu Rzemiosł Odzieżowych i Włókienniczych w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(688) Rok 1676 – pierwsza strona wydanego przez króla Jana III Sobieskiego dokumentu potwierdzającego dotychczasowe przywileje dla cechu krakowskich introligatorów (ANK, sygn. 29/141/9)

(689–690) Rok 1781 – strona otwierająca dokument, w którym król Stanisław August Poniatowski zatwierdził przywileje cechu piekarzy krakowskich, oraz strona ostatnia tego dokumentu z własnoręcznym, królewskim podpisem: Stanislaus Augustus Rex (ANK, perg. 839)

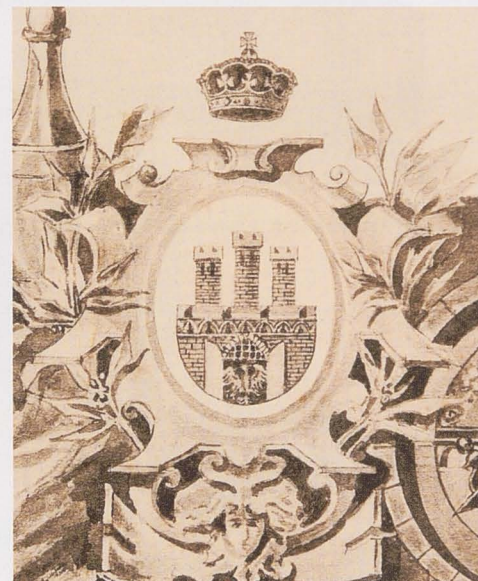
(691) Rok 1609 – karta tytułowa księgi cechu rzeźników krakowskich obejmującej lata 1609–1648 (ANK, sygn. rkps 3228)

(692–693) Rok 1858 – świadectwo wyzwolenia, czyli promocji z ucznia na czeladnika w Cechu Stolarskim w Krakowie (ANK, sygn. 29/671/1767)

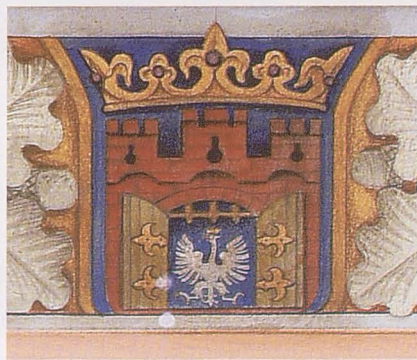
(694–695) Rok 1890 – świadectwo wyzwolenia, czyli promocji z ucznia na czeladnika, w Stowarzyszeniu Rzeźników i Masarzy w Krakowie (ANK, sygn. 29/671/1850)

(696–697) Rok 1915 – świadectwo wyzwolenia, czyli promocji z ucznia na czeladnika, w Stowarzyszeniu Gospodnio-Szynkarskim w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

W IZBIE RZEMIEŚNICZEJ I CECHACH

(698–699) Rok 1944 – cechowy dyplom honorowy nadany w 20. rocznicę sprawowania urzędu cechmistrza cechu zdunów i garncarzy w Krakowie (udostępnione przez organizację cechową)

(700) Rzeźba w drewnie z balustrady oddzielającej część prezydyalną Sali Posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od ław poselskich, w pobliżu fotela prezydenckiego; wykonana w 1928 r. przez Aleksandra Żurakowskiego (z zasobów UMK)

VARIA

(701–702) Sztandar 2. Korpusu Zmechanizowanego im. gen. Władysława Andersa, sformowanego w Krakowie w 2002 r., rozformowanego w roku 2014 (udostępnione przez Centrum Operacji Lądowych – Dowództwo Komponentu Lądowego im. gen. Władysława Andersa)

(703) Sztandar Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji w Krakowie (udostępnione przez MPWiK S.A.)

(704) Sztandar Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego im. ks. Karola Wojtyły (udostępnione przez OK PTTK)

(705) Historyczny sztandar Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Krakowie (udostępnione przez MPK S.A.)

(706) Historyczny sztandar szkoły zawodowej przy Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym w Krakowie (udostępnione przez MPK S.A.)

(707) Pochodzący z drugiej połowy XX w. kilim z herbem Krakowa, według wzoru praktykowanego do lat 1990/1991 (udostępnione przez OK PTTK)

(708–709) U góry metalowa indywidualna odznaka służbowa Straży Miejskiej Miasta Krakowa z godłem Straży obowiązująca w latach 1991–1997, poniżej aktualny emblemat Straży – haftowana naszywka mundurowa funkcjonariuszy krakowskiej Straży Miejskiej (udostępnione przez SMMK)

(710–711) Wybity w 1818 r. medal na cześć organizatorów Wolnego Miasta Krakowa z okazji nadania w tymże roku konstytucji temu państwu-miastu (MK, nr inw. MHK 169 BrK)

(712–713) Wybity w 1838 r. medal ZA OFIARĘ I TRUDY W UPIĘKSZANIU MIASTA dla uczczenia Floriana Straszewskiego, senatora Wolnego Miasta Krakowa, twórcy Plant (ze zbiorów prywatnych)

(714–715) Medal według projektu Henryka Antoniego Stattlera wybity w 1851 r. w pierwszą rocznicę wybuchu w Krakowie wielkiego pożaru (MNK, nr inw. VII-MdP-4681)

(716–717) Medal wybity na cześć Jana Schindlera, prezesa Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa w latach 1839–1846 (ze zbiorów prywatnych)

(718–719) Wybity w 1880 r. według projektu Wacława Głowackiego medal upamiętniający wizytę Franciszka Józefa I w Krakowie (MNK, nr inw. VIII-MdP-125)

(720–721) Medal wybity w 1887 r. jako nagroda Komitetu Wystawy Rolniczej i Przemysłowej, Etnologicznej oraz Sztuki Polskiej w Krakowie w 1887 r. (ze zbiorów prywatnych)

(722–723) Medal nagrodowy Muzeum Techniczno-Przemysłowego w Krakowie wydany w 1913 r. według projektu Henryka Kunzeka (MNK, nr inw. VII-MdP-1271)

(724–725) Medal pamiątkowy „Kraków 2000” wydany na podstawie uchwały Rady Miasta Krakowa dla upamiętnienia Krakowa jako Europejskiego Miasta Kultury w 2000 r., według projektu Jana Nowakowskiego (z zasobów UMK)

(726–727) Medal „Cracoviae Merenti” ustanowiony przez Radę Miasta Krakowa w 1992 r. w klasach złotej i srebrnej, od roku 1998 także brązowej, jako wyróżnienie nadawane przez Radę osobom, organizacjom i instytucjom szczególnie zasłużonym dla Krakowa (z zasobów UMK)

(728) Giwer (kiwer), zwany też kaszkietem, wprowadzony po utworzeniu nowej milicji Wolnego Miasta Krakowa w 1836 r. Wymiary wykonanego z mosiężnej blachy herbu Krakowa: 13,5 x 7,5 cm
(MK, nr inw. MHK 418/III)

(729) Blaszany kartusz herbowy z płomienistymi liśćmi laurowymi z herbem Krakowa, o wymiarach 8,2 x 7 cm, do przypinania. Prawdopodobnie odznaka którejś ze służb miejskich w drugiej połowie XIX w.
(MK, nr inw. MHK 454/III)

(730) Blaszana odznaka gajowego miasta Krakowa do przypinania na czapce lub kurtce mundurowej. Prawdopodobnie z przełomu wieków XIX i XX
(MK, nr inw. MHK 112a/III)

(731–732) Przykładowe dwa blaszane krakowskie szrotgeldy (cechy szrotdeldowe) – żetony zastępujące monety, które służyły do rozliczeń finansowych z tytułu szrotu, czyli przewozu trunków miejskimi środkami transportu. U góry żeton rozliczeniowy z XV w., poniżej żeton z XVI w.
(MK, nr inw. MHK 39/I/1-2
oraz MK, nr inw. MHK 39/I/1-2)

(733–738) Monety państwa-miasta Wolnego Miasta Krakowa – Rzeczypospolitej Krakowskiej; waluta wprowadzona do obiegu w 1935 r.; pomimo upadku Wolnego Miasta w 1846 r. jako środek płatniczy przetrwała do lat 50. XIX w., kiedy to wszedł do obiegu austriacki gulden, tzw. złoty reński. Moneta bita w Wiedniu, w prywatnej firmie Wappensteina (MK, nr inw. MHK 932/II/N oraz ze zbiorów prywatnych)

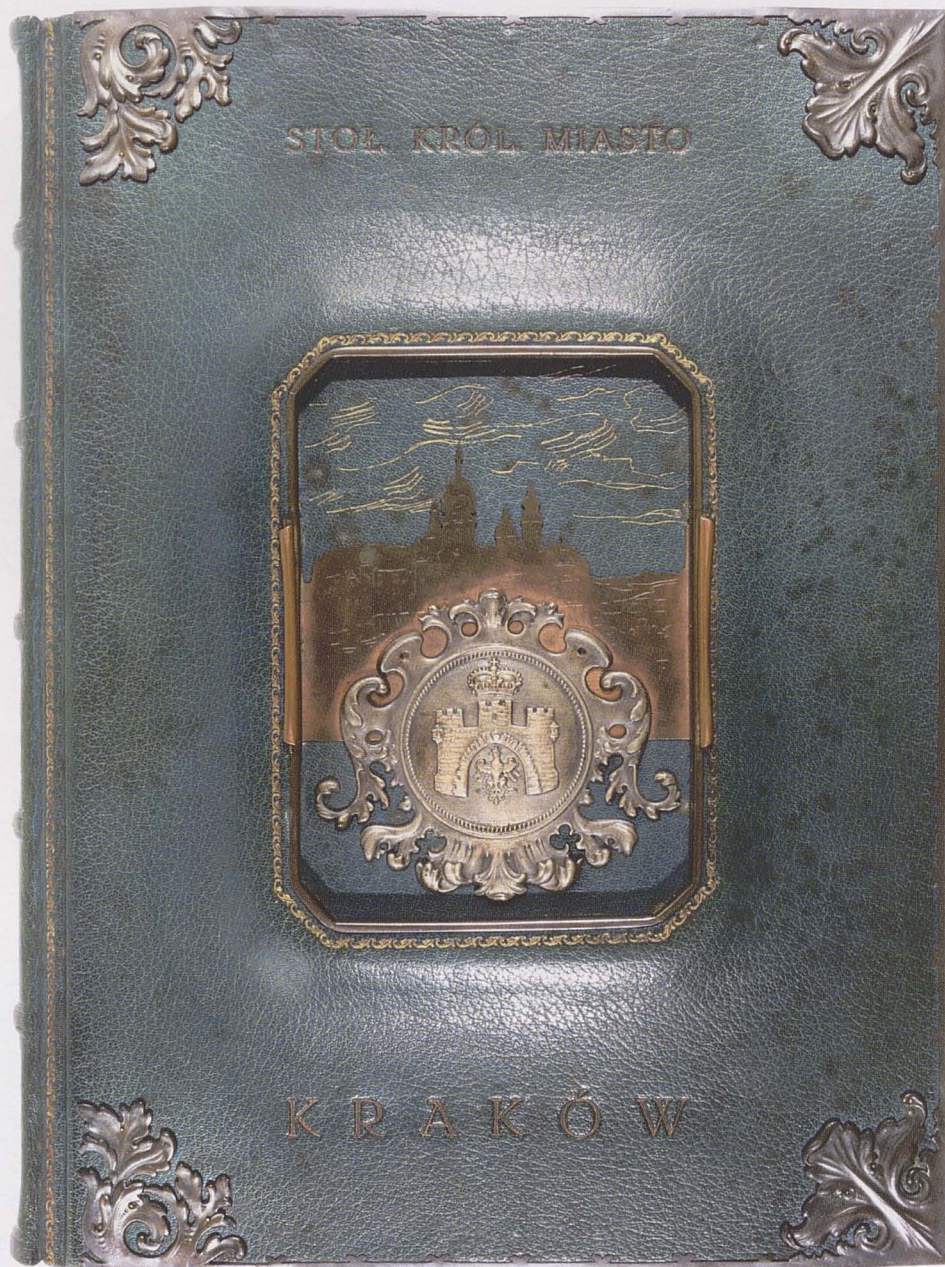

VARIA

(739–744) Guziki mundurowe z okresu Wolnego Miasta Krakowa – Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846); w tamtym czasie mundury wprowadzono nie tylko dla paramilitarnej milicji miejskiej, ale dla wszystkich urzędów, a nawet obywateli – zob. il. 091–092 (MNK, nr inw. V-601/1–21)

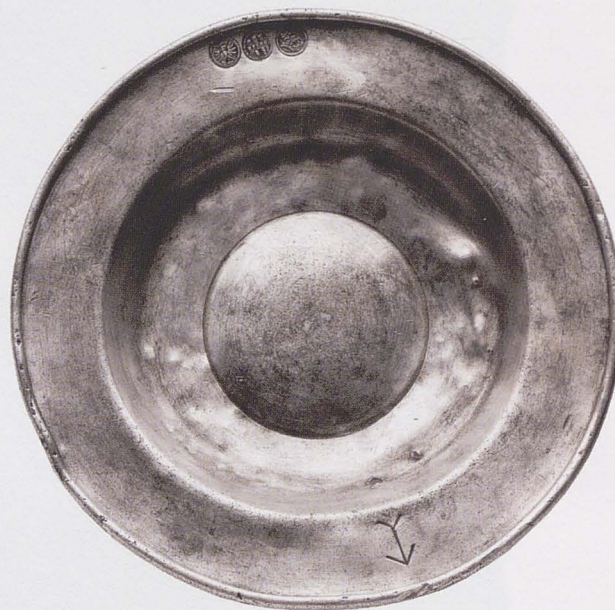
(745–746) Założona w 1678 r. księga miejska z urzędowym spisem rajców – przód skórzanej okładziny ze srebrzonymi okuciami, tu także zamykany na klucz zameczek w kształcie tarczy z herbem Krakowa (ANK, rkps 1477)

VARIA

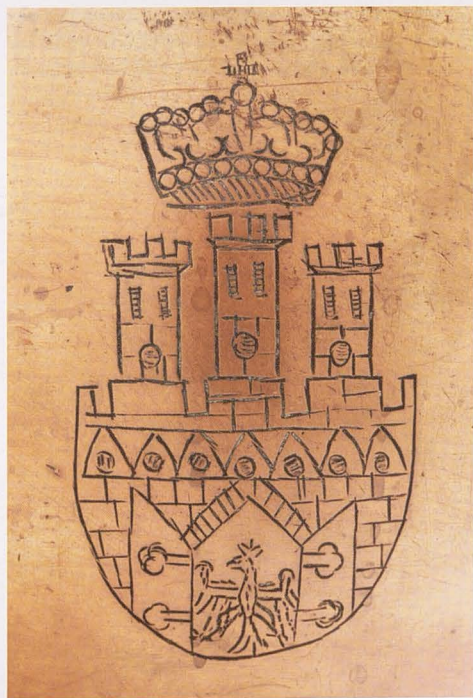
(747) Przód oprawionej w skórę z metalowymi okuciami książki pamiątkowej miasta Krakowa prowadzonej w okresie międzywojennym przez krakowski samorząd; w centrum posrebrzany herb miasta z panoramą Krakowa w tle (ANK, sygn. D-2)

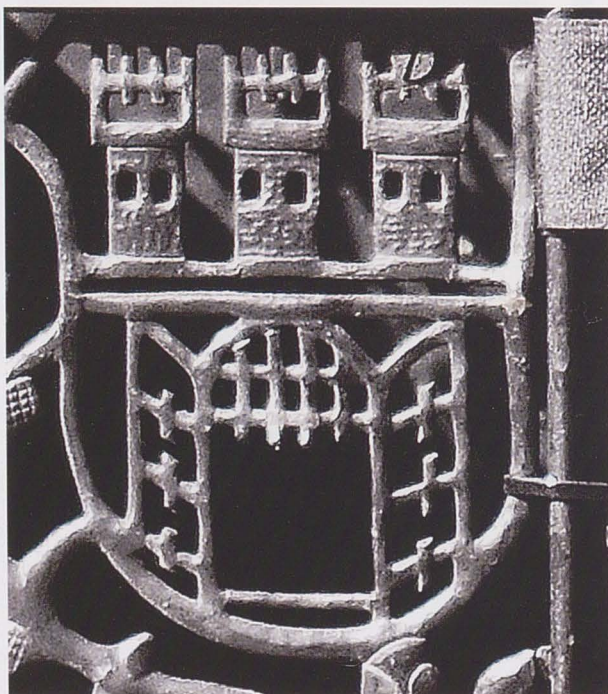
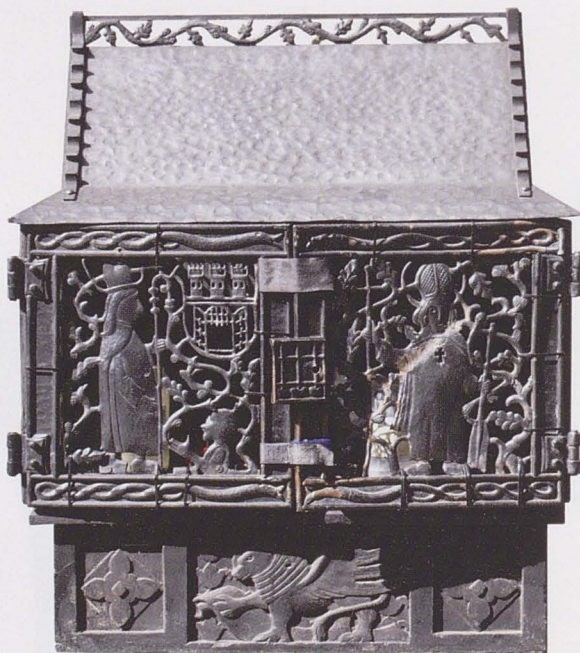

(748–749) Cynowy, odlewany talerz o średnicy 19,8 cm z drugiej połowy XVI w. (po roku 1558), przy krawędzi kołnierza odcisnięte trzy okrągłe punce konwiskarskie, czyli znaki odlewni cynowych. Pierwszy od lewej z przedstawianych znaków oznaczał próbę cyny, drugi miasto będące siedzibą warsztatu konwiskarskiego – odlewni, trzeci był znakiem właściciela (MK, nr inw. MHK 1307/II)

(750–751) Wykonany z blachy miedzianej, rytowany dzban wysokości 36 cm i średnicy dna 17 cm, stanowiący pamiątkę z Wystawy Krajowej mającej miejsce w Krakowie w 1887 r. Na spodzie dna wybito napis podający wytwórcę: S. Pichel kotlarz (MK, nr inw. MHK 2439/III)

(752–753) Kuta w metalu latarnia wotywna przed grupą figur „Golgota” na ścianie kościoła św. Marka od strony ul. Sławkowskiej (z zasobów UMK)

(754) Żelazna, odlewana i kuta kłódka z wypukłym reliefem w postaci herbu Krakowa z otwieraną bramą. Powstała ok. 1850 r.; wykonana jako obiekt ślusarskiej sztuki popisowej w ramach cechowych rygorów czeladniczo-mistrzowskich; wymiary 25,5 x 13,5 cm (MK, nr inw. MHK 1182/III)

SPISY SKRÓTÓW
I LITERATURY

ABM	Archiwum Bazyliki Mariackiej w Krakowie
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
ANK	Archiwum Narodowe w Krakowie
APF	Archiwum oo. Franciszkanów w Krakowie
AUJ	Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego
AZ UMK	Archiwum Zakładowe Urzędu Miasta Krakowa
BJ	Biblioteka Jagiellońska
BK PAN	Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk
BN	Biblioteka Narodowa w Warszawie
BKr	Towarzystwo Strzeleckie Bractwo Kurkowe w Krakowie
DKL	Centrum Operacji Lądowych – Dowództwo Komponentu Lądowego w Krakowie
IPH	Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie
KG OK PTTK	Koło Grodzkie Oddziału Krakowskiego PTTK
KKK	Krakowska Kongregacja Kupiecka
MIRiP	Małopolska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Krakowie
MK	Muzeum Krakowa
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie
MNW	Muzeum Narodowe w Warszawie
MPK S.A.	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjna S.A. w Krakowie
MPWiK S.A.	Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji S.A. w Krakowie
MUJ	Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
OK PTTK	Oddział Krakowski PTTK
PAN	Polska Akademia Nauk
PAU	Polska Akademia Umiejętności w Krakowie
PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
RDLP	Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych
RMK	Rada Miasta Krakowa
SKOZK	Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa
SMMK	Straż Miejska Miasta Krakowa
SPT	Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych w Krakowie
TMHiZK	Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa
UJ	Uniwersytet Jagielloński
UMK	Urząd Miasta Krakowa
ZKW	Zamek Królewski w Warszawie
ZOPZŁ	Zarząd Okręgowy Polskiego Związku Łowieckiego
ZSŁ	Zespół Szkół Łączności w Krakowie

- Barycz 1930 Henryk Barycz, *Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575–1595*, Kraków 1930 (Biblioteka Krakowska, nr 70).
- Bielski 1856 Marcin Bielski, *Kronika polska*, Sanok 1856.
- Bieżanowski 1673 Stanisław Józef Bieżanowski, *Szczęśliwy kres lotnej ku nieśmiertelnej chwale strzały...*, Kraków 1673.
- Bochniak 2018 Andrzej Bochniak, *Dzwony kościoła Mariackiego w Krakowie*, Kraków 2018.
- Chmiel 1909 Adam Chmiel, *Pieczenie m. Krakowa, Kazimierza, Kleparza i jurydyk krakowskich do końca XVIII wieku*, Kraków 1909.
- Chmiel 1929 Adam Chmiel, *Historia herbu miasta Krakowa, tytuły miasta, barwa miasta*, Dziennik Rozporządzeń Miasta Krakowa, 1929, nr 7.
- Chmiel 1932 Adam Chmiel, *Ustrój miasta Krakowa w XIX wieku (w zarysie)*, [w:] *Kraków w IX w.*, t. 1, Kraków 1932 (Biblioteka Krakowska, nr 72).
- Dalewski 1996 Zbigniew Dalewski, *Władza – przestrzeń – ceremoniał. Miejsce i uroczystość inauguracji władcy w Polsce średniowiecznej do końca XIV w.*, Warszawa 1996.
- Dobrzycki 1983 Jerzy Dobrzycki, *Hejnał krakowski*, Kraków 1983.
- Drelicharz, Piech 2000 Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, *Podstawy prawne symboliki samorządowej III Rzeczypospolitej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, Kraków 2002.
- Drelicharz, Piech 2004 Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, *Dawne i nowe herby Małopolski*, oprac. graf. Barbara Widłak, Kraków 2004.
- Follprecht 2018 Kamila Follprecht, *Stolica*, [w:] *Tysiąc skarbów Krakowa. Dzieje i sztuka*, red. Jacek Purchla, Joanna Ziętkiewicz-Kotz, Kraków 2018.
- Frańczyk 2000 Mirosław Frańczyk, *Kraków. Kalendarz dziejów od prawników do wybuchu I wojny światowej*, Kraków 2000.
- Friedberg 1937 Marian Friedberg, *Herb Miasta Krakowa*, Kraków 1937.
- Garlicki 2003 Jan Garlicki, *Wspomnienia z magistratu (1935–1987)*, Kraków 2003.
- Gieysztor 1978 Aleksander Gieysztor, *Spektakl i liturgia polska koronacja królewska*, [w:] *Kultura elitarna a kultura masowa późnego średniowiecza*, red. Bronisław Geremek, Wrocław 1978.
- Grabowski 1852 Ambroży Grabowski, *Starożytnicze wiadomości o Krakowie...*, Kraków 1852.
- Grodziska 2003 Karolina Grodziska, *„Gdzie miasto zaczarowane”. Księga cytatów o Krakowie*, Kraków 2003.
- Gumowski 1960 Marian Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960.
- Kasprzyk 2007a Bogdan Kasprzyk, *Cracoviana na polskich monetach*, Kraków 2007.
- Kasprzyk 2007b Bogdan Kasprzyk, *Herbowe pieczęcie Miasta Krakowa*, Kraków 2007.
- Kasprzyk 2007c Bogdan Kasprzyk, *Widoki Krakowa na polskich medalach*, Kraków 2007.
- Kasprzyk 2011 Bogdan Kasprzyk, *Krakowskie dzielnice przez wieki*, Kraków 2011.
- Kasprzyk 2017 Bogdan Kasprzyk, *Towarzystwo Urzędników Gminy Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa (1872–2017)*, Kraków 2017.
- Komorowski, Opaliński 2011 Waldemar Komorowski, Piotr Opaliński, *O wieży wójta krakowskiego raz jeszcze. Komunikat*, „Architektura. Czasopismo Techniczne” 2011, z. 23.
- Kopaliński 1990 Władysław Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
- Kronika 1996 *Kronika Jana z Czarnkowa*, tłum. Józef Żerbiłło, Kraków 1996.
- Labuda 1986 Gerard Labuda, *Jak i kiedy Kraków został stolicą Polski piastowskiej*, „Rocznik Krakowski” 1986, t. 52.
- Lurker 1994 Manfred Lurker, *Przestanie symboli w mitach, kulturach i religiach*, tłum. Ryszard Wojnakowski, Kraków 1994.

- Malec J., Malec D. 2003 Jerzy Malec, Dorota Malec, *Historia administracji i myśli administracyjnej*, Kraków 2003.
- Małecki 1973 Jan M. Małecki, *Kiedy i dlaczego Kraków przestał być stolicą Polski*, „Rocznik Krakowski” 1973, t. 44.
- Naruszewicz 1787 Adam Naruszewicz, *Dyariusz podróży Nayiaśniejszego Stanisława Augusta Króla Polskiego...*, Warszawa 1787.
- Niechaj 2001 Małgorzata Niechaj, *Od rajców do radnych. W stulecie Statutu Gminy Miasta Krakowa*, Kraków 2001.
- Nowolecki 1881 Aleksander Nowolecki, *Pamiętka podróży Cesarza Franciszka Józefa I po Galicji...*, Kraków 1881.
- Ochmann 1983 Stefan Ochmann, *Koronacja Jana Kazimierza w roku 1649*, Warszawa 1983.
- Paprocki 1584 Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa sławnego Królestwa Polskiego na pięcioro xiąg rozdzielone...*, Kraków 1584.
- Piech 1991 Zenon Piech, *Święty Stanisław szafarzem Korony Królestwa Polskiego. Ze studiów nad średniowieczną sfragistyką miasta Krakowa*, „Rocznik Krakowski” 1991, t. 57.
- Piech 1997 Zenon Piech, *Skąd wziął się i co oznacza Orzeł w herbie Krakowa. Ze studiów nad genezą, etapami rozwoju i treściami ideowymi herbu miasta*, [w:] *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej*, red. Andrzej Radziwiński, Anna Supruniuk, Jan Wroniszewski, Toruń 1997.
- Piech, Drelicharz 2000 Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, *Podstawy prawne symboliki samorządowej III Rzeczypospolitej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, Kraków 2002.
- Piech, Drelicharz 2004 Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, *Dawne i nowe herby Małopolski*, oprac. graf. Barbara Widłak, Kraków 2004.
- Piekosiński 1899 Franciszek Piekosiński, *Pieczczę polskie wieków średnich, cz. 1: Doba piastowska*, Kraków 1899.
- Poczet 2010 Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa (1228–2010), red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2010.
- Poczet 2013 Poczet sołtysów, wójtów i burmistrzów miast, jurydyk, wsi i gmin przyłączonych do Krakowa do 1915 roku, oprac. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2013.
- Poczet 2015 Poczet sołtysów i wójtów wsi, gmin i gromad przyłączonych do Krakowa po 1915 roku, oprac. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2015.
- Poczet 2018 Poczet zwierzchników dzielnic Miasta Krakowa (1396–2018), oprac. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2018.
- Ptak 2002 Jan Ptak, *Chorągiew w komunikacji społecznej w Polsce piastowskiej i jagiellońskiej*, [w:] *Współczesna heraldyka samorządowa i jej problemy*, red. Wojciech Drelicharz, Zenon Piech, Kraków 2002.
- Rożek 1976 Michał Rożek, *Uroczystości w barokowym Krakowie*, Kraków 1976.
- Rożek 1987 Michał Rożek, *Polskie koronacje i korony*, Kraków 1987.
- Rożek 2005 Michał Rożek, *Kraków magiczny*, Kraków 2005.
- Seroka 2000 Henryk Seroka, *Chorągiew miejska w przedrozbiorowej Polsce*, Kraków 2000.
- Seroka 2002 Henryk Seroka, *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002.
- Starzyński 2010 Marcin Starzyński, *Krakowska rada miejska w średniowieczu*, Kraków 2010.
- Starzyński 2012 Marcin Starzyński, *Uwagi w sprawie genezy najstarszej pieczęci Krakowa z XIII wieku (na marginesie ostatnich badań)*, „Studia Źródłoznawcze” 2012, t. 50.
- Syrokomla 1854 Władysław Syrokomla (wyd.), *Dyaryusz prawdziwy wjazdu do stołecznego Krakowa i koronacji...*, Kraków 1854.
- Tokarz 1932 Wacław Tokarz, *Pomniki Prawa Rzeczypospolitej Krakowskiej 1815–1818, t. 1: Akta zasadnicze, protokoły komisji organizacyjnej*, Kraków 1932.

Andrzej Bochniak	fotografie nr: 003–004, 588–591
Jakub Chojnacki	fotografia nr: 071
Paweł Czernicki	fotografie nr: 210–211, 722–723
Andrzej Janikowski	fotografie nr: 026–027, 128–129, 205, 249–250, 359–360, 728, 730
Anna Kaczmarz	fotografia nr: 385
Tomasz Kalarus	fotografie nr: 022, 079–080, 083–084, 096, 102, 104, 118–119, 126, 127, 172, 222–223, 225, 319, 321, 325, 370–378, 391, 396, 418, 431–432, 434–435, 633–634, 638–639, 650–652, 667–668, 710–711, 729, 731–732, 735–736, 748–751, 754
Janusz Kozina	fotografie nr: 610–614
Wiesław Majka	fotografie nr: 006, 040–046, 048, 050–051, 072–073, 075–076, 105–110, 112–117, 120–126, 130–134, 136–137, 150–161, 173–179, 184, 195–197, 207, 212–215, 216, 224, 233–242, 251–257, 260–261, 268–270, 274–300, 329–332, 336–342, 345–347, 363–368, 386–387, 389–390, 392–393, 399–403, 423–428, 438–447, 472, 478, 480, 483–514, 519–546, 551–552, 557–560, 567–582, 584, 592–602, 622–632, 635–637, 640–649, 653–666, 669–687, 696–699, 701–709, 724–727
Małgorzata Multarzyńska-Janikowska	fotografie nr: 002, 007–008, 011, 013–018, 021, 023–025, 058–060, 063–064, 066, 068–070, 188–190, 198–204, 206, 264–265, 348–358, 405–408, 417, 583, 745–747
Anna Olchawska	fotografie nr: 394–395
Andrzej Ring	fotografie nr: 077, 144
Lech Sandzewicz	fotografie nr: 077, 144
Annie Spratt / platforma Unsplash	fotografia nr: 609 (podkład)
Mateusz Szczypiński	fotografie nr: 020, 718–719
Bogusław Świerzowski	fotografie nr: 138–141
Roman Tekieli	fotografie nr: 266–267, 343–344, 481–482, 515–518, 547–550, 553–556, 561–566, 585–587, 603–606, 752–753
Maria Wesołowska	fotografie nr: 620–621
Grzegorz Zygiel	fotografie nr: 012, 078, 607–609, 619

